

Československý churban

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra blízkovýchodních studií

Československý churban

Mnichovská dohoda a druhá československá
republika optikou sionistického jišuvu v Palestině
(1938–1939)

Zbyněk Tarant

Plzeň 2020

Československý churban

Zbyněk Tarant

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí
Západočeské univerzity v Plzni.

Recenzenti:

prof. PhDr. Jiří Holý, DrSc.

doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Grafický návrh obálky:

Anastasia Vrublevská

Typografická úprava:

Jakub Pokorný

Vydala:

Západočeská univerzita v Plzni

Univerzitní 2732/8, 301 00 Plzeň

Vytiskl:

XXX

adresa XXX

První vydání, 285 stran

Plzeň 2020

ISBN 978-80-261-0935-8

© Západočeská univerzita v Plzni

Mgr. Zbyněk Tarant, Ph.D.

Abstrakt

Kniha Zbyňka Taranta nabízí pohled na mnichovskou dohodu, druhou československou republiku a počátek nacistické okupace českých zemí očima hebrejskojazyčného sionistického tisku v britském mandátu Palestina. Popisuje nešťastný souběh dějinných událostí a výroků klíčových státníků, který mohl způsobit, že se Mnichov stal součástí izraelské sdílené paměti. Když Adolf Hitler 12. září 1938 v atmosféře vrcholící sudetské krize pronesl svůj protičeský projev, použil v něm rovněž příměr Československa s Palestinou. Jeho slova pak nerezonovala pouze u sudetských Němců, kteří je pochopili jako skrytý vzkaz k rozpoutání nepokojů v československém pohraničí, ale i v Palestině, kde jim s narůstajícími obavami naslouchali představitelé sionistického vedení. Mnichovská dohoda se pak pro židovské obyvatelstvo v Palestině (tzv. *jišuv*) měla stát symbolem zhroucení systému mezinárodních úmluv a záruk, na kterém spočívala samotná existence a budoucnost židovského národního hnutí. A zatímco si Československo procházelo obdobím druhé republiky náhle přerušným nacistickou okupací v březnu 1939, sionistický tisk v Palestině zahajoval palebnou přípravu před osudovou konferencí St. James v Londýně, která měla rozhodnout o budoucnosti židovského osídlení ve Svaté zemi. Židovský tisk během tohoto období nejen sledoval rozpad liberální demokracie v kdysi obdivovaném masarykovském státu, ale současně hledal způsoby, jak přetavit “mnichovské trauma” ve vlastní aktivní, čínorodý étos svépomoci ve světě, kde záruky velmocí zdánlivě nemají ani hodnotu papíru, na němž jsou napsány. Tento diskurz pak dodnes formuje izraelské politické myšlení a jeho pochopení

je klíčem k porozumění skeptického postoje moderního židovského státu k institucím a nástrojům mezinárodní diplomacie.

Malým národům v dalekých zemích...

Poděkování

Příprava této útlé knihy zabrala téměř sedm dlouhých let. Její sepsání si vyžádalo zpracování několika tisíc článků v hebrejském originále a stovky s tím souvisejících hodin v izraelských archivech. Dokončení takového mnohaletého badatelského záměru by nebylo možné bez štědré podpory česko-izraelského programu *Masaryk Distinguished Chair* a projektu Mobility 3.0., realizovaných na *Interdisciplinary Center* v izraelské Herzlii a *Università degli studi di Pavia* v italské Pavii. První, zpětným pohledem velmi nejistý a rozpačitý výsledek předvýzkumu byl publikován v knize *Rozpad židovského života – 167 dnů druhé republiky* (Praha 2016, ed. Marcela Zoufalá). Druhá průběžná zpráva z tohoto výzkumu byla publikována v angličtině, v recenzovaném časopise *Chilufim: Zeitschrift für jüdische Kulturgeschichte* (24/2018, str. 71–99) vydávaném Univerzitou v Salzburgu. Zpětná vazba z recenzí na tyto články výrazně přispěla i k výsledné podobě této knihy. Rozšířená a doplněná verze článku z časopisu *Chilufim* je se svolením vydavatele použita jako cizojazyčné resumé pro tuto knihu.

Poznámka k pravopisu a transkripci cizojazyčných pojmů

Pro přepis hebrejských slov do latinky je použit zjednodušený hebraistický úzus tak, jak jej zpopularizovalo například české vydání encyklopedie *Judaismus od A do Z*.¹ Právě intuitivnost je hlavní výhodou tohoto přepisu, neboť i čtenáři zcela neznalému hebrejské gramatiky a fonetiky umožňuje drtivou většinu pojmů vyslovit hned napoprvé způsobem, kterému by rodilý mluvčí bez problémů rozuměl. Za účelem snazšího čtení rovněž nerozlišuji mezi hláskami *kaf* a *kuf*, *sin* a *samech*. Hebrejské pojmy, které mají ustálenou variantu v češtině („Jeruzalém“, původně: „Jerušalajim“) píší v této ustálené podobě. Některá osobní či místní jména se v češtině prosadila v několika variantách, například pod vlivem angličtiny. V českém textu preferuji český úzus s výjimkou případů, kdy je některý z alternativních přepisů použit například v titulu citovaného díla, nebo kdy je použití cizojazyčného znění zásadní pro pochopení zamýšleného významu originálního textu. V takových případech je respektován úzus originálu.

Pojem „Žid“ píší jednotně s velkým písmenem. Důvodem je fakt, že v drtivé většině případů se na těchto stránkách hovoří o Židech v kontextu národnostním a sami sionisté o sobě uvažovali jako o reprezentantech židovského národa. Číním tak ovšem s plným vědomím faktu, že se pravidla českého pravopisu poněkud míjejí s komplexitou židovských identit. Když jde vyznavač judaismu do synagogy, měli bychom psát „žid“, neboť o něm hovoříme v kontextu náboženství, avšak když jde

¹ Newman, Ja'akov – Sivan, Gavri'el. *Judaismus od A do Z* (Praha: Sefer 1998), str. 9–12.

jakožto izraelský občan sloužit do armády židovského státu, měli bychom teoreticky psát „Žid“, neboť hovoříme v kontextu národnostním. Jenže, co když jde izraelský občan v pátek večer do synagogy, má na sobě vojenskou uniformu, na rameni pušku a na hlavě jarmulku? Je to „Žid“, nebo „žid“, nebo „Ž/žid“? Identický problém vzniká, pokud vůbec neznáme kontext, ve kterém se o konkrétním Židovi či židovi hovoří, takže ani nevíme, zda hovoříme o příslušníku náboženství nebo etnika. Zdrojové texty odpověď neposkytnou, neboť jazyky, v nichž jsou napsány, tento problém neznají. Angličtina píše i příslušníky náboženství s velkým písmenem („Jew“), a to i v odvozených přídavných jménech („Jewish“). Němčina píše velká písmena u všech podstatných jmen. Hebrejštiny pak systém malých a velkých písmen jako takový nezná vůbec a celý koncept striktního rozdělování židovství na náboženství, nebo národnost ve smyslu „buď, anebo“ pro potřeby gramatiky je jí bytostně cizí.

Absence velkých a malých písmen v semitských jazycích vytváří při přepisech do češtiny problémy rovněž v případě připojených určitých členů („ha-“ v hebrejštině, „al-“ v arabštině). V tomto ohledu se inspiřuji arabistickým územ, kde se určitý člen píše uprostřed věty vždy s malým písmenem, od jména je oddělen pomlčkou a česká pravidla psaní velkých písmen v názvech jsou uplatňována teprve na první písmeno prvního jména názvu (tj.: „*ba-Sochnut ba-jehudit*“, nebo „*al-Filastín*“).² Velké písmeno v určitém členu píše výhradně na začátku věty, kde si to vyžadují typografické zvyklosti.

² Blíže viz transkripční poznámka v úvodu knihy: Kropáček, Rudolf: *Duchovní cesty islámu* (Praha: Vyšehrad 2003).

Obsah

1. Úvod	1
---------------	---

Teoretická část

2. Teoretická východiska	21
3. Situace židovského obyvatelstva Palestiny na konci 30. let ..	31
4. Mediální trh jišuvu a jeho omezení	37
5. Profily vybraných židovských médií	43
5.1. Ha-Arec	44
5.2. Davar	47
5.3. Ha-Boker	49
5.4. The Palestine Post	51
5.5. Ha-Cofe	53
5.6. Ostatní média	55
6. Cenzura jako epistemologický problém	59
7. Další metodologické aspekty výzkumu historického židovského tisku v Palestině	67

Empirická část

8. Celkové přehledy	75
9. „Vlci dohánějí kočár“ (1.–15. září 1938)	81
10. „Na křídlech míru“ (15.–22. září 1938)	95
11. „Jak samotno sedí...“	109
12. Mnichovský mír?	123

13. Churban a jeho prorok – Karel Čapek a Bílá nemoc na stránkách židovského listu v Palestině	143
14. Druhá československá republika – otevřená kapitola českých dějin	155
15. „K obrazu zlému“ – druhá republika očima židovských deníků v jišuvu	163
16. Ten druhý Mnichov? – Konference v paláci St. James a její závěry	191
17. “Druhý československý churban” – Rozpad československa na pozadí londýnských rozhovorů (1. ledna – 31. března 1939)	195
18. Závěry, aneb o „mnichovských lekcích“	215
19. Použité zdroje	225
20. Seznam zkratek	247
21. Rejstřík	249
22. Resumé	257

1. Úvod

Dohoda zástupců čtyř mocností o odstoupení československého pohraničí nacistickému Německu byla uzavřena v pozdních večerních hodinách dne 29. září 1938 v Mnichově a podepsána krátce po půlnoci následujícího dne. Nazítří, dne 1. října 1938, začala německá vojska s obsazováním československého pohraničí. Svůj díl si na jižním Slovensku vzalo rovněž Maďarsko a ve Slezsku Polsko. Dnes tato takzvaná mnichovská dohoda, kritiky přezdívaná „mnichovskou zradou“, patří k nejcitlivějším místům naší národní paměti, a to i přesto, že ne vždy zcela rozumíme okolnostem, za jakých byla uzavřena. Z průzkumu veřejného mínění, provedeného v září 2018 pro Českou televizi u příležitosti osmdesátiletého výročí Mnichova, vyplývá, že ačkoliv pouze čtvrtina obyvatel České republiky dokáže správně vyjmenovat účastníky mnichovské konference (Německo, Itálie, Francie, Velká Británie), celých 56 procent se domnívá, že se Československo mělo jejím závěrům vzepřít.³ Ve starším sociologickém výzkumu z roku 2010 o historickém vědomí českého národa celých 75 procent respondentů charakterizovalo Mnichov a druhou československou republiku jako období úpadku. Pouhá čtyři procenta jej považovala za období rozkvětu či vzestupu. Ačkoliv je možné, že kvůli formulaci otázky mohl stín Mnichova zhoršovat i vnímání následného období druhé republiky, ze všech období českých dějin byla respondenty hodnocena hůře už pouze samotná nacistická okupace.⁴

³ Mnichov je stejné trauma jako srpnová invaze, míní Češi. Většina už ale Němcům odpustila, Česká televize 29.9.2018.

⁴ Šubr, Jiří – Vinopal, Jiří et al.: *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. (Praha: Karolinum 2013), str. 109 (1459 respondentů ve věku od 15 let).

Ačkoliv se mnichovská dohoda týkala Československa, samotný motiv odporu proti politice appeasementu a diplomatickým jednáním bez přítomnosti všech dotčených stran v jistém smyslu zlidověl a lze se s ním setkat v rétorice řady národů světa. Martin J. Wein v tomto kontextu hovoří, v odkazu na Franka Hadlera, o „architektuře srovnávání“ a vypočítává řadu příkladů z dějin 20. století.⁵ Odkazy na „appeasement Hitlera“ zazněly z úst pákistánského premiéra Imrana Chána v reakci na rozhodnutí Indie odejmout poloautonomní status sporné oblasti Kašmíru.⁶ Kritiku „appeasementu“ v nedávné době vznesli Ukrajinci i Gruzínci, ve snaze vyburcovat veřejné mínění proti ruské invazi.⁷ Ve stejném duchu hovořila Hillary Clinton, když obsazení Krymu v roce 2014, zdůvodňované údajnou obavou o bezpečí ruskojazyčného obyvatelstva, přirovnala k nacistické rétorice.⁸ Zatímco neoznačení příslušníci ruských speciálních jednotek obsazovali klíčové body krymské infrastruktury, američtí novináři kritizovali selhání Obamových snah o „restart vztahů s Ruskem“, když konstatovali, že „Obama zažil s Putinem a Krymem svůj mnichovský moment.“⁹ Není bez zajímavosti, že i Rusko má svou vlastní verzi mnichovských událostí,¹⁰ zdůrazňující společné antikomunistické

⁵ Wein, Martin J.: *Slovanský Jeruzalém – Jak Češi založili Izrael* (Praha: Academia 2018), str. 179.

⁶ Imran Khan likens inaction over Kashmir to appeasing Hitler. *The Guardian* 11. srpna 2019.

⁷ Milevski, Lukas. Historical Analogies and Western Policymaking Concerning the Baltic Region, *Foreign Policy Research Institute* 9. května 2017.

⁸ Hillary Clinton says Vladimir Putin's Crimea occupation echoes Hitler. *The Guardian* 6. března 2014.

⁹ Michael, Goodwin: Obama has his Munich moment with Putin and Crimea. *The New York Post* 15. března 2014.

¹⁰ Například George, Margaret: *The Warped Vision – The Warped vision: British foreign policy, 1933–1939* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 1965). Pro další příklady viz: Aster, Sidney. *Appeasement: Before and After Revisionism. Diplomacy and Statecraft*, 19 (2008), str. 459.

motivy západních velmocí, které se měly snažit nasměřovat Hitlera proti Sovětskému svazu.¹¹ Pakt Ribbentrop-Molotov s tajným dodatkem o rozdělení Polska mezi nacistické Německo a Sovětský svaz je v této souvislosti zpravidla taktně zamlčen, nebo ospravedlňován právě existencí mnichovské dohody.¹²

Mnichovské analogie lze zaslechnout nejen na poli mezinárodních vztahů, ale i ve vnitropolitických kauzách. Za mnichovskou dohodu tak byl například francouzskými aktivisty v boji proti antisemitismu označen výsledek procesu s Alainem Soraalem ve věci popírání holokaustu poté, kdy byl Soral zproštěn obvinění s odvoláním na svobodu projevu.¹³ Nelze si přitom nevšimnout mnohačetných významových rovin těchto analogií. V rétorice těch, kteří hovoří z pozice „slabší strany“, ať už skutečné či domnělé, tak Mnichov zaznívá jako varování před arogancí velmocí či úřadů, jako třeba v případě čínsko-vatikánské dohody, přirovnávané k Mnichovu pro údajnou bezzubost, s jakou má přehlížet perzekuci křesťanských církví v komunistické Číně.¹⁴ V rétorice těch, kteří hovoří z pozice síly, ať už skutečné či domnělé, zaznívá kritika appeasementu jako varování před důsledky vlastní slabosti či nerozhodnosti. V tomto smyslu zazněla mnichovská analogie a varování před „opakováním chyb 30. let“ v americké rétorice téměř v každé větší geopolitické krizi 20. století – od korejské a vietnamské války přes suezskou krizi až po kubánskou krizi a tzv. válku

¹¹ Milevski, Lukas. Historical Analogies and Western Policymaking Concerning the Baltic Region, *Foreign Policy Research Institute* 9. května 2017.

¹² Papadopoulos, Marcus: The Shame and Tragedy of the 1938 Munich Agreement. *Global-Politics.eu*.

¹³ Tercattin, Rosella: ‘1938 Munich Agreement’ in France: Far-Right Activist has Sentence Annulled. *Jerusalem Post* 9. května 2019.

¹⁴ Sino-Vatican agreement, a new Munich agreement. *AsiaNews.it* 29. listopadu 2018.

proti teroru.¹⁵ Zlé jazyky charakterizují americkou zahraniční politiku 20. století jako sérii úpěnlivých snah „nevypadat jako Chamberlain“. ¹⁶ Varování před „appeasementem“ zaznívalo před zásahem NATO proti Srbsku¹⁷ a rezonovalo v americké sněmovně reprezentantů při debatách o válce v Iráku.¹⁸ Znovu pak toto téma ve vztahu k blízkovýchodním režimům zaznělo z úst Johna Kerryho, podle něhož měla Amerika svou nerozhodností po prvním případu použití chemických zbraní v Sýrii dopustit „Mnichov“. ¹⁹

Patrně nejsilněji však mnichovské analogie můžeme slyšet v politickém diskurzu moderního Izraele. A to nejen při návštěvách izraelských státníků v České republice,²⁰ kde se podobné odkazy na českou sdílenou paměť přímo nabízí.²¹ Pozorovatel izraelských vnitropolitických diskuzí mohl během posledních tří dekád získat pocit určité přemíry až inflace mnichovských příměrů, která navíc nebyla prosta paradoxů. V roce 1991 varoval Jicchak Šamir před snahami o „appeasement“ Saddáma Husajna.²² Tehdejší premiér a bývalý generál Ariel Šaron zase měsíc po 11. září 2001 připomněl Mnichov americké administrativě George

¹⁵ Aster, Sidney. *Appeasement: Before and After Revisionism. Diplomacy and Statecraft*, 19 (2008), str. 465–469.

¹⁶ Logevall, Fredrich – Osgood, Kenneth. *The Ghost of Munich: America's Appeasement Complex. World Affairs* (July/August 2010).

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ „Iraq War Resolution“ – *Zápis z jednání Sněmovny reprezentantů 13. února 2007*, str. H1053. Viz také: Rachman, Gideon.: *The wrong lessons from Munich. Financial Times* 24. září 2007.

¹⁹ Syria: ‚This is our Munich moment‘, says John Kerry, *BBC* 7. září 2013.

²⁰ Israeli prime minister: We thank the Czech government for its support. *Vláda.cz* 5. prosince 2012.

²¹ Selutin, Michael. *Zeman: I'm Israel's Best Friend. Israel Today* 1. ledna 2019.

²² Shamir Leaves White House Session with U.S. Assurances on Gulf Crisis, *Jewish Telegraphic Agency* 12.12.1990.

W. Bushe, kterého tak chtěl varovat před, dle jeho názoru, příliš úzkým zaměřením americké války proti terorismu.²³ Výroky, které tehdy způsobily vážný diplomatický incident mezi jinak oddanými spojenci, přitom paradoxně pocházely z úst téhož bývalého vojenského jestřába, který v roce 2004 prosadil stažení izraelských osadníků z pásma Gazy, později kritiky rovněž přirovnávaného k „Mnichovu“ a „vyklizení Sudet“.²⁴ Ústřední úlohu hraje tématika „mnichovské zrady“ v myšlení Benjamina Netanjahua. Vedle veřejných projevů se o tom lze přesvědčit z jeho knihy *Místo mezi národy* z roku 1993.²⁵ Muž, který se měl později stát nejdéle činným premiérem v izraelských dějinách a současně prvním izraelským premiérem narozeným po vzniku židovského státu, napsal tuto knihu s cílem vysvětlit izraelskou geopolitickou perspektivu americkým čtenářům. V době jejího sepsání byl na domácí politické scéně spíše nováčkem, avšak na mezinárodně-politickém poli se již mohl pochlubit slušnou kariérou, zahrnující post zástupce velvyslance ve Spojených státech a funkci izraelského velvyslance při Organizaci spojených národů. Analogiím Izraele a Československa je v knize věnován značný prostor. Poprvé se k nim obrací v historickém kontextu. Mnichovskou konferencí staví do roviny s konferencí St. James a mnichovskou dohodu srovnává Bílou knihou z května 1939. Doslova píše:

Chamberlainova Bílá kniha z května 1939 byla vydána čtyři měsíce před vypuknutím 2. světové války a konečného odpočtu

²³ The Rift: U.S. Strongly Rebukes Sharon for Criticism of Bush, Calling It ‚Unacceptable‘, *The New York Times* 6 října 2001.

²⁴ Aslan-Levy, Eylon: Gaza is Israel's Munich. *Oxford University Politics Blog* 23. března 2014.

²⁵ Netanyahu, Benjamin: *A Place Among the Nations, Israel and the World* (Londýn: Bantam Books 1993).

k holokaustu. Stanovila, že židovská imigrace má být zcela zastavena po přijetí sedmdesáti pěti tisíc Židů a Británie se pokusí o zřízení „dvounárodního“ židovsko-arabského státu. Každý, kdo uměl číst a počítat, chápal, že Chamberlain konečně zasadil poslední úder ideji židovského státu. Necelých šest měsíců poté, co zradil Čechy v Mnichově, pokračoval a zradil Židy.²⁶

Autor se znovu k tématu Mnichova vrací v kontextu debat o požadavku Palestinců na národní sebeurčení, v polemice s chápáním palestinského problému jakožto údajné překážky pro mír v celém regionu. Ptá se, zda je například baskická touha po nezávislosti, navzdory teroristickým útokům, zásadní překážkou pro mír v Evropě či ve světě. Způsob, jakým arabské státy hovoří o otázce palestinského národního sebeurčení, pak přirovnává k otázce sudetských Němců:

V tomto ohledu není arabská kampaň proti Izraeli prvním případem, kdy totalitární režimy využily překroucení konceptu sebeurčení v koncertu s hrozbami síly jako zbraň proti malé demokracii. Nejkřiklavějším precedentem v našem století je kampaň nacistického Německa proti Československu. Tato kampaň si zaslouží naši pozornost, neboť řada jejích klíčových motivů je dnes znovu opakována proti Izraeli.²⁷

„Bibi“ pokračuje popisem vojenské síly Československa, jeho „strategické polohy“, průmyslových kapacit, „impozantní fyzické bariéry v podobě sudetských hor“ a pohraničního opevnění, kterému vyjadřuje zvláštní uznání. „Jelikož se tedy přímé vojenské vítězství zdálo nemožné, Hitler se pustil do bezprecedentní kampaně s cílem donutit Čechy *politicky* [zvýraznění v originále],

²⁶ Netanyahu, Benjamin: *A Place Among the Nations, Israel and the World* (Londýn: Bantam Books 1993), str. 68.

²⁷ Tamtéž, str. 154.

aby se vzdali svého území a s ním všech nadějí na obranu svého hlavního města.²⁸ Při popisu mnichovské dohody a kritice appeasementu se Netanjahu striktně drží tradiční, konzervativní verze narativu „zrady velmocí“. Připomíná Hitlerovy narůstající požadavky, které pokračovaly i po Mnichovu až ke konečnému rozbití Československa. „Západní mocnosti neudělaly nic. Jejich záruky se, opět, ukázaly být bezcenné.“²⁹ Pak přichází na řadu analogie:

Bohužel, paralely k současné snaze velmocí vyrvat Judsko a Samaří z Izraele jsou až příliš snadno viditelné. Tak jako Československo, i Izrael je malá demokracie se silnou armádou podpořenou obranným terénem. Tak jako Sudety je i Západní břeh hornatým územím, mocnou bariérou chránící úzké a hustě osídlené izraelské pobřeží a hlavní město.³⁰ Tak jako Němci, i Arabové chápou, že dokud Izrael ovládá tyto hory, nemůže být přemožen. Chápou rovněž, že vojenská kampaň na obsazení těchto hor je v současnosti nemyslitelná a že vytlačit z nich Izrael je možné pouze politickým tlakem Západu na Izrael, aby se stáhl. [...] Tak jako v případě Československa, je izraelské odmítání vzdát se území strategicky důležitých pro jeho obranu je prezentováno jako překážka míru. V ozvěnách Mnichova se Arabové opakovaně snaží podporovat americké (a evropské) zapojení, v naději, že se najde americký Chamberlain, který přiměje „zatvrzelou stranu“ kapitulovat tam, kde jinak odmítá činit kompromisy s vlastní bezpečností.

²⁸ Tamtéž, str. 155.

²⁹ Tamtéž, str. 158.

³⁰ Netanjahu zde vlastně hlavním městem Izraele nazývá Tel Aviv, ačkoliv sám stál v čele diplomatických snah o uznání Jeruzaléma, jako hlavního města židovského státu.

Netanjahu dále předkládá čtenářům úryvky ze slavného úvodníku z *The Times*, které v září 1938 vyzvaly Československo k odstoupení Sudet „v rámci zachování homogenity“. Budoucí izraelský premiér vyzývá čtenáře, aby si v tomto úvodníku nahradil „Československo“ za „Izrael“ a „Sudety“ za „Západní břeh“.³¹ Naposledy se pak k otázce mnichovské dohody vrací v kontextu úvah nad významem vojenské a politické moci pro zachování izraelské bezpečnosti. Mnichovskou konferenci považuje za doklad toho, že není možné se spoléhat pouze na vojenskou sílu:

Dvacáté století ukázalo lépe než kterékoliv jiné, že politická síla je v mezinárodních konfliktech stejně důležitá jako ta vojenská. Toto je lekce, kterou si nikdo, ať už jsou jeho zájmy jakékoliv, nesmí dovolit zapomenout. Češi tuto lekci podcenili a umožnili Hitlerovi, který ji chápal velmi dobře, aby je v Mnichově zatlačil do politického kouta a donutil je vzdát se obrany vlastní země bez jediného výstřelu.³²

Izraelský novinář Chami Shalev, zabývající se americko-izraelskými vztahy, k těmto analogiím v názorové sekci elektronického vydání liberálně-levicového listu *ha-Arec* napsal:

Taková analogie se snad mnohým může zdát strojená, nevyvážená či přehnaná, zejména pak pro vnější pozorovatele, avšak pro Netanjahua, jakož i pro mnoho Izraelců, má koncept „západní zrady“ hlubokou a trvalou zvučnost, která je dodnes výrazná a relevantní. Její význam se ve skutečnosti v průběhu několika posledních dekád exponenciálně zvyšoval s tím, jak si téma holokaustu vydobylo sílící přítomnost

³¹ Netanyahu, Benjamin: *A Place Among the Nations, Israel and the World* (Londýn: Bantam Books 1993), str. 158–159.

³² Tamtéž, str. 377.

v izraelském vzdělávacím systému, politickém diskurzu i národní mentalitě.³³

Benjamin Netanjahu začal svou knihu psát v atmosféře končící první intifády, avšak paradoxně ji dokončoval v době začínajících mírových rozhovorů (například madridská konference v roce 1991). V době, kdy celý svět podporoval izraelsko-palestinský mírový proces, přirovnávala kniha budoucího premiéra územní vyrovnání s Palestinci k mnichovské dohodě. Za Mnichov pak byly izraelskou pravicí označeny i dohody z Osla z roku 1993,³⁴ nebo konference o řešení blízkovýchodního konfliktu v Annapolisu v roce 2007.³⁵ V tom prvním případě šlo o výroky izraelské krajní pravice kritizující ústupky vůči Palestincům, v tom druhém případě pak šlo o narážku na fakt, že Izrael nebyl na konferenci do Annapolisu pozván, ačkoliv byl předmětem jednání. Mnichovské téma rovněž vznesl izraelský laureát Nobelovy ceny za ekonomii, Jisrael Auman (Yisrael Aumann) když přirovnal evakuaci izraelské osady Guš Katif na Západním břehu k vyklizení Sudet po Mnichovu. Podobně jako Benjamin Netanjahu, i Auman pak za onu mnichovskou dohodu nepřímou označil mírové dohody z Osla.³⁶

Argumentace Mnichovem je natolik častým fenoménem, že by si skoro zasloužila své vlastní heslo ve slovníku rétorických obrátů. Mohlo by se jmenovat *argumentum ad Monachium* a být

³³ Shalev, Chami: Netanyahu's Rage at Iran Nuclear Deal Is Fueled by 1938 Western Betrayal at Munich. *Ha-Arec* 11. listopadu 2013.

³⁴ Wein, Martin J.: Znovu jako v roce 1938? – Úvaha o mnichovském traumatu a izraelské politice. *Židovské listy* 16.3.2013.

³⁵ Spector, Stephen. *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism* (Oxford University Press 2009), str. 253.

³⁶ Maor, Roi: Israeli Nobel laureate offers rightwing talking points on Palestine, *972Magazine* 25. června 2011.

zařazeno jako varianta *argumentum ad Hitlerum*.³⁷ O popularitě tohoto rétorického obratu v izraelské rétorice se svět mohl znovu přesvědčit například v roce 2013, když vláda židovského státu použila příměru k mnichovské dohodě v reakci na dohodu o íránském jaderném programu. Barack Obama byl tehdy přirovnáván k Neville Chamberlainovi.³⁸ Netanjahuova vláda pak tyto výroky několikrát zopakovala, například ústy tehdejšího ministra obrany Avigdora Liebermana v roce 2016.³⁹ Izraelská diplomacie se za něj svým americkým spojencům musela, již poněkolikáté, omluvit.⁴⁰ Benjamin Netanjahu se k nim však i přesto opakovaně vrací. Naposledy v létě 2019, když fakt, že Írán pokračuje v posilování svého jaderného i raketového programu a Spojené státy nemají žádnou páku, jak tento proces zastavit, označil za příklad opakování bezzubosti „evropského appeasementu 30. let“⁴¹

Ponechme nyní stranou otázku historické přesnosti či snad vkusnosti podobných příměrů. Na těchto stránkách se nesnažím soudit vhodnost izraelských mnichovanských projekcí, jako spíše jejich zdroj a původ. Z jakých důvodů se ze všech dějinných zklamání židovského či moderního izraelského národa právě Mnichov mohl usadit v jeho kolektivní paměti tak, že jej dnes slyšíme z úst izraelských státníků skoro častěji, než od těch českých? A proč ze všech malých národů, z nichž každý

³⁷ *Argumentum ad Hitlerum* je zpravidla manipulativní rétorický obrat přirovnávající protistranu k Hitlerovi, nebo nacistům.

³⁸ Lynfield, Ben. Israel warns world powers of repeating Munich deal in Iran nuclear talks. *Independent* 14. října 2013.

³⁹ Ahren, Raphael – Cortelessa, Eric: Defense Ministry compares Iran nuclear deal to Munich Agreement. *The Times of Israel* 5. srpna 2016.

⁴⁰ Israel apologises for likening Iran deal to Munich Agreement. *Middle East Monitor* 9. srpna 2016.

⁴¹ Netanyahu: EU response on Iran reminiscent of appeasement of Nazis. *ynet* 15.7.2019.

si někdy zažil „tu svou“ křivdu, Mnichov tolik rezonuje právě v srdcích Izraelců? Co tedy tak osudově propojuje Mnichov přímo s Izraelem a jak to v důsledku souvisí s Československem? Jak vlastně Židé v tehdejší Palestině vnímali tyto události a jak vnímali dění v Československu po Mnichovu? Jak vnímali Československo samotné? Přetrval étos idealizace Masarykova státu, nebo spíše ustoupil pragmatické a racionální analýze fašizujících tendencí druhé republiky? Jaké informace měl vůbec sionistický jišuv k dispozici, když formuloval své názory na dění ve střední Evropě? A jaké vnější faktory nakonec zasáhly do výsledného obrazu? Jaká „ponaučení“ si z těchto událostí odnesli zakladatelé budoucího židovského státu, jak o nich smýšleli a jak tyto události mohly ovlivnit dynamiku událostí v Palestině či Erec Jisrael, byť třeba nepřímou v rovině symbolické a pocitové? A konečně, jak tedy vlastně číst ony výše odkazované projevy izraelských politických lídrů, když v nich padne odkaz na Československo? Tato kniha se pokouší na výše uvedené otázky odpovědět, a to rozbořením reakcí židovského tisku na území britské mandátní Palestiny na události ve střední Evropě od podzimu 1938 do jara 1939.

Jakkoliv se toto téma zdá být banální a samozřejmé, s ohledem na obecně známé souhry letopočtů, existuje k němu v českém jazyce překvapivě málo studií. Antropologové a historikové již vcelku podrobně popsali, jak tyto události vnímalo a prožívalo domácí židovské obyvatelstvo v Československu.⁴² Sporadické

⁴² Pojar, Miloš – Soukupová, Blanka – Zahradníková, Marie (eds.): Židovská menšina za druhé republiky – sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007 (Praha: Židovské muzeum v Praze 2007); Zoufalá, Marcela – Holý, Jiří (eds.): Rozpad židovského života – 167 dní druhé republiky (Praha: Academia 2016); Soukupová, Blanka. Jewish reflections upon Munich and the Second Republic. In: Bednařík, Petr – Nosková, Helena – Soukupová, Blanka. *Paměť – Národ – Menšiny – Marginalizace – Identity II*. Urbánní Studie sv. 7 (Praha 2014).

zmínky o reakcích sionistických vůdců na krizi ve střední Evropě nalezneme okrajově v rámci širších popularizačních prací o česko-izraelských vztazích,⁴³ jednou či dvěma větami zmíněné ve vysokoškolských učebnicích izraelských dějin,⁴⁴ v memoárové a biografické literatuře,⁴⁵ případně v publicistických formátech,⁴⁶ kde ale není zvykem uvádět citace zdrojů, takže se případný zájemce o bližší informace mnohdy nemá o co opřít. O něco více se otázky dotýká již výše citovaná práce Martina Joachima Weina, která mnichovské téma včetně jeho zneužívání analyzuje na několika stranách v kontextu úvah o dějinných setkáváních Čechů a Židů, k nimž patřila i konstrukce mýtu o sdílené historické zkušenosti, mnohdy za cenu vytěšňování neslavných momentů z historické paměti.⁴⁷

V širším slova smyslu tato kniha navazuje na zahraniční polemiky o rané reflexi holokaustu v židovském, a specificky sionistickém tisku během druhé světové války. Tématika mnichovské dohody a druhé československé republiky se v nich řeší pouze okrajově, pokud vůbec, ačkoliv koliduje se symbolickým počátkem období holokaustu, za který je často považován říšský pogrom na Němci ovládaných územích v noci z 9. na 10. listopadu 1938. I přesto však tyto práce představují solidní faktický a teoretický základ.

⁴³ Yegar, Moshe. *Československo, sionismus, Izrael – historie vzájemných vztahů* (Prague: Victoria Publishing, 1997).

⁴⁴ Shapira, Anita. *Israel – A History* (Waltham: Brandeis University Press 2012), str. 87.

⁴⁵ Litvinoff, Barnett: *Weizmann – Last of the Patriarchs*. New York: Putnam 1976, str. 199; Pearlman, Moshe: *Ben Gurion Looks Back*. London: Weidenfeld & Nicolson 1965, str. 85

⁴⁶ Wein, Martin J.: Znovu jako v roce 1938? – Úvaha o mnichovském traumatu a izraelské politice. *Židovské listy* 16.3.2013.

⁴⁷ Wein, Martin J.: *Slovanský Jeruzalém – Jak Češi založili Izrael* (Praha: Academia 2018), str. 178–186.

V hebrejštině se tématu reakcí sionistického tisku na zprávy o probíhající holokaustu věnoval tým pod vedením Diny Porat a Mordechaje Na'ora.⁴⁸ Z takzvaných izraelských nových historiků se jej dotkl Tom Segev v provokativní práci *Sedmý milion*, nedávno přeložené do češtiny.⁴⁹ Ve Spojených státech toto téma na přelomu tisíciletí otevřel Peter Novick v přelomové práci *Holocaust v americkém životě*,⁵⁰ jejíž český překlad zatím bohužel dostupný není. Rozsáhlou studii o reakcích židovského tisku v Jižní, Velké Británii, Spojených státech a Sovětském svazu představil v roce 2012 Josef Gorny a jde v současnosti o nejrozsáhlejší a nejkomplexnější práci k tomuto tématu, navíc se značným komparativním přesahem.⁵¹

Autor této knihy se otázce reakcí židovského a specificky sionistického tisku na probíhající holokaust zabýval ve druhé a třetí kapitole své disertační práce *Diaspora paměti*, publikované v roce 2013,⁵² jakož i v několika kratších článcích a kapitolách v rámci tematických monografií.⁵³ Mimo jiné bylo přitom poukázáno na

⁴⁸ Porat, Dina and Naor, Mordehai (eds.). *ha-Ittonut ha-jehudit be-Erec Jisrael nochach ha-šo'a 1939–1945* (Tel-Aviv: Ministerstvo obrany 2002).

⁴⁹ Segev, Tom. *Sedmý milion: Izraelci a holokaust* (Praha: Paseka 2014).

⁵⁰ Novick, Peter. *The Holocaust in American Life* (New York: Mariner Book 2000). Také vydáno pod alternativním názvem: Novick, Peter. *The Holocaust and Collective Memory* (Bloomsbury 2001).

⁵¹ Gorny, Yosef. *The Jewish Press and the Holocaust 1939–1945 – Palestine, Britain, the United States, and the Soviet Union*. (Cambridge: Cambridge University Press 2012).

⁵² Tarant, Zbyněk. *Diaspora paměti – židovská paměť a reflexe holokaustu v Izraeli a Spojených státech* (Plzeň: ZČU v Plzni 2013).

⁵³ Tarant, Zbyněk.: Když skutečnost překoná nejhorší fámy – Raná reflexe holokaustu očima židovského tisku v Jižní v 1942. In: Jelínek, Tomáš; Soukupová, Blanka: *Bílá místa ve výzkumu holokaustu*. (Praha, Havlíčkův Brod: Spolek akademiků Židů 2015); Tarant, Zbyněk.: "Why do We Call the Destruction of the European Jewry 'The Holocaust'?" in: Zoufalá, Marcela (ed.): *Jewish Studies in the 21st Century: Prague – Europe – World. Jüdische Kultur: Studien zur Geistesgeschichte, Religion und Literatur*. (Wiesbaden: Harrassowitz 2014).

fakt, že zatímco českou historickou paměť trápí otázka „Měli jsme se bránit?“, tu židovskou nepřestává pronásledovat diskuze, zda se obětem holokaustu dalo pomoci a zda se katastrofě samé dalo v samotném zárodku zabránit? Již od 2. poloviny 60. let se objevují hlasy, které obviňují sionistické či americko-židovské instituce, že v kritických momentech jednaly příliš pomalu, přehlíživě a nejednotně.⁵⁴ Mnichov hraje v tomto ohledu klíčovou úlohu, neboť příznivci alternativní historie si mohou klást otázku, zda by došlo k holokaustu, kdyby Hitler v Mnichově nedostal střední Evropu na stříbrném podnosu? A když se hovoří o údajném podcenění situace sionistickým vedením, pak je tedy možné přispět do debaty pohledem do období těsně před vypuknutím holokaustu a druhé světové války, a zhodnotit jak se sionistické vedení stavělo k dění ve střední Evropě a jaké informace měli k dispozici čtenáři dobového tisku.

K tématice samotné mnichovské dohody a appeasementu byly zejména v anglickém jazyce sepsány desítky knih⁵⁵ a nespočet odborných článků. S každým dalším odtajněným materiálem a každým novým teoretickým či metodologickým přístupem se naše vnímání Mnichova a jeho aktérů stále více komplikuje. Debata osciluje mezi „konzervativním“ pólem, kritizujícím appeasement a „revizionistickým“ pólem, který tuto britskou politiku spíše hájí s odkazem na řadu vnějších i vnitřních

⁵⁴ K této debatě v americkém kontextu viz: Morse, Arthur D.: *While Six Million Died – A Chronicle of American Apathy* (New York: Random House 1968); Wyman, David S.: *The Abandonment of the Jews* (New York: The New Press 2007). V izraelském kontextu se této otázce věnovali například: Porat, Dina: *An entangled leadership: the Yishuv and the Holocaust, 1942–1945* (Tel Aviv: Am Oved 1986); Segev, Tom: *Sedmý milion: Izraelci a holokaust* (Praha: Paseka 2014).

⁵⁵ Například: Taylor, Telford. *Munich – The Price of Peace*. New York: Doubleday, 1979; Faber, David. *Munich, 1938: Appeasement and World War II*. New York: Simon & Schuster, 2010 atd.

okolností. Za osmdesát let od Mnichova se diskuze stačila posunout od „konzervativního“ pólu k „revizionistickému“ a zase nazpět. Jak ale současně ukazuje Sidney Asterová, výsledky této debaty zůstávají uzavřené v akademické bublině recenzovaných časopisů a odborných monografií a ve veřejném a politickém diskurzu se téměř vůbec neodráží.⁵⁶ Je tedy otázkou, co vlastně politikové myslí, když sice na jedné straně hovoří o „poučení se z historie“, avšak na druhé straně se jejich rétorika často rozchází se závěry odborných historiků? Už v roce 1973 volal Ernst R. May, snad v určité naivitě, po lepším vzdělávání politických představitelů v otázkách historie ve snaze předejít povrchním „lineárním projekcím“ historických událostí na současnou realitu.⁵⁷

Také v české historické paměti a politickém diskurzu je konzervativní narativ „mnichovské zrady“, vyprávějící o moderním, vyspělém, demokratickém a mírumilovném národu připraveném k obraně vlasti, leč zrazeném zbabělými spojenci, stále velmi populární. A to i přesto, že výše citovaný výzkum pro Českou televizi poukazuje na nízkou úroveň základních znalostí k tématu. Ačkoliv od událostí samých uběhlo již osmdesát let, po většinu období komunismu byl narativ Mnichova podřízen stranické ideologii, ve které hrál motiv „zrady velmocí“ klíčovou propagandistickou úlohu. Díla z 50. a 60. let se dokonce z ideologických důvodů pokoušela svalit vinu za mnichovskou dohodu na „americké imperialisty“.⁵⁸ Vědecky validní výzkum mnichovské

⁵⁶ Aster, Sidney. *Appeasement: Before and After Revisionism. Diplomacy and Statecraft*, 19 (2008), str. 443–480.

⁵⁷ May, Ernst R.: *“Lessons” of the Past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy* (New York: Oxford University Press 1973).

⁵⁸ „Po únorovém převratu – Mnichov jako nástroj propagandy: 1948–1968“ In: Kuklík, Jan – Němeček, Jan – Šebek, Jaroslav. *Dlouhé stíny mnichova: Mnichovská doba očima signatářů a její dopady na Československo* (Praha: Auditorium 2011), str. 244–250.

konference mohl začít probíhat teprve koncem 80. let, s několika náznaky již během tzv. pražského jara v 60. letech, a definitivně s pádem komunismu. Debata mezi spíše „klasickým“ či „konzervativním“⁵⁹ a „revizionistickým“ narativem Mnichova⁶⁰ i zde směřuje k jakési syntéze, přiznávající podíl většího množství vnějších i vnitřních faktorů v mnichovských událostech.

Na jedné straně není možné marginalizovat agresivitu a rozpínavost totalitního nacistického režimu. Vždyť Mnichov se odehrál pět let po obsazení Porýní, půl roku po anexi Rakouska a tři roky po zavedení Norimberských zákonů. Avšak na druhé straně nelze přehlédnout četné vnitřní problémy Československé republiky, které snižovaly morální i faktickou připravenost na válku.⁶¹ Po roce 1989 začala i česká odborná literatura hovořit o problematickém postavení národnostních menšin v Československé republice, jakož i dřímajících autoritářských a fašizujících tendencích nejen ve slovenské, ale i v české společnosti.⁶² Nové dokumenty rovněž potvrdily spekulace o Janusově tváři Benešovy diplomacie, která sice na jedné straně tajnými kanály signalizovala Spojencům ochotu k ústupkům,⁶³ avšak na druhé straně aktivně podporovala mýtus „mnichovské zrady“ s cílem nasměrovat frustraci obyvatelstva od reality vlastní nepřipravenosti na potenciálně zničující válku.⁶⁴ Přílišné zdůrazňování

⁵⁹ Filípek, Jan. *Mnichov 1938 – hra o Československo* (Praha: Eduard Grégr a syn, s.r.o. 2001)

⁶⁰ Tesář, Jan. *Mnichovský komplex – jeho příčiny a důsledky*. (Praha: Prostor 1989), str. 84–125.

⁶¹ Němeček, Jan (ed.): *Mnichovská doba – cesta ke destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004)

⁶² Rataj, Jan. *O autoritativní národní stát – ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939* (Praha: Karolinum 1997)

⁶³ Cholínský, Jan: *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v září 1938* (Kladno: Dílo 2019).

⁶⁴ Tesář, Jan. *Mnichovský komplex – jeho příčiny a důsledky*. (Praha: Prostor 1989), str. 84–125.

a posilování narativu o „zradě velmocí“ ovšem mohlo zarýt hlubokou brázdou do sebevědomí a historické paměti národa, prohloubit poráženecký étos a krátkozrace tak přispět k oslabení demokraticky uvažujících národních elit.

Na interpretaci období druhé republiky stále nepanuje všeobecná shoda. Podobně jako v případě samotného Mnichova, i v tomto bodě současná debata osciluje mezi několika narativy. Zásadními otázkami zůstává, zda autoritářské tendence druhé republiky pocházely zvenčí, nebo zevnitř okleštěného státu, a jak tyto tendence interpretovat. Zatímco se Jan Gebhart a Jan Kuklík, případně Václav Kural přiklánějí k narativu křehké demokracie hroutící se pod drtivým tlakem nacistického Německa,⁶⁵ Jan Rataj nachází četné zdroje československých autoritářských tendencí již v období první republiky.⁶⁶ Jaroslav Med se snaží fašizující tendence klíčových literárních osobností druhé republiky redefinovat jako „únavu z demokracie“, případně „krizi demokracie“,⁶⁷ zatímco Mary Heimann se ve své rozporuplně přijímané práci domnívá, že český nacionalismus odsoudil Československo k zániku již v samém zárodku.⁶⁸ Tato kniha si neklade ambici nabídnout vlastní interpretaci druhé republiky, avšak do probíhající debaty přispívá rekonstrukcí obrazu druhé republiky pohledem zvenčí, takže je možné sledovat ke které z interpretací se ve své době klonil židovský tisk v britské mandátní Palestině, případně proč tak činil.

⁶⁵ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě* (Litomyšl: Paseka 2004); Kural, Václav. *Místo společnosti – konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1936–1945* (Ústav mezinárodních vztahů: Praha 1994).

⁶⁶ Rataj, Jan. *O autoritativní národní stát – ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939* (Praha: Karolinum 1997)

⁶⁷ Med, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova* (Praha: Academia 2010).

⁶⁸ Mary Heimann, *Czechoslovakia. The State That Failed*. (Yale University Press, New Haven — London 2009); České vydání:

Teoretická část

2. Teoretická východiska

Debaty o úloze Mnichova v izraelském politickém diskurzu by samozřejmě bylo možné ve shodě s antisionistickou kritikou smést ze stolu, jakožto jakousi apropriaci, neboli přivlastňování emotivního symbolu z cizí kultury s postranními manipulativními úmysly. Takovýto přístup by však z antropologického hlediska byl příliš esencialistickým, ne-li přímo povrchním čtením studované kultury a v zásadě by se nelišil od prohrěšků „orientalismu“ v té podobě, jak jej kritizoval Edward Said.⁶⁹ Fenomén, který zde budeme studovat na případu ozvěn Mnichova v izraelském veřejném a politickém diskurzu konce třicátých let, je ve skutečnosti pouhou případovou studií pro mnohem širší fenomény kolektivní paměti a konstrukce národotvorných mýtů. Řada z veřejných debat o „historii“ a „poučení se z historie“ může být pro antropology a sociology v této perspektivě skoro poučnější, než pro samotné historiky, nebo původně zamýšlené příjemce těchto sdělení.⁷⁰ Už v roce 1925 formuloval Maurice Halbwachs svůj koncept „kolektivní paměti“.⁷¹ Pojem „kolektivní“ v jeho pojetí označuje schopnost příslušníků určité sociální skupiny – z důvodů, které mohou být předmětem studia a analýzy – pamatovat si určité věci nápadně podobným způsobem, nebo podle podobného vzorce, aniž by se přímo osobně znali.⁷²

⁶⁹ Said, Edward W.: *Orientalismus – Západní koncepce Orientu* (Praha: Paseka 2006).

⁷⁰ Soukupová, Blanka. Jewish reflections upon Munich and the Second Republic. In: Bednařík, Petr – Nosková, Helena – Soukupová, Blanka. *Paměť – Národ – Menšiny – Marginalizace – Identity II*. Urbánní Studie sv. 7 (Praha 2014), str. 93.

⁷¹ Učinil tak v práci *Les Cadres sociaux de la mémoire*. Viz: Russell, Nicolas. „Collective Memory before and after Halbwachs.“ *The French Review* 79, no. 4 (2006), str. 792–804 (792).

⁷² Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť* (Praha: Slon 2010).

Stačí, že jsou příslušníky určité sociální, náboženské, národní nebo etnické skupiny. Jelikož nositelem „kolektivní“ paměti jsou individuální členové dané skupiny, mohli bychom přesněji hovořit o jakýchsi „sdílených vzorcích paměti“. „Tím, kdo ‘má’ paměť je jednotlivec, avšak jeho paměť získává tvar v kolektivu [...] kolektivy sice ‘nemají’ žádnou paměť, avšak určují paměť svých příslušníků.“⁷³

Středobodem této práce jsou média a jejich vliv na vnímání okolního světa. Při výzkumu na základě mediálních sdělení se nelze vyhnout populárnímu pojmu „diskurz“. Tento výraz původně značil „rozpravu“ či „debatu“, avšak v dnešním slova smyslu jej zpopularizoval francouzský filozof a novinář Michel Foucault ve svých vlivných esejích o mechanismech lidského poznání.⁷⁴ Foucault, který si v duchu postmoderny liboval v přeznačování starších pojmů do nových abstraktních významů, jej použil pro označení hluboce zakotvených, mnohdy nevědomých popisných vzorců a struktur, schopných zpětně ovlivňovat vnímání a chápání těch, kteří jsou těmito vzorci a strukturami ovlivněni.

Nezávisle na Foucaultovi mířili podobným směrem i další. V rámci sociologie se ve stejné době, kdy autor publikoval své slavné eseje, začínala prosazovat příbuzná teorie sociální konstrukce reality, zpopularizovaná dnes již slavnou prací Peter L. Bergena a Thomase Luckmana.⁷⁵ Ti popsali několik fenoménů, klíčových i pro tuto studii. Proces konstrukce podle Bergena a Luckmana začíná *habitualizací*, neboli ustanovováním zažitých

⁷³ Assman, Jan. *Kultura a paměť* (Praha: Prostor 1997).

⁷⁴ Viz například Foucault, Michel. *Archeologie vědění* (Herrmann & synové 2016); Foucault, Michel. *Diskurz, autor, genealogie* (Praha: Svoboda 1994)

⁷⁵ Berger, Peter L. – Luckman, Thomas. *Sociální konstrukce reality* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 1999).

vzorců chování a jednání v důsledku opakování a „zažití“ určitého postupu, schématu či výroku.⁷⁶ Habitualizace je v jistém smyslu přirozený proces, kterým si člověk usnadňuje chápání a opakování těžké činnosti v budoucnosti. Přitom podvědomě zjednodušuje, třídí a *internalizuje* „poznatky“ o svém okolí do vzorců. Získají-li tyto vzorce charakter diskurzu sdíleného s ostatními v rámci sociální skupiny, hovoříme o procesu *institucionalizace*.⁷⁷ V návaznosti na koncepty sociálního interakcionalismu je pak konstatováno, že utvářením podobných vzorců jednotlivců i kolektivů předměty svého „poznání“ *objektivují*. Popisovaný či „poznávaný“ předmět není v tomto procesu netečným subjektem. Naopak, proces objektivace může v procesu *externalizace*, neboli projekce konstruované reality na okolí, přímo ovlivnit i objekt samotný.

Extrémním důsledkem objektivace jsou takzvaná sebenaplnující se proroctví, tak jak je popsal R. K. Merton,⁷⁸ inspirován psychologickým fenoménem, známým jako Thomasův teorém. Obě tyto teorie popisují fenomén, kdy sociálně utvořená realita může fyzicky ovlivňovat okolní svět, a to včetně realit ostatních sociálních skupin. Slovy klasika: „Pokud je nějaká situace definovaná lidmi jako reálná, stává se reálnou ve svých důsledcích“.⁷⁹ Příliš intenzivní dohady o ekonomické recesi tak mohou například vést k nejistotě na burzovních trzích a skutečně navodit recesi, ačkoliv by k tomu podle čistě „objektivních“ ekonomických modelů neměl být důvod. Víra ve vyšší kriminalitu přistěhovalců může

⁷⁶ Tamtéž, str. 56–57.

⁷⁷ Tamtéž, str. 57–70.

⁷⁸ Merton, R. K.: *Studie ze sociologické teorie* (Praha: Slon 2000), str. 196–219.

⁷⁹ Koncept se poprvé objevil v psychologické studii: Thomas, W. I. – Thomas, D. S. *The child in America: Behavior problems and programs* (New York: Knopf 1928), str. 571–572.

vytlačovat přistěhovalce na okraj společnosti do šedé ekonomiky, a v důsledku tedy až k problémům se zákonem.⁸⁰ V procesech objektivace a institucionalizace diskurzivních vzorců hrají média zásadní úlohu. A to nejen z podstaty samotného pojmu „médiu“ znamenajícího „prostředníka“, „živnou půdu“ či „pojivo“, nýbrž i rámováním událostí (*framing*) případně vědomým nastolováním agendy (*agenda-setting*) s cílem formovat veřejný diskurz.⁸¹ „To, co víme o naší společnosti, tedy o světě, ve kterém žijeme, se dozvídáme z velké části prostřednictvím masmédií.“⁸² Vlastní tendencí k individuální habitualizaci při rámování historických událostí přispívají k institucionalizaci veřejného diskurzu o těchto událostech, z čehož plynou důsledky i pro účastníky událostí samých.

Diskurzivní a konstruktivistický přístup vychází z předpokladu, že souhra rozličných vnějších a vnitřních okolností, ať už úmyslných či nikoliv, může způsobit, že jeden „diskurz“ nebo „realita“ převládnu v chápání téhož fenoménu nad ostatními, aniž by to přitom cokoliv vypovídalo o jejich platnosti či správnosti. Výsledná konstrukce se pak může stát nástrojem dominance či kontroly, neboť to, jak o věcech hovoříme, ovlivňuje to, jak o nich uvažujeme, takže ten, kdo dokáže prosadit svůj dominantní diskurz, může rovněž ovlivnit naše myšlení a jednání. Neplatí to přitom jen v notoricky známých případech totalitních režimů s jejich snahami o kontrolu lidského myšlení omezováním vyjadřovacích prostředků brilantně popsanych George Orwellem v podobě vědecko-fantastické alegorie *1984*.⁸³ Svou dominantní úlohu při

⁸⁰ Například v České republice se ale trestná činnost cizinců nevymyká z běžného průměru. Viz: Kriminalita cizinců v Česku. *Statistika a my*. 7.8.2018.

⁸¹ Blíže ke konceptu nastolování agendy viz: Škodová, Markéta et al. *Agenda-setting: teoretické přístupy* (Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i. Praha 2008).

⁸² Luhman, Niklas. *Realita masmédií* (Praha: Academia 2014), str. 10.

⁸³ Orwell, George. *1984* (Levné knihy 2009).

utlačování konkurenčních diskurzů může jednou ustavená a zažitá diskurzivní konstrukce vykonávat dokonce i v situacích, které si její nositel nemusí uvědomovat. Už samotným přebíráním určitého diskurzivního vzorce – vzorce, který přijímáme spolu se vzděláním a sociokulturními návyky – se může jedinec nevědomky podílet na replikování vztahu ovládajícího a ovládaného, a to dokonce i když má ty nejlepší úmysly. Typickým příkladem může být například používání výrazů jako „židovská rasa“ a „židovská otázka“ v textech autorů, kteří těchto slov pod vlivem veřejného diskurzu používali ve 20. a 30. letech 20. století, byť to činili za účelem kritiky rasové nesnášenlivosti, nebo v upřímné snaze nalézt východisko pro židovské komunity v Evropě. Zažitých diskurzivních vzorců se přitom asi nikdy nezbavíme. Každým pojmenováním, každým popisem, každým vyprávěním, každým formulováním hypotézy buď vytváříme nový diskurz, nebo posilujeme některý z těch stávajících. Úplné oproštění se od diskurzů a vykonstruovaných realit, které nás ovlivňují, je spíše nedosažitelným ideálem, kterého vlastně nedosáhl ani Foucault sám. Vždyť i jeho vlastní díla se stala nástrojem ovládnutí, neboť již v nadsázce řečeno nelze v postmoderních humanitních vědách publikovat práci nebo podat projektový záměr, aniž by přitom s rigiditou starých scholastiků nebyla tomuto či jinému teoretickému božstvu vzdána patřičná citační úlitba.⁸⁴

⁸⁴ Fyzik Jorge E. Hirsch, dnes známý hlavně pro takzvaný h-index, ukázal na příkladu teorie „supravodivosti“, že vědecké teorie mohou mít tendenci chovat se podobně jako podvodné pyramidové hry. Ten, komu se podaří formulovat chytlavou teorii, nezávisle na tom, jak užitečná tato teorie v praxi skutečně je, získává značnou moc a vliv ve formě citací, členství v grantových a redakčních komisích apod. V důsledku tak nutí méně šťastné pasažéry téhož „teoretického letadla“ opakovat, reprodukovat a tím dále posilovat jeho teorii, pokud se chtějí v daném oboru udržet. Viz: Hirsch, Jorge E. „BCS theory of superconductivity: It is time to question its validity.“ *Physica Scripta* September 2009 – 80(3):035702.

Blízkovýchodní konflikt je učebnicovým příkladem soupeření diskurzů. Někdy se hovoří o takzvaných „paralelních narativech“ – neboli vícenásobných způsobech chápání a konceptualizace vlastních externalizovaných dějinných konstruktů v izraelském a palestinském myšlení, které jsou vzájemně nekompatibilní, a to i přesto, že mají popisovat tutéž fyzickou realitu a ani jeden z nich není možné označit za otevřeně či vědomě lživý.⁸⁵ Židovská i arabská strana konfliktu jen zkrátka zohledňují ty aspekty dějin, které zapadají do předem vytvořeného diskurzivního rámce, a podvědomě vytlačují, případně reinterpetují ty, které s ním nejsou v souladu. Tento fenomén lze přitom v kontextu blízkovýchodního konfliktu potkat na každém rohu – od politických sporů ve věci platnosti či neplatnosti Balfourovy deklarace, až po dohady ohledně toho, kdo přinesl do Palestiny falafel. A když už hovoříme o „Palestině“, pak nelze opomenout nejzákladnější projev „paralelních narativů“ – totiž existenci většího množství alternativních názvů pro totéž místo,⁸⁶ kdy preferencí některého z nich mluvčí riskuje, že bude vnímán jako příznivec té či oné strany. Z dějin Československa tento fenomén ostatně velmi dobře známe z československého pohraničí (nebo „Sudet“?). Nositelé paralelních narativů se na jejich přenosu a replikaci opět

⁸⁵ Scham, Paul – Salem, Walid – Pogrund, Benjamin (eds.). *Shared Histories: A Palestinian-Israeli Dialogue* (Walnut Creek, CA: Left Coast Press 2005); Adwan, Sami – Bar-On, Dan (eds.) *Learning the Other's Historical Narrative: Israelis and Palestinians* (Beit Jalla: Peace Research Institut in the Middle East 2006); Rotberg, Robert I. (ed.) *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict: History's Double Helix* (Bloomington: Indiana University Press 2006); Lazarus, Ned. „Making Peace with the Duel of Narratives: Dual-Narrative Texts for Teaching the Israeli-Palestinian Conflict.“ *Israel Studies Forum* 23, no. 1 (2008), str. 107–124.

⁸⁶ „Erec Jišrael“ vs. „Palestina“; „Západní břeh“ vs. „Judsko a Samaří“; „Válka za nezávislost“ vs. „Naqba“; „Jaffa“ vs. „Tel Aviv“; „Jerušalajim“ vs. „al-Quds“ (také: „Íljá“); „Chevron“ vs. „al-Chalíl“; „Šchem“ vs. „Nábulus“; „ha-kotel ha-ma'araví“ vs. „há'it al-Buráq“ atd.

podílí vědomě i nevědomě. Vzdělávací systém, mediální sféra a rétorika politických a kulturních elit pomáhají vzájemně nekompatibilní narativy mezi příslušníky vlastní skupiny posilovat, takže jsou o jejich platnosti upřímně a bezelstně přesvědčeni. „Bráníme se podezření z manipulace, což ale nevede k důsledkům, jež by stály za zmínku, protože naše vědění vyvozené z masmédií, se spojuje do struktury, jež zpevňuje samu sebe.“⁸⁷ Soupeření paralelních diskurzů tím v kontextu blízkovýchodního konfliktu může zrcadlit tendence k „vytváření faktů na místě“.⁸⁸ Výsledkem je jakési divoké tango jednostranných, soupeřících narativních vzorců, kde se jeden snaží v procesu konstrukce reality získat dominanci nad těmi ostatními. Jakou úlohu v tom může hrát otázka mnichovské dohody? Jaký diskurz vytváří a jaké jiné vytlačuje?

Odpovědět na podobné otázky mohou právě případové studie vědomě rozkročené mezi historiografií a antropologií, mezi které patří i tato kniha, usilující o pojmenování vnějších a vnitřních faktorů, které mohly způsobit, že se některé diskurzy uchytlí a jiné nikoliv. Studium těchto faktorů může poodhalit sdílené vzorce myšlení, priority a perspektivu, pomocí které studované společenství nahlíží okolní svět. Antropolog s plnou vážností vědomě studuje i prokázané fámy, zkazky, obavy, propagandu a legendy, které vnímá jako etnografický materiál. V kontextu izraelských

⁸⁷ Luhman, Niklas. *Realita masmédií* (Praha: Academia 2014), str. 10.

⁸⁸ Učebnicovým příkladem kauzy propojení mezi paralelními narativy a utvářením faktů v terénu budiž například studie obviňující izraelské archeology z údajné fabrikace a dezinterpretace nálezů s cílem posílení židovského nároku na území. Pro příklad viz: Abu El-Haj, Nadia. *Facts on the Ground: Archaeological Practice and Territorial Self-Fashioning in Israeli Society* (University of Chicago Press 2002). Zcela v souladu s paralelními narativy jsou názory na tuto knihu hluboce rozděleny. Pro poněkud méně kontroverzní studii o propojení archeologie s politickým diskurzem a národotvornými mýty viz například: Ben Jehuda, Nachman. *Masada Myth: Collective Memory and Mythmaking in Israel*. (University of Wisconsin Press 1995).

studií (Israel Studies) je tento přístup velmi populární a vedle výše zmíněných studií o proměňující se úloze paměti holocaustu v izraelském politickém a veřejném diskurzu byl podobně analyzován například mýtus starověké pevnosti Masada,⁸⁹ kultovní status parašutistky Chany Senes (Hana Szenes),⁹⁰ ale třeba i role utopismu v izraelském národním étosu.⁹¹ Fascinace podobnými tématy při studiu moderních izraelských dějin patrně vychází z toho, že v případě Izraele (ale i Palestinců) máme možnost stát se přímými svědky zrodu a formování moderního národa, což činí z oblasti mezi Středomořím mořem a řekou Jordán jakousi Petriho misku pro ověření našich představ o mechanismech konstrukce národních identit.

Podobně jako výše uvedené práce, i tato studie vychází ze zaznamenaných písemných pramenů a to s plným vědomím omezení takového přístupu. Novinové články, interní zprávy sionistických organizací či deníkové záznamy politických lídrů představují perspektivu hebrejsky hovořících elit a nemohou dostatečně reflektovat postoje běžného obyvatelstva, zejména pokud jde o národnostní menšiny. K otázce vnímání mnichovské dohody širokou veřejností v Palestině koncem 30. let bohužel není znám žádný průzkum veřejného mínění. Samotný institut nezávislých výzkumů veřejného mínění v dnešním slova smyslu byl v té době stále spíše hudbou budoucnosti. O postojích široké veřejnosti tedy máme pouze nepřímé doklady, zaznamenané

⁸⁹ Ben Jehuda, Nachman. *Masada Myth: Collective Memory and Mythmaking in Israel* (University of Wisconsin Press 1995).

⁹⁰ Baumel, Judith Tydor. „The Heroism of Hannah Szenes: An Exercise in Creating Collective National Memory in the State of Israel.“ *Journal of Contemporary History* 31, no. 3 (1996), str. 521–546.

⁹¹ Troen, Ilan S.: *Imagining Zion – Dreams, Designs, and Realities in a Century of Jewish Settlement* (Yale University 2003).

v písemném materiálu – zprávy o shromážděních, postřehy redakcí ohledně přijetí zpráv čtenáři, dopisy redakcím, fotografie a písemné doklady o návštěvnosti kulturních akcí, nebo popularita médií a politiků mezi těmi, kteří měli být příjemci jejich sdělení. Vlastní perspektivu by dozajista mohla přinést orální historie, která by si však s ohledem na prostorová omezení a odlišná teoretická východiska této knihy zasloužila vlastní, samostatnou studii. Přímých pamětníků a účastníků událostí 30. let navíc s postupujícím časem prudce ubývá, takže mnichovská dohoda upadá do proluky (*floating gap*) mezi vytrácející se živou pamětí a historiografií.

Význam denního tisku pro podobný výzkum plyne z výše konstatovaného faktu, že na rozdíl od historiků mají novináři mnohem blíže k veřejnému a politickému diskurzu své doby, kterého se sami přímo účastní. Když novináři popisují realitu svými očima, současně ji tím sami pomáhají formovat. Když politikové používají historické analogie, často tak činí na základě výroků (konstruktů) zpopularizovaných spíše chytlavými novinovými titulky, nežli suchými rigorózními studiemi profesionálních historiků. Populární výrok neznámého autora hovoří o novinářině jako o první verzi historie.⁹² Jazykem sociálních věd říkáme, že novináři svým podílem na utváření a udržování diskurzu přispívají k sociální konstrukci reality. Jsou to často novináři, jejichž díla poprvé rámují historickou událost ve veřejném povědomí. Jimi nastavené rámce, analogie, pojmy a myšlenkové vzorce pak dokáží přetrvat celé generace se všemi pozitivy i negativy s tím spojenými. Byli to například novináři, kdo poprvé použil pojem *holokaust* k pojmenování (zarámování) nacistické genocidy evropského židovstva v době, kdy samotný právní pojem

⁹² Shafer, Jack: „Who Said It First?“ *Slate.com* 30. srpna 2010.

genocida vlastně ani neexistoval.⁹³ Pokud se hovoří o dialektice historie a paměti, pak novináři z titulu své práce často stávají na symbolickém rozcestí či počátku této dialektiky. Pojďme se tedy postavit na ono rozcestí a rozhlédnout se.

⁹³ Pojem genocida formuloval polsko-židovský politolog a právník Raphael Lemkin na přelomu let 1943 a 1944. Zpopularizoval jej ve své knize „Axis Rule in Occupied Europe”. Viz Tarant, Zbyněk: “Why do We Call the Destruction of the European Jewry ‘The Holocaust?’” in: Zoufalá, Marcela /ed./: *Jewish Studies in the 21st Century: Prague – Europe – World. Jüdische Kultur: Studien zur Geistesgeschichte, Religion und Literatur*. Wiesbaden, Harrassowitz 2014.

3. Situace židovského obyvatelstva Palestiny na konci 30. let

Návštěvníkům, ale i mladší generaci obyvatel dnešního Izraele by jišuv, neboli židovské obyvatelstvo britské mandátní Palestiny, mohl koncem 30. let připadat jako úplně jiný svět. Jen pro srovnání – Izrael měl v roce 2019 přes 8 miliónů obyvatel. Je suverénním národním státem, považovaným za obávanou regionální vojenskou mocnost schopnou projektovat vojenskou sílu daleko za vlastními hranicemi, nemluvě o nepřiznaném statusu jaderné mocnosti. Podle údajů Světové banky bylo izraelské HDP v létě 2019 přibližně o třetinu vyšší než to české,⁹⁴ a to i přes třetinovou rozlohu židovského státu oproti ČR, menší populaci a více než sedminásobně vyšší výdaje na obranu.⁹⁵ Politický systém židovského státu je delikátní kombinací demokracie s určitými teokratickými a autoritářskými prvky, zdůvodňovanými vypjatou bezpečnostní situací, a specifiky židovské identity zahrnující etnický i náboženský rozměr. Země v době přípravy této knihy procházela obdobím nejdelšího úřadování jediného premiéra Benjamina Netanjahua. Ekonomika Izraele počátku 21. století je výrazně postavena na znalostní bázi se zaměřením na obory s vysokou přidanou hodnotou – informační technologie, umělá inteligence, kybernetická bezpečnost, nanotechnologie, biotechnologie, genetika, vojenské technologie, mezinárodní obchod apod. Pro svůj důraz na individualitu, dravou soutěživost a podnikatelský duch je Izrael někdy přezdíván „Malá Amerika“ („*Amerika ktana*“) případně „Start-upový národ“.⁹⁶

⁹⁴ GDP (current US\$). *World Bank*.

⁹⁵ Defense Budget Comparison. *Global Firepower*.

⁹⁶ Viz Senor, Dan – Singer, Saul. *Start-up nation – Příběh izraelského hospodářského zázraku*. (Praha: Aligier 2015).

Jak odlišný byl však obraz téhož území před druhou světovou válkou. Stát Izrael ještě fakticky neexistoval. Na to si měli sionisté počkat ještě deset obtížných let. Jišuv byl podřízen vládě britské koruny, která na základě mandátu Spojených národů z roku 1920 spravovala území Palestiny poté, co jej v roce 1918 dobyla na Osmanské říši. Nejvyšší autoritou byl úřad vrchního komisaře. Tím byl v březnu 1938, krátce před mnichovskými událostmi, jmenován Sir Harold MacMichael. Britská mandátní správa zodpovídala za bezpečnost v oblasti. Židé ale často spoléhali na svépomoc ve formě nelegálních domobraneckých skupin v čele s organizací *Hagana* (dosl. „Obrana“) založenou roku 1920. Své vlastní podzemní ozbrojené buňky měli i krajně pravicoví revizionisté.

Židé byli v té době v rámci britského mandátního území Palestina pouhou národnostní menšinou reprezentovanou několika vlastními samosprávnými institucemi, jejichž role a pravomoci se mohly částečně překrývat. Židovská národní rada (*Va'ad le'umi*) založená roku 1920 byla jednou ročně volena členy parlamentního sboru (*Asifat ha-nivcharim*, dosl. „Shromáždění zvolených“). Mandát tohoto sboru pocházel ze všeobecných voleb konaných v nepravidelném intervalu (1920, 1925, 1931 a 1944). Většinu hlasů v Židovské národní radě pravidelně držela socialistická Jednota práce (*Achdut ha-avoda*) v čele s Davidem Ben Gurionem. Po vzniku státu Izrael se tato instituce stala základem pro vznik parlamentu (*Kneset*). Řadu exekutivních pravomocí však v jišuvu vykonávala od roku 1929 Židovská agentura (*ha-Sochnut ha-jehudi*). Jejím předsedou byl v předmětném období rovněž David Ben Gurion. Paralelně k těmto strukturám stála dodnes činná Světová sionistická organizace (*ha-Histadrut ha-cijonit ha-olamit*), která mimo jiné zastřešovala aktivity sionistického hnutí na mezinárodním poli. Jejím předsedou byl v předmětném období Chaim Weizmann.

V roce 1938 měl jišuv přibližně 416 tisíc obyvatel,⁹⁷ což je pro srovnání o něco málo více než Brno, případně polovina populace Tel Avivu v roce 2018. Ještě necelou dekádu předtím žilo v Palestině pouhých 170 tisíc Židů. Populace jišuvu se tak od roku 1929 do roku 1938 více než zdvojnásobila, takže začínala dosahovat téměř 30 procent celkové populace. Každý druhý Žid v tehdejší Palestině byl čerstvým přistěhovalcem (hebrejsky: *ole chadaš*).⁹⁸ Takto prudký nárůst populace byl výsledkem takzvané páté *alije*,⁹⁹ úzce vymezované lety 1932–1936,¹⁰⁰ jindy ale i širším obdobím let 1929–1939.¹⁰¹ Příslušníci této migrační vlny pocházeli zejména ze střední a východní Evropy, odkud Židé utíkali před ekonomickou krizí a narůstajícím antisemitismem. Nejvíce z nich přicházelo z Polska, Německa a dalších zemí regionu. Maličkou populaci jišuvu sice spojovalo sdílené židovství, avšak rostoucí kulturní rozmanitost vyvolávala ve vedoucích představitelích jišuvu vážné pochybnosti ohledně udržitelnosti sionistického projektu. Nově příchozí podle nich postrádali touhu po naplnění budovatelského snu (hebr. *bagšama*),¹⁰² a to i přesto, že se aktivně

⁹⁷ Soffer, Oren. *Mass Communication In Israel: Nationalism, Globalization, and Segmentation*. Berghahn Books, 2014, str. 34.

⁹⁸ Shapira, Anita. *Israel – A History* (Waltham: Brandeis University Press 2014), str. 81.

⁹⁹ Pojem *alija* má hluboké biblické kořeny. Znamená doslova „výstup“ a etymologicky patrně vychází z faktu, že se starověké izraelské království, včetně Jeruzaléma rozkládalo převážně na kopcích, do nichž bylo tedy třeba vystoupat. Pozdější teologické interpretace pak tento pojem přeznačily na jakýsi „duchovní vzestup“, kterým židovský věřící prochází, vstoupí-li do Zaslíbené země. V moderní hebrejštině tento pojem označuje imigraci Židů do Erec Jisrael podle Zákona o návratu. Opakem je „sestup“ (*jerida*). Imigrace v obecném slova smyslu je označována pojmy *bagira nichneset* („příchozí migrace“), nebo s použitím rusismu *imigracija*.

¹⁰⁰ Shapira, Anita. *Israel – A History*. Brandeis University Press 2014, str. 103.

¹⁰¹ Rubin, Adam: „Turning goyim into Jews: Aliyah and the Politics of Cultural Anxiety in the Zionist Movement, 1933–1939.“ *The Jewish Quarterly Review*, Vol. 101, No. 1 (Winter 2011), str. 73.

¹⁰² Tamtéž.

podíleli na zakládání nových kibuců a významně přispěli k ekonomickému rozvoji země.¹⁰³

Na rozdíl od příslušníků předchozích *alijí* se většina židovských přistěhovalců v období 30. let nechystala přerhat kulturní vazby a podílet na utopickém snu o „novém člověku“. Zejména němečtí Židé doma často vykonávali kvalifikovaná povolání a byli zvyklí na životní standard střední třídy. Spíše než pastorální opuštěnost a lopota kibucu je lákal kulturní život a rušný styl velkých měst, na který byli zvyklí v zemích původu. Nově příchozí příslušníci *páté alije*, jakkoliv pro výše uvedené „nectnosti“ často vnímání negativně některými sionistickými lídry, přispěli znalostmi i kapitálem k transformaci ekonomiky směrem k soběstačnému modelu. Přistěhovalci s sebou přivezli kapitál v hodnotě přibližně 50 milionů palestinských liber, z toho 8 milionů díky kontroverznímu programu *ha'avara*.¹⁰⁴ Posílili univerzity, zakládali nové výrobní podniky, a zanechali nesmazatelnou architektonickou stopu v Tel Avivu, který v této době prožíval hospodářskou i populační explozi.¹⁰⁵ I v dalších populačních centrech, zejména v Haifě a Jeruzalémě, došlo během *páté alije* ke zdvojnásobení populace. Na tom se paradoxně podíleli i arabští přistěhovalci hledající v dynamicky se rozvíjejících populačních centrech nové pracovní a ekonomické příležitosti.¹⁰⁶

¹⁰³ Sachar, Howard M.: *Dějiny státu Izrael* (Praha: Regia 1998), str. 175–176.

¹⁰⁴ Shapira, Anita. *Israel – A History*. (Waltham: Brandeis University Press 2014), str. 117.

¹⁰⁵ Troen, Selwyn Han. *Imagining Zion – Dreams, Designs, and Realities in a Century of Jewish Settlement* (Yale University Press 2003), str. 101.

¹⁰⁶ Z přibližně 840 tisíc Arabů v roce 1937 mohli přibližně 100 tisíc tvořit přistěhovalci z okolních zemí. Sachar, Howard M.: *Dějiny státu Izrael* (Praha: Regia 1998), str. 175.

Pilířem ekonomiky zůstávalo zemědělství zaměřené především na export citrusových plodů. Ty tvořily až 80 procent vývozu tehdejší mandátní Palestiny a představovaly tak hlavní zdroj obživy pro židovské i arabské obyvatelstvo.¹⁰⁷ Židovští osadníci sice do země přinášeli nové technologie a pracovní příležitosti, ovšem jejich expanze a vyšší efektivita výroby současně vytvářela rostoucí tlak na domácí arabské obyvatelstvo. To se, navzdory relativnímu ekonomickému růstu, obávalo ztráty živobytí i půdy pod nohama. V roce 1936 zasáhla Palestinu ekonomická recese, způsobená poklesem zahraniční poptávky a omezením imigrace, což vedlo k poklesu přílivu kapitálu. Nezaměstnanost se prohlubovala až do roku 1940. Mandátní Palestina se z této recese měla vzpamatovat teprve po roce 1941, kdy židovské i arabské ekonomice výrazně pomohla poptávka britské armády po potravinách a průmyslové produkci.¹⁰⁸

Nástup ekonomické recese v roce 1936 v kombinaci s obavami ze ztráty životního prostoru nahrávaly radikální rétorice palestinsko-arabského vedení v čele s Amín al-Husajním a vedly v roce 1936 k rozsáhlému arabského povstání. Tyto nepokoje, jejichž rozsah by snesl srovnání se dvěma intifádami na přelomu 20. a 21. století, přiměly Brity k přijetí řady tvrdých bezpečnostních opatření, včetně posílení vojenské a policejní kontroly, navýšení počtu kontrolních bodů (checkpointů), bourání domů osob zapojených do násilností, budování systému vojenských základů, pevností a policejních stanic (tzv. *Tagartovy pevnosti*), jakož i posílení cenzury a omezení legální židovské imigrace. Součástí nepokojů byla i půlroční generální stávka arabského sektoru, která však v důsledku poškodila především arabské obyvatelstvo

¹⁰⁷ Shapira, Anita. *Israel – A History*, str. 114.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 116.

samotné, zatímco jižuv ji pojal jako příležitost k posílení ekonomické soběstačnosti.¹⁰⁹ V červenci roku 1937 dorazila do Palestiny tzv. Peelova komise, která ve snaze najít řešení vypjaté situace vůbec poprvé doporučila rozdělit území na západ od řeky Jordán na židovský stát, arabský stát a neutrální zónu sestávající z Jeruzaléma a přístupové cesty k němu.¹¹⁰ Tyto návrhy vyvolaly novou vlnu arabského odporu. Na Peelovu komisi měla na podzim roku 1938 navázat Woodheadova komise. Jejím úkolem bylo navrhnout konkrétní plán, jak uvést závěry Peelovy komise do praxe.¹¹¹ Jednání Woodheadovy komise se mělo odehrávat na pozadí Mnichova a jeho důsledků.

¹⁰⁹ Shapira, Anita. *Israel – A History*, str. 84.

¹¹⁰ Sachar, Howard M.: *Dějiny státu Izrael* (Praha: Regia 1998), str. 181–188.

¹¹¹ Tamtéž, str. 194–198.

4. Mediální trh jišuvu a jeho omezení

Ačkoliv se jako dominantní jazyk jišuvu ve 30. letech prosazovala hebrejščina a i čerství přistěhovalci (*olim chadašim*) usilovali o co nejrychlejší zvládnutí nového národního jazyka, většina tehdejšího obyvatelstva byla rodilými mluvčími jiných jazyků – zejména němčiny, polštiny, ruštiny, jidiš a řady dalších. Moderní hebrejščina (*ivrit*) byla ve své současné podobě oživena díky úsilí jazykových obrozenců v čele s Eliezer Ben Jehudou teprve na konci 19. století. Židé, kteří do Palestiny přišli ze střední a východní Evropy, sice mohli mít náboženské vzdělání, a dokonce i znalost biblické hebrejštiny jakožto liturgického jazyka, avšak *ivritu* s jeho přímočařejším vyjadřováním, spíše sefardskou výslovností a velkým množstvím novotvarů v lexikální zásobě, se většina z nich musela znovu učit. Přijetí nového jazyka bylo sionistickými vizionáři v souladu s principem „negace diaspory“ (*šlilat ha-gola*) považováno za součást jakéhosi kolektivního procesu transformace, ve kterém nesourodá masa židovských přistěhovalců zahodí své exilové návyky a přijme kulturu nově budovaného národa. Některé z novin se na tomto procesu snažily aktivně podílet. Ať už to bylo formou rubrik typu *Davar le-ole* („*Davar pro přistěhovalce*“), které byly psány relativně jednodušším jazykem a vysázeny s úplnou vokalizací, nebo jako v případě Ben Jehudova listu *Do'ar ha-jom*, jednodušším až bulvárním literárním stylem, do kterého systematicky vkládaly nově vymyšlená slova ve snaze o jejich popularizaci.

Jeden zakoupený výtisk novin často koloval z ruky do ruky, četl se v kroužku, nebo z něj jazykově zdatnější předčítali ostatním, kteří třeba hebrejštinu tolik neovládali. Aby byly jakékoliv noviny finančně soběstačné, musely by dosáhnout nákladu v řádech alespoň desítek tisíc výtisků. Řada z nich přitom stěží ve 30. letech dosahovala několika tisíc. Mediální trh v takto malé, roztržštěné a ekonomicky se teprve pomalu vzrůstající populaci do značné míry závisel na dotacích od politických stran a spolků, které vydávání listu chápaly spíše jako investici do budoucnosti a vlastní propagaci, než jako aktuální zdroj příjmů. Nezávislé deníky pak pro své přežití musely buď nalézt silného investora (*The Palestine Post*, *ha-Arec*), zaujmout bulvárním charakterem zpráv a zavést agresivní obchodní praktiky (obojí v případě *Do'ar ha-jom*), případně experimentovat s družstevnickým systémem, kdy zaměstnanci byli současně podílňíky svého zaměstnavatele (*ha-Arec*). Fakt, že v takto malé populaci mohly vůbec existovat čtyři celonárodní deníky v hebrejštině a jeden v angličtině bychom v tomto ohledu měli vlastně považovat za malý zázrak.

Přibližně do 50. let 20. století hrál na území dnešního Izraele hlavní úlohu stranický tisk. Důraz byl kladen na upřímnost názoru, spíše než na „objektivitu“. Čtenáři to přijímali s tím, že přesně vědí, jaké názory se jim dostávají. V duchu tradice východoevropského politického tisku chtěli nejen vědět, co se stalo, ale i co si o tom mají myslet. Z věci tak prosté, jako nákup novin se tím v jistém smyslu stával politický akt. Stereotypní vnímání jednotlivých deníků vykazovalo *ha-Arec* do telavivských kaváren, *Davar* do kibuců, *ha-Cofe* do sionistických, leč nábožensky spíše konzervativních obcí a *The Palestine Post* do rukou cizinců – turistů, poutníků nebo zaměstnanců britské mandátní správy. *Ha-Boker* měl pověst listu pro nestraníky z vyšší střední třídy.

Do'ar ha-jom si zase nesl punc tabloidu pro přistěhovalce z východní Evropy a ke konci svého života dokonce i hlásné trouby revizionismu. Novinám to umožňovalo zasáhnout specifickou nikou a vybudovat si pevnou základnu loajálních čtenářů, ovšem potenciál růstu čtenářské základny tím byl současně limitován na maximální možný počet příznivců dané politické strany či příslušníků daného společenského sektoru. Tuto roztříštěnost mediálního trhu dokázaly prolomit teprve nadstranické deníky jako *Jedi'ot acharonot* nebo *Ma'ariv*, které se svým důrazem na moderní investigativní žurnalistiku a cílením na širší spektrum čtenářů začaly v 50. a 60. letech 20. století monopol stranického tisku výrazněji nahlodávat.

Vydávání novin v britské mandátní Palestině naráželo na řadu dnes stěžejích představitelných technických překážek. Až do roku 1925 bylo například telegrafické zprávy možné přijímat pouze v Káhiře. Z Egypta je pak bylo nutno jako standardní poštovní zásilky dopravovat po železnici do Palestiny. To vedlo ke značným průtahům a výrazně omezovalo možnosti redakcí pružně reagovat na mezinárodní dění. Mezi událostí a její reflexí tak mohlo uběhnout i několik dnů. Používání telegrafu pro přenos zpráv uvnitř Palestiny zavedl jako první *Do'ar ha-jom* dne 25. září 1925.¹¹² Jeho konkurenci to však trvalo dalších několik let a stálé telegrafní spojení Palestiny se zbytkem světa bylo slavnostně spuštěno teprve v roce 1927.¹¹³ Přímé telefonické spojení Palestiny s vnějším světem pak bylo poprvé navázáno v dubnu 1933 historickým telefonátem Chajima Weizmanna s ředitelem Židovské telegrafické agentury Jacobem Landauem. Slavný

¹¹² Eliade, Uzi: „Ha-Arec: me-iton mimsadi le-iton mischari“ *Kešer* 29 (květen 2001), str. 60.

¹¹³ „Palestine and Egypt To Be Connected by Cable“, *Jewish Daily Bulletin* 12. června 1927, str. 4.

propagandistický film *Land of Promise* z roku 1935 se již chlubí záběry rušných telefonních ústředěn,¹¹⁴ byť telegraf i nadále zůstal pro většinu redakcí významným médiem pro příjem zpráv ze zahraničí.

Významným hráčem na místním mediálním trhu byla *Palestine Telegraphic Agency*, která původně vznikla jako dceřinná společnost *Jewish Telegraphic Agency* (JTA).¹¹⁵ JTA založil v Belgii roku 1917 Jacob Landau a od téhož roku rovněž vydával pravidelný servis o dění v židovském světě, nazvaný *Jewish Daily Bulletin*. Pod tímto názvem mimochodem vychází dodnes.¹¹⁶ Zpravodajský servis dceřinné firmy JTA v Palestině vycházel od roku 1925 pod názvem *The Palestine Daily Bulletin*. Byl to tento bulletin, který se po roce 1932 pod taktovkou Geršona Agrona stal základem pro *The Palestine Post*. V článcích hebrejskojazyčných médií se zprávy převzaté od *Palestine Telegraphic Agency* objevují podepsané zkratkou STA,¹¹⁷ což je akronym hebrejského názvu agentury *ha-Sochnut ha-telegrafit ha-arc-jisraelit*. V dubnu roku 1929 se *Palestine Telegraphic Agency* podařilo uzavřít dohodu o výměně telegrafických zpráv s agenturou *Reuter*, což z ní v podstatě nakrátko učinilo neoficiální národní tiskovou agenturu jišuvu. V rámci výměny pak v Palestině publikované zahraniční zprávy od agentury *Reuter* procházely do židovského tisku přes STA, která na oplátku předávala svůj zpravodajský servis z Palestiny pro zahraniční média přednostně agentuře *Reuter*.

¹¹⁴ „The Spielberg Jewish Film Archive – The Land of Promise.“ *YouTube – kanál uživatele Hebrew University of Jerusalem*, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=QDoD6W2z01s> [cit. 20.10.2018].

¹¹⁵ „Palestine Telegraphic Agency Concludes Agreement with Reuters“, *Jewish Daily Bulletin* 18. dubna 1929, str. 4.

¹¹⁶ *Jewish Telegraphic Agency*, dostupné z: <https://www.jta.org> [cit. 20.10.2018]. Na uvedeném webu je k dispozici kompletní elektronický archiv zpravodajských bulletinů JTA.

¹¹⁷ Hebrejsky: סט"א.

V roce 1934, po sporech mezi labouristy a STA ohledně způsobu informování o vraždě Chajima Arlosoroffa, kdy STA dala rovněž prostor k vyjádření revizionistům do vraždy zapleteným, se labouristický *Histadrut* rozhodl zřídit vlastní tiskovou agenturu známou jako *Palestine Correspondence* případně *Palestine Correspondence Agency*. Zprávy z této agentury jsou většinou podepsané zkratkou *Palcor* (v hebrejštině *Palkor*).¹¹⁸ Agentura se navenek snažila vystupovat jako společný hlas celého jišuvu, především ve vztahu k téměř dvěma stům židovským médiím v zahraničí. Na druhé straně ale tlumila revizionistické hlasy a odmítala komunikovat s antizionistickými židovskými médii. Rovněž vztah s konkurenční STA byl místy konfliktní, což se na stránkách novin projevuje poznámkami s gusem uvádějícími dříve vydané zprávy konkurenční agentury „na pravou míru“.¹¹⁹ *Palcor* působila do října 1948, kdy ji čerstvě založený Izrael převedl pod Ministerstvo zahraničních věcí a agentura se v podstatě volně rozpustila v byrokratickém aparátu ministerského tiskového odboru.

V pozdějších dějinách Izraele a palestinských území měl sehrát naprosto zásadní úlohu rozhlas, který ale ve 30. letech stále ještě prožíval své pionýrské období. Radiopřijímače byly v zemi k dostání přibližně od roku 1930, avšak neexistovala žádná místní rozhlasová stanice. První soukromé rozhlasové vysílání bylo v zemi s požehnáním britských úřadů spuštěno teprve v roce 1932. Takzvané „Rádio Tel Aviv“ však vysílalo pouze tři roky, do roku 1935, a pak se odmlčelo.¹²⁰ V roce 1936 byla mandátní správou ve spolupráci s BBC založena stanice *Palestine Broadcasting*

¹¹⁸ Hebrejsky: פאלקור nebo פאלקור.

¹¹⁹ Ajalon, Elišaba: „Palcor“ Sipura šel sochnut ha-jedi'ot šel ha sochnut ha-jehudit. *Kešer*. 4 (listopad 1988), str. 71–76.

¹²⁰ History of Radio in Israel. *Jewish Virtual Library*.

Service (PBS). Tato první stálá rozhlasová stanice v zemi se sídlem v Ramalláhu vysílala v angličtině, hebrejštině a arabštině. Tvrdá cenzura výrazně omezovala zpravodajský obsah, avšak hebrejskojazyčné mutaci této stanice, známé pod názvem *Hlas Jeruzaléma* (hebrejsky *Kol Jerušalajim*) je zpětně přiznáván pozitivní vliv při popularizaci moderní hebrejštiny. První pokusy o sionistické ilegální rozhlasové vysílání jsou v zemi zaznamenány na jaře roku 1939, kdy svou vysílačku spustila krajně pravicová, revizionistická frakce Irgun. Krátce nato i *Hagana* spustila svou vlastní vysílačku pod názvem *Rádio Hagana*,¹²¹ jejímž duchovním nástupcem je dodnes vysoce populární *Izraelské armádní rádio* (hebrejsky *Galej Cabal*, dosl. „Vlny IDF“). Dosah rozhlasu a jeho význam pro studované téma je tak v předmětném období poněkud sporný. K aktivitám ilegálních vysílaček na konci 30. let existuje relativně málo záznamů a jediná oficiální místní rozhlasová stanice PBS byla de facto hláskou troubou britské mandátní správy, nemluvě o tom, že rozhlasový přijímač byl v Palestině své doby stále poněkud luxusním zbožím. I proto se dále soustředím primárně na denní tisk, který měl oproti rozhlasu ve sledovaném období výrazně masovější charakter. Sporadicky se lze na stránkách tisku setkat s reflexemi či polemikami s obsahem rozhlasového vysílání. Programy vysílání PBS lze nalézt na stránkách *The Palestine Post* či *Davaru*, většinou na poslední nebo předposlední straně.

¹²¹ Boyd, Douglas A. Hebrew-language clandestine radio broadcasting during the British Palestine mandate, *Journal of Radio Studies*, 6:1(1999), str. 101–115 (105).

5. Profily vybraných židovských médií

V období od září 1938 do března 1939, které je předmětem této knihy, vycházelo celkem pět celostátních deníků. Konkrétně se jedná o labouristický *Davar*, liberálně-levicový *ha-Arec*, nadstranický *The Palestine Post*, středopravý *Ha-Boker* a nábožensko-sionistický *ha-Cofe*. Všechna tato média měla formát deníků vydávaných každý pracovní den, což v případě jišuvu znamenalo od neděle do pátku, v rozsahu čtyři až osm stran přibližně berlínskému formátu. Páteční vydání bývala zpravidla obsáhlejší, rozšířená o víkendovou přílohu. *Ha-Arec* vycházel během 30. a 40. let v pátek dvakrát – ráno a odpoledne. Z důvodu nepřehledného označení těchto ranních a odpoledních vydání nejsou v textu této knihy dále rozlišována, ovšem badatel se zájmem o ověření původního zdroje je v případě potřeby nalezne v archivech zpravidla svázané hned za sebou. Ve snaze o pokrytí i okrajových částí tehdejšího politického spektra jsou v rámci možností zahrnuty rovněž vysoce provokativní hlasy komunistických (*Kol ha-Am*) a revizionistických médií (*Ha-Maškejf*, *Ha-Jarden*), ovšem jejich výzkum je bohužel značně komplikován neúplností archivu, špatnou kvalitou tisku plynoucí z místy samizdatového charakteru (zejména v případě *Kol ha-Am*), jakož i odlišnou periodicitou. Tabulka 1 zobrazuje výčet vybraných médií. Konkrétní vybrané tituly jsou představeny níže.

Tabulka 1 – Výběr vzorku – přehled hlavních periodických tištěných médií vydávaných v jišuvu ve 2. polovině 30. let 20. století s vyznačením těch, která byla zařazena do analýzy.

Název	Jazyk vydání	Periodicita	Vydáván od	Vydáván do	Zařazen
<i>Do'ar ha-Jom</i>	Hebrejština	deník	08/1919	06/1936	Ne
<i>Davar</i>	Hebrejština	deník	06/1925	05/1996	Ano
<i>The Palestine Post</i>	Angličtina	deník	12/1932	současnost	Ano
<i>Ha-Arec</i>	Hebrejština	deník	1918	současnost	Ano
<i>Ha-Boker</i>	Hebrejština	deník	1936	1965	Ano
<i>Ha-Cofe</i>	Hebrejština	deník	8/1937	12/2008	Ano
<i>Jedi'ot acharonot</i>	Hebrejština	deník	12/1939	současnost	Ne
<i>Ha-Jarden</i>	Hebrejština	týdeník/ deník	1934	1941	Částečně
<i>Ha-Maškif</i>	Hebrejština	deník	01/1939	1948	Částečně
<i>Kol ha-'Am</i>	Hebrejština	měsíčník	1937	1975	Částečně

Sestaveno podle dat z: *Historical Jewish Press – National Library of Israel.*

5.1. Ha-Arec

Nejstarším dodnes vydávaným deníkem v Izraeli je *ha-Arec*. Název lze přeložit jako „Země“ (myšleno *Erec Jisrael*), přičemž jde o zkrácenou formu starších názvů *Chadašot me ha-Arec* a *Chadašot ha-Arec* („Zprávy ze země [Izraelské]“). Původně se jednalo o hebrejskou verzi věstníku britské armády *The Palestine News* založeného roku 1918 v Káhiře. Od června 1919 začala na vydávání listu přispívat i sionistická organizace, která ale sama neměla k dispozici dostatečné prostředky. Chajim Weizmann se proto obrátil na významného rusko-židovského filantropa Isaaca

Leib Goldberga, který měl předchozí bohaté zkušenosti s vydavatelskou činností v Rusku. Leib Goldberg si byl vědom toho, že prvních několik let nebude *ha-Arec* s ohledem na jazykovou bariéru a slabou kupní sílu běžného židovského obyvatelstva finančně soběstačný. Vynaložené prostředky tak chápal spíše jako investici do vzdělávání a budování nového národa. Vedle finančních problémů se *ha-Arec* potýkal i se silnou konkurencí, tehdy hlavně v podobě listu *Do'ar ha-jom*, vydávaného samotným Eliezerem Ben Jehudou, propagátorem moderní hebrejštiny, a jeho synem Itamarem Ben Avim. List byl počátkem 20. let přeměněn na družstvo vlastněné zaměstnanci a na pomoc byl jako šéfredaktor přivolán zkušený vydavatel Dr. Moše Gluecksohn, který se funkce ujal roku 1922. Snaha srovnat krok s konkurenčním *Do'ar ha-jom* však neuspěla, a to ani poté, co se *ha-Arec* pokusil o vydávání večerního tabloidu.¹²² Ve skutečnosti se ukázalo, že na tomto poli nemá šanci svého úhlavního konkurenta porazit, zvláště poté, co *Do'ar ha-jom* v roce 1925 získal možnost přímého příjmu telegrafních zpráv a o pár let později navíc zaútočil agresivní cenovou politikou. To vše, ve spojení s hospodářskou recesí v Palestině a příchodem nových hráčů na trh (*Davar* v roce 1925) znamenalo prohloubení finančních a personálních problémů.¹²³

Záchrana přišla v roce 1935, kdy chřadnoucí *ha-Arec* odkoupil německo-židovský podnikatel, Salman Schocken. Nový majitel jej přeměnil na akciovou společnost a roku 1939 nominoval svého syna Gershoma Schockena jako šéfredaktora. Tento poněkud nepotistický krok se v případě *ha-Arecu* ukázal být požehnáním.

¹²² Soffer, Oren. *Mass Communication In Israel: Nationalism, Globalization, and Segmentation*. Berghahn Books, 2014, str. 32–33.

¹²³ Eliada, Uzi: „Ha-Arec: me-‘iton mimsadi le-‘iton mischari“ *Kešer* 29 (květen 2001), str. 56–57.

Gershom Schocken strávil ve funkci šéfredaktora celých 51 let, během kterých vtiskl tomuto listu jeho dnešní liberální a intelektuální tvář s důrazem na analýzy a investigativní reportáže. V období, kterým se zabývá tato studie, se *ha-Arec* teprve odrážel od pomyslného dna a reformy otce a syna Schockenových byly teprve v počátcích. Deník v této době dosahoval průměrného nákladu jedenácti tisíc výtisků.¹²⁴ V následujících letech se však vypracoval mezi nejlivnější média v zemi. Jeho reportéři se podíleli na odhalení řady politických, korupčních i bezpečnostních skandálů, včetně například Lavonovy aféry v 50. letech.¹²⁵ Od roku 1997 vychází *ha-Arec* jednou týdně i v anglickém jazyce.

Ačkoliv má dnes *ha-Arec* pověst „levicového média“, ve 30. letech byl názorově bližší spíše středo-pravicovým, všeobecným sionistům, kteří dokonce v jednom momentu uvažovali o možnosti učinit jej svým stranickým listem. I po vzniku státu Izrael se vymezoval například vůči politice socialistických vlád v otázce volného obchodu, případně kritizoval mocenské postavení odborových svazů v zemi.¹²⁶ Na druhé straně se ale pod Schockenovým vedením *ha-Arec* po šestidenní válce v roce 1967 profiloval směrem k tzv. „minimalistickému sionismu“, neboli dvoustátnímu řešení izraelsko-palestinského konfliktu a úplnému

¹²⁴ Soffer, Oren. *Mass Communication In Israel: Nationalism, Globalization, and Segmentation*, str. 33.

¹²⁵ Takzvaná „Lavonova aféra“ bylo fiasko izraelských tajných služeb v Egyptě v létě roku 1954. Agenti Mosadu byli přistiženi při plánování teroristického útoku pod falešnou vlajkou s cílem sabotovat britské stažení ze země. Mezinárodní incident, přezdívaný „nešťastná záležitost“ (*ba-esek ha-biš*), měl závažné důsledky i na domácí politické scéně, kde stál křeslo izraelského ministra zahraničí Pichase Lavona. Ke vnitropolitickým důsledkům aféry viz: Shapira, Anita. *Israel – A History*. (Waltham: Brandeis University Press 2014), str. 202–204.

¹²⁶ Soffer, Oren. *Mass Communication In Israel: Nationalism, Globalization, and Segmentation*, str. 33.

stažení z okupovaného Západního břehu a Gazy, případně výměně území za mír. V 90. letech pak mezi jeho prominentními dopisovateli nacházíme akademiky a aktivisty z okruhu tzv. „nových historiků“, kritiky přezdívaných „post-sionisté“. Deník patřil k rozhodným zastáncům mírové iniciativy Jicchaka Rabina a ve svých reportážích se často vyjadřuje k otázkám lidských práv a situaci Palestinců na okupovaných územích.¹²⁷ *Ha-Arec* se dodnes řadí mezi nejvlivnější izraelská média, a to jak ve své tištěné, tak v elektronické podobě. Představuje jednu z nejvýraznějších obchodních značek na místním mediálním trhu a naprosto neodmyslitelnou součást izraelské kulturní a politické historie.

5.2. Davar

Patrně nejčtenějším deníkem v jišuvu konce 30. let byl list *Davar* („Slovo“) vydávaný Všeobecnou federací pracujících v Erec Jisrael (*ba-Histadrut ba-klalit šel ‘ovdim be-Erec Jisrael*, zkráceně *Histadrut*). Již krátce po svém založení v roce 1925 dosáhl denního průměrného nákladu čtyř a půl tisíce výtisků. Do roku 1939 se pak náklad *Davaru* ztrojnásobil až na patnáct tisíc výtisků.¹²⁸ Jeho zakladatelem a duchovním otcem byl Jicchak Berl Katznelson, který v té době platil za jednoho z ústředních ideologů židovského dělnického hnutí v Erec Jisrael. Katznelson působil v roli šéfredaktora až do roku 1944 a byl tudíž zodpovědný i za vydání, která spadají do let 1938–1939. Jakožto šéfredaktor pak byl pravděpodobným autorem většiny úvodníků, nazvaných *Davar ha-jom* (lze přeložit jako „Slovo dne“, nebo také „Dnešní Davar“).

¹²⁷ *Ha-Aretz*. „Jewish Virtual Library“, dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/haaretz> [cit. 20.10.2018].

¹²⁸ „About the Newspaper – Davar“. *Historical Jewish Press*.

Podle Katznelsona měl být *Davar* zpravodajským i zábavním médiem, které by navzdory svému ideovému zázemí poskytovalo nadstranickou perspektivu. Tato ambice nebyla zcela naplněna, neboť *Davar* zůstal pevně svázán s labouristickým proudem sionistického hnutí. Po vyhlášení státu Izrael v roce 1948 se stal v podstatě stranickým listem Izraelské strany práce (*Mifleget po'alej Erec Jisrael, Mapaj*) a hlásnou troubou establishmentu Davida Ben Guriona. V období, které je předmětem této studie, by s ohledem na labouristické pozadí tohoto listu neměl čtenáře překvapit značný prostor poskytovaný významným levicovým autorům, jako byl například britský socialista Henry Noel Brailsford, jehož články byly pro potřeby *Davaru* pravidelně z angličtiny překládány. *Davar* však zejména přitáhl řadu domácích literárních osobností. Své básně zde publikovali Uri Cvi Greenberg, Jacob Fichman, případně Nathan Alterman, který se v satiricko-poetickém sloupku „Sedmá kolona“ vyjadřoval k aktuálním politickým a společenským kauzám. List měl k dispozici i vysoce zručné karikaturisty, jako například Arie Navona (některá z jeho děl se vyjadřovala i k Československu), nebo Nahuma Gutmana.

Tento *de facto* labouristický stranický tisk se tak výrazně podílel na politickém a kulturním životě jak jižšuvu, tak mladého státu Izrael po roce 1948. Dva z bývalých šéfredaktorů *Davaru* později dosáhli na významné posty v izraelské politice. Tím prvním byl ministr zahraničních věcí a premiér Moše Šarett. Tím druhým byl Zalman Šazar, později ministr školství a nakonec i prezident Státu Izrael, který převzal pozici šéfredaktora po Katznelsonovi v roce 1944 a vykonával ji pět let do roku 1949. V 60. a 70. letech však už *Davar* nedokázal udržet tempo s posunem izraelské společnosti od socialistického kolektivismu ke kapitalistickému individualismu, jakož i se silnou konkurencí nových, nadstranických

hráčů na izraelském mediálním trhu, ať už to byl *Ma'ariv* či *Jedi'ot Acharonot*. V roce 1971 se slábnoucí *Davar* spojil s listem *La-merchav*, kde jako samostatná rubrika vycházel dalších dvacet let. V 80. letech se ocitl na pokraji bankrotu. Labutí písní *Davaru* byla léta 1995–1996, kdy proběhl poslední neúspěšný pokus o jeho oživení v tištěné podobě.¹²⁹ V roce 2016 byl spuštěn online zpravodajský portál izraelské Odborové federace pracujících pod názvem *Davar riš'on*.¹³⁰ Tyto webové stránky jsou posledním pozůstatkem kdysi nejlivnějšího sionistického deníku v Erec Jisrael.

5.3. Ha-Boker

Postoje takzvaných Všeobecných sionistů (*Cijonim kelalim*) vyjadřoval deník *ha-Boker*. Všeobecní sionisté byli volným sdružením příznivců budování židovské národní domoviny, kteří se ale v rámci sionistického hnutí nechtěli spojovat s konkrétní zavedenou politickou stranou. Jejich ideje byly blízké takzvanému syntetickému sionismu, jehož nejvýraznějším představitelem byl tehdy Chajim Weizmann. Jednalo se tedy o jakési sdružení nezávislých liberálů, které se teprve během 20. let proměnilo v centristickou politickou stranu. Po roce 1931 se sdružení rozdělilo na dvě křídla *Všeobecní sionisté A* a *B*. Ve 30. letech se pravicové křídlo pokusilo ovládnout tehdy chřadnoucí *ha-Arec*, avšak koncem roku 1935, v souvislosti s komunálními volbami v Tel Avivu, se raději rozhodlo založit nový, samostatný deník *ha-Boker* („Ráno“). Mezi zakladatele deníku patřili telavivský starosta Meir Dizengoff a pozdější poslanci Knesetu za *Všeobecné sionisty*, Chajim Ari'av a Jisrael Rokach.¹³¹ Šéfredaktorem byl

¹²⁹ „About the Newspaper – Davar“. *Historical Jewish Press*.

¹³⁰ *Davar riš'on*, dostupné z: <https://www.davar1.co.il> [cit. 20.10.2018].

¹³¹ Na'or, Mordechaj: „Ha-Boker: 'Iton merkaz ve ha-chugim ha-ezrachijim“ *Kešer* 29 (květen 2001), str. 44.

v letech 1936–1946 Perc Bernstein, jeden z pozdějších signatářů izraelské deklarace nezávislosti.

Ha-Boker zastával středo-pravicové postoje, blízké tehdejší vyšší střední třídě a jeho styl byl blízký mentalitě židovských přistěhovalců ze střední Evropy. List obecně podporoval vedení Světové sionistické organizace v čele s Chajimem Weizmannem, ale současně se vymezoval kriticky proti dominantnímu postavení strany *Mapaj*, jakož i proti teroristickým akcím revizionistů. V roce 1937 dosahoval nákladu téměř 7 tisíc výtisků. V roce 1939 poklesl na 5 tisíc. Svou zlatou éru si *ha-Boker* zažil v padesátých letech, kdy počty výtisků přesahovaly 13 tisíc.¹³² Noviny vycházely do roku 1965, kdy se jejich dlouhodobě nepříznivá finanční situace stala již nadále neudržitelnou. Na rozdíl od labouristického *Davaru*, který se stále ještě mohl spoléhat na štědrnou finanční podporu odborového svazu *Histadrut*, nedokázal *ha-Boker* udržet tempo s dravou konkurencí a navzdory jeho cílení na vyšší příjmové skupiny nedokázal najít štědrého dárce. V roce 1965 se sloučil s revizionistickým deníkem *Cherut* do nového média pod značkou *ha-Jom* (známou již ze 30. let jako alternativní titul revizionistického týdeníku *ha-Maškejf*). Imitoval tím vnitřní vývoj v politické straně *Všeobecní sionisté*, která prošla ve 40. a 50. letech další sérií proměn, rozdělení a opětovných spojení. Levicové křídlo se v 50. letech krátce účastnilo vládní koalice. Naproti tomu pravicové křídlo se v roce 1961 spojilo s Progresivní stranou (*Miflaga progresivit*) do Liberální strany (*Miflagat liberalim*), která se dále v květnu 1965 sloučila s revizionistickým *Cherutem* a stala se jedním ze spoluzakladatelů politického bloku *Gachal* (*Guš cherut-liberalim*). Sloučení *ha-Bokeru* s deníkem *Cherut* bylo součástí

¹³² Na'or, Mordechaj: „Ha-Boker: 'Iton merkaz ve ha-chugim ha-ezrachijim“ *Kešer* 29 (květen 2001), str. 52.

tohoto procesu. V roce 1973 se *Gachal* stal základem pro vznik bloku *Likud*, který pak zejména v prvních dvou dekádách 21. století představoval dominantní politickou sílu v zemi, reprezentovanou výraznou osobností premiéra Benjamina Netanjahua.

5.4. The Palestine Post

Anglickojazyčný deník *The Palestine Post* byl založen roku 1932 s cílem zprostředkovat perspektivu sionistického jišuvu širšímu spektru čtenářů mimo židovské a sionistické prostředí. Cílovou skupinou deníku byli čtenáři, kteří nerozuměli hebrejštině, jako například zaměstnanci britské mandátní správy, případně obyvatelstvo okolních území (Sýrie, Egypt). Zakladatelem a provozovatelem listu byl Gerschon Agronsky, později známý pod hebraizovaným jménem Geršon Agron. Tento bývalý dopisovatel Židovské telegrafické agentury a pozdější starosta západního Jeruzaléma (1951–1959) založil svůj deník v odkazu na starší titul *The Palestine Bulletin*, který za tímto účelem od JTA v roce 1932 odkoupil. Zakladatel sám na pozici šéfredaktora působil od založení až do roku 1955. Svůj deník pojal jako formálně nadstranický, i když prakticky podporoval dominantní labouristicko-sionistický diskurz. Na poměry tehdejšího jišuvu měl *The Palestine Post* velmi slušný náklad, který začínal na čtyř tisících výtiscích v roce 1932 a dosáhl téměř padesáti tisíců v roce 1944.¹³³ Pokud by počty výtisků rostly lineárně, pak bychom mohli odhadovat, že se v letech 1938 až 1939 mohly pohybovat mezi deseti až dvaceti tisíci.

Část akcií listu vlastnila přímo Židovská agentura, jejíž výbor nominoval svého zástupce do představenstva *The Palestine Post*.

¹³³ „About the Newspaper – The Palestine Post“. *Historical Jewish Press*.

Z protokolů jednání výboru Židovské agentury vyplývá, že list byl sionistickými představiteli na podzim roku 1938 vnímán rozporuplně a kritizován pro „*poněkud proměnlivou a místy klesající kvalitu*“.¹³⁴ Dva roky po vzniku Státu Izrael se *The Palestine Post* dostal do majetku odborového svazu *Histadrut*, který vydával i hebrejský *Davar*. V podstatě tak byl pod nepřímou kontrolou vládnoucí strany *Mapaj*. Deník i v souvislosti s touto změnou vlastnických vztahů upravil svůj název na *The Jerusalem Post*.

V 80. letech byl prodán soukromému podnikateli, který jej politicky posunul více doprava, aby se tak přizpůsobil tehdy probíhajícím proměnám ve směřování hlavního proudu izraelské společnosti. Od té doby došlo k několika dalším změnám vlastnické struktury, což přineslo i další proměny politické orientace a s tím související vyšší fluktuaci na postech šéfredaktorů. Od roku 1932 do roku 1989 se na této pozici vystříдалo pět osobností (Geršon Agron, Ted Lurie, Lea Ben Dor a Ari Rath ve spolupráci s Erwinem Frenkelem), během dalších 26 let se jich však vystříдалo deset. Skupina zaměstnanců nespokojených s touto redakční nestabilitou založila v 90. letech týdeník *The Jerusalem Report*, který byl ale později prodán a s *The Jerusalem Post* znovu spojen do jednoho holdingu. V roce 1996 byla spuštěna elektronická verze *Jpost.com*, vydávaná samostatnou redakcí v Tel Avivu, zatímco redakce tištěného vydání dodnes sídlí, jak název listu napovídá, v Jeruzalémě.

¹³⁴ *Ješivat hanhalat ha ha-sochnut ha-jebudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 9.10.1938* [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 9.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 2(6214).

5.5. Ha-Cofe

Deník *Ha-Cofe* (hebr. „Pozorovatel“) byl založen 3. srpna 1937 jako stranický list nábožensko-sionistického hnutí *Mizrachi*. Název byl zkratkou slov *Merkaṣ ruḥani*, neboli „Duchovní centrum“, přičemž tato zkratka, odkazující na adjektivum „východní“ měla patrně odkazovat i na sionistickou symboliku Východu, jakožto metafory pro Svatou zemi. Dnes se pojem *mizrachi* („orientální“) používá také pro označení sektoru sefardských Židů, kteří se do Izraele přistěhovali po vyhnání ze zemí Blízkého východu a Afriky. Ačkoliv většina tohoto sektoru v současnosti skutečně inklinuje k nábožensko-sionistické pravici, jde spíše o shodu a překryv původně nesouvisejících pojmů.

Hnutí *Mizrachi* bylo založeno roku 1902 ve Vilniusu z iniciativy Jicchaka Ja‘akova Reinese a jeho spolupracovníků v reakci na rozhodnutí pátého sionistického kongresu postavit vzdělávací systém budoucího státu na sekulárním základě. *Mizrachi* naproti tomu žádalo posílení úlohy židovského náboženství v sionistickém hnutí, mj. i ve snaze překlenout propast mezi většinově sekulárním sionismem a ortodoxními Židy. Roku 1929 založilo svou mládežnickou organizaci *Bnej Akiva*. Hnutí mělo mezinárodní charakter a vedle Palestiny se aktivně účastnilo politického života v Polsku, nebo ve Spojených státech. V samotném Izraeli bylo hnutí *Mizrachi* první nábožensky orientovanou politickou stranou a sehrálo klíčovou úlohu v prosazení teokratických prvků do izraelského politického systému, jako například založení Ministerstva pro náboženské záležitosti, nebo stanovení přísných pravidel dodržování šabatu.

Zakladatelem deníku *ha-Cofe* a jeho prvním šéfredaktorem byl člen vedení *Mizrachi*, rabi Meir Bar-Ilan (1880–1949). Podobně

jako jiné stranické deníky, i *ha-Cofe* podléhal přímé kontrole hnutí *Mizřachi*, které mělo právo zasahovat do složení jeho redakční rady. Deník neměl vlastní zahraniční korespondenty.¹³⁵ Případné ideové rozdíly mezi *ha-Cofe* a ostatními deníky jsou touto závislostí na agenturním zpravodajství v případě informování o Československu poněkud potlačeny. Nábožensko-sionistický étos listu je v případě tohoto tématu, ve srovnání s domácími a vnitropolitickými kauzami, méně výrazný. Postoje hnutí *Mizřachi* a listu *ha-Cofe* k ostatním sionistickým ideovým proudům se přitom zajímavě odvíjely od momentální politické situace. V 50. letech se *Mizřachi* podílelo na vládách levicových labouristů spolu s hnutím *ha-Po'el ha-mizřachi*, byť právě *ha-Cofe* v této době proti přísně sekulárním tendencím strany *Mapaj* ostře vystupoval. V roce 1956 se *Mizřachi* a *ha-Po'el ha-Mizřachi* spojily do Národně-náboženské strany (*Miflaga datit-le'umit – Mafdal*). Tato strana se pak podílela na všech vládních koalicích až do roku 1992. List *ha-Cofe* zůstal její hláskou troubou. Po šestidenní válce v roce 1967 a porážce strany *Mapaj* ve volbách roku 1977 se strana *Mafdal* a s ní i *ha-Cofe* definitivně přiklonili směrem k nábožensko-sionistické pravici. Deník podporoval osadnické hnutí *Guš emunim* a stal se významným hlasem pravicových jestřábů.¹³⁶

Na počátku 21. století se *Mafdal* potýkala s úbytkem voličů, což se podepisovalo i na čtenosti *ha-Cofe*, který byl již pouhým odrazem své dřívější slávy. Trend úpadku stranického tisku, který si již předtím vyžádal oběti v podobě listů *Davar*, *ha-Boker* a *Al ha-mišmar* na něj definitivně dolehl v roce 2003. List pak od Národně-náboženské strany (*Mafdal*) odkoupili Šlomo Ben Cvi

¹³⁵ „About the Newspaper – Ha'Tzofeh“. *Historical Jewish Press*.

¹³⁶ Pro příklady zapojení listu *ha-Cofe* do sporů kolem osad na Západním břehu viz: Zertal, Idith – Eldar, Akiva: *Lords of the Land: The War Over Israel's Settlements in the Occupied Territories, 1967–2007* (Hachette 2009).

a Ron Lauder. Strana samotná byla po volebním debaklu v roce 2006 rozpuštěna a část jejích členů založila nový projekt s názvem Židovský domov (*Bajt jebudi*). Osířelý *ha-Cofe* jeho nový majitel v dubnu roku 2007 propojil s listem *Makor riš'on*, který rovněž vlastnil. Po necelé dva následující roky byly víkendové přílohy *Makor riš'on* vydávány pod značkou *ha-Cofe*. Poslední číslo této přílohy vyšlo v prosinci 2008. *Ha-Cofe*, kdysi významný hlas náboženského sionismu se tím po 71 letech definitivně odmlčel.¹³⁷

5.6. Ostatní média

Revizionistickou perspektivu je možné doložit pouze z nesouvislých útržků. V zájmovém období této knihy teoreticky vycházela dvě hlavní revizionistická periodika – deník *ha-Maškeif* (Pozorovatel) a týdeník *ha-Jarden* (Jordán). *Ha-Maškeif* ovšem začal vycházet teprve v lednu 1939. Předtím bylo vydáno samizdatovou formou pouze několik pokusných nákladů v prosinci 1938. V tom, co se z těchto ručně na stroji psaných bulletinů dochovalo, nebyly o Československu nalezeny žádné konkrétní zmínky. Řádná vydání od ledna 1939 se však již o Československu a jeho palestinských souvislostech vyjadřují. Vydávání *ha-Maškeifu* pokračovalo do roku 1948, kdy jeho úlohu předního revizionistického periodika převzal *Cherut*.

Druhý revizionistický list, *Ha-Jarden* se pak oproti ostatním zde sledovaným lišil tím, že vycházel jako týdeník, z čehož plyne i výrazně menší množství textového materiálu a hypoteticky i větší tlak na selekci témat. V absolutních číslech to znamená, že zatímco v případě médií bližších hlavním proudům sionistického hnutí lze stavět závěry na stovkách článků pro každý titul,

¹³⁷ Wagner, Matthew: „Ha-Tzofeh, Symbol of Religious Zionism, Closes after 71 Years.“ *Jpost.com* 25. prosince 2008.

v případě krajně-pravicových revizionistů je k dispozici pouze několik tuctů relevantních článků, navíc často publikovaných mimo klíčové momenty sledovaného období. Schází například materiál k přímé reflexi sudetské krize a mnichovské dohody v září 1938.

To je částečně způsobeno neúplností archivu. Některé výtisky se nedochovaly, byly poškozeny, nebo nebyly k dispozici ani ve fyzické kopii. V případě *ha-Maškeifu* jsou chybějící vydání v elektronickém archivu přímo vyznačena. Do vydávání obou revizionistických periodik navíc výrazně zasahovala cenzura, kterou tato média svými radikálními protibritskými postoji, včetně schvalování terorismu, otevřeně provokovala. Týdeník *ha-Jarden* byl například v srpnu roku 1938 rozhodnutím cenzora suspendován na celé tři měsíce, takže směl znovu vyjít teprve 7. října 1938.¹³⁸ Cenzura a snahy o její obejití jsou také důvodem, proč některá vydání *Ha-Maškeifu* nacházíme v archivech pod alternativním titulem *ha-Jom (Dnešek)*, patrně odkazujícím na značku staršího listu *Do'ar ha-jom*, který revizionisté provozovali v několika posledních letech jeho existence.

Z opačné strany politického spektra je možné přiblížit hlasy komunistů. Jejich měsíčník *Kol ha-Am* („Hlas lidu“) vycházel od srpna 1937. Byl vydáván samizdatově a šířen ilegálně. Některé výtisky byly dokonce napsány pouze na stroji, takže další kopie vznikaly ručním přepisováním přes průklepový papír. Z ilegality vystoupil s požehnáním britských úřadů teprve roku 1942. Do dnešního dne se v archivech dochovaly pouze útržky, často v téměř nečitelné kvalitě. Loajalita k sovětské linii vedla u tohoto

¹³⁸ Goodman, Giora. British Press Control in Palestine during the Arab Revolt, 1936–1939, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43:4 (2015), str. 699–720 (707).

listu k paradoxům, kdy na jedné straně kritizoval Velkou Británii za mnichovskou dohodu, ovšem na druhé straně o rok později obhajoval rozdělení Polska paktem Ribbentrop-Molotov.¹³⁹ Ve vnitropolitických otázkách zaujímali komunisté nesionistické až antisionistické pozice, kritizovali odborový svaz *Histadrut* a uplatňování vojenského režimu vůči arabskému obyvatelstvu. Ostatně, komunisté vedle *Kol ha-'Am* založili i noviny *al-Ittibād* (*Jednota*), které dodnes patří v Izraeli k nejvlivnějším médiím v arabském jazyce.

Do analýzy naopak není zahrnut již několikrát zmíněný *Do'ar ha-jom*, a to i přes jeho nesporný historický význam a četné kontroverze. Název listu zní v doslovném překladu „Dnešní pošta“, nebo také „Denní pošta“ a patrně odkazuje na britský *Daily Mail*. Noviny byly založeny roku 1919 Eliezerem Ben Jehudou ve spolupráci s jeho synem Itamarem. Byly oblíbené zejména mezi polskými přistěhovalci, a zpětně jsou velmi ceněné pro svou úlohu při popularizaci hebrejštiny jako mluveného jazyka. Řada dnes běžných hebrejských pojmů (*mechonit*, *acma'ut*...) byla patrně poprvé použita právě na stránkách *Do'ar ha-jom*. Deník přinesl i řadu technologických inovací do novinářské práce v Palestině, jako například první použití přímého telegrafního spojení. Značka *Do'ar ha-jom* byla v polovině 30. let zapůjčena revizionistům, avšak po dlouhotrvajících finančních problémech roku 1936 tento kdysi vlivný bulvární deník definitivně zkrachoval.¹⁴⁰ Do událostí, které jsou předmětem zájmu této knihy, tak již bohužel nepromluvil. Konečně není do přehledu zahrnut deník *Jedi'ot acharonot*, který byl sice vydáván od roku 1939, ovšem teprve od prosince toho roku, takže do zde sledovaných událostí ještě přímo nepromlouvá.

¹³⁹ „About the Newspaper – Kol HaAm“. *Historical Jewish Press*.

¹⁴⁰ „About the Newspaper – Doar HaYom“. *Historical Jewish Press*.

6. Cenzura jako epistemologický problém

Ačkoliv samotná myšlenka cenzury odporovala britskému étosu svobodného tisku, v koloniích byla často chápána jako nutné zlo. Konkrétně v britské mandátní Palestině byla cenzura v různých formách uplatňována již od roku 1918. Výrazně byla posílena v roce 1920, kdy dosavadní praxi zpětné cenzury doplnila cenzura předběžná. Ta byla, především po protestech a generální stávce arabského tisku, uvolněna, avšak znovu byla obnovena roku 1933.¹⁴¹ Takzvané Tiskové nařízení (*Press Ordinance*) z roku 1933 mělo zastavit kolotoč násilí potlačením nenávistných projevů v tisku. Vedle povinné evidence tiskařských lisů dávalo toto nařízení vysokému komisaři pro Palestinu právo cenzurovat zpravodajství, nebo zakázat dovoz zahraničního tisku. Vydavatel novin musel rovněž splnit určitá kritéria, například být starší 25 let a mít čistý trestní rejstřík. Novelou z března roku 1936 byly kontrolní pravomoci vysokého komisaře ještě dále posíleny, včetně pravomoci narušit listovní tajemství nebo zakázat publikaci libovolného periodika pod hrozbou trestního stíhání.¹⁴² Cenzurní opatření byla aplikována na veškerý tisk v zemi – židovský, arabský či kterýkoliv jiný, a to jak domácí, tak importovaný ze zahraničí.¹⁴³ Jen od října 1936 do března roku 1937 uděleno

¹⁴¹ Kolinsky, Martin: *Law, Order and Riots in Mandatory Palestine 1928–35*. Hampshire: Palgrave MacMillan, str. 110–111.

¹⁴² Hughes, Matthew: *Britain's Pacification of Palestine*. Cambridge University Press 2019, str. 61–63.

¹⁴³ Goodman, Giora. British Press Control in Palestine during the Arab Revolt, 1936–1939, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43:4 (2015), str. 699–720 (704 a 707).

34 zákazů vydávání arabského tisku a 13 zákazů pro tisk židovský. Například vydávání významného arabsko-nacionalistického deníku *al-Filastín* bylo během let 1938 a 1939 shodou okolností, která s ohledem na mezinárodně-politické inklinace arabsko-nacionalistického tisku nemusela být zcela náhodná, zakázáno počátkem září 1938, na přelomu září a října 1938 či v březnu 1939,¹⁴⁴ což poněkud komplikuje možnost přímého srovnání reakcí židovského a arabského tisku.

Hranice povoleného byla v případě britské cenzury záměrně netransparentní. „Cenzura měla být vykonávána v utajení: odhalit konkrétní detaily tajných cenzurních příkazů či jen publikovat jakoukoliv informaci o tom, že uvedený text byl pozměněn, doplněn, nebo vynechán, bylo nařízením označeno za přestupek.“¹⁴⁵ Tato netransparentnost mimo jiné umožňovala libovolně měnit zákazy a příkazy podle situace, a to někdy i ze dne na den. Zákaz informovat o působnosti cenzury byl přitom důsledně vynucován. V roce 1936 byl například za nahrazení jmen arabských teroristů prázdnými místy ve zprávě z 3. června 1936 s přiznaným odkazem na „cenzurní nařízení“ postaven před soud vydavatel deníku *Do'ar ha-jom*. Jednalo se přitom o první den platnosti nového nařízení.¹⁴⁶ Kombinace utajení a měnících se pravidel způsobovala, že některou z neviditelných linií čas od času překročily i jinak umírněné noviny, jako byl *ha-Arec*, nebo *ha-Boker*.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Goodman, Giora. British Press Control in Palestine during the Arab Revolt, 1936–1939, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43:4 (2015), str. 707.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 702.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 704.

¹⁴⁷ Tamtéž.

Zákazy se často mýjely účinkem a redakce hledaly způsoby jak je improvizovaně obejít. Od ilegálního tisku letáků a plakátů až po různé právní a formální kličky. Od 19. do 24. února 1939 například *ha-Arec* vycházel pod alternativním názvem *ha-Ša'a* (Hodina). Revizionistický *ha-Maškef* byl zase v době zákazu vydáván pod titulem *ha-Jom* (Den). Výsledkem tak byla jakási nekonečná hra na kočku a myš. Vztahy mezi redakcemi a cenzurními orgány oscilovaly od solidární autocenzury v případě zpráv o britském válečném úsilí až po otevřenou rebelii v případě témat dotýkajících se židovské imigrace. Když byla například v únoru 1942 potopena loď Struma, mandátní úřady zakázaly zprávu publikovat. Deníky však toto nařízení obcházely, například publikací zdánlivě nenápadného výčtu biblických veršů, které však symbolicky naznačovaly čtenářům hlavní podstatu nedávného vývoje události,¹⁴⁸ a to v kombinaci s orámováním titulní strany ve stylu úmrtního oznámení, neboť o použití barevných rámečků cenzurní zákaz nic neříkal a význam biblických veršů mohl britským cenzorům ujít. Následující den směla být zpráva vydána v plném znění.¹⁴⁹

Právě v reakci na potopení Strumy vznikla roku 1942 v jišuvu takzvaná Reakční komise (*Ve'adat tguva*). Z koordinačního fóra vytvořeného *ad hoc* v reakci na jednu konkrétní událost pak byla roku 1943 ustavena jako stálý orgán, který měl sjednotit vystupování židovského tisku vůči britským mandátním úřadům a za určitých okolností i koordinovat společný postup tisku

¹⁴⁸ Porat, Dina – Naor, Mordecai a kol.: *Ha-itonut ha-jehudit be-Erec Jisrael nochach ha-šo'a 1939–1945*. Ministerstvo obrany státu Izrael 2002, str. 19. Viz také: Tarant, Zbyněk: “Když skutečnost překoná nejhorší fámy – Raná reflexe holokaustu očima židovského tisku v jišuvu v 1942.” In: Jelínek, T.; Soukupová, B.: *Bílá místa ve výzkumu holokaustu*. Spolek akademiků Židů: Praha, Havlíčkův Brod 2015.

¹⁴⁹ Srov.: *Davar*, 26. února 1942, str 1; *Davar*, 27. února 1942, str. 1.

a politického vedení jišuvu.¹⁵⁰ Ustavením této komise se noviny v podstatě dobrovolně vzdávaly části své nezávislosti na politickém vedení výměnou za silnější pozici vůči mandátním úřadům plynoucí z jednotného postupu. Nejsilnější zbraní Reakční komise byl frontální útok na britskou cenzuru vydáním jednoho identického oznámení všemi členy komise. Tento společný postup stavěl mandátní správu před nelehké rozhodnutí, zda porušení cenzurních pravidel potrestat i za cenu zákazu téměř veškerého židovského tisku v zemi. Po vyhlášení nezávislosti Izraele v roce 1948 se Reakční komise stala základem neformální komise editorů (*ve'adat ha-orchim*), která dodnes hraje roli prostředníka v komplikovaném vztahu mezi médií a bezpečnostními složkami státu. Její členové souhlasí s jakousi solidární formou autocenzury, když se zavazují, že nebudou publikovat informace, které by mohly přímo ohrozit národní bezpečnost židovského státu (případně publikaci pozdrží), výměnou za pravidelný brífink s představiteli bezpečnostních složek, kde mohou klást otázky i k citlivým kauzám.¹⁵¹ V letech 1938 a 1939, která jsou předmětem této knihy, však podobný orgán ještě neexistoval a jednotlivá média tak byla v boji s cenzurou odkázána sama na sebe.

Zabýváme-li se reflexí událostí konce 30. let v sionistickém tisku té doby, pak vedle cenzury v Palestině narážíme i na cenzuru u zdroje, totiž v Německu, Polsku, Rusku, ale i Československu, kde byla cenzura výrazně posílena vládním nařízením ze 17. září, které oproti dosavadní praxi zpětné cenzury z první republiky

¹⁵⁰ Porat, Dina – Naor, Mordecai a kol.: *Ha-itonut ha-jebudit be-Erec Jisrael nochach ha-šo'a 1939–1945*. (Ministerstvo obrany státu Izrael 2002), str. 19–22.

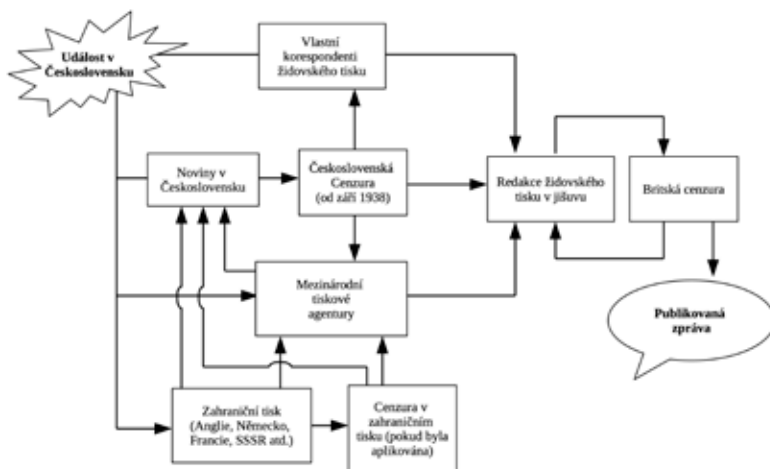
¹⁵¹ Madmoni-Gerber, Shoshana. *Israeli Media and the Framing of Internal Conflict: The Yemenite Babies Affair*. New York: Palgrave-MacMillan 2009, str. 50–52.

zavádělo cenzuru předběžnou.¹⁵² Cenzura domácího tisku ve zdrojové zemi může druhotně ovlivňovat to, jaké informace se dostanou do zahraničních médií či zpravodajských agentur, odkud jsou pak dále citovány. Pokud nemají noviny vlastní korespondenty v oblasti, stávají se závislými pouze na zprávách zahraničních agentur, na jejichž výběr a konkrétní znění přitom mohla mít domácí cenzura vliv. V případě reflexe události v Československu v letech 1938–1939 se tedy vlastně potýkáme s minimálně dvěma vrstvami cenzury (cenzura u zdroje a cenzura v Palestině) a jen obtížně specifikovatelným množstvím dalších faktorů ovlivňujících výběr zpráv k publikaci.

Cenzura představuje zásadní a pro výzkum, soudě dle bibliografických databází, jen málo reflektovaný metodologický problém. Procesem výběru zpráv se zabývá teorie *gatekeepingu*.¹⁵³ Tímto pojmem, odkazujícím na anglické slovo *gatekeeper* („vrátný“, „strážce brány“), se označuje proces rozhodování o tom, která událost se stane, či nestane novinovou zprávou. Teorie *gatekeepingu* popisuje pragmatické rozhodovací procesy redakcí, které musí zvažovat, kterým událostem věnují omezený prostor svého média, ať už je jím plocha v případě novin, nebo čas v případě rozhlasu či televize. Činí tak přitom na základě řady vnějších i vnitřních kritérií, jako je přitažlivost, kontroverze, lokalita (blízkost čtenářům), vkus příjemců zprávy, politické zaměření média, tématická relevance apod. Analýzou publikovaných zpráv je pak

¹⁵² Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Litomyšl: Paseka, 2004, str. 214; Viz také: Dvořák, David. *Cenzura v Československu v letech 1945–1956* [rigorózní práce obhájená 13.1.2016 na FPR ZČU v Plzni]. Pro obsáhlejší studii o literární cenzuře v českých zemích viz: Janáček, Pavel – Píša, Petr et al. *V obecném zájmu: Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014* (1. a 2. díl), (Praha: Academia 2015).

¹⁵³ Shoemaker, Pamela J.; Vos, Tim P.: *Gatekeeping theory* (Routledge 2009).

Obrázek 1: „Tichá pošta“ – cesty přenosu zpravodajských informací o dění v Československu do židovského tisku v Palestině.

teoreticky možné zpětně identifikovat některé z těchto faktorů výběru a udělat si tak konkrétní obrázek o tom, jak konkrétní redakce s informacemi pracují, jak mají nastaveny své priority a co to tedy o jejich práci může vypovídat. Cenzor však do tohoto procesu vstupuje jako vnější chaotický element, který lze jen obtížně odfiltrovat. U soudobých elektronických médií se naše poznatky a metody zlepšují díky snahám o analýzu mechanismů internetové cenzury,¹⁵⁴ avšak odpověď na to, jak se bez existence archivu či seznamu vyškrtnutých článků zpětně vypořádat s cenzurou v novinách starých osmdesát let, nám teorie mediálních studií příliš odpovědí nedává a patrně ani dát nemůže.

¹⁵⁴ Viz např.: King, Gary – Pan, Jennifer – Roberts, Margaret E.: „How Censorship in China Allows Government Criticism but Silences Collective Expression.“ *The American Political Science Review* 107, no. 2 (2013), str. 326–343.

V důsledku výše uvedeného není nikdy zcela zřejmé, ve kterém momentu redakce dávají plný průchod tomu, jaký je jejich skutečný názor či priority, nebo jaký názor by si skutečně přály vyjádřit. Když už jej vyjadřují, tak není jasné, zda tak nečiní na základě informací, které byly už předtím někým zcenzurovány, a současně přitom hledají cesty, jak tak učinit v souladu s netransparentními požadavky, a tedy i diskurzem cenzora v Palestině. Cenzor se tím stává trpěným vnějším spoluautorem výsledného díla do té míry, že nakonec nemusí být pro potřeby analýzy zřejmé, čím diskurz je analyzován – diskurz redakce, nebo cenzora? Cenzura tak představuje základní a v některých momentech neřešitelnou překážku pro interní validitu, neboť náhle není jasné, zda vůbec měříme to, co měřit chceme. Přijetí cenzora jakožto „spoluautora“ pro potřeby této studie je určitým úkrokem stranou, avšak jiná cesta z této slepé uličky patrně nevede. V důsledku nás tedy zajímá, jakým způsobem výsledný text v cílovém kontextu působí a jaký dojem mohl zanechat, bez ohledu na to, kdo přesně napsal ten který řádek. Pro alespoň částečné odfiltrování cenzury, která je jinak díky svým netransparentním pravidlům v podstatě „černou skříňkou“, je pak vhodný spíše kvalitativní přístup a ruční kódování. To umožňuje individuálně zohlednit i případné skryté narážky, metafory, nebo práci s vizuálním kontextem, byť za cenu větší závislosti na subjektivním hodnocení badatele, který se v takové situaci sám stává výzkumným nástrojem (a dalším *gatekeeperem*). Zhodnocení toho, co si mohl židovský tisk vůči mandátní správě dovolit navzdory či s požehnáním cenzury, pak budíž jedním z vedlejších závěrů výzkumu.

7. Další metodologické aspekty výzkumu historického židovského tisku v Palestině

Výše byl popsán způsob přenosu informací o dění v Československu do Palestiny ve 30. letech 20. století, který tak trochu připomínal dětskou hru „tichá pošta“. Veškeré zprávy musely být převzaty od zdroje, přičemž některé musely ještě u zdroje projít sítím národní cenzury. Pak byly zkráceny do podoby telegrafního sdělení a předány řetězem telegrafistů do místa určení. Většina zahraničních zpráv přicházela do Palestiny přes zpravodajské agentury (Palcor, STA apod.). Agentura zprávu zpracovala do zpravodajského servisu a předala redakci. Ta ji rozepsala do podoby výsledného článku, opatřila titulkem a zarámovala případným komentářem. Pokud zpráva přicházela přímo od zahraničního dopisovatele redakce, odpadl tím i mezičlánek v podobě zpravodajské agentury. Před publikací zprávy, která samozřejmě musela v redakčním rozhodovacím procesu splnit kritéria gatekeepingu, pak mohl nezávisle na jejím původu kdykoliv zasáhnout cenzor britské mandátní správy.

Některé z důsledků této „tiché pošty“ jsou zjevné na první pohled, jako například zkomolení místních názvů a vlastních jmen. Například jména atentátníků na Reinharda Heydricha tak dobový tisk v roce 1942 zprvu uváděl jako „Kubilis“ (míněn Jan Kubiš) a „Josef Gibjec“ (míněn Jozef Gabčík).¹⁵⁵ Historika samozřejmě

¹⁵⁵ *Ha-Arec*, 23. června 1942, s. 1. Viz Tarant, Zbyněk: Když skutečnost překoná nejhorší fámy – Raná reflexe holokaustu očima židovského tisku v jišuvu v 1942. In: Jelínek, Tomáš; Soukupová, Blanka: *Bílá místa ve výzkumu holokaustu*. Praha,

nepřekvapí, že při popisu událostí v československém pohraničí byla preferována německá varianta místních jmen. Místo Chebu, je tak třeba hledat Eger, a pod názvem Schönlinde se skrývá dnešní Krásná Lípa. Tato německá forma však byla dále předávána mezi řetězem telegrafistů a zapisovatelů, kteří i při nejlepší úsilí nemohli dokonale znát místopis měst a vesnic celé střední Evropy. Při přepisu německých názvů do hebrejského písma byl většinou používán úzus z jidiš, zejména v transkripci přehlásek, avšak ne vždy zcela důsledně. Výsledkem jsou názvy jako „Briks“, pod čímž se skrývá město Most (německy Brück), případně „Osig“, pod kterýmžto názvem je třeba hledat Ústí nad Labem (německy Aussig). Pod shlukem souhlásek [ːmhrjʃ ʔstrʷː] se pak skrývá Moravská Ostrava (německy Mährisch Ostrau). Přepisy navíc nebyly vždy jednotné – totéž místo se mohlo objevit jednou pod českým a jednou pod německým názvem, aniž by redaktoři tušili, že jde o jedno a to samé místo. Efekt „tiché pošty“ se v případě místních názvů ještě posílil, pokud byla zpráva v některé fázi informačního řetězce převzata ze zahraničního rozhlasu – často citované je například *Rádio Berlín*.

Při snaze o kvantitativní analýzu za využití počítačového algoritmu mohou podobné nepravidelnosti v transkripcích názvů ve zdrojových textech vést k tomu, že důležité výsledky z analýzy vypadnou. Přesnější formulace dotazu s využitím proměnných dokáže řadu těchto nepřesností odhalit, avšak nejasnosti v transkripcích v hebrejském tisku panovaly i v tak základních pojmech jako „Československo“, pro který se ve 30. letech používaly hned tři různé formy, a to i v rámci téhož vydání téhož listu.¹⁵⁶ Některým novinám navíc název Československo přišel příliš dlouhý

Havlíčkův Brod: Spolek akademiků Židů 2015.

¹⁵⁶ צ'כוסלובקיה, צ'כוסלוואקיה, צ'כוסלווקיה.

a proto si jej zkracovaly na „Česko“ (*Čechija*), a to jak v titulcích, tak v tělech článků. Pojem *Čechija* pak mohl být i součástí titulků, které ve skutečnosti hovořily o událostech na Slovensku, neboť Slovensko bylo součástí Československa, jehož název si list pouze zkrátil. V tomto duchu pak může dojít k mylnému umístění slovenského města do „Česka“, případně lze narazit na zprávy o „česko-maďarských pohraničních přestřelkách“,¹⁵⁷ ačkoliv v našem dnešním chápání pojmu „Česko“ jakožto území Čech, Moravy a Slezska žádnou společnou hranici s Maďarskem nesdílí.

Od doby, kdy byla novinová zpráva výše popsaným komplikovaným způsobem publikována, uběhlo v momentu psaní této knihy přes osmdesát let a badatel se stal jen dalším článkem „tiché pošty“. Mezi ním a publikovanou zprávou nyní stojí oněch osmdesát let. Materiál prošel rukama několika generací archivářů a badatelů a v některých případech i digitalizačním procesem s mnohdy rozporuplnými výsledky. Noviny byly ve své době zpravidla tištěny na laciný, nyní žlutnoucí papír. Ve vytištěném textu se projevují nedokonalosti ve formě inkoustových skvrn, odpadající barvy či slitých písmen. Část materiálu zatím není v elektronické podobě dostupná vůbec a nelze ji tedy strojově analyzovat. Ta, která dostupná je, byla izraelskou Národní knihovnou naskenována systémem na rozpoznávání znaků, který však vykazuje chybovost v řádech až desítek procent. Při digitalizaci historického židovského tisku byla řada vydání k dispozici pouze na mikrofilmových páscích, z jejichž neostrotí se při vysoké kompresi stávají nadbytečné barevné pixely, vytvářející deformace a novotvary. Pro představu to znamená, že hebrejský pojem *Čechoslovakija* ve skutečnosti vyhledávací algoritmus kvůli chybnému OCR vidí jako [ː3ech1sl1uakia:], [ːČ'k!sl0v'm:] apod.

¹⁵⁷ Například v *ha-Boker*, 9. ledna 1939, str. 1.

Dokonce i trénované lidské oko má problém od sebe některá písmena v takto nekvalitním materiálu rozpoznat a badatel je při práci s elektronickým archivem nucen ověřovat pravděpodobnost existence některých nečitelných slov v různých kombinacích znaků podle slovníku či podle toho, jak je daný znak vytištěn v jiných částech textu. Čtení osmdesát let starých novinových článků v hebrejštině tím může místy připomínat spíše luštění tisíce let starých svitků od Mrtvého moře.

Při podobném rozsahu problémů s kvalitou a čitelností zdrojového textu bohužel nelze použít automatizované, strojové metody analýzy, které jsou dnes standardem například v oboru mediálních studií, neboť by to nutně muselo vést k nesprávným výsledkům. Kompletní korektury, či dokonce ruční přepis tisíců stran hebrejského textu pro použití v softwaru typu MAXQDA by vyžadovaly stovky až tisíce pracovních hodin, jejichž vynaložení by s ohledem na potenciálně zjistitelné skutečnosti nebylo možno považovat za úměrné. Povinností každého vědce je volit metodu přiměřenou účelu. Ne vždy je ta nejvíce komplexní dostupná metoda také tou nejvhodnější. I v přírodních vědách se volí přístrojové vybavení podle toho, jak vysoká míra přesnosti je pro zdárný výsledek prováděného experimentu skutečně potřeba, nebo jakou míru přesnosti čistota zkoumaného vzorku reálně umožňuje. Použití zbytečně přesné metody na nedostatečně kvalitní vzorek může dokonce vést až k chybným závěrům, jako například falešným korelacím, nebo falešně pozitivitě.

Po rozvaze nákladů a přínosů bylo proto rozhodnuto použít tradičnější kvalitativní metodu čtení v kontextu, ručního kódování podle několika zájmových oblastí a představení materiálu v souvislém chronologicky členěném výkladu se zohledněním kvalitativních specifik a vnějších souvislostí. Pro představení

Obrázek 2: Příklad zdrojového materiálu „střední kvality“ podle *Historical Jewish Press* (Editorial deníku *Davar* ze 2. října 1938, str. 1).

celkového obrazu o intenzitě zpravodajského pokrytí vybraných témat je možné výsledky kódování použít pro jednoduchou frekvenční analýzu, neboli počty výskytů sledovaného jevu v určeném časovém období. To pomůže místy poukázat na jevy,

které by mohly být typické výhradně pro židovský tisk, jako například specifická frekvence článků vyjadřujících se k otázce antisemitismu.

V konečném důsledku ale všechen textový materiál citovaný v této knize vypovídá spíše o tom, jakému diskurzu byli čtenáři vystaveni. Podstatou autenticity takového materiálu není to, co popisuje, ale spíše, jak to popisuje a jaký dojem tím vytváří. Některé zprávy, články a komentáře mohly dokonce vyznít i jinak, než byly původně zamýšleny. Právě to je i jeden z principů konstruktivistických přístupů k analýze textu, kdy se kromě textu samotného klade důraz i na rozbor vnějšího kontextu, který mohl způsob vnímání textu zásadním způsobem posunout. Takto zvolený přístup rovněž umožňuje zabývat se „kouzlem (ne)chtěného“. Zpráva o arabském teroristickém útoku působí jinak sama o sobě, než když se ocitne na titulní straně vedle zprávy o pogromu v Polsku. Kontext v takovém případě posiluje emocionální sílu hned obou textů. Jakožto vědci přitom ale musíme v souladu s principem vědecké úspornosti, vedle zdánlivě zjevného předpokladu záměrného umístění obou zpráv vedle sebe s cílem vyvolávání kontroverze, připustit i možnost, že obě zprávy byly prostě v daném dni pro židovského čtenáře skutečně významné a za jejich symbolicky působící souhru může prostá shoda okolností. Nejde ani tak o to, jaká konkrétní editorská rozhodnutí učinily redakce, které často kvůli cenzuře a překážkám v šíření informací ani nemusely být schopny dělat svou práci tak, jak by si přály, ale o to, co z celé této „tiché pošty“, dozajista plně improvizací, informačních šumů, nedorozumění a nežádoucích vnějších zásahů, nakonec vzešlo.

Empirická část

8. Celkové přehledy

Ozvěny událostí ve střední Evropě jsou ve vybraných médiích systematicky sledovány od 1. září 1938 do 31. března 1939. Jedná se o poněkud uměle zvolený výběr, avšak umožňuje zahrnout klíčové události tohoto období (mnichovská dohoda, druhá republika, rozpad ČSR a počátek nacistické okupace) ještě s určitým časovým přesahem. Systematicky je tedy sledován průběh událostí pokrývající 211 dnů, z nichž 167 dnů připadá na samotnou druhou republiku. Tabulka 2 uvádí celkové hrubé počty všech unikátních položek (článků, reklam, karikatur atd.) nalezených v každém jednotlivém sledovaném médiu, které v jakémkoliv, byť i druhotném kontextu zmiňovaly Československo.

Hlavní korpus čítal téměř 2500 relevantních položek publikovaných pěti deníky v období 211 dnů. O „malé zemi ve střední Evropě“ by tak v daném období každý deník v jišuvu musel v průměru napsat minimálně dvakrát denně. Noviny však nevycházely v sobotu, což některé listy kompenzovaly pátečním večerním vydáním (*ha-Arec*), případně rozsáhlými víkendovými přílohami (*The Palestine Post*, *Davar*). Z tabulky jsou zřejmé rozdíly v absolutních počtech článků vydaných napříč jednotlivými deníky. To je do značné míry dáno koncepcí jednotlivých titulů. Deníky se lišily počtem stran, jakož i způsobem dělení obsahu. Vydání *The Palestine Post* a *Davaru* mohla s víkendovými přílohami dosáhnout až osmnácti stran, zatímco vydání konkurenčního *ha-Boker*, nebo *ha-Cofe* se většinou držela v rozsahu čtyř až osmi stran. Celkový podíl místa věnovaného Československu, při zohlednění odlišností ve formátu a rozsahu listu, byl ale napříč jednotlivými tituly velmi podobný. K výše uvedeným počtům je třeba připočítat

několik desítek položek z minoritních, samizdatových či neúplně dochovaných médií, které budou blíže přiblíženy v textu, ale z důvodu své neúplnosti nefigurují v celkových přehledech. Některé klíčové události částečně kolidovaly s vysokými svátky. V roce 1938 konkrétně připadal židovský Nový rok (*Roš ha-šana*) na 26.–28. září, *Jom Kipur* na 5. října, *Sukot* na 10. a 11. října a *Simchat Tora* na 18. října. Během *Jom kipur* a prvního dne *Roš ha-šana* noviny nevycházely, avšak některé opět přicházely se zvláštními svátečními přílohami, zejména na *Roš ha-šana*.

Když množství nalezených položek vyjadřujících se k Československu každý den umístíme na časovou osu, lze i zcela bez jakékoliv znalosti historického kontextu vysledovat dvě hlavní období eskalace, totiž přelom září a října 1938 a polovinu března 1939. Nejvíce článků bylo podle očekávání publikováno v předvečer mnichovské konference 28. září 1938, kdy vyšlo za jediný den 44 článků o československé krizi a 2. října 1938, kdy nacistická vojska začala se zábořem československého pohraničí. Dalším vrcholem pak byl 15. březen 1939, kdy se rozpadu ČSR a důsledky začínající německé okupace zabývalo celých 41 článků v pěti denících. Nárůst pozornosti v září a říjnu 1938 přitom přetrval déle, než v březnu 1939. Tehdy probíhaly intenzivní debaty o významu a politicko-hospodářských důsledcích mnichovské dohody. Noviny v tomto období zaměřují pozornost na vnitropolitické dění v Československu, včetně situace uprchlíků a nárůstu autoritářských tendencí. Tyto debaty polevily teprve počátkem listopadu, kdy si pozornost židovského tisku začala znovu žádat domácí situace v Palestině. V celkovém přehledu může poněkud zaniknout nenápadný nárůst pozornosti věnované Československu v lednu 1939. Tento přechodný nárůst se přitom z kvalitativního hlediska ukázal být zásadní, neboť jde

Tabulka 2 – Československo na stránkách židovského tisku – celkové počty unikátních položek v pěti celostátních denících židovského jišuvu v britské mandátní Palestině.

Název deníku	Celkové počty položek		Typ materiálu	Zdroj
	01/09/1938 – 31/03/1939	01/10/1938 – 15/03/1939		
<i>Davar</i>	643	390	Elektronický archiv	Historical Jewish Press*
<i>The Palestine Post</i>	859	528	Elektronický archiv	Historical Jewish Press*
<i>Ha-Arec</i>	227	119	Fyzické výtisky	Central Zionist Archives (CZA PR\25005)**
<i>Ha-Boker</i>	361	255	Fyzické výtisky	Central Zionist Archives (CZA PR\25002)***
<i>Ha-Cofe</i>	386	261	Elektronický archiv	Historical Jewish Press*

*Historical Jewish Press. *Národní knihovna Izraele* <<http://jpress.nli.org.il/>>

** Od roku 2019 částečně přístupné na *Historical Jewish Press*.

*** Od roku 2017 přístupné na *Historical Jewish Press*.

o reakci na zhoršení situace Židů v ČSR. Rozebrán bude níže v souvislosti s reflexemi narůstajícího antisemitismu v zemi.

Ačkoliv se deníky lišily v absolutních počtech publikovaných článků, obecné trendy nárůstu a poklesu pozornosti byly ve všech pěti sledovaných titulech velmi podobné, snad jen s výjimkou listu *ha-Boker*, který rozpadu Československa a nacistické okupaci Čech a Moravy věnoval méně pozornosti, než tlakům na zavedení protizidovské legislativy v ČSR v lednu 1939. Na jinak podobné strukturu a formulaci zpráv napříč několika deníky má

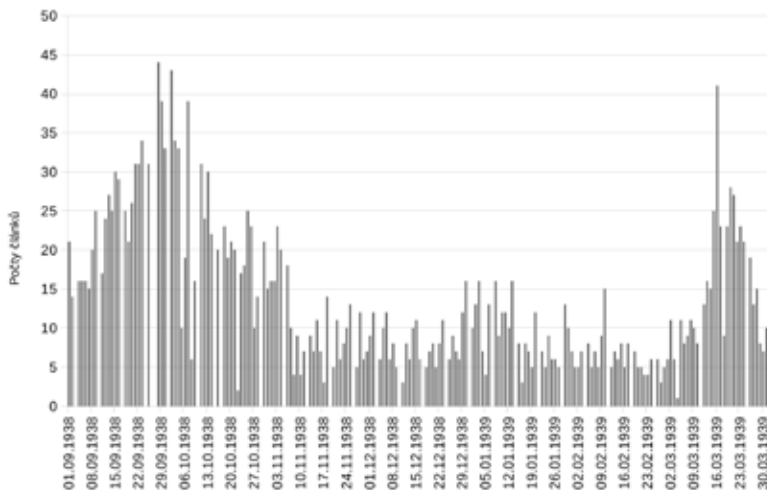
patrně zásluhu vliv zahraničních zpravodajských agentur, od kterých noviny přebíraly obsah pro své zahraniční rubriky. Vedle domácích zpravodajských agentur *Palcor* a *STA* se mezi zdroji zahraničních informací často objevuje agentura *Reuter*, spolu s řadou národních médií. Z těch britských lze jmenovat velmi vlivné *The Times*, ale i *News Chronicle*, nebo *Manchester Guardian*. Německé postoje jsou citovány z vyjádření propagandistických kanálů jako noviny *Völkischer Beobachter*, nebo *Rádio Berlín*. Z československých médií se lze na stránkách hebrejského tisku setkat s odkazy na *Lidové noviny*, *Právo lidu*, *České slovo*, *Venkov*, *Národní politiku*, *Pražský večer*, *Moravské noviny*, *Blaník*, případně komunistické *Rudé právo*.

Není žádným překvapením, že se během podzimu 1938 a jara 1939 Československo na stránkách sionistického tisku v Palestině nejčastěji objevovalo v souvislosti s Německem. Zprávy s touto tematikou tvořily přibližně čtyřicet procent všech položek zmiňujících Československo. Kolem deseti procent nalezených zpráv se týkalo vnitropolitické situace v Československu. Kolem pěti až sedmi procent připadalo za články zabývající se vztahy ČSR s Maďarskem a Polskem. Otázka Slovenska se na stránkách židovského tisku v Palestině začala výrazněji objevovat teprve v zimě 1939. Největší podíl článků k tomuto tématu byl nalezen v listu *ha-Arec*, naopak nejmenší, kolem dvou procent v *Davar*, *The Palestine Post* a *ha-Cofe*.

Rovněž není překvapením, že se sionistický tisk v Palestině věnoval židovským otázkám obecně více než jiná média té doby. Konkrétní srovnání v absolutních číslech však mnohdy schází. V případě Československa lze do případných polemik přispět se závěrem, že každý ze sionistických deníků vydal od září 1938 do konce března 1939 kolem čtyřiceti článků věnovaných výhradně

Československo na stránkách židovského tisku v Palestině

Kombinované výsledky pěti celostátních deníků od 09/1938 do 03/1939

Obrázek 3: Celkové počty unikátních položek v pěti celostátních denících židovského jišuvu v britské mandátní Palestině na časové zmiňujících Československo zobrazené na časové ose od 1. září 1938 do 31. března 1939.

tomuto tématu, tvořících mezi patnácti až osmnácti procenty celkového zpravodajského pokrytí ČSR. Pro srovnání, londýnské *The Times*, použité jako kontrolní vzorek pro tuto studii, k situaci Židů v Československu za celé sledované období 211 dnů vydaly pouhých 12 článků (tj. méně než jedno procento).

Poměrně značná část nalezeného obsahu, odpovídající zhruba pěti stům z celkového počtu položek, spadala do kategorie „různé“. Jednalo se o programy kulturních akcí, burzovní zprávy, reklamy, oficiální oznámení, řádkovou inzerci, nabídky k seznámení apod. Československo se v nich mnohdy objevilo pouze

ve formě letmé zmínky či ve druhotném kontextu. Ačkoliv bychom tyto položky mohli vnímat jako balast, můžeme se z nich dozvědět překvapivě velké množství informací o tom, jak se s Československem, jeho kulturou, historií a hospodářstvím setkávali čtenáři v běžných životních situacích. Víme tak například, že záznamy koncertních představení České filharmonie tvořily stálíci v programu rozhlasové stanice PBS. Zmínky o československém původu v rubrice „ona hledá jeho/on hledá ji“ zase mohou nabídnout lidský, intimní pohled do osobní každodennosti česko-židovských přistěhovalců. Zprávy o situaci v Evropě a zhoršující se vnitropolitické situaci v ČSR pak často lemovaly velkoformátové reklamy firmy Baťa. Jednu skupinu položek, které kvůli svému malému množství zastoupení nemají vlastní kategorii, avšak jsou kvalitativně velmi významné, pak tvoří recenze na divadelní hry československých autorů, zejména Karla Čapka. Přijetí jeho díla v Palestině je věnována samostatná kapitola.

9. „Vlci dohánějí kočár“ (1.–15. září 1938)

Do událostí v Československu vstupujeme na konci horkého léta 1938. Československo má za sebou „malou mobilizaci“ z jara téhož roku, vyhlášenou v reakci na anexi Rakouska nacistickým Německem (*Anschluss*). Napětí v pohraničních oblastech se od 3. srpna 1938 snaží zažehnat diplomatická mise Lorda Runcimana, který však do Československa dorazil tak trochu proti své vůli, s omezenými znalostmi středoevropského kontextu a bez reálné strategie. Za této situace nemohl uhájit svou nestrannost tak, jak by to charakter mise vyžadoval. Jeho sympatie se od počátku klonily spíše na sudetoněmeckou stranu, čímž ale svou diplomatickou misi degradoval do úlohy doručovatele neustále se zvyšujících sudetoněmeckých ultimát prezidentu Benešovi. Z Londýna navíc přijel již *a priori* s úkolem přimět Československou vládu, aby souhlasila s ústupky.¹⁵⁸ Jeho výsledná zpráva, plná rozporuplných a protichůdně znějících tvrzení, byla britské vládě doručena 21. září 1938, kdy už v podstatě jen konstatovala, že požadavky sudetských Němců na odtržení od Československa mají být splněny.¹⁵⁹ Na přelomu srpna a září, kde tento rozbor židovského tisku v Erec Jisrael začíná, již Edvard Beneš, mimo jiné i na základě konzultací s Runcimanem, připravoval takzvaný „Návrh o postupu jednání ohledně úpravy národnostních otázek,“ kterým v podstatě vyjadřoval připravenost Československa

¹⁵⁸ Neville, Peter. *Hitler a appeasement – britský pokus zabránit druhé světové válce*. (Líbeznice: Víkend 2008), str. 118–121.

¹⁵⁹ K Runcimanově misi viz: Vyšný, Paul, *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich* (Basingstoke: Palgrave Macmillan 2003).

vyhovět podstatné části z osmi bodů sudetoněmeckého Karlovarského programu.

Židovské deníky v Palestině shodně otiskly 1. září agenturní zprávu o setkání Lorda Runcimana s Konradem Henleinem v Mariánských Lázních. V komentáři k dosavadnímu průběhu Runcimanovy mise si George Lichtheim ve sloupku pro *The Palestine Post* vypůjčuje z blíže nejmenovaného amerického zdroje charakteristiku Lorda Runcimana, jakožto „pasažéra dostavníku, který na to, že kočár dostihli vlci, zareagoval tak, že vyhodil ven dítě.“¹⁶⁰ Kriticky se pak vyjadřuje k průběhům jednání, jejichž výsledkem jsou podle jeho názoru často protichůdné požadavky – Československo je jednou vyzýváno ke zdrženlivosti jen proto, aby koncem srpna mohlo být opět vyzýváno k rychlému jednání. Rychlé jednání přitom autor, vystupující pod pseudonymy „Proteus“ a „European“¹⁶¹ charakterizuje jako „rychlé roztrhání vlastní země na kusy, kterými by mohl být Hitler nakrmen, aby zůstal potichu.“¹⁶² *Ha-Arec* je 2. září ve vztahu k připravovaným návrhům prezidenta Beneše optimistický.¹⁶³ I den poté hovoří titulek na přední straně o „naději na urovnání česko-německých potyček.“¹⁶⁴ Současně ale píše, že „vše závisí na Berlínu“.¹⁶⁵ V rubrice „po půlnoci“ 4. září *The Palestine Post* upozorňuje na narůstající znechucení české veřejnosti postojem velmocí a stále častější hlasy, aby se Československo obrátilo se žádostí o pomoc

¹⁶⁰ Vyšný, Paul, *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich* (Basingstoke: Palgrave Macmillan 2003), str. 6

¹⁶¹ Lichtheim, George: *Thoughts Among the Ruins: Collected Essays on Europe and Beyond* (Transaction Publishers 1973), str. xv–xvi.

¹⁶² Tamtéž, str. 6

¹⁶³ *Ha-Arec*, 2. září 1938, str. 2.

¹⁶⁴ *Ha-Arec*, 3. září 1938, str. 1.

¹⁶⁵ *Ha-Arec*, 5. září 1938, str. 1.

směrem na východ, k Rusku.¹⁶⁶ Moše Kohn v článku o komplexitě židovských identit na československém území tvrdí, že ještě před několika lety pojem „Sudety“ nikdo nepoužil a že když už, tak se mezi německými obyvateli severozápadních Čech používalo tradičního označení „Egerland“ (Chebsko).¹⁶⁷

Dne 5. září předložil Edvard Beneš sudetským Němcům svůj Čtvrtý návrh. Zatímco Lord Runciman a část sudetoněmeckých vyjednavců s navrhovanými ústupky souhlasili (radikálnější křídlo bylo mírou ústupků zaskočeno), Německo tuto iniciativu odmítlo.¹⁶⁸ Ranní vydání listu *ha-Arec* ze 6. září k tomu konstatuje, že „situace v Československu se nadále zhoršuje.“ V článku jsou pak jako důvod neúspěchu jednání a klesající ochotě Československa k dalším rozhovorům uvedeny narůstající sudetské požadavky včetně vystěhování všech Čechů, kteří přišli do pohraničí po roce 1918. Objevuje se i slovenské téma, když *ha-Arec* zmiňuje vnitřní slovenskou opozici proti Hlinkově separatismu. Podobné pohledy na Slovensko přitom byly až do jara 1939 v sionistickém tisku spíše vzácné.¹⁶⁹ Ve večerním vydání z téhož dne *ha-Arec* mimořádně přinesl i fotografie dvou sudetoněmeckých demonstrací v pohraničních městech – jedné pronacistické a druhé protinacistické, sociálně-demokratické, bohužel bez uvedení místa.¹⁷⁰ *The Palestine Post* zmiňuje tentýž den spekulace z francouzského listu *L'Oeuvre*, podle nichž prý Hitler požádá

¹⁶⁶ *The Palestine Post*, 4. září 1938, str. 1. Dne 8. září zaznívá podobná myšlenka i v přeloženém článku ruského socialisty Viktora Michajloviče Černova na stránkách listu *Davar*, 8. září 1938, str. 2.

¹⁶⁷ *Ha-Cofe*, 2. září 1938, str. 2.

¹⁶⁸ McDonough, Frank. „Chamberlain and the Czech Crisis of 1938: A Case Study in the Role of Morality in the Conduct of International Relations.“ In: *Mnichovská dohoda – cesta ke destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004), str. 87.

¹⁶⁹ *Ha-arec*, 6. září 1938, str. 1.

¹⁷⁰ *Ha-arec*, 6. září 1938, str. 2.

o plebiscit v pohraničních regionech a následně zahájí bleskový útok na celou oblast s cílem záboru sporného území do tří dnů. Deník informuje o francouzské mobilizaci, uvedení Maginotovy linie do bojové pohotovosti a německých cvičeníh civilní ochrany pro případ náletu.¹⁷¹

The Palestine Post představuje Benešův návrh z 5. září palcovým titulkem: „Československo se rozhodlo učinit maximální ústupky“,¹⁷² byt' šéfredaktor Geršon Agronsky v pravidelném sloupku na zadní straně vyjadřuje názor, že ústupky přišly poněkud pozdě. I přes projevy nadějí na vyřešení krize se *The Palestine Post* ohlíží i na druhou stranu barikády, když připomíná, že si Hitler nechává stále otevřené dveře pro další eskalaci krize. Určité uklidnění situace a zmírnění intenzity protičeské propagandy v německém tisku pak spíše vysvětluje víkendovou pauzou a přesunem štábů do Norimberku, kde začínal sjezd NSDAP.

V souvislosti se začínajícím sjezdem v Norimberku upozorňuje *The Palestine Post* na sudetoněmecké shromáždění plánované do Ústí nad Labem, přičemž je označuje za snahu o nápodobu chystaného sjezdu NSDAP v Norimberku. Znovu přináší opakované shrnutí Henleinova Karlovarského programu.¹⁷³ Titulky v této době píší o „českém problému“ případně „české otázce“,¹⁷⁴ což lze paradoxně považovat za úspěch Göbelsovy propagandy, neboť se jednalo o uměle vytvořený termín, kterým se Německu podařilo převrátit úlohu pachatele a oběti – tím, že hovoříme o „českém“ a nikoliv „sudetském“ problému, dáváme najevo, že problémem a příčinou celé krize jsou Češi, nikoliv sudetoněmecký

¹⁷¹ *The Palestine Post*, 6. září 1938, str. 1.

¹⁷² *The Palestine Post*, 7. září 1938, str. 1.

¹⁷³ *The Palestine Post*, 7. září 1938, str. 1.

¹⁷⁴ Viz např. *The Palestine Post*, 6. září, str. 1, *The Palestine Post*, 7. září 1938, str. 1.

separatismus. Pojem se do židovského tisku patrně dostává z britského diskurzu, avšak často je vkládán do uvozovek, snad právě na výraz nesouhlasu. Čím více krize vrcholí, tím méně se pojem „český problém“ v židovském tisku objevuje. Listy dávají přednost označením jako „sudetská krize“, „krize v Sudetech“ či „krize ve střední Evropě“.

V následujících dnech noviny analyzují Benešovu odpověď na Karlovarský program. „Praha vidí prostor pro ústupky,“ píše *ha-Arec* a pokračuje: „Oficiální místa v Praze rozumějí tomu, že současná situace je natolik závažná, že bude Československo nuceno přispět k míru dokonce i kdyby si to mělo z jejich strany vyžádat těžké oběti.“¹⁷⁵ *Davar* otiskl 9. září celý text Benešova osmibodového návrhu.¹⁷⁶ *The Palestine Post* přinesl 8. září jeho podrobnější rozbor, který se na stránkách tohoto listu objevuje příznačně bok po boku se zprávou o nepokojích v Moravské Ostravě z předchozího dne, které poskytly sudetským Němcům záminku k posilování tlaku na československou vládu.¹⁷⁷ To vše pod společným titulkem „Sudetští Němci přerušují rozhovory s Prahou.“¹⁷⁸ Na zadní straně pak nacházíme dvě další hodnocení

¹⁷⁵ *Ha-arec*, 7. září 1938, str. 1.

¹⁷⁶ *Davar*, 9. září 1938, str. 8.

¹⁷⁷ Jako takzvaná Ostravská provokace je nazýván incident, při kterém měli čeští policisté údajně napadnout poslance SdP v Moravské Ostravě. Zástupci sudetoněmecké strany přijeli do slezské metropole navštívit 82 svých soukmenovců, kteří byli ve vazbě pro podezření z pašování zbraní. Návštěva přilákala cca. 500 přihlížejících a přerostla v násilnou demonstraci. Československé četnictvo se jalo dav rozehnat za pomoci jízdní policie. Dva z poslanců sudetoněmecké strany, kteří se zamotali do vřavy byli přitom patrně náhodou udeřeni bičikem. Incident je zpětně považován za předem zinscenovaný. Viz např.: Neville, Peter. *Hitler a appeasement – britský pokus zabránit druhé světové válce*. (Líbeznice: Víkend 2008), str. 122–123. Viz také: Bruegel, J. W.: *Czechoslovakia Before Munich: The German Minority Problem and British Appeasement Policy* (Cambridge University Press 1973), str. 250.

¹⁷⁸ *The Palestine Post*, 8. září 1938, str. 1.

československého návrhu. První, nepodepsané, hodnotí Benešův návrh jako pragmatický kompromis, kterým dává československá vláda najevo své odhodlání zachovat územní integritu státu:

Vydání plného textu [československého návrhu] jasně ukazuje, že autonomie nabídnutá sudetským Němcům a v důsledku i dalším minoritám, se nevztahuje na záležitosti, které, jazykem oficiálního komuniké, musejí zůstat vyhrazeny centrální vládě, aby tak zůstala zachována nedotknutelnost a nedělitelnost státu. Tvrzení německého tisku, že se postoj československé vlády nezměnil, je do této míry oprávněné a ti, ze zahraničních komentátorů, kteří snad byli jen na chvíli nakloněni představě nového seznamu ústupků, jakožto aktu kapitulace, budou nuceni svůj úsudek přehodnotit. Jakékoliv taktické chyby snad totiž československá vláda mohla učinit – a je přinejmenším sporné, zda by bylo lepší, kdyby pod tlakem nevyjednávali – ukázala se konzistentní ve svém požadavku na nadřazení územní celistvosti své republiky nad pohodlím uspokojení sudetských Němců.¹⁷⁹

V dalším ze svých sloupků pro *The Palestine Post* volí George Lichtheim přístup bližší britskému appeasementu. Domnívá se, že „devítibodový“¹⁸⁰ návrh prezidenta Beneše není dostatečnou odpovědí na Karlovarské požadavky. Z obsahu projevu na sjezdu NSDAP v Norimberku pak usuzuje že Hitler prý aktuálně invazi do Československa neplánuje.¹⁸¹ Podle vzpomínek spolupracovníků si Lichtheim svým nezdolným optimismem a vírou v appeasement vysloužil v redakci přezdívku „Nebožák George“.¹⁸²

¹⁷⁹ *The Palestine Post*, 8. září 1938, str. 6.

¹⁸⁰ Omyl v textu zprávy? Benešův návrh měl osm bodů.

¹⁸¹ *The Palestine Post*, 8. září 1938, str. 6.

¹⁸² Lichtheim, George: *Thoughts Among the Ruins: Collected Essays on Europe and Beyond* (Transaction Publishers 1973), str. xix.

Ha-Arec již 8. září spekuluje, že se Hitler „přikloní k odmítnutí návrhu“ a zmiňuje významný článek v londýnských *The Times* ze 7. září nazvaný „Norimberk a Ústí nad Labem“. Jeho autor Geoffrey Dawson v reakci na snahu SdP imitovat sjezd NSDAP v Norimberku demonstrací v Ústí nad Labem snad poprvé na stránkách západního tisku vyslovil myšlenku odtržení pohraničních oblastí s převahou německého obyvatelstva „v zájmu uchování homogenity“.¹⁸³ Sama redakce *Timesů* se tehdy cítila zaskočena silnou odezvou, kterou relativně nevinně formulovaný úvodník vyvolal.¹⁸⁴ Židovský tisk v Palestině jej s ohledem na chápání *Timesů* jakožto jakési hlásné trouby Chamberlainova establishmentu vnímal jako podkopávání právě učiněných československých ústupků.¹⁸⁵ *The Palestine Post* dodává, že německý list *Angrif* umístil překlad tohoto úvodníku na titulní stranu. Z francouzského zdroje, listu *L'Époque* zase cituje slova, která se zpětně ukazují být téměř prorocká: „Pokud by mělo v budoucnu dojít k arbitráži, nesmí to být za cenu dalších ústupků, neboť pak by nezávislost Československa byla jen pouhou fikcí a brzy bychom navíc litovali, že jsme vetřelci otevřeli dveře.“¹⁸⁶ *Ha-Arec* kriticky konstatuje, že zatímco článek z *Timesů* byl v německém tisku přijat s plnou vážností, detaily československého návrhu sudetským Němcům z 5. září otištěny nebyly. Zpravodajský přehled, sestavený ze servisu zahraničních agentur opatřil *ha-Arec* v odkazu na ostravskou provokaci podtitulem „Němci nafukují události, k nimž došlo“.¹⁸⁷

¹⁸³ *The Times*, 7. září 1938, str. 13. Pro pozadí vzniku článku viz: Bruegel, J. W.: *Czechoslovakia Before Munich: The German Minority Problem and British Appeasement Policy* (Cambridge University Press 1973), str. 251.

¹⁸⁴ Viz např.: *The Times*, 8. září 1938, str. 12, nebo: “Letters to the Editors” v *The Times*, 13. září 1938.

¹⁸⁵ Viz např.: *Ha-aretz*, 8. září 1938, str. 1, *The Palestine Post*, 8. září 1938, str. 1.

¹⁸⁶ *The Palestine Post*, 8. září 1938, str. 1.

¹⁸⁷ *Ha-arec*, 9. září 1938, str. 1.

Následující den se pak *The Palestine Post*, vedle doplnění aktuálních informací o vývoji krize na titulní straně, vrací na straně pět i k incidentu v Ostravě, jakož i dalším obviněním z násilí vůči sudetským Němcům a nabízí k nim reakci československé vlády.¹⁸⁸ V pravidelném sloupku na zadní straně je ostravská provokace označena za „obskurní incident“ a zasazena do celkového kontextu jako pouhá záminka k dalšímu nátlaku na Prahu poté, co čtvrtý Benešův návrh vzal rozsahem nabídnutých ústupků Henleinovi a Hitlerovi vítr z plachet. Autor komentáře vyslovuje názor, že světová veřejnost je svědkem opakování rakouského scénáře, jehož součástí byla rovněž obvinění z toho, že centrální vláda ve Vídni není údajně schopna udržet na svém území pořádek.¹⁸⁹

Ve vydání *The Palestine Post* z 11. září je pak ostravský incident označen za jednoznačně zveličený a to s odvoláním na britské zdroje. *The Palestine Post* věnuje tento den sudetské krizi téměř tři čtvrtiny titulní strany s optimistickým palcovým titulkem „Česká krize polevuje.“ Deník přináší citace z projevu prezidenta Edvarda Beneše, z něhož si vybírá především prezidentovy výzvy k zachování klidu, důraz na tradici demokratického dialogu a praktického řešení problémů v Československé republice.¹⁹⁰ *Davar* téhož dne popisuje Prahu jako město, které se nezapomnělo smát, na rozdíl od přísného totalitního Berlína. Vyzdvihuje československou připravenost k boji, pohraniční pevnosti, odhodlanost dobrovolníků a obranné závazky spojenců ve východní Evropě. Z podobných článků lze cítit určitý obdiv vydavatele listu vůči československé mobilizaci, který hraničí až s určitou idealizací. *Davar* kupříkladu píše:

¹⁸⁸ *The Palestine Post*, 9. září 1938, str. 5.

¹⁸⁹ *The Palestine Post*, 9. září 1938, str. 6.

¹⁹⁰ *The Palestine Post*, 11. září 1938, str. 1.

Čech je zvyklý odkládat blížká nebezpečí na později se žoviálním stoicismem. Je připravený na jakoukoliv oběť. Už nyní dosáhly příspěvky do fondu národní obrany, dobrovolné příspěvky, více než 3 milionů liber šterlinků – velmi dobrý výsledek pro zemi s 15 miliony obyvatel (z nichž minimálně 5 milionů určitě nepřispělo z důvodu nepřátelství vůči Čechům); pro zemi, která má jen hrstku boháčů, která není po finanční stránce vysoko postavena a v níž polovina obyvatelstva nevydělává více než 1 libru týdně. A tyto příspěvky nepřicházejí pod nátlakem shora, nebo snad pod vlivem propagandy – tak jako například u nacistické „zimní pomoci“.¹⁹¹

Rozhlasový projev prezidenta Beneše z 10. září umístil *Davar* na nejvýznamnější část titulní strany svého vydání z následujícího dne. Zpráva je doplněna informacemi o dalších incidentech, převzatými z agentury Reuter. Sudetoněmecké demonstrace v Ústí nad Labem a v Praze, „provázené skandováním nacistického hesla ‘Jeden národ, jedna Říše, jeden Vůdce!’ a zpěvem německé hymny“ jsou popisovány jako záměrně provokační.¹⁹² Konkurenční *The Palestine Post* si v této době opakovaně všímá narůstající německé propagandy vůči Československu a reflexe intenzity této propagandy je téměř každý den součástí přehledu aktualit. S vrcholící krizí pak deník pro ilustraci cituje i některé z výroků, které vůči Československu zazněly, včetně těch v nichž Göring zpochybňuje samotné právo Čechů na život v Čechách a na Moravě. Výhrušná a útočná slova Göringova se pak objevují bok po boku s projevem československé vlády popisovaným jako „kultivovaný“.¹⁹³

¹⁹¹ *Davar*, 9. září 1938, str. 2. Straně číslo 6 v tomtéž čísle dominuje půlstránková reklama firmy Baťa.

¹⁹² *Davar*, 11. září 1938, str. 1.

¹⁹³ *The Palestine Post*, 11. září 1938, str. 1.

Vzniklého kontrastu si komentátor *The Palestine Post* všímá, když píše, že Göringův projev v Norimberku je jen dalším důkazem o cíleně vyvíjeném nátlaku a záměrně rozdmýchávané krizi a dodává k tomu, že tento projev: „však činí ještě něco dalšího: tím, že koliduje a do určité míry si přímo říká o porovnání s klidnými a uměřenými slovy prezidenta Beneše krajanům v době největšího nebezpečí, se celému světu naskýtá možnost pochopit míru důvěryhodnosti směšných tvrzení o tom, že prý Češi nejsou hodni vládnout německé menšině.“¹⁹⁴ V rešerši zahraničního tisku je pak mj. citován i článek z *The Daily Telegraph*, podle něhož by prý bylo „[...] tím nejhorším možným nedorozuměním, pokud by přetrvával pocit, že Velká Británie bude lhostejná vůči nátlaku na Československo. Ačkoliv britský lid chce mír, tento mír nemá být zachováván za cenu nátlaku na malé národy ze strany jejich mocnějších sousedů.“¹⁹⁵

V následujícím vydání jsou citovány výroky z britského parlamentu, nesoucí se tehdy ještě v podobném duchu.¹⁹⁶ *Davar* píše 12. září na titulní straně o reakci československé vlády na spekulace o chystaném požadavku na referendum a stávce německých studentů v Praze a Opavě.¹⁹⁷ Celkově je však atmosféra komentována jako napjatá, po ústupcích Československa mírně optimistická, ovšem s nejistými vyhlídkami, kde v propletené síti spojení na jedné straně a teritoriálních zájmů na straně druhé je jedinou jistou věcí „odhodlanost Československého lidu bránit svou těžce vydobytou nezávislost.“¹⁹⁸ *Davar* otiskl 11. září karikaturu z dílny Arie Navona zobrazující Hitlera na obědě

¹⁹⁴ *The Palestine Post*, 11. září 1938, str. 8.

¹⁹⁵ *The Palestine Post*, 11. září 1938, str. 7.

¹⁹⁶ *The Palestine Post*, 12. září 1938, str. 1.

¹⁹⁷ *Davar*, 12. září 1938, str. 1.

¹⁹⁸ *The Palestine Post* 12. září 1938, str. 6.

v restauraci Evropa, jak si stěžuje, že mu opodál sedící Francie a Británie kazí chuť. Na talíři se podává Československo.¹⁹⁹

První reakce na Hitlerův klíčový norimberský projev z 12. září lze nalézt již následující den. Židovské deníky v Palestině reflektují vysokou míru účinnosti tohoto projevu, už jen proto, že vedle sudetské krize obsahoval další explicitní zmínky o tom, že pro Židy není v údajně „přelidněném“ Německu místo. Projev je obecně hodnocen jako velmi účinný, ovšem obsahově vágní, bez explicitní zmínky k plebiscitu, o němž se tehdy již několik dnů spekulovalo. Deníky nahlas uvažují, zda vágnost a nekonkrétnost Führerových jinak velice tvrdých a výhrůžných slov hodnotit jako projev ústupku z německé strany, nebo spíše naopak jako ticho před bouří. „Hitler zašel minulou noc tak daleko jak to jen pesimisté očekávali [...] Vágnost jeho projevu byla vyrovnána jeho účinností: tu je možné vykládat jako ústup; alternativně bychom ji však mohli popsat i jako předehtu pro něco, co brzy přijde. Více bychom měli vědět v následujících dvou dnech.“²⁰⁰ Tato reflexe se ukázala být velmi přesnou, neboť onen vágně formulovaný projev obsahoval především skrytý vzkaz sudetským Němcům, který Hitler paradoxně formuloval jako narážku na britskou politiku v Palestině, když použil analogii palestinských Arabů na území britského mandátu, jakožto sudetských Němců v Československu: „Nejsem ochoten nechat zde, v srdci Německa, vzniknout druhou Palestinu. Ubozí Arabové v Palestině možná mohou být bezbranní a opuštění. Avšak Němci v Československu nejsou ani bezbranní ani opuštění. Ať si to každý hledí uvědomit.“²⁰¹

¹⁹⁹ *Davar*, 11. září 1938, str. 4.

²⁰⁰ *The Palestine Post*, 13. září 1938, str. 6.

²⁰¹ V německém originálu Hitler prohlásil: *„Ich bin auch keineswegs gewillt, hier mitten im Herzen Deutschlands durch die Tüchtigkeit anderer Staatsmänner ein zweites Palästina*

Pro Hitlera bylo téma palestinských Arabů zajímavé, neboť v jedné jediné větě dokázalo spojit vyjádření podpory Henleinovu separatismu, učinit narážku na „židovskou otázku“ a obvinít Velkou Británii z pokrytectví, když kritizuje Německo a sama si za pomoci vojenské síly vydržuje kolonie. Nacistická propaganda se ostatně Araby, jakožto možné spojence proti Britům, snažila s různými výsledky oslovovat dlouhodobě.²⁰² Avšak rétorické spojení: *palestínští Arabové – sudetští Němci* nakonec mělo i jeden nezamýšlený důsledek. Hitlerův projev dost možná přispěl ke zrodu oné dodnes se objevující a v úvodu citované analogie Židů v Palestině jakožto Čechoslováků, která pak palestinským Arabům přisuzuje roli sudetských Němců. Jak uvidíme níže, analogií mezi situací Židů v Palestině a Československem začne s vrcholící krizí postupně přibývat, zvláště v situaci, kdy Palestina sama od roku 1936 prožívala povstání arabského obyvatelstva, provázené provokacemi, pogromy a teroristickými útoky na jedné straně – informace o sudetské krizi opakovaně sdílejí titulní strany s černě orámovanými zprávami o obětech terorismu – a velmi tvrdou represí ze strany britské koloniální správy na straně druhé. Fakt, že původcem této analogie může být sám Adolf Hitler, budiž jedním z oněch paradoxů mnichovských příměrů. Mimochodem, k zajímavému *feux pas* došlo při překladu Hitlerova projevu do hebrejštiny v *Davaru* – Hitlerova zmínka o “Palestině” zde byla podle zavedené praxe automaticky přeložena do hebrejštiny jako

entstehen zu lassen. Die armen Araber sind wehrlos und vielleicht verlassen. Die Deutschen in der Tschecho-Slowakei sind weder wehrlos noch sind sie verlassen. Das möge man zur Kenntnis nehmen.” Viz: Hitler, Adolf. *Die Reden des Führers am Parteitag Großdeutschland 1938*. (Mnichov: Zentralverlag der NSDAP 1939), str. 58–80. Úryvky z projevu byly citovány v: *The Palestine Post*, 13. září 1938, str. 1.

²⁰² Achar, Gilbert. *The Arabs and the Holocaust – The Arab-Israeli War of Narratives* (Metropolitan Books 2009), str. 125–139.

“Erec Jisrael”,²⁰³ ačkoliv Hitler sám by asi tento biblický pojem nepoužil.

Výše citované vydání listu *The Palestine Post* ze 13. září si na titulní straně všímá i vnitropolitických opatření československé vlády, jako je například preventivní zákaz komunistických shromáždění ospravedlňované snahou neprovokovat sudetské Němce, zrušení připomínky výročí úmrtí T. G. Masaryka a návrh na zahájení úkonů podle Zákona o mimořádných opatřeních, které by umožnily zákaz veřejných shromáždění a předběžnou cenzuru tisku.²⁰⁴

S přibývajícímí dny od Hitlerova projevu se pak hromadí reakce ze zahraničního tisku, jejichž rešerše deníky svým čtenářům přinášejí. Mezitím však sudetští Němci přicházejí s opakovaným požadavkem plebiscitu a prohlašují, že původní požadavky Karlovarského programu již nejsou dostačující. Sudetoněmecké hnutí se tím proměnilo z hnutí autonomistického na hnutí otevřeně separatistické. V československém pohraničí propukají nepokoje. Novou sérii sudetoněmeckých požadavků však vláda odmítá. *The Palestine Post* věnuje vrcholící krizi téměř celou titulní stranu s palcovým titulkem: „Praha odmítá ultimátum.“ a v podtitulu hovoří o „exodu Židů“. Jen v tomto vydání listu pak k aktuální situaci hovoří 13 článků, téměř na každé straně jeden, od rešerší zahraničního zpravodajství, shrnutí aktuální situace až po názorové rubriky. Ostatní zpravodajství, včetně toho domácího z Palestiny je vytlačeno do krátkých článků uvnitř listu. Hlavním tématem je nový požadavek na referendum a sudetoněmecké násilnosti v pohraničí – hovoří se například o obsazení úřadů v Ústí nad Labem a Chebu a lynčování jejich českých

²⁰³ *Davar*, 14. září 1938, str. 6.

²⁰⁴ *The Palestine Post*, 13. září 1938, str. 1.

zaměstnanců. Titulek hovoří o „*dvanácti mrtvých v sudetské oblasti*“ a článek doplňuje, že „karlovarské silnice jsou zablokované pod náporem židovských a dalších československých uprchlíků“.²⁰⁵ O obsazení policejní stanice v Ústí nad Labem sudetskými Němci informuje 11. září i *Davar*, přičemž celý incident popisuje jako jednostrannou sudetoněmeckou provokaci.²⁰⁶

Tři dny poté píše *Davar* rovněž o pokusu o obsazení celnice ve Varnsdorfu.²⁰⁷ Násilí je v těchto případech jednoznačně opakovaně kladeno za vinu sudetským Němcům, kteří překročili meze svých vlastních požadavků a záměrně vyvolávají násilí s cílem vyvíjet tlak na československou vládu k vypsání referenda. Srovnání s anšlusem Rakouska a scénářem, který jej umožnil, jsou pak stále častější. *The Palestine Post* pak informuje i o korespondenci, zachycené československou vládou, z níž vyplývá, že současné nepokoje mají ke spontaneitě daleko. Šéfredaktor Geršon Agron k tomu v redakčním úvodníku dodává, že „v nacionálním socialismu není nic spontánní a hnutí, které nade vše staví vůdcovský princip, se nemůže vyvléci ze zodpovědnosti za akce, které by snad za jiných okolností mohly být přisouzeny nespoutaností násilnických živlů.“²⁰⁸

²⁰⁵ *The Palestine Post*, 14. září 1938, str. 1. See also: *Davar*, 14. září 1938, str. 1.

²⁰⁶ *Davar*, 11. září 1938, str. 1.

²⁰⁷ *Davar*, 14. září 1938, str. 1.

²⁰⁸ *The Palestine Post*, 15. září 1938, str. 1.

10. „Na křídlech míru“ (15.–22. září 1938)

Patnácté září roku 1938 přineslo dva zásadní diplomatické momenty. Tím prvním byla překvapivá návštěva Neville Chamberlaina v Berchtesgadenu. Britský premiér navštívil Hitlera přímo v jeho alpském sídle původně s cílem zjistit, jaké jsou požadavky Německa na vyřešení krize. Jak nyní zpětně víme, bylo to zde, kde britský premiér poprvé v přímém jednání s Hitlerem připustil možnost rozdělení Československa „za předpokladu, že budou vyřešeny praktické otázky“.²⁰⁹ Překvapivost této diplomatické mise spočívala mimo jiné i v tom, že návštěva britského premiéra na podobné úrovni se v Německu nekonala od roku 1878.²¹⁰ Ve stejný den dorazil do Francie československý ministr sociální péče Jaromír Nečas s tajným pověřením od Edvarda Beneše. Za zády tehdejšího československého velvyslance ve Francii pak měl předat francouzské straně tajnou zprávu o ochotě Československa odstoupit přibližně 6 tisíc kilometrů čtverečních v pohraničí, ovšem za podmínky výměny obyvatelstva a zachování utajení tak, aby požadavek oficiálně vzešel od Velké Británie a Francie.²¹¹

²⁰⁹ *The Palestine Post*, 15. září 1938, str. 86–87. Viz také: *Záznam jednání Nevilla Chamberlaina a Adolfa Hitlera v Berchtesgadenu*. British National Archives (FO 371/21738).

²¹⁰ McDonough, Frank. „Chamberlain and the Czech Crisis of 1938: A Case Study in the Role of Morality in the Conduct of International Relations.“ In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004), str. 87.

²¹¹ Cholínský, Jan: *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v roce 1938. Střední Evropa – Revue pro Středoevropskou kulturu a politiku*, dostupné z: <http://www.revuestrednievropa.cz/upload/9.pdf> [cit. 20.10.2018], str.: 81–112. Viz také: Cholínský, Jan: *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v září 1938* (Kladno: Dílo 2019).

Zatímco o Chamberlainově misi se měl svět dozvědět ještě téhož dne, Nečasova mise zůstala na mnoho dalších let utajena,²¹² takže ani tisk o ní neměl žádné bližší informace. Dne 15. září tak titulním stranám všech listů vévodí překvapivá návštěva premiéra Nevilla Chamberlaina u Hitlera v Berchtesgadenu. Vydání *The Palestine Post* z tohoto dne uvozuje palcový titulek „Chamberlain letí za Hitlerem, aby zachránil evropský mír.“²¹³ Už sám fakt, že premiér britského impéria jede „na kobereček“ k Vůdci vzbuzuje na jedné straně údiv, na straně druhé jde o zásadní zlom v probíhající krizi, po němž se již o rozdělení Československa začne otevřeně hovořit.²¹⁴ *The Palestine Post* už o možnosti odtržení „Sudet“ spekuluje s odvoláním na „jednu z myšlenkových škol“ ve Francii. Jeden z článků na titulní straně přitom současně přináší aktuální výčet pokračujících incidentů v českém pohraničí včetně obsazení četnické stanice v Bublavě.²¹⁵ Spekulace budou potvrzeny hned následující den, neboť v době, kdy Chamberlain mířil za Hitlerem, vydal Konrád Henlein prohlášení požadující připojení Sudet k Říši a *The Palestine Post* píše i o generální stávce v Sudetech. V rubrice „Po půlnoci“, určené k publikaci zpráv přijatých těsně před uzávěrkou, přináší i shrnutí dalších násilností v pohraničí (v Chebu, Benešově nad Ploučnicí, Krásné Lípě, Rumburku a dalších místech) na základě československých zdrojů.²¹⁶ Deník *ha-Arec*, uveřejnil tentýž den na druhé straně

²¹² Cholínský, Jan: Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v roce 1938. *Střední Evropa – Revue pro Středoevropskou kulturu a politiku*, dostupné z: <http://www.revuestrednievropa.cz/upload/9.pdf> [cit. 20.10.2018], str.: 81–112.

²¹³ *The Palestine Post*, 15. září 1938, str. 1.

²¹⁴ O překvapených reakcích USA na tuto náhlou schůzku Chamberlaina s Hitlerem informuje *The Palestine Post* téhož dne, 15. září, v dolní části titulní strany pod titulkem: „Premiér hledá mír“.

²¹⁵ *The Palestine Post*, 15. září 1938, str. 1.

²¹⁶ *The Palestine Post*, 16. září 1938, str. 1.

Obrázek 4: Mapa z titulní strany listu *ha-Arec* 15. září 1938. Popisek: „Československo v sevření bloku Německo-Rakousko-Itálie. Šrafované ztvárnění značí země vlády jedné strany; bílé značí demokratické země“.

velkou mapu Evropy, na níž byly bílou barvou označeny demokratické režimy, černou barvou fašistické a šrafováním režimy jiným způsobem totalitární či autokratické. Československo pak na této mapě vypadá jako bílý ostrov obklopený diktaturami.²¹⁷

Úvodník šéfredaktora *The Palestine Post* z následujícího dne je po vzoru britských novin z předchozího dne nadepsán slovy „Na křídlech míru“. Na jedné straně je v něm Chamberlainovi

²¹⁷ *Ha-Arec*, 15. září 1938, str. 2.

příznávána vysoká míra odvahy a státnického ducha pro způsob, jakým se snaží aktuální krizi řešit třeba i za cenu porušení dosavadních formálních zvyklostí „včetně formality suverenity“ zvláště v situaci, kdy komplikovaný systém dohod a spojenectví může snadno zapůsobit jako páka, která z lokální krize učiní celosvětový konflikt, avšak dodává:

Faktem zůstává, že v jádru celého sporu zůstává nacionalismus Němců v Československé republice. Tento je pak systematicky a cynicky využíván pro účely, které mají jen málo společného s právy a nároky menšin. Ve skutečnosti zde o nic takového nejde. Právě proto, že tu jde o neurčitý pocit, zakořeněný v emocích a imunní vůči racionálnímu argumentu, jej ti, kdož v mezinárodní politice tahají za nitky, mají k dispozici k tomu, aby mohli zničit jakoukoliv dohodu, která neuspokojuje nářky extremistů po úplném odtržení. Jejich vliv na masy enormně zesílil díky opakovaným ústupkům, které byla československá vláda nucena nabídnout, a to do té míry, že již nyní jsou separatisté v pozici z níž mohou mluvit za většinu německé populace. Počínaje skromnými požadavky na autonomii, zvyšovali svůj nátlak na vládu krůček po krůčku, aby ji pak mohli ponížít požadavkem referenda. Už dali najevo, že je neuspokojí nic jiného než sjednocení s Německem. Už dávno není potřeba, aby lord Runciman vydával své závěry: rozhodnutí bude přijato v Berchtesgadenu, kam britský premiér přiletěl na křídlech míru, aby žádal mír – za každou cenu? – z rukou toho, kdo válkou nemá co ztratit.²¹⁸

Theodore F. Meisels, který se pokusil rekonstruovat atmosféru jednání v Berchtesgadenu, popisuje rezidenci, v níž se jednání odehrávalo, a kterou sám v minulosti jako novinář navštívil. Na

²¹⁸ *The Palestine Post*, 16. září 1938, str. 8.

základě paralel s anšlusem Rakouska se zamýšlí i nad psychologickými hrami a gesty, které si Vůdce na své návštěvníky s oblibou přichytával s cílem zvýšit účinek svých slov. V jeho představách pak opět zaznívá i analogie arabského povstání se sudetskými nepokoji:

Včera se hrála poněkud rafinovanější hra, neboť za Chamberlainem stojí moc celé Británie. I přesto se ale zdá jen stěží uvěřitelné, že by si pán domu neodpustil některé ze svých oblíbených triků. Jednání s panem [Kurtem] Schusniggem [rakouským kancléřem do 11. března 1938] nebylo pouze přerušováno občasnými zprávami pro Hitlera některým z jeho generálů; náhle třeba dorazila deputace nešťastných rakouských uprchlíků, kteří se jaksi náhodou dokázali dostat skrze přísná bezpečnostní opatření, aby spustili na oba státníky. Proč by se to samé nemohlo stát v případě sudetských Němců – takových středoevropských Arabů, abychom tak řekli – tak, jako se to stalo tehdy? V Downing Street by samozřejmě něco takového bylo nemyslitelné. Hitler je však vždy k dispozici prostému lidu; s panem Horatschkem z Chomutova tak podiskutuje o situaci, zatímco panu Chamberlainovi je dovoleno líbat jeho holínky, načež se pak [Hitler] vrátí do konferenční místnosti a spustí novou tirádu.²¹⁹

Pod tímto komentářem je pak umístěna karikatura zobrazující Spravedlnost, jak pod dohledem Chamberlainovým předává v Berchtesgadenu Hitlerovi „klíče od Evropy“. Za vůdcovými zády se otevírá působivý výhled na mohutné alpské štíty.²²⁰ *The Palestine Post* z 18. září informuje o vyhlášení stanného práva, zákazu sudetoněmecké strany a Henleinových výzvách

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

k zakládání domobrany, zatímco vedle těchto zpráv cituje výroky z britského parlamentu o „atmosféře opatrného optimismu“ po vylechnutí Chamberlainovy zprávy o jednání v Berchtesgadenu.²²¹ Redakce si ve své době možná ani neuvědomila, jak přesné svědectví o tom, že britská diplomacie ztrácí kontakt s realitou, svým čtenářům předala. Ačkoliv se již v Berchtesgadenu hovořilo o odtržení regionů v česko-německém pohraničí, list stále cituje výroky čelních představitelů britské labouristické strany o nutnosti „zachování územní integrity Československa.“²²² Mezi kuriozity lze zařadit dopis čtenáře podepsaného „anti-Sudeten“, protestující proti používání pojmu „sudetskí Němci“ pro označení německé menšiny v Československu, jakožto umělého pojmu údajně vytvořeného německou propagandou, či komentář na zadní straně, který vyjadřuje názor, že některé z posledních kroků československé vlády proti Sudetoněmecké straně byly příliš polovičaté, a tím pádem nemohly mít zamýšlený represivní účinek.²²³

Anglo-francouzská nota z 19. září způsobila v Československu zděšení, nejen s ohledem na rozsah požadavků, který byl navíc do určité míry předpokládán, ale zejména použitou vágní formulací ve věci mezinárodně-bezpečnostních záruk obou spojenců pro Československo.²²⁴ Vláda ČSR, které během jednání hrozil současně rozpad i revolta ozbrojených složek, jednala téměř dva dny a svou odpověď předala teprve v osm hodin večer 20. září.²²⁵

²²¹ *The Palestine Post*, 18. září, str. 1.

²²² Tamtéž.

²²³ *The Palestine Post*, 19. září, str. 1.

²²⁴ Kárník, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867–1939)* (Praha: Dokořán 2008), str. 360–362.

²²⁵ Text anglo-francouzské noty viz: „Britsko-francouzská nota předložená československé vládě.“ *Fronta.cz*.

V ní konstatovala, že britsko-francouzskou nótu nemůže přijmout, avšak ponechává otevřené dveře mezinárodní arbitráži na základě příslušné československo-německé dohody.²²⁶ Odpověď byla ostřeji formulovaná demarše z noci na 21. září.²²⁷

Titulním stranám židovského tisku v Palestině z 19. září věvodí projev premiéra Hodži o odmítnutí plebiscitu tak, jak to po Československu žádala anglo-francouzská nóta. Deník *The Palestine Post* z Hodžova projevu parafrázuje tvrzení, že další jednání o situaci v česko-německém pohraničí musejí probíhat bez osoby Konráda Henleina a zdůrazňuje Hodžovy obavy, že by po referendu následovaly další podobné krize a požadavky podle téhož scénáře. Hovoří rovněž o odpovědi československé vlády jednajícím velmocím, že „nemůže převzít zodpovědnost za rozhodnutí, která nejsou s Československem dopředu projednána.“²²⁸ Deník v napjaté atmosféře informuje o mobilizaci sudetoněmeckého Freikorpsu, o dalších pohraničních provokacích s dodatkem, že „je jasné, že československá vláda je stále pánem situace“, o útěku 70 židovských rodin z Karlových Varů a židovských příspěvcích do fondu na ochranu republiky. Dokladem o napjaté atmosféře je i tamtéž publikovaná výzva vrchního rabinátu, který se rozhodl připojit k iniciativě arcibiskupství z Canterbury k modlitbám za mír. Do určité míry bychom mohli tuto iniciativu prohlásit za nejstaršího předchůdce pozdějších postních dnů za oběti 2. světové války.²²⁹

²²⁶ Taylor, Telford. *Munich – The Price of Peace* (New York: Doubleday 1979), str. 784–789.

²²⁷ Pro text ultimáta viz například: „Britská demarše na odpověď československé vlády“. *Fronta.cz*.

²²⁸ *The Palestine Post*, 19. září, str. 1.

²²⁹ Viz *The Palestine Post*, 18. září, str. 2, *The Palestine Post* 19. září, str. 1. K tématice počátků organizované piety za oběti holokaustu viz: Tarant, Zbyněk: *Diaspora paměti – židovská paměť a reflexe holokaustu v Izraeli a Spojených státech*. (Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni 2013), str. 95–98.

Obrázek 5: Mapa Československa s vyznačením oblastí s německojazyčným obyvatelstvem požadovaných nacistickým Německem, jak ji otiskel ha-Arec dne 22. září 1938 (str. 2).

Oblasti s padesátiprocentním zastoupením německého obyvatelstva jsou vtištěny tečkovaně. Oblasti s více než osmdesátiprocentním zastoupením jsou vyznačeny černě.

Dne 20. září se na stránkách deníku *The Palestine Post* poprvé objevuje mapa Československa s vyznačením oblastí, majících více než padesát a více než osmdesát procent německého obyvatelstva. Tato mapa se objeví i v několika následujících vydáních. Palcový titulek „Československé trápení. Rozdělení, nebo možné vyhlazení.“²³⁰ uvozuje zprávu o návrhu na odtržení „Sudet“ a neutralizaci Československa výměnou za bezpečnostní záruky mocností. Zprávu dne doprovázejí další informace o „organizovaných útocích na České pohraniční pozice“ a vůbec poprvé se na stránkách *The Palestine Post* v kontextu sudetské krize objevují zprávy o polských požadavcích na územní ústupky v oblasti Těšínska, zdůvodňovaných přítomností národnostní menšiny.

²³⁰ *The Palestine Post*, 20. září, str. 1.

Zpráva je nadepsána ironicky: „Epidemie sebeurčení“²³¹ Opět se také, jako už několikrát předtím, objevují analogie mezi Československem a Palestinou, na nichž lze vidět, že Židé v Palestině jakožto poddaní Jeho veličenstva nesli velmi nelibě jakékoliv projevy slabosti impéria, jejichž důsledků na sebe samé se hluboce obávali: „Hitlerova a československá lekce by tady u nás v Palestině neměla zapadnout. Teroristé v této zemi už příliš dlouho profitovali ze shovívavosti vlády, která hledala ‘mír tam, kde žádného míru není’. Od barbarského diktátora se naučili, že lidé, kteří to myslí dobře, často raději ustoupí nátlaku, aby se vyhnuli hrůzám válek a převratů.“²³² Na straně dvě téhož čísla nacházíme výběr citací z amerického tisku, konkrétně *New York Herald-Tribune* a *The New York Times*, kritizujících appeasement.²³³ Geršon Agron ve svém redakčním úvodníku vyslovuje doposud nejtvrdší kritiku postupu západních mocností vůči Československu. Z úvodníku citujeme:

Překvapení, ne zcela prosté deziluze, bude pocitem mnoha československých přátel, až zjistí podstatu nových návrhů, zasláných do Prahy francouzskou a britskou vládou „v zájmu míru“. Je tedy toto konec všech nadějí na smírné řešení vedených snahou o zamezení dalšího používání gangsterských metod na mezinárodním poli? Opravdu bylo nutné projít si všemi těmi návrhy, když nyní jediný návrh, který má podporu západních mocností, je v podstatě identický s těmi nejradikálnějšími německými požadavky? Bylo již zapomenuto, že ještě před měsícem bylo udělení autonomie sudetským Němcům všeobecně považováno za nejzazší limit ústupků, které je možné od československé vlády požadovat? A co se stalo v tom

²³¹ Tamtéž, str. 1.

²³² Tamtéž, str. 6.

²³³ Tamtéž, str. 2.

mezičase, co by obhajovalo takto zásadní změnu názorů, pokud to tedy není výsledek zintenzivnění německé šikany a vydírání? A poté, co Německo bylo veřejně varováno, že jakýkoliv útok na Československo bude bezpochyby znamenat rozsáhlý konflikt, není ústupek německým požadavkům signálem, že tato varování nebyla myšlena tak vážně jak třeba mohla znít?²³⁴

Autor dále pokračuje a pozastavuje se nad varováním československé vlády, že v případě konfliktu zůstane osamocena. Agron toto považuje za zradu a vyjadřuje názor, že pokud mělo být Československo osamoceno, mělo mu to být alespoň řečeno včas. Podobný názor pak Agron vyjádřil znovu 22. září v očekávání schůzky v Godesbergu²³⁵ a analogické myšlenky zaznívaly i v dalších denících. Labouristický *Davar* tak například přinesl překlad článku významného britského levicového novináře Henryho Noela Brailsforda s názvem „Československá tragédie a britské dělnické hnutí“.²³⁶ Brailsford se domnívá, že za zradu lze považovat nejen samotný nátlak na Československo ze strany jeho spojenců, ale i předchozí ujišťování spojenců o tom, že Československu pomohou. Brailsford pak rozebírá návrhy spojenců Československu a připouští, že požadavek na zrovnoprávnění jazyka či na německé vzdělávání pro Němce byl třeba ospravedlnitelný, ovšem územní autonomie pro oblasti s více než padesáti procenty německých obyvatel je už nepřijatelná. Brailsford používá přirovnání ke Gdaňsku, aby ukázal, jak si nacisté představují „národní autonomii“ přičemž dochází k závěru, že by kantonizace Československa a legalizace NSDAP v krajích s německým obyvatelstvem vedla k tomu, že by „Sudety“ přijímaly rozkazy z Berlína a nikoliv z Prahy. Takovýto sudetský kanton by

²³⁴ *The Palestine Post*, 20. září, str. 6.

²³⁵ *The Palestine Post*, 22. září, str. 6.

²³⁶ *Davar*, 21. září 1938, str. 2.

byl „totalitním státem uvnitř státu demokratického“ a ani jeho umírnění obyvatelé by neměli příliš šancí hájit svá občanská práva, neboť i policie a soudy by v těchto oblastech byly obsazeny příznivci Hitlera.

Netrpělivé očekávání odpovědi od československé vlády na anglo-francouzské ultimátum je hlavním tématem palcových titulků z 21. září. *The Palestine Post* na straně dvě přetiskl v úplnosti velice kritický článek Winstona Churchilla, vymezující se proti appeasementu a vyzdvihující československou připravenost k boji. Vedle něj umístil úryvky z rozhovoru reportéra *Daily Mail* s Adolfem Hitlerem, ve kterém zaznívají slova o Československu, jakožto „vředu na těle Evropy, který je třeba odstranit“.²³⁷ Redakční úvodník Geršona Agrona si pak do nadpisu vypůjčuje slova jednoho z britských opozičních politiků, který se cítil rozervaný mezi pocity: „hanby, úlevy a zbabělosti“ a v závěru dodává, že onen skutečný test anglo-francouzského státnictví, totiž: „schopnost vnutit Praze úplnou kapitulaci, aniž by to jako kapitulace vypadalo,“ musí teprve přijít.²³⁸ V názorové rubrice je pak znovu připomenuta i analogie Palestiny a Československa:

Po několik dnů se zdálo, že zájem o mezinárodní dění byl důležitější, nežli domácí události v Palestině. Nalezené řešení, spočívající patrně v obětování Československa Německu se setkalo se zděšením. Existují zde samozřejmě vyhlídky na možné oddálení války. Avšak otázka zní, na jak dlouho? [...] Dalším důvodem k obavám, vedle znepokojení nad tímto ústupkem demokracií před diktátory, jsou možné dopady [tohoto kroku] v Palestině. Lidé, kteří věří v násilí, dokáží vždy velmi rychle

²³⁷ *The Palestine Post*, 21. září, str. 2.

²³⁸ Tamtéž, str. 6.

rozpoznat slabost na straně zákonodárné autority. Pokud, jak tvrdí, byla vláda ochotna ustoupit síle nebo její hrozbě v jednom případě, proč by nemohla ustoupit znovu? Pan Hitler si udělal vtípek na náš účet, když řekl, že Československo nebude druhá Palestina, i když takovouto paralelu bychom asi jen těžko hledali. Rozhodně by se však asi nebránil učinit z této země další Španělsko. Právě toto nebezpečí totiž skrývá kompromis nabízený Anglií a Francií prezidentu Benešovi. Navíc to znamená i fakt, že mocnosti zůstanou po zuby ozbrojené, neboť hrozba války nebyla zdaleka sprovedena ze světa.²³⁹

Jako dějinná ironie působí palcový titulek v předvečer setkání Hitlera a Chamberlaina v Godesbergu: „Československo přijímá anglo-francouzský plán bez výhrad“ s podtitulem „Polsko a Maďarsko vznášejí požadavky za své menšiny.“²⁴⁰ Polských a maďarských územních požadavků vůči Československu si přitom židovský tisk začíná všimnat relativně pozdě. *The Palestine Post* se jim věnuje ve výše citovaném článku „Epidemie sebeurčení“ z 20. září 1938. V rámečku uprostřed titulní strany vydání z 22. září je pod nadpisem „Češi truchlí z hloubi duše“ umístěno shrnutí prohlášení československé vlády, které zaznělo z tlapačů v ulicích Prahy. Atmosféra v okamžiku prohlášení je popisována jako zaražené, hrobové ticho, pouze občas narušené individuálními emočními projevy. Jiná zpráva hovoří o „velkém shromáždění mužů a žen“ před zahraničními ambasádami, protestujícím proti „vzdání se byt' jediné píďě území“ a údajně volající po „vojenské diktatuře“.²⁴¹ V dolní části titulní strany je dán prostor další tvrdé kritice appeasementu z úst Winstona

²³⁹ *The Palestine Post*, 21. září, str. 6.

²⁴⁰ *The Palestine Post*, 22. září 1938, str. 1.

²⁴¹ Tamtéž. Podobného skandování si všimá i Davar z následujícího dne: *Davar* 23. září, str. 1.

Churchilla a na třetí straně téhož čísla je umístěn článek amerického protestantského misionáře Sherwooda Eddyho, hovořící o Československu jako o „hrázi proti barbarství“, o jediné demokracii na východ od Rýna, o Čěších jako o nejdisciplinovanějším slovanském národu a o Edvardu Benešovi jako o odvážném politikovi a praktickém státníkovi.²⁴²

²⁴² *The Palestine Post*, 22. září 1938, str. 3.

11. „Jak samotno sedí...“

Ráno 23. září informují deníky o rezignaci vlády Milana Hodži a urychleném zformování úřednické vlády pod předsednictvím generála Jana Syrového. *Davar* umisťuje zprávu o zformování „vlády národní jednoty“ na titulní stranu s podtitulem, že „většina měst v pohraničí je již obsazena“. *Davar* dále popisuje napjatou atmosféru, demonstrace v Praze a obsah Hodžových proslavů k protestujícím.²⁴³ Chamberlain se mezitím setkává s Hitlerem v Godesbergu a jeho slova o naději na zachování míru se kupříkladu v *The Palestine Post* opět poněkud paradoxně ocitají bok po boku se zprávou o požadavcích Maďarska na autonomii maďarsky hovořících oblastí a zprávách o zadržení příslušníků ozbrojených sudetoněmeckých bojůvek, faktické kontrole nacistů nad městy Cheb a Aš a evakuaci československé armády z okolí Chebu. Večerní vydání *Davaru* z tohoto dne zařazuje karikaturu Arie Navona, v níž je Chamberlain zobrazen jako poněkud podivná holubice míru, která přilétá za Hitlerem, aby mu do náruče místo olivové ratolesti přinesla „Sudetenland“.²⁴⁴ *The Palestine Post* zase odpovídá na nekončící řetěz nových a nových německých požadavků karikaturou, v níž Hitler káže o jednotě všech Němců, zatímco za ním stojí nekonečná řada smrtek, každá s transparentem: „polsko-německá krize“, „maďarsko-německá krize“, „rumunsko-německá krize“, „dánsko-německá krize“ a tak dále – řada desítek umřelých osob v kápích se táhne až za horizont... Geršon Agron pak varuje, že Německo už dávno nehovoří pouze o připojení pohraničních regionů ČSR, nýbrž o nutnosti „likvidace“ Československa.²⁴⁵

²⁴³ *Davar*, 23. září 1938, str. 1.

²⁴⁴ Tamtéž, str. 5. Karikaturu zmiňuje i *The Palestine Post*, 23. září, str. 6.

²⁴⁵ *The Palestine Post*, 23. září 1938, str. 6.

Nábožensko-sionistický deník *ha-Cofe* píše: „Kdo jiný, než my, ‘zbloudilé ovce Izraele’ postrádající obrany a ponechané na pospas vlkům, by měl být schopen pochopit závažnost české tragédie?“²⁴⁶ Článek připomíná Hitlerovu poznámku o palestinských Arabech a pozastavuje se nad tím, co „britské ústupky“ ve věci Československa mohou znamenat pro budoucnost Židů v Palestině. Pesimistický text dochází k závěru, že Židé mohou vlastně nakonec důvěřovat jen Bohu a sami sobě. Takovéto obavy nebyly zdaleka omezeny do „mediální reality“. Nalézáme je i v osobní korespondenci a zápiscích sionistických vůdců, včetně samotného Davida Ben Guriona. V dopise z 20. září 1938, adresovaném ženě Paole, se Ben Gurion svěřuje s myšlenkami, které přímo ovlivnily jeho jednání s britským tajemníkem pro otázky kolonií, Malcolmem MacDonalodem:

To, co se mezitím přihodilo [tj.: Chamberlainův let do Berchtesgarden] naši vyjednávací pozici nevylepšilo. Kapitulace dvou velkých demokracií před chorobou nacismu, vydání Československa a výsledný nárůst Hitlerovy prestiže – to vše muselo v Arabech zanechat silný dojem a agenti Hitlera a Mussoliniho na blízkém východě budou mít svou práci výrazně snazší.²⁴⁷

Ačkoliv Ben Gurion své dopisy adresoval manželce Paule (1892–1968), jejich skutečným adresátem bylo často širší sionistické vedení. Britská cenzura, která od roku 1936 kontrolovala i poštu, věnovala osobní korespondenci menší pozornost. Ben Gurion proto tento formát používal ke sdělování analýz a poznatků ze svých zahraničních jednání, které chtěl diskrétně zaslat zpět svým spolupracovníkům v Palestině.

²⁴⁶ *Ha-Cofe*, 23. září 1938, str. 2.

²⁴⁷ „Dopis Davida Ben Guriona z 20. září 1938 adresovaný Paole Ben-Gurion“ In: Ben Gurion, David, *Letters to Paula* (London: Mitchell Valentine 1971), str. 167.

Na den 25. září 1938 připadal podle židovského kalendáře předvečer *Roš ha-šana*, neboli židovský Nový rok (5699 podle židovského kalendáře). Noviny jsou v tento den, podobně jako u nás 31. prosince, zpravidla vydávány se zvláštními přílohami s rešeršemi událostí uplynulého roku a úvahami o tom, co přinese ten následující. Aktuální události však důvody k optimismu nedávaly. Velmi příznačně tuto situaci vyjádřila karikatura Arie Navona na druhé straně listu *Davar* toho dne, v níž pošťák přináší doporučeně poslané novoroční blahopřání bludnému Židovi diaspory s ranečkem na zádech,²⁴⁸ odcházejícímu poté, co jej nacistická holinka vykopla z domů nadepsaných: „Německo“, „Maďarsko“, „Itálie“ a „Polsko“... V pozadí se tyčí mrakodrapy – symbolizující USA – a hliněný domek s nápisem „*Erec Jisra'el*“, avšak obě tato možná útočiště jsou na znamení imigračních restrikcí opatřena zámky.²⁴⁹

Československá krize ten den zabírala téměř tři čtvrtiny titulních stran všech sledovaných listů. A že bylo o čem psát: jednání mezi Chamberlainem a Hitlerem v Godesbergu vyšla naprázdno, Německo zopakovalo své ultimátum na vyklizení pohraničí (oficiálně formou memoranda) s tím, že jak cituje *The Palestine Post*: „pokud Praha odmítne přijmout tyto plány, bude veškerá zodpovědnost za to, co bude následovat, spočívat na jejích bedrech. Pokud je přijme, bude zachován mír.“²⁵⁰ Když měl Chamberlain po přečtení Hitlerových požadavků konstatovat, že nejde o „memorandum“, ale „ultimátum“, dostalo se mu odpovědi, ať se podívá na nadpis, kde je řečeno

²⁴⁸ V sionistické ikonografii je ranec či batoh vyjadřující bezdomovectví symbolikou diaspory.

²⁴⁹ *Davar*, 25. září 1938, str. 2.

²⁵⁰ *The Palestine Post*, 25. září 1938, str. 1.

„memorandum“.²⁵¹ O tři dny později k tomu *The Palestine Post* pod nadpisem „Moudro pro tento týden“ ironicky píše: „Jaký je rozdíl mezi memorandem a ultimátem? Je-li časový limit pro splnění požadavků šest hodin, pak je to ultimátum, je-li šest dnů, pak je to memorandum.“²⁵²

Československá vláda vydala příkaz k všeobecné mobilizaci a v některých částech pohraničí, zejména na Chebsku a v Ašském výběžku, již zábor *de facto* probíhal. *Davar* detailně popisuje průběh mobilizace v Československu a zvýšení pohotovosti v zemích spojenců. Kurzívou zdůrazňuje opakovaná ujištění francouzského premiéra o vojenské pomoci Československu. Potyčky v „sudetských“ městech označuje jednoznačně za „německé provokace“ a cituje výzvy československé vlády pořádkovým jednotkám, aby zachovávaly zdrženlivost a nezaplétaly se do ozbrojených potyček.²⁵³ *The Palestine Post* rovněž informuje o opakovaném narušení hranice, ovšem uklidňuje, že informace o „invazi“ jsou přehnané.²⁵⁴

Oslavy židovského Nového roku (*Roš ha-šana*) se nesly v trpkém duchu. Dvoustránkové shrnutí událostí v židovské diaspoře je rozsáhlým výčtem antisemitských incidentů v Německu, Maďarsku, Polsku, Rakousku, Itálii, Rumunsku atd. Československo není ve výčtu vůbec zmíněno.²⁵⁵ Vrchní rabín Palestiny, Dr. Chaim Herzog, označuje uplynulý rok za „nejsmutnější v židovských

²⁵¹ McDonough, Frank. „Chamberlain and the Czech Crisis of 1938: A Case Study in the Role of Morality in the Conduct of International Relations.“ In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004), str. 88.

²⁵² *The Palestine Post*, 28. září, str. 3.

²⁵³ *Davar*, 25. září 1938, str. 1.

²⁵⁴ *The Palestine Post*, 25. září 1938, str. 1.

²⁵⁵ Tamtéž, str. 9–10.

dějínách²⁵⁶ – tehdy samozřejmě ještě nemohl tušit, jaké události se dají do pohybu jen necelých šest týdnů od publikace jeho úvahy. V Tel Avivu, Jeruzalémě a dalších městech se podle zpráv z tisku novoroční bohoslužby proměnily ve spontánní modlitby za mír.²⁵⁷

Téměř idealistický obraz Československa vykreslil *Davar* v článku „Jak samotno sedí...“. Rozsáhlý text vyjadřuje rozhodnou podporu Československu, které až idealisticky prezentuje jako malý mírumilovný národ s dlouhou demokratickou tradicí, ohrožený brutálním nacistickým nepřítelem, který vycítil slabost západních spojenců a který nyní využívá německou národnostní menšinu v ČSR jako prostředku k ovládnutí celého Československa – oné poslední bašty demokracie na kontinentu. V kontextu ostatních reflexí Československa v židovském tisku v Palestině není tento vysoce pozitivní až idealizovaný obraz výjimečný. Zajímavým jej činí použitý jazyk, prokládající úvahy o přírodních hranicích Čech a geostrategickém významu země, s citáty z Pláče Jeremjášova – lyrického biblického textu oplakávajícího zničení Jeruzalémského chrámu, předčítaného na svátek 9. avu. Už sám nadpis článku je narážkou na 1. verš tohoto textu a v podobném duchu autor pokračuje:

„Všichni její druhové se k ní zachovali věrolomně... Všichni její pronásledovatelé jí dostihli v úzkostech“.²⁵⁸ Tyto verše z bédování o našem churbanu vyvstávají v mysli vstříc hloubce zármutku, který v těchto dnech zasáhl prastarý palác na hoře nad Prahou a srdce milionů v ulicích Československé republiky. Moudrý, osvětlený a pilný národ, demokratický národ, střežící

²⁵⁶ Tamtéž, str. 8.

²⁵⁷ *The Palestine Post*, 28. září 1938, str. 2.

²⁵⁸ Jedná se o narážky na Pl 1,1–3.

svobodu a demokracii jako zřítelnicí svého oka,²⁵⁹ je trestán „civilizovanou“ Evropou za svou víru v civilizaci a demokracii, za svou víru v ideály, záruky a dohody. Národ pevného srdce, který zůstal osamocený v srdci Evropy, obležený ze všech stran nacistickými hordami, se kruté šikaně, která nemá obdoby, postavil tvář v tvář s rozvážnou jistotou [...] ²⁶⁰

S poněkud chladnějším komentářem přišel tento den i *ha-Arec* v článku nazvaném „Ke zrození československé otázky“. V rozsáhlém historickém exkurzu na druhé straně popisuje H. Rabbi Abraham dějiny slovanského osídlení Čech a Moravy jako dějiny zápasů o národní identitu od Velkomoravské říše až po rozpad Rakouska-Uherska. Jako příčinu krize označuje nesoulad etnických a přírodních hranic, který vidí jako důsledek pozvolného procesu německého osidlování pohraničí především v období Rakouska-Uherska. Za příčinu nespokojenosti německého obyvatelstva pak Abraham považuje to, že se Němci na českém území stali de facto obětmi česko-rakouského národnostního zápolení, jehož důsledkem byla v nově zrozeném Československu nechuť k přijímání německého jazyka a kultury ve veřejném životě. Němci se stali menšinou, na což nebyli zvyklí. Museli si zvykat na češtinu v názvech obcí, veřejných nápisech a na úřadech a nový stát byl podle Abrahama příliš malým trhem, než aby dokázal uživit německé podniky v pohraničí. ²⁶¹

Oslavy židovského Nového roku připadaly na dva následující dny, 26. a 27. září 1938, během nichž se krize ve střední Evropě dále prohloubila v důsledku dodatečných polských a maďarských

²⁵⁹ „*Ochraňovat jako zřítelnicí oka*“ je klasický biblický lyrický obrat, jinak zpravidla používaný pro popis pevnosti Hospodinova příslibu ochrany Izraele. Viz Zch 2,12; Sír 17,22; Ž 17,8; Pš 7,2 atd.

²⁶⁰ *Davar*, 25. září 1938, str. 4

²⁶¹ *Ha-Arec*, 25. září 1938, str. 2.

požadavků. Tyto požadavky šly nad rámec původně dohodnutých ústupků a jako takové je československá vláda napoprvé odmítla. Západní spojenci se ocitli v plné defenzivě a jen ustupovali stupňujícímu se Hitlerovu nátlaku. Neville Chamberlain během nechvalně proslulého rozhlasového projevu dne 27. září 1938 prohlásil: „Jak hrůzné, fantastické a neuvěřitelné je, že bychom my zde měli budovat zákopy a zkoušet si plynové masky kvůli sporu v daleké zemi mezi lidmi, o nichž ani nic nevíme. [...] Jakkoliv můžeme sympatizovat s malým národem stojícím tvář v tvář velkému a mocnému nepříteli, nemůžeme za žádných okolností připustit vtažení celého britského impéria do války pouze pro něj samotný. Máme-li bojovat, musí to být za větší věci, než jen tato.“²⁶² Ačkoliv byl tento projev určen britskému lidu, případně Československu, značnou míru znepokojení vnesl i do Palestiny, kde opět oživil obavy, že Židé zůstanou osamoceni – ostatně ve stejné době, kdy krize ve střední Evropě vrcholila, začínala oficiální jednání Woodheadovy komise pro rozdělení Palestiny.²⁶³ A i přesto, že byla Chamberlainova slova formálně určena Československu, jižšuv, který sám sebe chápal jako „malý národ v daleké zemi“, tato slova pochopil jako hrozivé varování, že vláda Jeho veličenstva odmítá riskovat ve jménu „malých národů“.

²⁶² „How horrible, fantastic, incredible it is that we should be digging trenches and trying on gas-masks here because of a quarrel in a far-away country between people of whom we know nothing. [...] However much we may sympathise with a small nation confronted by a big and powerful neighbour, we cannot in all circumstances undertake to involve the whole British Empire in war simply on her account. If we have to fight it must be on larger issues than that.“ Chamberlain, N.: *In Search of Peace: Speeches, 1937–1938*, Londýn 1939, str.: 274–276 podle: *Chamberlain's radio broadcast, 27. září 1938*, dostupné z: <http://www.st-andrews.ac.uk/~pv/munich/czdoc09.html> [cit. 20.10.2018]. Anglické úryvky z projevu jsou v Palestině citovány například v *The Palestine Post* 28. září 1938, str. 4.

²⁶³ Komentáře k těmto jednáním viz např. *The Palestine Post*, 25. září, str. 18–19.

Židovské noviny v Palestině vycházejí znovu po svátku *Roš ha-šana*, dne 28. září, v předvečer mnichovské konference. Situace ve střední Evropě v nich zcela vytlačuje domácí zpravodajství. V *Davaru* je sudetské krizi věnováno přibližně 80 procent titulní strany a v *ha-Arec* dokonce 100 procent s rozsáhlým palcovým titulkem: „Na vrcholu krize: válka nebo mír?“²⁶⁴ Na druhé straně pak *ha-Arec* přináší kompletní přepis Hitlerova projevu. Na rozdíl od předchozích dnů je dán jen velmi malý prostor pro československé reakce. Titulky ve dnech Mnichova patří Hitlerovi a Chamberlainovi, nikoliv Benešovi. *Ha-Arec* přitom ještě stále cituje ujištění Francie, Ruska a Velké Británie, že přijdou Československu na pomoc v případě německého útoku.²⁶⁵ S ohledem na výše uvedený a židovským tiskem zaznamenaný projev Neville Chamberlaina je tak nutno konstatovat, že noviny onu rozporuplnost a nekonzistentnost britských a francouzských prohlášení bezděky zaznamenaly pro následující generace. *Davar* dal v dolní části titulní strany prostor pro velmi působivé shrnutí všech hospodářských a sociálních škod, které odtržení pohraničních oblastí Československu způsobí. Tento přehled zabraných průmyslových podniků, přerušovaných železnic a statisíců obyvatel ohrožených odsunem, nazvaný „Co Hitler žádá provést Československu?“ pak uzavírá slovy: „Nebot' není možné, aby tyto hospodářské a strategické detaily nebyly Hitlerovi známy. Je jasné, že Hitler chce smést Československo a připravit tak svou vládu nad střední a východní Evropou.“²⁶⁶

V *The Palestine Post* je vrcholící krizi věnováno téměř devadesát procent prostoru titulní strany spolu s dalšími rozsáhlými

²⁶⁴ *Ha-arec*, 28. září 1938, str. 1.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ *Davar*, 28. září 1938, str. 1.

analýzami celé krize uvnitř listu. Na titulní straně jsou příznačně bok po boku umístěny Hitlerovy výhrůžky válkou v případě nedodržení ultimáta na vyklizení pohraničí do 1. října s výroky Neville Chamberlaina o stále panující naději na záchranu míru.²⁶⁷ Při této příležitosti *The Palestine Post* cituje z tři roky starého rozhovoru Konráda Henleina pro *The Daily Telegraph*, v němž ještě sudetoněmecký vůdce prohlašoval, že nemá zájem na odtržení území a pangermanismus označoval za zlo „podobné panslavismu“.²⁶⁸ Uvnitř listu se pak totéž vydání vrací k analogiím Čechů a Němců, respektive Židů a palestinských Arabů. Redakce zde otiskla odpověď na dopis Džaváharlála Néhrú, otištěný 12. září v Manchester Guardianu. Aktivista za nezávislost Indie a pozdější indický premiér ve svém původním dopisu vyjádřil hlubokou podporu pro Československo, které ostatně i sám navštívil.²⁶⁹ V tomtéž dopise rovněž vyjádřil pochopení pro „židovský úděl“, ale současně i pro arabský „boj za národní svobodu“. Právě s tímto posledním bodem se rozhodl polemizovat Berl Locker v dopisu redakci. Ačkoliv kvituje slova podpory pro Československo, žádá Nehrúa, aby právě na příkladu Československa pochopil židovskou perspektivu:

Možná by se Pandit Nehrú²⁷⁰ přiblížil pravdě více, kdyby přirovnal situaci v Palestině s tou v Československu, které se

²⁶⁷ *The Palestine Post*, 29. září 1938, str. 1.

²⁶⁸ *The Palestine Post*, 28. září 1938, str. 3.

²⁶⁹ Krása, Miloslav. *Džaváharlál Néhrú a Československo v období evropské krize r. 1938*. In: *Československý časopis historický*. Praha: Historický ústav ČSAV 14 [64], č. 3, (1966), s. 358–373; Krása, Miroslav. *Looking Towards India* (Brno: Orbis 1969), str. 103–118.

²⁷⁰ V kontextu indické kultury je pojem *Pandita*, nebo *Pandit* zdvořilým oslovením učence. Někdy se používá i jako součást jména. Vzdáleně tato praxe může připomínat naši tendenci nahrazovat při oslovení křesťní jména akademickými tituly: „Doktor Čepička“.

většina jeho dopisu věnuje. Jak je možné, že demokratický názor není automaticky aplikován na problém národního sebeurčení sudetských Němců v Československu? Proč není přijat návrh na referendum, které se při povrchním pohledu zdá být zcela v souladu s demokratickým principem? Evidentně proto, že mechanická aplikace tohoto principu by mohla ohrozit jiný lid – Čechy. Jinými slovy, české právo žít jakožto nezávislý národ převažuje v jejich očích právo malé skupiny Němců na plné sebeurčení. [...]

Nezdá se Panditovi, že by stejný postoj bylo možné zaujmout i ve vztahu Arabů a Židů? Arabská populace v Palestině představuje maličkou část celkové arabské populace, obývající území velké jako celá východní Evropa. Na těchto místech mohou arabské národní aspirace nalézt své bezmezné naplnění, zatímco pro Židy je Palestina jediným místem, kde mohou obnovit svůj národní život a získat národní status.

A konečně, nepřipadá se Panditu Nehruovi poněkud znepokojivé, že přesně v ten samý den, kdy se jeho dopis objevil na stránkách Manchester Guardianu, že sám Herr Hitler ve svém norimberském projevu [prohlásil], že by vzal Araby pod svá ochranná křídla proti britsko-židovskému útlaku? A ještě předtím se v Norimberku v podobném duchu vyjádřil i Hermann Göring. [...] Už jen tento fakt samotný by měl Pandita Nehrua přimět k tomu, aby otázku Palestiny přehodnotil a zeptal se sám sebe, zda si tragický boj židovského národa o holou existenci a jeho hrdinný pokus o vybudování nového národního života skutečným konstruktivním úsilím v Palestině nezaslouží větší pozornost a sympatie, než které jim doposud dokázal věnovat.²⁷¹

²⁷¹ *The Palestine Post*, 28. září 1938, str. 3.

Na uvedené polemice není zajímavý jen zárodek argumentační linie ve smyslu: „Arabové mají řadu států, ale ten židovský je jen jeden,“ kterou lze dodnes v osobních rozhovorech s Izraelci zaslechnout. Překvapivý může být pro současníka i fakt, že tato konkrétní ukázka pochází z levicového prostředí. Jednalo se totiž o polemiku mezi dvěma intelektuály, kteří se oba považují za levicové a antikoloniální. Oba jsou marxisté, kteří ale v některé fázi svého života odmítli komunismus sovětského stříhu. Oba se považují za představitele národního hnutí a oba přesto nahlízejí na sionismus z opačných pozic. V jejich polemice zaznívá náznak budoucího rozkolu mezi antikolonialismem a sionismem, který se naplno projevil v polovině 60. let. Sionismus sám sebe chápe jako sice kolonizační, avšak antikoloniální hnutí současně. Byl kolonizačním směrem dovnitř ve smyslu odporu proti imigračním restrikcím, osidlování Palestiny, včetně étosu pionýrů průkopníků, „zúrodnování pouště“ a vodárenských věží jako symbolů pokroku, ovšem antikoloniálním ve vztahu k britským úřadům a okolnímu světu. Směrem dovnitř se tato rozpolcenost projevovala například ve sporech budoucí o úloze původního arabského obyvatelstva v sionistické vizi, kdy z kulturně a humanisticky orientovaných kruhů uvnitř sionistického hnutí zaznívala antikoloniální kritika vykořisťování a vyvlastňování půdy a volání po odlišení utopistické budovatelské kolonizace od vykořisťovatelského kolonialismu.²⁷²

Židé do Palestiny často přicházeli z donucení, jako uprchlíci. Kolonizační budovatelský étos byl považován za způsob, jak obrátit prožité trauma ze ztráty domova směrem k plodné činnosti. Onen poněkud kontroverzní étos *šlilat ha-gola* (negace

²⁷² Troen, Ilan S.: *Imagining Zion – Dreams, Designs, and Realities in a Century of Jewish Settlement* (Yale University 2003), str. 57.

diaspory) byl v tomto ohledu vnímán jako nástroj terapie a transformace s cílem pomoci navrátit uprchlíkům hrdost a sebevědomí tím, že z nich učinil kolonisty, průkopníky (*chalucim*) a budovatele nového domova. A byl to právě antikolonialismus v kombinaci se socialistickým kolektivistickým étosem, který tehdy přinášel sionismu výrazné sympatie politické levice v Evropě a Spojených státech. Té samé levice, která přibližně od šestidenní války v roce 1967 začala naopak sionismus vnímat jako hnutí čistě kolonialistické, ačkoliv oba aspekty zůstaly v sionismu zastoupeny dodnes. Derek Penslar k tomuto paradoxu vysvětluje:

Mladý Stát Izrael po roce 1948, podobně jako mnohé země v Asii a Africe, přetavil antikoloniální rétoriku viktimizace do triumfálního postkoloniálního diskurzu technického plánování a státního socialismu. Kolonialistické prvky však zůstaly přítomny ve způsobu zacházení s arabskou menšinou, jakož i ve vyvlastňování její půdy. Izraelské teritoriální zisky ve válce z roku 1967, jakkoliv hlavně motivovány bezpečnostními obavami, vyvolaly silný pocit zjevného předurčení a touhu po zisku, což vedlo ke zvýraznění kolonialistických aspektů sionistického projektu a způsobilo, že si řada kritiků Izraele osvojila déle trvající arabský diskurz o sionismu, jakožto hnutí, které bylo od samého počátku čistě koloniální.²⁷³

Vůči britské mandátní správě, se rétorika jišuvu příliš nelišila od kteréhokoliv jiného dekolonizačního hnutí v Africe či Asii. A dodnes je rétorika Izraele ve stylu „co nám zrovna vy chcete vyprávět o lidských právech“ v jistém smyslu výrazně post-kolonialistická. Zaznívá z ní velmi podobná hořkost vůči bývalým

²⁷³ Penslar, Derek J.: „Is Zionism a Colonial Movement?“ In: Katz, Ethan – Leff, Lisa Moses – Mandel, Maud S. (eds.): *Colonialism and the Jews*. (Bloomington: Indiana University Press 2017), str. 276

utiskovatelům, kterou důvěrně známe i z jiných bývalých kolonií regionu Blízkého východu a Afriky, v případě Izraele navíc posílená pamětí holokaustu. Tato paradoxní rozpolcenost mezi kolonizací, antikolonialismem a postkolonialismem dodnes formuje izraelskou mentalitu a politickou kulturu a i v reakcích na britský appeasement ve 30. letech se ona antikoloniální tvář sionismu ještě výrazně projeví.

12. Mnichovský mír?

Mnichovská konference se konala dne 29. září. Z novinových titulků z toho dne je dodnes cítit „zatajený dech“,²⁷⁴ s nímž se „všechny zraky obracejí k Mnichovu“.²⁷⁵ *The Palestine Post* měl v Československu svého dopisovatele, Wincenta Sheeana, který popisuje rozjitřenou atmosféru na Václavském náměstí, v pražských ulicích, ale i na hranicích s Německem – konkrétně v Potůčkách ležících na sever od Karlových Varů přímo sousedících s německým městem Johannegeorgenstadt.²⁷⁶ Komentáře z tohoto dne chápou mnichovskou konferenci především jako kapitulaci západních mocností.²⁷⁷ Deník *ha-Cofe* se vrátil k Chamberlainovu projevu z 27. září, když označil celý jeho koncept „vyšších cílů“, za které má teprve údajně smysl bojovat, za krátkozraký:

Možná, že existoval nějaký plán, podle kterého je možné provádět ústupky na úkor „malého národa“ pro vlastní cíle a za účelem zajištění míru ve světě. Nyní, když se tak stalo, můžeme očekávat, že bude ohrožen nejen onen ‘malý národ’, ale také celá Evropa, včetně samotné Velké Británie. Snad už toto bude tím „vyšším cílem“ pro který se vyplatí bojovat.²⁷⁸

Do vydání ze dne 29. září se *The Palestine Post* rovněž rozhodl umístit shrnutí dopisu anglikánského biskupa v Jeruzalémě do redakce *The Times*, v němž biskup s odvoláním na substituční teologii zpochybňuje sionistický projekt a navrhuje rozdělení Palestiny na tři oblasti – arabskou autonomii, židovskou autonomii

²⁷⁴ *Ha-Arec*, 29. září 1938, str. 1.

²⁷⁵ *The Palestine Post*, 29. září 1938, str. 1.

²⁷⁶ Tamtéž, str. 3.

²⁷⁷ Tamtéž, str. 6.

²⁷⁸ *Ha-Cofe*, 29. září 1938, str. 2.

a neutrální mandát.²⁷⁹ Zpětně lze jen spekulovat, proč byl tento dopis ze čtvrtka předchozího týdne umístěn právě do vydání, jehož zprávou dne byla mnichovská konference, a zde navíc umístěn naproti celostránkovým reportážím z Československa s napětím očekávajícího závěry jednání.

Následující den, 30. září, vyšel *The Palestine Post* s palcovým titulkem: „Evropský mír je v Mnichově na vážkách: historická konference čtyř mocností zasedá.“²⁸⁰ Zpráva je tentokrát doplněna i vyjádřeními české strany, informacemi o dalších československých ústupcích a zvyšujících se polských požadavcích. V rubrice „po půlnoci“, určené k publikaci zpráv přijatých těsně před uzávěrkou, se pak již hovoří o dílčích výsledcích konference včetně rozdělení pohraničních oblastí na čtyři zóny podle postupu záboru.²⁸¹ *Ha-Arec* ve svém večerním vydání s palcovým titulkem „Po mnichovské dohodě“ přinesl rešerši stěžejních bodů dohody a v dolní části titulní strany i mapu Československa s vyznačenými oblastmi záboru a fotografii z pražského tábora pro uprchlíky z pohraničí.²⁸² Ve výčtu dosavadního průběhu konference v ranním vydání si všímá i marné žádosti československé vlády o možnost účastnit se jednání a na tutéž stranu rovněž umístil zprávu o situaci rakouských Židů nadepsanou: „Systematická zkáza rakouského židovstva“.²⁸³ Pro výraz „zkáza“ je použit biblický pojem *churban*, původně odkazující na zničení prvního a druhého Jeruzalémského chrámu a v rané fázi 2. světové války používaný i pro označení údělu Židů v nacisty okupované Evropě. To vše je pak doplněno rešerší editorialem z britského

²⁷⁹ *The Palestine Post*, 29. září 1938, str. 2.

²⁸⁰ *The Palestine Post*, 30. září 1938, str. 1.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² *Ha-Arec*, 30. září, str. 1.

²⁸³ Tamtéž.

deníku *The Star*, který měl údajně volat po „komplexním“ řešení židovsko-arabského konfliktu v Palestině „po vzoru Mnichova“.²⁸⁴ Ačkoliv pro to není jednoznačný důkaz, lze se domnívat, že podobné umístování článků v těsné blízkosti, není výsledkem pouhé náhody, nebo prostorových omezení. V případech, jako je tento, se zdá, že jde spíše o záměr – vedle zpráv o mnichovské konferenci je umístěna zpráva o situaci Židů v Rakousku, následně doplněná spekulacemi o „mnichovském řešení“ pro Palestinu. Obavy z Mnichova jsou tím nasměrovány na úvahy o vlastní situaci a obavy o budoucnost. Způsob umístování jednotlivých článků může z tohoto důvodu obsahovat téměř stejně závažná sdělení, jako text článků samotných, a to zvláště v prostředí cenzury, které práci s explicitně nevyřčenými a podprahovými sděleními vyžaduje.

The Palestine Post vyzdobil svou názorovou rubriku karikaturou, která odkazuje na slavnou britskou říkanku, když ukazuje Chamberlaina jako krále, který pozval své spolustolovníky ke koláči, jehož náplň z listin mezinárodních smluv a holoubat míru poněkud zapáchá.²⁸⁵ Mnichovská konference je pak v Agronově úvodníku prezentována jako pošlapání versailleského systému a jako „ponížení západních velmocí“ které přináší „nejistotu malým národům“, neboť vyvolává otázku „kdo přijde příště“.²⁸⁶

²⁸⁴ *Ha-Arec*, 30. září 1938, str. 1. Viz také: *Ha-Cofe*, 30. září 1938, str. 1.

²⁸⁵ *The Palestine Post* 30. září 1938, str. 6. Karikaturista použil narážku na anglický lidový popěvek *Sing a Song of Sixpence – Four and Twenty Blackbirds Baked in a Pie* z něhož pochází i použitý verš: „*Sing a song of sixpence a pocket full of rye / Four and twenty blackbirds baked in a pie. / When the pie was opened the birds began to sing / Oh wasn't that a dainty dish to set before the king?*“ Význam tohoto poněkud surrealistického popěvku již dnes není přesně znám a lze se setkat s řadou teorií – od údajných odkazů na panovníky Jindřicha IV. A Henryho VII. až po teorie, podle nichž mělo jít o rekrutační popěvek britských pirátů.

²⁸⁶ *The Palestine Post*, 29. září 1938, str. 6.

Stejnou otázku si klade i Henry Noel Brailsford v článku, který byl z angličtiny přeložen pro *Davar*, když se po rekapitulaci neustále narůstajících německých požadavků ptá svých čtenářů, zda tedy očekávají, že kupříkladu Británie půjde po Mnichovu příkladem na cestě národního sebeurčení a otevře národnostní otázku ve svých koloniích? V narážce na výše citovaný článek z *The Times*, který agendu oddělení „Sudet“ v britském diskurzu veřejně nastolil, pak Brailsford píše:

Tihle demokraté z „Printing House Sq.“²⁸⁷ zamlčují skutečný problém, kterým je ustupování brutalitě jakožto vládnoucí síle v Evropě. „Pravdou“ se přitom v řeči Německa rozumí „Führerova vůle“. Jen se ale zeptejme socialistických vězňů v Hitlerových koncentračních táborech, nebo mučených Židů a oni vám řeknou, jakých práv se jim dostalo. Politika nacistů v sudetské otázce je zaměřena na sílu, nikoliv na právo. Německo usiluje o zničení opevněného hradu, bráněného lidmi statečného srdce, překážejícího ve snadné cestě na východ. Po dobytí této pevnosti bude toto vojenské, barbarské impérium tím, kdo bude ve své dlani svírat střední a východní Evropu a kdo bude ovládat všechny cesty z ní vycházející.²⁸⁸

Na titulní straně téhož vydání je v pravidelném redakčním úvodníku „Slovo dne“ publikována důrazná výzva, aby obyvatelstvo jišuvu nepropadalo panice a nezhoršovalo aktuální situaci neuváženým vybíráním peněz z bank či tvořením zásob potravin, které jen vede k neopodstatněným nárůstům cen.²⁸⁹ A ačkoliv je židovský tisk v Palestině kritický vůči politice appeasementu, politici představitelé jišuvu v jiné zprávě na téže straně deklarují

²⁸⁷ Na Printing House Square sídlily v té době londýnské Timesy předtím, než se přestěhovaly na Gray Inn's Road a poté na svoji současnou adresu ve Wappingu.

²⁸⁸ *Davar*, 30. září, str. 2.

²⁸⁹ Tamtéž, str. 1.

své odhodlání stát po boku Velké Británie, pokud by mezinárodní krize měla přerůst v ozbrojený konflikt.²⁹⁰ Hlavní zpráva dne je především rekapitulací Chamberlainova projevu před Sněmovnou lordů, kde britský premiér obhajoval svůj postup ve věci Československa. Rovněž *Davar* v této souvislosti upozorňuje na marnou žádost Československa, aby bylo k jednáním přizváno.²⁹¹ Ohlédnutí dovnitř Československa však ani tento list během dvou dnů konání konference nenabízí.

Počátek německé okupace československého pohraničí připadl na sobotu 1. října. V Palestině během šabatu židovské noviny nevycházely a první reakce je tak možno zaznamenat teprve z neděle 2. října. *The Palestine Post* vyšel s palcovým titulkem kopírujícím diskurz appeasementu: „Československo rozděleno v zájmu záchrany míru.“²⁹² Naproti tomu deník *Ha-arec* přišel s emotivním nadpisem: „Dnes je Československo trháno na kusy.“²⁹³ Podnadpisy pak asi nevyžadují dalšího komentáře: „Německo ze západu, Polsko z východu – také Maďarsko si bere svůj díl“, „Britský ministr námořnictva rezignuje na znamení protestu – Vysoká cena zaplácena za mír“, „Okupace Sudet začala“, „Polsko slaví“, „Kdo je na řadě po Sudetech a Těšínsku?“²⁹⁴ Jeden z titulků ze 2. října 1938 zní „A Praha truchlí“ a má patrně být přímým odkazem na Pláč Jeremjášův, kde je podobným způsobem odkazováno na zničený Jeruzalém.²⁹⁵ V dolní části titulní strany jsou pak uvedeny úryvky z projevu

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² *The Palestine Post*, 2. října 1938, str. 1.

²⁹³ *Ha-arec*, 2. října 1938, str. 1.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Srov. Jer 14,2: „Juda truchlí, jeho města chátrají. Oplakávají zemi, z Jeruzaléma stoupá křik.“

generála Syrového občanům Československa.²⁹⁶ Následujícího dne *Ha-arec* cituje zprávu agentury Reuter o návštěvě Hitlera v Aši, Chebu, Karlových Varech a Františkových lázních 3. října 1938. Přidává k tomu i postřehy svého korespondenta o náladě v Karlových Varech v časných ranních hodinách mezi odchodem československé armády a příjezdem německých vojsk:

Četné telefonní a telegrafní sloupy jsou strženy. Kromě toho – je všechno v normálu. Na různých místech jsou vykopány příkopy k odklizení sutě z poškozených silnic. Město [Karlovy Vary] se zdá být opuštěné a prázdné. Obyvatelé odjeli. Na ulicích není človíčka. U léčivých pramenů jsem neviděl živáčka a dokonce i zřízenec vybírající vstupné se vytratil. Vypadá to jako by obyvatelstvo města uteklo před nepokoji či epidemií. Zahlédl jsem jeden povoz se zapřaženým koněm, neboť automobily a další vozidla byly českými úřady zkonfiskovány za účelem evakuace armády z města. Na nádraží jsem četl oznámení, že veškerý provoz se zastavuje do odvolání. Železniční zřízení zmizeli. V domě přednosta stanice nebyly žádné známky života. Mimo město jsem viděl německé rodiny jak zdobí své domy květinami na oslavu odchodu Čechů z Karlových Varů.²⁹⁷

Ve chvíli, kdy se odtržení československého pohraničí stává realitou, se začínají objevovat i úvahy, co tato realita vlastně znamená pro Židy. První z těchto úvah byly již výše zmíněny z období před mnichovskou konferencí samotnou, avšak realita samotného záboru a jeho průběhu naplno potvrdila obavy a spekulace. Noviny upozorňují, že se už dva dny po okupaci objevily na několika obchodech velké nápisy „Žid“.²⁹⁸ *Davar* ze 2. října

²⁹⁶ *Ha-arec*, 2. října 1938, str. 1

²⁹⁷ *Ha-arec*, 4. října 1938, str. 1.

²⁹⁸ *The Palestine Post*, 4. října, str. 1.

přináší kompletní přehled probíhajícího záboru a v dolní části titulní strany rovněž věnuje prostor situaci československých Židů s nadpisem „Co čeká československé Židy?“ Podnadpis článku hovoří o „panickém útěku z území Sudet – 22 000 Židů opouští Sudety bez prostředků – vážné obavy o osud židovské populace ve zbytku země.“²⁹⁹ Článek hovoří o obavách Židů z důsledku nevyhnutelného německého ekonomického vlivu na novou republiku, o těžkých ztrátách pro rodiny továrníků, které neměly šanci zachránit alespoň část vybavení a strojů, jakož i o přesunu zařízení synagog a svitků Tóry do českého vnitrozemí, zejména do Prahy.³⁰⁰

V pesimistickém úvodníku z téhož dne vyzývá *Davar* své čtenáře k opatrnosti vůči přehnaným nadějím na mír. Opět se vrací k Chamberlainovu projevu z 27. září a znovu se pozastavuje nad dvojakostí premiérových slov, především nad tím, že pro Velkou Británii „připravenou bojovat za právo a spravedlnost“ není „ochrana malých národů ve vzdálené zemi“ evidentně dostatečným důvodem k takovému boji. Ona proklamovaná „spravedlnost“ tedy končí před prahem těch národů, jejichž ochrana není v přímém britském zájmu. Mnichovská konference je v tomto komentáři opět chápána jako zpochybnění mezinárodního systému, který stojí a padá na aliancích a bezpečnostních zárukách mocností.³⁰¹ Patrně v odkazu na fakt, že se mnichovská konference konala dva dny po židovském svátku *Roš ha-šana* vyšla v polovině října v *Davaru* karikatura na níž si dva Židé přejí k Novému roku tradiční frázi: „Gmar chatima

²⁹⁹ *Davar*, 2. října 1938, str. 1.

³⁰⁰ Tamtéž. Stejnou zprávu zmiňuje i *ha-arec*, 4. října 1938, str. 1 s odkazem na agenturu Palcor.

³⁰¹ *Davar*, 2. října 1938, str. 1.

toval!³⁰² Druhý na to v odkazu na tolik probírané „pevné záruky“ mocností odpovídá, „Ano, ale bez pevných záruk...“³⁰³

Úvodník z následujícího dne se pozastavuje nad osudem Židů, kteří byli spolu s pohraničními oblastmi předáni do Hitlerovy moci a na které „britští a francouzští mírotvorci poněkud zapoměli“, takže není vůbec jisté, jak se dokáže okleštěná republika vyrovnat s desetitisíci židovských uprchlíků, když má sama co dělat, aby zvládla sta tisíce těch nežidovských: „Zdalipak se někdo z oněch ochránců míru a spravedlnosti pokusil zamyslet nad jejich osudem? Zdalipak bylo vzpomenuo jejich přežití? A všichni poslanci z britské Sněmovny reprezentantů, kteří ‚vyskočili jako jeden muž‘ ze svých míst, aby za každou cenu bojovali za záchranu míru, zdalipak se mezi nimi našel někdo, kdo se sám sebe zeptal, zda je zaručeno alespoň holé přežití pro oběti tohoto úspěchu?“³⁰⁴ Geršon Agron v *The Palestine Post* pak ve svém komentáři trpce konstatuje, že se podařilo zachránit mír, ovšem nikoliv čest a tvář Velké Británie.³⁰⁵ Téma „malého národa ve vzdálené zemi“ se tak stalo jedním z nejdůležitějších motivů raných reflexí. Pod titulkem „Palestina a Mnichov“ přinesl *The Palestine Post* z 3. října 1938 vlastní rešerši reakcí na mnichovskou dohodu v hebrejském tisku:

Arabské listy dodržují mlčenlivý postoj a není tedy možné odhadnout, jaký by byl jejich názor na krizi ve střední Evropě z minulého týdne z důvodu prosté absence názoru. Avšak, postoje

³⁰² Tradiční hebrejská novoroční fráze, znamenající doslova „At' jste dobře zapsáni“, což odkazuje na představu Hospodina zapisujícího o nadcházejícím postním dni *Jom Kipur* spravedlivé duše do Knihy živých a duše hříšníků do Knihy mrtvých.

³⁰³ *Davar*, 18. října 1938, str. 3.

³⁰⁴ *Davar*, 3. října 1938, str. 2.

³⁰⁵ *The Palestine Post*, 2. října 1938, str. 8.

hebrejského tisku překvapily svou jednotností. Jsou zde čtyři deníky, které vyjadřují postoje hlavních skupin ve společnosti. Není příliš časté, že by se na nějaké diskutabilní otázce všechny čtyři shodly. Ve vztahu k mnichovské dohodě sice panovala rozmanitost, nikoliv však zásadní rozdíly v postojích redakcí. Všechny bez výjimky daly najevo své upřímné rozhořčení nad tím, že by mocnosti, demokratické mocnosti, měly takto postupně ustoupit ocelové pěsti. Nebyla vznášena žádná obvinění a téměř žádné odsouzení tohoto aktu, který Velká Británie a Francie považovaly za správný vůči Československu. Každý z listů však zvažoval závažnost a možné následky, které lze po tomto aktu očekávat. A takto vykreslený obraz je dosti temný. Ať už to byl labouristický *Davar*, liberální *ha-Arec*, pravicový *ha-Boker*, nebo *ha-Cofe* vydávaný komunitou Mizrahi, všechny se v úvodnicích stavěly k důsledkům Mnichova z téže pozice – a to z pozice dalšího „malého národa ve vzdálené zemi“. Hlavní myšlenkou byl nevyhnutelně fakt, že pokud může vojenská síla donutit mocné impérium k tomu, aby vzalo zpět svůj slib, pokud světový mír může být vykoupen za cenu porušených dohod a zrady menšího spojence, jaké záruky tedy zůstávají pro kterýkoliv malý národ či kterýkoliv lid, který vložil svou důvěru v přísliby a závazky?³⁰⁶

Shodou okolností 2. října 1938 došlo k vážnému teroristickému útoku v Tiberiadě, který si vyžádal 19 obětí, z toho 11 dětí.³⁰⁷ Černě orámované zprávy o útoku, který byl nejhorším od roku 1929, tak téměř po měsíci poprvé vytlačily Československo z titulních stran.³⁰⁸ Obavy, které Židé s osudem Československa spojovali, ale nezmizely. Sympatie k Československu a podobnosti, které

³⁰⁶ *The Palestine Post*, 3. října 1938, str. 8.

³⁰⁷ Bezprostřední reakce na útok viz: *Ha-Arec*, 2. října 1938, str. 1.

³⁰⁸ Viz *The Palestine Post*, 4. října 1938, str. 1; *Davar*, 3. října 1938, str. 1. celé vydání *Davar* 4. října a večerní vydání *ha-Arec*, 3. října 1938, str. 1.

Židé v Palestině vnímali mezi mladým československým státem a jššuvem vedly k tomu, že narativ „mnichovské zrady“ zapustil v židovském myšlení hluboké kořeny.

Pokud britské záruky ve formě mezinárodních dohod s Československem mohly být kdykoliv pragmaticky revidovány, jakou váhu pak měly další diplomatické dokumenty britské vlády, jako například Balfourova deklarace? Chaim Weizmann se osobně znal s československým ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem, který byl na přelomu září a října 1938 častým hostem v jeho domě, kde spolu o situaci v Československu dlouze diskutovali. „Weizmann cítil, že Židé budou další na řadě. Hitlerovi se úspěšně podařilo nastavit tempo a oni nyní budou muset učinit totéž. „Musíme učinit vše, co je v našich silách, ať už férově nebo ne, abychom dosáhli vytvoření našeho vlastního státu do čtyř let.“³⁰⁹ Podobné obavy měl i David Ben Gurion, který ve sbírce rozhovorů s Moše Pearlmanem zmiňuje i trpké osobní spory s pozdějším britským ministrem kolonií Lordem Lloydem na téma Československa a Chamberlainovy zahraniční politiky.³¹⁰

Téhož dne 2. října 1938 přečetl Moše Šertok na zasedání Řídícího výboru Židovské agentury v Jeruzalémě z Ben Gurionova deníku postřehy o jednání s britskými představiteli ve stínu sudetské krize. Dr. Werner Senator, tehdejší ředitel imigračního oddělení Židovské agentury a jeden z nesionistických členů Řídícího výboru, na to reagoval výzvou na „přehodnocení naší vlastní politiky. Uplynulých dvacet let jsme vykonávali podobnou politiku jako prezident Beneš a jestli že ten teď zažil zklamání,

³⁰⁹ Litvinoff, Barnett: *Weizmann – Last of the Patriarchs*. (New York: Putnam 1976), str. 199.

³¹⁰ Pearlman, Moshe: *Ben Gurion Looks Back*. (London: Weidenfeld & Nicolson 1965), str. 85

pak podobné zklamání čeká i nás.“ Jicchak Greenbaum na to namítl, že to ze Senatorových slov vypadá, jako by snad „Beneš neměl v roce 1918 nikdy přijmout Sudety, Těšínsko a oblasti s maďarským obyvatelstvem“. Na to Dr. Senator nereagoval, avšak vyzval k přehodnocení „jednostranné“ zahraničně-politické orientace sionistického hnutí na Velkou Británii ve prospěch pragmatictějšího „vážného pokusu o nalezení společné řeči s Araby mimo Erec Jisrael. Zanedlouho se v Káhiře bude konat konference arabských zemí a je možné, že z ní vzejde návrh, který jako by z oka vypadl Karlovarskému programu.“ Senator zde narážel na chystaný arabský meziparlamentní kongres, který se v Káhiře konal 7. až 11. října 1938 jako příprava na jednání s Brity v reakci na tehdy ještě probíhající šetření Woodheadovy komise.³¹¹ Židům by podle jeho názoru mohlo včasné navázání spolupráce s arabskými zeměmi „pouze prospět“. Senatorův návrh na zahájení přímých jednání s Araby však tehdy zůstal bez vážnější odezvy. V plénu patrně nepanovala naděje na úspěch takovýchto jednání, navíc s ohledem na fakt, že předběžné informace o závěrech Woodheadovy komise nevyznívaly pro sionisty příznivě.³¹² Ibn Sa‘úd v téže době vyjadřoval v korespondenci rezolutní odpor k ideji židovského státu, opřený o antisemitské konspirační teorie, podle nichž se prý Židé mají snažit využít svých peněz a vlivu k ovládnutí rozsáhlých částí blízkého

³¹¹ Plný anglický název: „World Interparliamentary Congress of Arabs and Muslims for the Defense of Palestine“. Konání akce v Káhiře bylo považována za výraz ambicí egyptského krále Fárúqa prosadit se jako *chalífa*, neboli nejvyšší náboženská a politická autorita islámského světa. Viz: Kedourie, Elie. Egypt and the Caliphate 1915–1946. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 3/4 (Oct., 1963), str. 208–248.

³¹² *Ješivat hanbalat ha ha-sochnut ha-jebudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 2.10.1938* [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 2.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 5.

východu od Středozemního moře až po město Medína na arabském poloostrově.³¹³

V souvislosti s „blížícím se rozhodnutím vlády, které by mohlo nadlouho zmrazit naši činnost.“ navrhl Jicchak Ben Cvi, aby Židovská agentura dala britské vládě jasně najevo, že nepřijme podobné řešení jako byly „kompromisy na úkor Československa, suverénního státu se značnou vojenskou silou. Takový hřích nebude vykoupen, pokud jako jižuv nesplníme svoji povinnost a nedáme ústřední vládě [v Londýně] jasně najevo naše obavy a zděšení“. Ben Cvi žádal, aby jižuv v nejhorším případě pohrozil i naprostým přerušением spolupráce s britskými úřady. Kacnelson připomněl výše citovaný dopis anglikánského biskupa na stránkách londýnských *Timesů*, který mohl ovlivnit veřejné mínění proti sionismu, a navrhl vyslat co nejdříve do Londýna delegaci s cílem potvrzení záměru na vytvoření židovského státu a rázné odmítnutí jakýchkoliv jiných alternativ. „Musíme vládě sdělit obavy jižuvu a naši odpověď. Bylo zde zmíněno Československo, avšak Československu alespoň zůstala ještě část rodné půdy, zatímco nám ji chtějí ukrást.“ Rabbi Moše Ostrovsky v tomto kontextu připomněl množící se náznaky, že se Britové chystají omezit židovskou imigraci a současně zpochybnit do té doby všeobecně přijímané chápání Balfourovy deklarace, jakožto příslibu židovského státu odkazem na fakt, že umožněním existence poloautonomního židovského osídlení v Palestině má být příslib „židovské domoviny“ naplněn.³¹⁴

³¹³ Report of Conversation of Col H.R.P. Dickson, with HRH Abd al Aziz ib Sa'ud, king of Saudi Arabia October 28, 1937 podle: Kedourie, Elic, *Islam in the Modern World* (New York: Holt, Rinehart and Winston 1980), str. 70–74.

³¹⁴ *Ješivat hanhalat ha ha-sochnut ha-jebudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 2.10.1938* [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 2.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 7–8.

Jednání pokračovalo o dva dny později. Zaznívaly výzvy k maximální mobilizaci úsilí a větší koordinaci s americkými židovskými organizacemi s cílem zabránit tomu, aby se z příslibu suverénního židovského státu nestalo jen kompromisní řešení ve formě jakéhosi poloautonomního kantonu. Werner Senator znovu zopakoval svou výzvu, aby si sionistická diplomacie „vzala ponaučení z událostí v Československu“, ³¹⁵ nesoustředila své úsilí pouze na Velkou Británii a pokusila se z vlastní iniciativy navázat dialog s arabskými zástupci například prostřednictvím saúdsko-arabského krále Ibn Sa‘úda. Moše Šertok v této iniciativě cítil britský rukopis a navrhl ji odmítnout. Senator doplnil předpoklad, že se arabské státy pokusí sjednotit právě na otázce Palestiny a naději, že vstřícný krok ze židovské strany, případně nabídka ekonomické spolupráce při budování tehdy zvažované konfederace arabských států, by mohla pozici sionistického projektu v nově se rodícím blízkovýchodním uspořádání vylepšit. Připustil ale obavu, že snaha vyjednávat prostřednictvím Ibn Sa‘úda může dopadnout „jako Runcimanova mise, neboť také začne nabídkou kompromisu a skončí nátlakem“ ³¹⁶.

V osobním dopise ze 7. října 1938, označeném jako „tajné“ shrnul David Ben Gurion důsledky Mnichova pro Židy, kteří jako by „nebyli faktorem“ v těchto událostech, ovšem kteří se mohou velmi snadno stát obětmi těchto událostí: „Vedle zhoršující se situace Židů v diaspoře se navíc obávám, že nedávné politické události mohou rovněž ovlivnit naši pozici v Palestině. Československo už zradilo. Proč by neměli udělat to samé s námi?“ ³¹⁷

³¹⁵ *Ješivat banbalat ba ha-sochnut ba-jebudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 4.10.1938* [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 4.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 4.

³¹⁶ Tamtéž, str. 4.

³¹⁷ Ben Gurion, David, *Letters to Paula* (London: Mitchell Valentine 1971), str. 182.

Nábožensko-sionistický deník *ha-Cofe* otevřeně označil mnichovskou konferenci za ránu poválečnému uspořádání z Versailles, jakož i všem mezinárodním dohodám: „Po Česku – Zemi Izrael. Po mnichovském ‘míru’ už plánovači z Londýna vaří další podobnou polévku.“³¹⁸ Šlomo Zalman Šragaj, později známý jako starosta Jeruzaléma a čestný předseda hnutí *ha-Po‘el ha-miṣṣraḥi*, k tomu 16. října v poněkud zmateném stylu napsal:

Možná, že právě onen zářivý Chamberlainův „úspěch“ v šíření míru ve světě formou ústupků Hitlerovi, stejně jako prosazování Hitlerovy vůle opakováním pohádky o absolutním míru diktováním agendy britské vlády – [možná,] že toto všechno zaslepilo britské vlády oči. Pokud [přijdou] dalších britské „úspěchy“ jako například ustupování Arabům v Erec Jisra‘el, tak je velká Británie ztracena. Možná se o tom přesvědčí teprve ve chvíli, kdy si uvědomí, vliv důsledků českého osudu na klesající podporu malých národů, které důvěřovaly zárukám britského impéria.³¹⁹

V pravidelném sloupku pro *Davar* napsal Henry Noel Brailsford v nepřímém v odkazu na Balfourovu deklaráci, že záruky, které Británie dala Židům „jsou tedy podobné zárukám, kterých se dostalo Čechům. V časech války zde byly určité imperiální zájmy, kvůli kterým bylo výhodné získat podporu Židů.“³²⁰ Ještě radikálněji viděl vzniklou situaci revizionistický *ha-Jarden*. V článku podepsaném iniciály A.A. se autor (Aba AchiMeir?),³²¹ zamýšlí

³¹⁸ *Ha-Cofe*, 12. října 1938, str. 2.

³¹⁹ *Ha-Cofe*, 16. října 1938, str. 2 and 3. The poor style of this quote comes from the Hebrew original.

³²⁰ Další Brailsfordovy analogie viz: *Davar*, 24. října 1938, str. 2. See also *Davar*, 21. října 1938, str. 2.

³²¹ Aba AchiMeir, rodným jménem Aba Ša‘ul Gejsinovič (1897–1962) patřil k ideologům revizionistického hnutí, v jehož rámci prosazoval takzvaný revizionistický maximalismus (hnutí *Brit ha-birjonim*), otevřeně hlásající inspiraci italským

nad „Československou lekcí“. Připouští, že pro Židy musí být pohled na nacistická vojska překračující další evropskou hranici znepokojivým pohledem. Autor nepochybuje o tom, že „nacisté chtějí Židy vyhladit“. Ve středoevropských událostech však vidí ještě další rozměr, který je ze židovského pohledu neméně důležitý. Srovnává totiž způsob vzniku Československa s mezinárodně-politickým zakotvením ideje židovské národní domoviny, přičemž nachází podobnosti, které s ohledem na mnichovskou dohodu považuje za znepokojivé:

Naše národní domovina je také výsledkem války. V teoretické rovině vznikla začátkem roku 1914. Národy světa jí daly záruky. Definovaly ji v mezinárodním dokumentu, k němuž bylo přidána silná slova ujištění od velkého impéria – Velké Británie. I přesto ji však začaly okamžitě oklešťovat. Pozvolna jí začaly odtrhávat důležité části těla: území a práva. Byl to loupežný akt, byť provedený postupně. A my jsme se stali obětí této loupeže. [...] Cožpak jsme nepřivedli do Erec Jisrael více než 400 tisíc lidí, kteří zasvětili svůj životy a majetky vážně míněnému příslibu britského impéria?³²²

Podle autora mají pak Židé jedinou možnost a tou je volání do zbraně – zde zatím ještě symbolické ve smyslu politické mobilizace jišuvu a změny mentality, kterou je díky moderním technologiím a zrychlující se době podle názoru autora možné přeměnit během několika let.³²³ Naopak zakladatel a šéfredaktor listu *The*

fašismem. Ačkoliv bylo toto hnutí v rámci revizionistické frakce v 1. polovině 30. let populární, neschopnost ideologicky se vyrovnat s antisemitismem fašistické Itálie, jakož i neochota zapojit se do demokratických struktur v rámci sionistické organizace, vedla k jeho diskreditaci. Spekuluje se rovněž o jeho úloze v několika vraždách kritiků a politických oponentů revizionismu, včetně Chajima Arlosoroffa. Sachar, Howard M.: *Dějiny státu Izrael* (Praha: Regia 1998), str. 174.

³²² *Ha-Jarden*, 7. října 1938, str. 3.

³²³ Tamtéž.

Palestine Post Geršon Agron, který se k tomuto tématu ve svém pravidelném úvodníku vyjádřil již několikrát, se tentokrát pokusil vyzvat ke klidu a varovat před poráženeckými náladami: „Teprve následující dny ukáží jaké jsou záměry vlády Jeho veličenstva. A nežli nám budou sděleny, neměli bychom věřit, že kvůli jedné kapitulaci v Evropě přijde druhá i v Palestině; že když jeden národ, Češi, byl obětován, jiný národ, Židé, bude zrazen.“³²⁴

Revizionisté se však podobnými výzvami ke klidu ovlivnit nenechali. *Ha-Jarden* zvolil značně cynický tón, když komentátor, podepsaný jako B. Weinstein, v článku analyzujícím soudobou velmocenskou politiku napsal: „Řada zemí mobilizovala své sklady lichoťek, na pomoc Československu v jeho nezapomenutelné zdrženlivosti. Československo obdrželo známku ‚výborně‘ za pacifistický odpor, lidské hrdinství a připravenost sloužit ‚humanitární misí‘, jinými slovy klíčovým zájmům velkých mocností. Jak krásná a vznešená filosofie... na úkor slabšího.“ Podobné úvahy o ochotě velmocí obětovat malé národy pro vlastní zájmy pak autor předkládá jako kontext pro pochopení jednání sionistického vedení s britskými koloniálními úřady, která revizionistický *ha-Jarden* tvrdě odmítal.³²⁵ V dalším vydání tohoto revizionistického týdeníku z 21. října 1938 je způsob, jakým Chajim Weizmann vedl jednání s britskými úřady, dokonce přirovnáván k Edvardu Benešovi:

Mezitím lord Runciman vykonal v Praze stejnou misí jako Lord Peel v Jeruzalémě. Dělení států je slabostí britských státníků: dělení Irska, dělení Erec Jisrael a dělení Česka. Češi zůstali zdrženliví i poté, co byla jejich země vykuchána. Až příliš věřili v tu svou vlastní „Balfourovu deklaraci“ (jak známo Wilson byl

³²⁴ *The Palestine Post*, 31. října 1938, str. 6.

³²⁵ *Ha-Jarden*, 14. října 1938, str. 4.

českým Balfourem [sic]). Neméně pak věřili v záruky západních demokracií. A nyní za tyto své ústupky platí vysokou cenu. A čeho dosáhla česká zdrženlivost po Mnichovu? Dokonce i po zradě Francie a Ruska se samozřejmě mohlo Česko bránit. Po přehnaných ústupcích ve prospěch Polska – v první řadě – a ve prospěch Maďarska. Ještě před několika týdny bylo Česko jako pevnost. A nyní, když je duch národa zlomen rukama česko-mapajnického vedení [sic!], se Maginotova linie severních Čech³²⁶ změnila na cosi po vzoru Tegtartovy zdi v horní Galileji.³²⁷ Kdyby nebylo oné mapajnické vlády v Česku, pod vedením Beneše, mohli by se Češi dlouhodobě postavit tvář v tvář vojskům Třetí říše, tak jako Bedřich Veliký stál ve své době v čele Pruska proti celé Evropě.³²⁸

Pojem „zdrženlivost“ (*havlaga*) je skoro nejčastějším adjektivem, který revizionistický tisk ve vztahu k Československu v této době používá, přičemž to s ohledem na bojovný kontext článků činí v ironickém duchu, který „zdrženlivost“ chápe jako „zbabělost“. Pro revizionisty měl pojem *havlaga* výrazný domácí rozměr – stejným slovem se totiž označovala doktrína zdrženlivosti, přiměřené odpovědi a minimalizace civilních ztrát při

³²⁶ Hebrejský tisk takto běžně přezdíval československé pohraniční opevnění, a to v odkazu na francouzskou Maginotovu linii, kterou je toto opevnění přímo inspirováno.

³²⁷ Tegtartova zeď a Tegtartovy pevnosti byla soustava bariér, opevněných vojenských základů a policejních stanic vybudovaná podle plánu Sira Charlese Tegtarta v letech 1938–1941 za účelem posílení britských pozic v reakci na palestinsko-arabské povstání (1936–1939). Článek patrně naráží na fakt, že v Palestině se tento koncept soustavy pevností, který předtím Britové úspěšně použili v Indii, při zvládnutí arabského povstání příliš neosvědčil. Řada těchto pevností, vybudováno jich bylo několik desítek, stále existuje a je dokonce dodnes využívána k původnímu účelu. Izraelci i Palestinská samospráva je používají jako policejní stanice, vojenské základny a věznice. Další, jako například Latrun, se zapsaly hluboko do izraelské paměti jako místa zásadních bitev Války o nezávislost v letech 1948–1949.

³²⁸ *Ha-Jarden*, 11. listopadu 1938, str. 5.

potyčkách s Araby, které se v té době držela Hagana ve snaze zabránit eskalaci konfliktu. Zpětně je tato doktrína spolu s konceptem čistoty zbraně (*tohar ha-nešeke*) považována za formální základ vojenské etiky Hagany a izraelské armády, byť prosazovaný s proměnlivým úspěchem a přísností.³²⁹ Revizionisté, kteří se neštíteli odpovědět na terorismus stejnou mincí, tuto doktrínu ostře kritizovali a sami byli za své násilné jednání labouristickými představiteli kritizováni.

V Palestině odsuzovaly židovské noviny *Davar* odvetné akce Irgunu jako zároveň „hanebné a nešťastné“, zatímco noviny *ha-Arec* je označovaly za „zločinný hazard s osudem židovské komunity“. Sionističtí vůdcové byli při jejich odsuzování stejně přísní. Ben Gurion prohlásil, že teroristé jsou „boží zbabělci“. Jicchak Ben Cvi varoval, že teroristé „zasazují komunitě ránu do zad“.³³⁰

Československo posloužilo na podzim 1938 jako pádný argument. V revizionistickém diskurzu si lze povšimnout trendu, který bude doložen ještě v několika dalších případech – zatímco tisk hlavního proudu odkazoval na Mnichov v rámci kritiky Velké Británie, revizionisté si československý případ vypůjčovali za účelem vnitropolitických sporů, konkrétně pro osobní útoky na čelní sionistické představitele. K samotné mnichovské dohodě přitom přistupovali vysoce pragmaticky. V jednom z článků z konce listopadu 1938 ji *ha-Jarden* označil prostě za „diktát, který jenom nahradil versailleský diktát“³³¹ Největším zklamáním

³²⁹ Solomon, Norman: „Judaism and the ethics of war.“ *International Review of the Red Cross* Vol. 87/No. 858 (June 2005), str. 306. K otázce vojenské etiky IDF viz také: Burgetová, Markéta: *Vysvobod' mne, abych nebyl vinen – Etika v izraelské armádě*. Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni 2015.

³³⁰ Gilbert, Martin. *Izrael – dějiny*. (Praha: BB art 2002), str. 106.

³³¹ *Ha-Jarden*, 25. listopadu 1938, str. 3.

pro revizionisty pak nebyl ani tak mnichovský diktát samotný, jako spíše fakt, že se mu Československo nepostavilo, ačkoliv k tomu podle jejich názoru mělo prostředky. A tak zatímco se tisk hlavního proudu obával, že jednoho dne přijde „židovský Mnichov“, revizionisté se nejvíce obávali toho, že až tento „židovský Mnichov přijde“, tak již, slovy listu *ha-Jarden* z 18. listopadu 1938, nenajde dost síly se mu postavit, podobně jako Československo.³³²

³³² *Ha-Jarden*, 18. listopadu 1938, str. 3.

13. Churban a jeho prorok – Karel Čapek a Bílá nemoc na stránkách židovského listu v Palestině

Jméno českého žurnalisty, spisovatele a dramatika Karla Čapka bylo v prostředí jišuvu dobře známé, zejména díky vědecko-fantastické alegorii R.U.R., kterou mohli diváci v britské mandátní Palestině poprvé shlédnout již v roce 1930 v podání telavivského socialistického souboru *ha-Obel*.³³³ Nejednalo se o jediné přestavení českého autora na prknech tohoto souboru, který působil v letech 1925–1969. Zpracování Haškových Osudů Dobrého vojáka Švejka z roku 1935 se řadí mezi vůbec nejúspěšnější představení v jeho dějinách. V jišuvu byl dobře znám blízký vztah Karla Čapka s Tomášem Garriguem Masarykem, jehož návštěva Palestiny v roce 1927 byla stále v živé paměti. Nemalou zásluhu na popularizaci Čapkova díla v Palestině měl i Max Brod, který Čapka dokonce osobně seznámil se členy telavivského divadelního souboru *ha-Bima*.³³⁴ V období sudetské krize byla Čapkova báseň Modlitba tohoto večera, vydaná původně 22. září 1938 na stránkách Lidových novin a vysílaná v rozhlase tentýž den večer, přes noc přeložena a v Palestině publikována hned ve třech denících: *ha-Arec*, *Davar* a *The Palestine Post*. *Ha-Arec* ji umístil doprostřed titulní strany a opatřil ji titulem „*Ejcha*“, odkazujícím na hebrejský název biblické knihy Pláč

³³³ Kohansky, Mendel. *Hebrew Theatre – Its First Fifty Years* (Jeruzalém: Israel Universities Press 1969), str. 287.

³³⁴ Tamtéž, str. 137.

Jeremjášova.³³⁵ Jako by snad Čapek byl jakýmsi českým Prorokem Jeremjášem oplakávajícím zničení Chrámu.³³⁶ *The Palestine Post* šel ještě dále a svůj vlastní anglický překlad básně otiskl pod titulkem „Pláč, 1938“.³³⁷ Vlastní hebrejský překlad básně přinesl i *Davar*, který ji v odkazu na kolektivní modlitbu často odříkávanou za mrtvé, nazývá *kadiš*. Na straně dvě téhož čísla pak nabízí synopsi Čapkovy pacifistické alegorie Bílá nemoc, jejíž premiéra byla tou dobou připravována na prknech telavivského souboru *ha-Bima*.³³⁸ *Ha-Arec* nabídl čtenářům ukázkou z Bílé nemoci, kterou označil za vizionářský kus, zejména s ohledem na podobnost mezi výroky postavy fiktivního Maršála a skutečného Adolfa Hitlera.³³⁹

Hebrejská premiéra Čapkovy Bílé nemoci (hebrejsky *ha-Magefa ha-levana*) se konala dne 28. září 1938 na prknech operního sálu *Mugrabi* v Tel Avivu. Slavný telavivský soubor hru nacvičil pod taktovkou Barucha Čemerinského a bylo to pro něj první představení na domácí půdě po dlouhém působení v zahraničí.³⁴⁰ I proto se nelze domnívat, že by volba 28. září, neboli v předvečer mnichovské konference, byla jakkoliv záměrná. Takto zásadní představení si vyžádalo přípravu v řádu mnoha měsíců. Text hry přeložil Avigdor ha-Meiri z němčiny v roce 1937 a soubor dokončil nácvik hry teprve v polovině srpna 1938. *The Palestine Post* upozorňuje, že Čapek měl pro *ha-Bimu* zařídít vstup na představení německojazyčné verze své hry.³⁴¹

³³⁵ Hebrejský text Pláče Jeremjášova (Pl 1,1) začíná slovy „Ejcha jašva badad ha-ir rabatej ‘am hajita [...]“, neboli: „Hle, jak samotno sedí město, jež bývalo plné lidu [...]“.

³³⁶ *Ha-Arec*, 23. září, str. 1.

³³⁷ *The Palestine Post*, 25. září 1938, str. 1.

³³⁸ *Davar*, 23. září, str. 1 a 2.

³³⁹ *Ha-Arec*, 23. září 1938.

³⁴⁰ Kohansky, Mendel. *Hebrew Theatre – Its First Fifty Years*, str. 132 a 135.

³⁴¹ *The Palestine Post*, 31. července 1938, str. 4.

Obrázek 6: Překlad Čapkovy Modlitby tohoto večera, jak jej na titulní straně otiskl ha-Arec dne 23. září 1938.

Ha-Boker z 29. září píše o představení jako o „velkém úspěchu pro ha-Bimu“, zejména díky tomu, že početné publikum „vřele přijalo odkazy na současné události“. Zpráva byla, snad symbolicky, umístěna do spodní části titulní strany pod hlavní zprávou dne, kterou byla v ten den celostránková analýza probíhající

mnichovské konference.³⁴² *Ha-Arec* vyjádřil svou naději, aby duch této hry pronikl i do Mnichova. Čapek podle tohoto listu dokázal vtisknout pacifismu jistou morální sílu, když zobrazil mírumilovného Dr. Galéna, jediného vlastníka léku na smrtelnou nemoc, jako osamělého „bojovníka“, který se nebojí postavit ani samotnému diktátorovi, když jde o to zastavit válku, avšak který současně podcenil násilnickou náladu davu, takže byl ubit přímo v momentu jeho vrcholného triumfu. „Toto vše“, dodává *ha-Arec*, „staví celé představení vysoko nad onen běžný naivní pacifismus.“³⁴³

Naproti tomu *Davar* měl poněkud smíšené pocity o Bílé nemoci v podání *ha-Bimy*. Představení samotné sice také vnímal jako velký úspěch, obzvláště s ohledem na právě probíhající světové události a napsal, že „je škoda, že Bílá nemoc nemůže být sehrána přímo v těch zemích, které by ji potřebovaly vidět ze všeho nejvíce.“ List byl však kritický vůči kvalitě Ha-Meiriho překladu, jakož i vůči údajné Čemerinského snaze zvýšit naléhavost hry vložением několika vlastních dodatečných dialogů, pasáží a narážek. Recenzent *Davaru*, jehož jméno bohužel neznáme, se domnívá, že tyto vložené věty neodpovídaly duchu originálu, neboť postrádaly Čapkův prostý, leč myšlenkově hluboký jazyk, a že mobilizující proslovy o ochotě bránit vlastní svobody zněly nepatřičně z úst prostého Dr. Galéna.³⁴⁴ Rovněž *ha-Cofe* nabídl poněkud kritičtější pohled na Bílou nemoc, když uvedl, že za normálních okolností by „ani vynikající herecké výkony *ha-Bimy*“ nemohly zachránit kus, který byl „plný banálních dialogů“. Sympatie divákovy se pak prý mohly snadno stočit spíše k manželce ředitele zbrojní

³⁴² *Ha-Boker*, 28. září 1938, str. 1

³⁴³ *Ha-Arec*, 30. září 1938, str. 2.

³⁴⁴ *Davar*, 30. září 1938, str. 3.

továrny, která se sama stala obětí neústupného vydírání, když byla Dr. Galénem žádána, aby svého muže přesvědčila k zastavení zbrojní výroby. V očích *ha-Cofe* tak hru zachraňoval především specifický historický kontext, kvůli kterému hru nakonec přesto doporučil, neboť „silně připomíná to, co máme možnost vidět na mnohem větším jevišti, zvaném Evropa.“³⁴⁵

Bílá nemoc byla následně pětačtyřicetkrát reprízována, a to nejen v Tel Avivu, ale i v dalších městech po celé zemi. Deník *Davar* se k ní znovu vrátil v listopadu 1938 v recenzi A. S. Jurise, která byla výrazně pozitivnější, nežli výše publikované první dojmy, ovšem patrně i proto, že v ní recenzent nacházel své vlastní paralely. Juris označil hru za „vizionářský kus“. V odkazu na kontroverzní Chamberlainův projev z 27. září, tj. den před premiérou hry, charakterizoval Bílou nemoc jako „pomník na hrobu ‚malého národa‘ a tudíž i ‚velkého lidství‘.“³⁴⁶

Hledání vlastních významů v Bílé nemoci vedlo až k přeznačení některých klíčových prvků hry. Jak *The Palestine Post*, tak i *ha-Cofe* například hovoří o Dr. Galénovi jako o „židovském lékaři“,³⁴⁷ ačkoliv se pojem Žid v originálním textu explicitně neobjevuje. Ve druhém obrazu prvního dějství českého originálu se vrchní rada skutečně zdráhá Dr. Galéna zaměstnat kvůli jeho „původu“ s odůvodněním, že je „cizinec“. Doktor Galén připouští, že se narodil v cizině, ovšem také jednoznačně říká, že je „původem Řek, z Pergama.“ Jméno a původ postavy odkazují na skutečnou historickou osobnost – totiž lékaře řeckého původu známého pod latinským jménem Claudius Galenus (129–200). I tento historický Galén se narodil v Pergamu a na vrcholu své kariéry se

³⁴⁵ *Ha-Cofe*, 30. září 1938, str. 2 a 3.

³⁴⁶ *Davar*, 17. listopadu 1938, str. 4.

³⁴⁷ *The Palestine Post*, 7. října 1938, str. 4; *Ha-Cofe*, 30. září 1938, str. 2 and 3.

v Římě proslavil svým přínosem ke zvládnutí nebezpečné epidemie neštovic v letech 168–169 o.l., někdy přezdívané „Antoniánský mor“.³⁴⁸ Kde se tedy v Palestině vzala domněnka o Galénově židovském původu?

První vysvětlení nabízí dochovaný originál hebrejského překladu s poznámkami, pocházejícími buď přímo od Čemerinského, nebo od některého ze členů souboru, uložený v archivu Dokumentačního centra pro činoherní umění při telavivské univerzitě.³⁴⁹ V překladu druhého obrazu prvního dějství od Avigdora ha-Meiriho zůstala replika: „Ano, jsem Řek, narodil jsem se v Pergamu“, zachována. Později však byla ručně přeškrtnuta a v konečné podobě představení tedy patrně nezazněla. Avigdor ha-Meiri navíc české slovo „původ“ na řadě míst přeložil do hebrejštiny pojmem *gez'a*, který se často používá v úzkém slova smyslu „rasa“ (odtud také *gez'anut*, neboli „rasismus“). Ha-Meiri tento významový posun opakuje i na konci pátého obrazu prvního dějství, kde vrchní rada Galénovi jeho původ znovu připomíná. V hebrejském překladu je pro překlad prostého českého „cizinec“ použit obrat „*ben gez'a zar*“, což lze přeložit i jako „příslušník cizí rasy“. Diváci tak bez dalšího vysvětlení doslova slyšeli repliky jako „No ano, ale ta rasa, pane kolego, ta cizí rasa!“ bez jasné specifikace, o jakou „rasu“ se má jednat. Výsledné hluché místo si už patrně v kontextu nastupujícího nacismu a jím používané rétoriky sami doplnili. S ohledem na historický kontext je možné se domnívat, že Čemerinski tuto nenápadnou úpravu textu provedl záměrně s cílem přiblížit postavu Dr. Galéna židovským divákům. *The Palestine Post* k této debatě přispívá

³⁴⁸ Littman, R. J. – Littman, M. L. *Galen and the Antonine Plague*. The American Journal of Philology, Vol. 94, No. 3 (Autumn, 1973), pp. 243–255.

³⁴⁹ Karel Čapek – *Ha-magafa ha-lavana (machaze)*, Avigdor ha-Meiri, 1937 – IDCPA 238003/9.2.7., str. 10.

vyjádřením Čemerinského, který tvrdil, že Čapek měl sám údajně původně uvažovat o Dr. Galénovi jako o Židovi.³⁵⁰ Tím se dostáváme ke druhému vysvětlení, které bychom našli v genezi hry samé. V první verzi Bílé nemoci měla být postava lékaře skutečně židovského původu. Autor údajně uvažoval o příjmení Breitenherz.³⁵¹ Samotný námět Bílé nemoci pak byl inspirován vědecko-fantastickou alegorií Jiřího Foustka s názvem Dělo života. Ta vypráví o paprsku schopném léčit i zabíjet na dlouhé vzdálenosti. Jeho vynálezce, profesor Olin se pak s jeho využitím snaží donutit vlády evropských a světových mocností k zastavení všech válek. Čapka s tímto námětem seznámil Hugo Haas, jakož i sám Foustka.³⁵²

Konečně Karel Čapek zasazoval své vědecko-fantastické alegorie do jakýchsi rozdvojených paralelních realit, kde sice například inteligentní mloci symbolizují nastupující hrozbu nacismu a fašismu v Německu a Itálii, ovšem současně obě země ve světě Války s mloky normálně existují, a to i se svými autoritářskými režimy, které přitom měly být mloky symbolizovány. Tyto rozdvojené reality je možné číst jako univerzalistické sdělení, kdy nejde o to, že zrovna Německo je nacistické, nýbrž o to, že nacismus a fašismus jsou nebezpečné ve všech formách. Lze je ale i vykládat jako prostou pragmatickou snahu vyhnout se otevřenému konfliktu s nacistickými úřady. I v Bílé nemoci tak „Řek“ může, ale také nemusí, symbolizovat „Žida“ v tom, co je především alegorickou kritikou militarismu, rasové nesnášenlivosti a poklonování intelektuálních elit vládnoucí ideologii.³⁵³ A ačkoliv tedy finální verze

³⁵⁰ *The Palestine Post*, 31 July 1938, str. 4.

³⁵¹ Holý, Jiří: „Divadlo světa v hrách Karla Čapka (doslov).“ In: *Dramata* (Praha: Československý spisovatel 1992), str. 443–465 (456–457).

³⁵² Tamtéž.

³⁵³ Tamtéž, str. 458–460.

hry nakonec nehovoří o Dr. Galénovi jako o Židovi, je postava stále napsána tak, že se s ní židovské publikum velmi snadno ztotožnilo.

Uvedení Bílé nemoci na prknech *ba-Bimy* se zařadilo ke kulturním událostem roku a jen zvýšilo zájem deníků o život a dílo Karla Čapka v kontextu mnichovské konference. Když jej koncem září, ve stínu vrcholící sudetské krize na jeho chatě ve Staré Huti navštívila Jean Jaffe,³⁵⁴ popsala jej v článku pro *The Palestine Post* jako „poraženého bojovníka, poraženého umělce na předem prohrané misi“.³⁵⁵

„Čapka jsem našla na jeho malé venkovské chatě ve Staré Huti, přibližně hodinu jízdy z Prahy. Nebyl však ve svém útočisti za stolem. Je totiž až příliš uvědomělým a silným člověkem, než aby mohl utéct před zprávami z hlavního města a pokračovat ve své práci. Jeho nitro se zdálo být utopené v temných vlnách – a zanechávalo jej prázdného a zničeného, oběť „Bílé nemoci“.

Čapek pomáhal několika dělníkům s dokončením nové střechy na své chalupě. Přišel, vysoký a ramenať, s napjatou brunátnou tváří, každý nerv a sval napjatý. Omlouval se za svůj pracovní oděv: „Nedokážu teď psát. Také ale neumím nic nedělat. Jsem nervózní a zoufalý. A fyzická práce mi přináší velkou úlevu.“
[...]

³⁵⁴ Jean Jaffe (1900–1958) je považována za jednu z nejvýznamnějších novinářek v jazyce jidiš. Byla příznivkyní labouristického sionismu a prožila řadu let v Palestině. Přispívala do řady novin v jidiš (*Der Yidishes Tageblatt*, *Der Amerikaner*, *Di Fraje Arbeiter Štime*, *Der Grojser Kundes*, *Der Tag* atd.), ale i řady dalších titulů po celém světě od Spojených států, přes Polsko, Izrael až po Jižní Ameriku. Vedle širokého spektra uměleckých témat psala rovněž o lidskoprávních a politických tématech. Viz Michels, Tony: „Jean Jaffe“. *Jewish Women Archive*.

³⁵⁵ *The Palestine Post*, 9. října 1938, str. 8.

Nebylo snadné odvést Čapkovu pozornost od oné kritické chvíle. Byl právě den mobilizace [23. září 1938 – pozn. ZT]. A nikdo nemyslel na nic jiného. „Ano, my Češi chceme raději válku, nežli život v hanbě. Řekněme ale, že tu válku budeme mít a dejme tomu, že Hitler padne, co potom? Demokracie je jemný nástroj, a jako všechny jemné nástroje, je příliš křehká, než aby mohla ustát fašistický úder. Problém je, že všechny fašistické země zůstávají uzavřené proti jakékoliv protiválečné propagandě, zatímco ta volně proudí do demokratických zemí. Bylo by daleko větším zadostiučiněním mít představení jedné z mých protiválečných her ve fašistické zemi, nežli ve všech zemích demokratických. Jsou to fašistické země, kam se snažím dosáhnout – jenže nemohu. Jsou vzduchotěsně uzavřené. Malé demokratické národy mohou přežít pouze pokud budou mít mezinárodní základy a mezinárodní rozhled aniž by přitom ztratily svou národní kulturu a dědictví.“

Čapek kouřil bez přestávky. Napětí poněkud polevilo, když jsme se začali hovořit o vzdálených lidech a místech. Jeho oči se rozzářily, když jsem mu pověděla, že *ba-Bima* otevřela letošní sezónu jeho Bílou nemocí. O Palestinu se zajímá, neboť malé země a jejich osudy jsou jeho srdci nejbližší. Po chvíli už měl zase onen charakteristický český humor a vrátil se mu jeho přirozený kurážný styl.³⁵⁶

Jaffe pokračuje v popisu svého setkání s Čapkem. Vypráví, že si autor přeje, aby jeho hry nesly myšlenku a „kázaly“. Na otázku, zda a kdy a co autor napíše příště, se jí ale odpovědi nedostává. „Znovu se jej zmocnila nervozita. Znovu se vydal k nedokončené střeše.“³⁵⁷

³⁵⁶ Tamtéž.

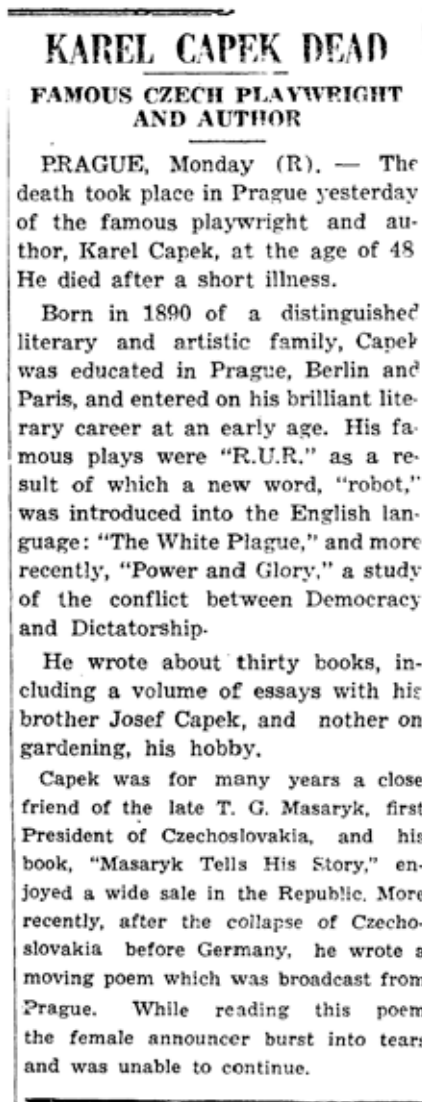
³⁵⁷ Tamtéž.

Obrázek 7: „Čapek zemřel!“ Úmrtní oznámení na titulní straně listu *ha-Boker* (26. prosince 1938).

Článek Jean Jaffe patří mezi vzácná poslední zahraniční svědectví o Čapkově životě a díle. Karel Čapek zemřel v prosinci roku 1938, ve věku 48 let. Prohrál svůj boj se zápallem plic, ačkoliv se dodnes spekuluje, že i špatný psychický stav způsobený neustávajícími osobními útoky českých fašistů, mohl být za oslabení a vyčerpání Čapkova organismu částečně spoluzodpovědný. Jeho náhlé úmrtí bylo v jišuvu oznámeno ve všech velkých denících. Například *ha-Boker* tuto zprávu umístil na významné místo titulní strany s černým rámečkem ve stylu parte.³⁵⁸ Tentýž deník informuje i o Čapkově pohřbu s dodatkem, že „[Československá] policie

³⁵⁸ *Ha-Boker*, 26. prosince 1938, str. 1.

Obrázek 8: "Karel Čapek je mrtev – slavný český autor a dramaturg."
The Palestine Post (27. prosince, str. 1).

zabránila masovým shromážděním.“ List připomněl Modlitbu tohoto večera, kterou po vzoru ostatních opatřil názvem „Pláč“ a dodal, že tato báseň měla učinit z Čapka českého národního básníka.³⁵⁹ Divadelní soubor *ha-Bima* v reakci na autorovu smrt uspořádal dvě mimořádná představení *Bílé nemoci*.³⁶⁰ Podle listu *ha-Boker* z následujícího dne byl „celý sál zcela zaplněný“.³⁶¹

Dodejme, že Bílá nemoc nebyla jedinou Čapkovou hrou, uvedenou na prknech *ha-Bima* v obtížném období začínající druhé světové války. Ještě silnější odezvu vyvolala hra *Matka*, uvedená na prkna *ha-Bimy* 3. prosince 1939. Překlad hry opět poskytl Avigdor Ha-Meiri, ovšem režie se tentokrát zhostil Cvi Friedland. Během let 1939 a 1940 bylo uvedeno celkem 107 repríz této hry, jejíž rozuzlení, pokládající zásadní otázku, kde končí hranice pacifismu a začíná oprávněný boj, velmi silně rezonovalo s mentalitou tehdejšího jišuvu. Deník *Davar* vydal k příležitosti padesáté reprízy následující statistiku: „Toto je první případ, kdy představení dosáhlo padesáti repríz ještě během první poloviny [divadelní] sezóny, z toho se 25 repríz konalo v Tel Avivu a zbytek v ostatních městech po celé zemi. Počet prodaných lístků na toto představení dosáhl 32 283, z toho 12 483 v Tel Avivu a 19 800 na ostatních místech. To činí z tohoto představení největší úspěch sezóny.“³⁶² Pokud si uvědomíme, že tato zpráva pochází z doby, kdy byla odehrána teprve polovina celkového počtu repríz, pak při vztažení k přibližně půlmilionové populaci tehdejšího jišuvu musíme dojít k závěru, že Čapkovu *Matku* shlédli během let 1939 a 1940 přibližně každý osmý až desátý židovský obyvatel tehdejšího palestinského mandátu.

³⁵⁹ *Ha-Boker*, 30. prosince 1938, str. 1.

³⁶⁰ *The Palestine Post*, 10. ledna 1939, str. 2.

³⁶¹ *Ha-Boker*, 11. ledna 1939, str. 1.

³⁶² *Davar*, 17. června 1940, str. 5.

14. Druhá československá republika – otevřená kapitola českých dějin

Důvody rychlého rozkladu československé liberální demokracie jsou dodnes předmětem diskuzí, z nichž v zásadě vyplývá, že není možné omezit vysvětlení na jednu konkrétní příčinu. Spíše se jednalo o souhru řady vnějších i vnitřních faktorů, které lze se značným zjednodušením vymezit do tří skupin: První skupinou byly domácí autoritářské tendence nově posílené pocitem „zrady demokracií“ v Mnichově. Druhou skupinou faktorů byl nátlak nacistického Německa. Třetí skupinu faktorů by pak představoval mezinárodní kontext, kdy by ani v případě zájmu o zaujetí rozhodné protinacistické politiky československou vládou nenašla takováto politika potřebnou oporu mezi potenciálními spojenci. Tyto tři skupiny faktorů se pak prolínají, překrývají a vzájemně doplňují, takže může být obtížné oddělit jeden od druhého. Jednotlivé faktory působily chaoticky, někdy v součinnosti, jindy protichůdně a výsledek celého procesu je vlastně otevřený. Příběh druhé republiky totiž nemá závěr. Nevíme, jak by skutečně vypadal politický systém Československa, pokud by vývoj nebyl náhle přerušen rozpadem země a nacistickou okupací. Jak by vypadala uprchlická politika? Na jakém bodě by se zastavily autoritářské tendence? Jak daleko by byli bez německého vlivu ochotni dojít domácí, čeští antisemité?

Mnichovská konference zasadila vůdčím osobnostem české liberální demokracie tvrdou ránu. Září a říjen 1938 přinesly sérii vnitropolitických krizí, v jejichž důsledku se pomyslný jazýček

vah přiklonil na stranu politických elit favorizujících autoritativnější formu vlády. Ta byla zpočátku, v září a říjnu 1938, možná ospravedlnitelná vypjatou bezpečnostní situací. Avšak pozdější vývoj, minimálně od konce října 1938 naplno odhalil fakt, že autoritářské tendence v československé společnosti nepřicházejí pouze shora, nýbrž i směrem odspodu. Zatímco do vnitrozemí mířily statisíce uprchlíků z pohraničí, směrem do zahraničí z obavy o vlastní bezpečnost naopak odcházela politická, kulturní, vědecká a společenská elita, takže země za potlesku ultrakonzervativních kruhů nevědomky prožívala fatální odliv mozků (*brain drain*). Pozůstatky liberálních elit se očitly izolované a ostrakizované. Jimi zastávané hodnoty jakoby najednou v pomnichovské atmosféře nenabízely udržitelné řešení a jejich západní demokratické vzory byly současně v rámci narativu „mnichovské zrady“ za vzniklou situaci přímo či nepřímo obviňovány. Jejich vliv byl oslaben přitvrzující cenzurou a ani jejich pozitivní obraz v zahraničí již v pomnichovské atmosféře nemohl sílící autoritářské tendence v české a slovenské společnosti dále zakrývat.³⁶³

Proces demontáže politického systému, jakož i společenského étosu první republiky jakoby následoval vnitřní územní a ekonomický rozpad země. Začal už týden před mnichovskou konferencí, když v souvislosti s anglo-francouzským ultimátem z 19. září, žádajícím odstoupení pohraničí rezignovala vláda Milana Hodži. Prezident Edvard Beneš rezignoval na svou funkci krátce po dokončení záboru, dne 5. října 1938. Jeho rezignace zaplnila v jišuvu titulní strany všech sionistických

³⁶³ Rataj, Jan. „Česká politika v druhé republice – kritický pohled na ‘neznámé’ češství.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze 2007), str. 23–26.

deníků.³⁶⁴ Úřednická vláda, vedená generálem Janem Syrovým provedla Československo přes nejtěžší dny Mnichova a záboru pohraničí až do konce listopadu 1938. Oficiální název země se mezitím 19. listopadu 1938 změnil na Česko-Slovensko, a to ve snaze vyhovět vzrůstajícím slovenským požadavkům na autonomii. Svůj díl československého území si v odkazu na mnichovský precedent vzalo v takzvané vídeňské arbitráži 2. listopadu 1938 Polsko a Maďarsko. Maďarskem okleštěné Zakarpatsko vyhlásilo 22. listopadu autonomii.

V polovině listopadu 1938 vznikla Strana národní jednoty, která pohltila většinu politických subjektů napravo od středu a která poté pod vedením Rudolfa Berana aspirovala na pozici státostrany. Její politické prohlášení a kulturní program byly přímo inspirovány italským fašismem. Politické subjekty na levé části spektra se, s výjimkou komunistů zakázaných v prosinci 1938, spojily do Národní strany práce. Československá pluralitní demokracie se tak formálně omezila na systém dvou stran, prakticky na systém vlády jedné strany s loutkovou opozicí. Nový premiér Rudolf Beran byl do funkce uveden 30. listopadu, ve stejný den jako nový prezident Emil Hácha. O necelé tři týdny později, 15. prosince, byl přijat takzvaný „Zmocňovací zákon“, který vychýlil rovnováhu moci v zemi ve prospěch vlády, která od této chvíle mohla ve spolupráci s prezidentem nekontrolovaně vydávat a měnit ústavní zákony. Demokratický ústavní systém z roku 1920 tím byl definitivně rozvrácen.³⁶⁵

³⁶⁴ Viz: *Ha-Arec*, 6. října 1938, str. 1; *Davar*, 6. října 1938, str. 1; *Ha-Cofe*, 6. října 1938, str. 1; *Ha-Boker*, 6. října 1938, str. 1.

³⁶⁵ Rataj, Jan. „Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze 2007), str. 21–44.

„Podzimní revoluce“ neměla být pouze politickým procesem, v jehož rámci liberální demokracii měla nahradit pragmatická „autoritářská demokracie s totalitními prvky“. Mělo se jednat o úplný kulturní a společenský převrat. Masarykovský racionalismus měl být nahrazen národoveckou staromilskou kulturou se středobodem v katolické svatováclavské tradici, nově redefinované tak, aby zdůrazňovala historickou a rasovou podřízenost českého národa Německu.³⁶⁶ Do středu českého politického života se rovněž vrátil antisemitismus. Ten se v pomnichovském Československu neobjevil z čistého nebe. Vždyť od nechvalné kauzy obvinění Leopolda Hilsnera z rituální vraždy v roce 1899, tzv. hilsneriády, uplynula v době konání mnichovské konference necelá čtyři desetiletí, nemluvě o řadě dalších podobných obvinění na jižní Moravě o několik let dříve. Od posledního českého protižidovského pogromu v Holešově pak uplynulo pouhých dvacet let.³⁶⁷ Řada pamětníků i pachatelů těchto násilností byla stále naživu. Tolik obdivovaný étos masarykovského racionalismu pomohl pouze dočasně vytlačit protižidovské projevy z hlavního proudu po dobu dvou desetiletí první republiky, avšak zcela vykořeněny nebyly nikdy. I během první republiky byla zaznamenána řada protižidovských incidentů, často souvisejících právě se symbolickými útoky z ultrakonzervativních pozic na establishment reprezentovaný Masarykem.³⁶⁸ Není to tak, že by

³⁶⁶ Pro dějiny druhé republiky a autoritářské tendence v české společnosti viz: Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě* (Litomyšl: Paseka, 2004).

³⁶⁷ Fišer, Zdeněk. *Poslední pogrom: události v Holešově ve dnech 3. a 4. prosince 1918 a jejich historické pozadí*. (Kojetín: Katos 1996); Československá armáda v roce 1918 vedla pogrom proti Židům. *Česká televize* 17.3.2013.

³⁶⁸ Soukupová, Blanka: Mýtus konspiračních teorií v moderním ‘českém’ antisemitismu a jeho funkce.” In: Tarant, Zbyněk; Tydlitátová, Věra: „Spiknutí!“ – Úloha antisemitických konspiračních teorií ve veřejném a politickém diskurzu. (Plzeň: University of West Bohemia 2014), str. 32–51.

Mnichov způsobil náhlou erupci fašizujících tendencí. Spíše se zdá, že politická krize, kterou Mnichov způsobil, poskytla očekávanou příležitost již déle aktivním, avšak dlouho marginalizovaným fašizujícím elitám. Tyto elity, hledající inspiraci v Mussoliniho Itálii, ale i německém étosu krve a půdy, byly již předtím početné a politicky aktivní. Nepostrádaly vůdcovské ambice, avšak liberálnímu establishmentu se je dařilo více či méně vytlačit na politický okraj. První pokusy o „konzervativní revoluci“ proběhly už několik let před samotnou sudetskou krizí, jako například při příležitosti prezidentských voleb v roce 1935, kdy čeští fašisté sestavili volební blok pod vedením Rudolfa Berana, do něhož tehdy ještě přizvali i Sudetoněmeckou stranu (SdP).³⁶⁹

Uprchlíká a azylová politika meziválečného Československa je dodnes předmětem sporů. Čapková a Frankl například docházejí k závěru, že restriktce vůči židovským uprchlíkům z Polska, Rumunska a Rakouska stabilně přibývaly již od 1. poloviny 30. let.³⁷⁰ Jiní autoři však namítají, že předmnichovská Československá uprchlická a azylová politika byla srovnatelná s ostatními demokratickými zeměmi v Evropě té doby a dokládají to reflexemi německé emigrace v ČSR.³⁷¹

³⁶⁹ Rataj, Jan. „Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze 2007), str. 24–26.

³⁷⁰ K vývoji československé uprchlické a azylové politiky ve 30. letech viz: Čapková, Kateřina – Frankl, Michal. *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933–1938* (Praha: Paseka 2008).

³⁷¹ Hyršlová, Květa: „Die ČSR als Asylland: Historisch-politische Voraussetzungen.“ In: Heumos, Peter – Becher, Peter. *Drehscheibe Prag – zur deutschen Emigration in der Tschechoslowakei 1933–1939* (München: Oldenbourg 1992), str. 31–41.

Nelze podceňovat ani politický a hospodářský tlak nacistického Německa, před kterým nebylo v pomnichovské realitě úniku. Ačkoliv byli Beran i Hácha příznivci siláckého autoritativního stylu vlády směrem dovnitř, jejich pozice směrem navenek, zejména vůči Německu, byla velmi slabá. Nejen, že Československo ztratilo jednu třetinu území. Na této jedné třetině území se navíc nacházela většina klíčových přírodních zdrojů, průmyslu a energetiky. Nové hranice byly, patrně záměrně, narýsovány tak, aby přerušovaly páteří silniční a železniční komunikace a elektrické rozvodné sítě.³⁷² Nový stát tak zůstal v mnoha ohledech přímo závislý na libovůli Německa, které mohlo kdykoliv přerušit klíčová dopravní spojení nebo dodávky elektřiny a nerostných surovin. Československo, které bylo ještě několik měsíců předtím řazeno mezi nejvyspělejší ekonomiky světa, začalo z tohoto důvodu již několik týdnů po mnichovské dohodě naplňovat znaky rozpadajícího se státu (*failed state*). Příliv statisíců uprchlíků z pohraničí celou situaci ještě prohloubil. Fakt, že mezi těmito uprchlíky byly i tisíce Židů dále nahrával do karet antisemitům, kteří se pokoušeli společenskou frustraci nasměrovat proti Židům za využití nativistické rétoriky ve stylu „nejdřív pomozme našincům“.³⁷³

Zaujetí striktnějšího protinacistického postoje pak navíc bránila i mezinárodně-politická situace, kdy si Velká Británie a Francie nepřály jakékoliv další vyhrocení situace ve střední Evropě. Ekonomika okleštěného státu měla být povzbuzena zahraničními půjčkami, které měly pomoci vybudovat novou hospodářskou základnu, ovšem současně činily nový stát ještě více

³⁷² Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938–1939*, str. 163–180.

³⁷³ Soukupová, Blanka. „Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007), str. 84–98.

závislým na měnící se politické vůli mocností, které se přitom samy mnohdy nacházely v nelehké ekonomické a bezpečnostní situaci. Předmnichovský systém dohod a spojenectví (malá dohoda, československo-sovětský pakt apod.) se v podstatě rozpadl a snahy o neutralizaci země narážely na odpor Německa, které manipulovalo československou zahraniční politiku pomocí neustále odkládaného příslibu záruky státních hranic.³⁷⁴

Beranova vláda tak nakonec měla jen ubohý manévrovací prostor, zatímco přibývalo otázek, ve kterých Berlín zkrátka nadiktoval Československu svou linii. To se týkalo i protižidovských opatření, ve kterých vliv Německa patrně dotlačil oslabenou a vnitřně rozpolcenou republiku ještě o několik kroků dále, než kam by bez podobného tlaku či vnější podpory byli ochotni zajít domácí antisemité. Vrcholem se stala několikrát odkládaná schůzka ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského s Adolfem Hitlerem a Joachimem von Ribbentropem dne 21. ledna 1939,³⁷⁵ na níž si německá strana mimo řady jiných ústupků a protidemokratických opatření vymohla i přijetí protižidovské legislativy po vzoru Norimberských zákonů. Už několik týdnů a měsíců přitom sílil tlak na vylučování Židů ze státních služeb, čínoherních souborů, vědeckých postů, profesních komor a tělovýchovných organizací. Tento tlak přitom zdaleka nepocházel pouze z Německa, ale opět do značné míry i z řad domácích antisemitů. Okleštěný stát, který se ve své situaci musel vypořádávat se značným množstvím praktických otázek souvisejících se ztrátou území a obyvatelstva, promarnil až překvapivé množství času a energie na hledání rasových definic židovství a systematické vylučování jedné konkrétní

³⁷⁴ Kuklík, Jan – Němeček, Jan – Šebek, Jaroslav. *Dlouhé stíny mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo* (Praha: Auditorium 2011), str. 81–95.

³⁷⁵ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938–1939*, str. 157–159.

minority z veřejného života.³⁷⁶ Když 14. března 1939 vyhlásil nezávislost Slovenský štát a nacisté využili této záminky k obsazení zbylého území Čech a Moravy, jejich vojska již vstupovala do země, která byla pouhým stínem kdysi tolik obdivovaného masarykovského státu – měla svou vlastní protizidovskou legislativu, cenzuru, autoritářský systém vlády po italském vzoru a z vlastní iniciativy se v rámci řešení nezaměstnanosti a boje s „sociálními živly“ chystala zakládat tábory nucených prací.³⁷⁷

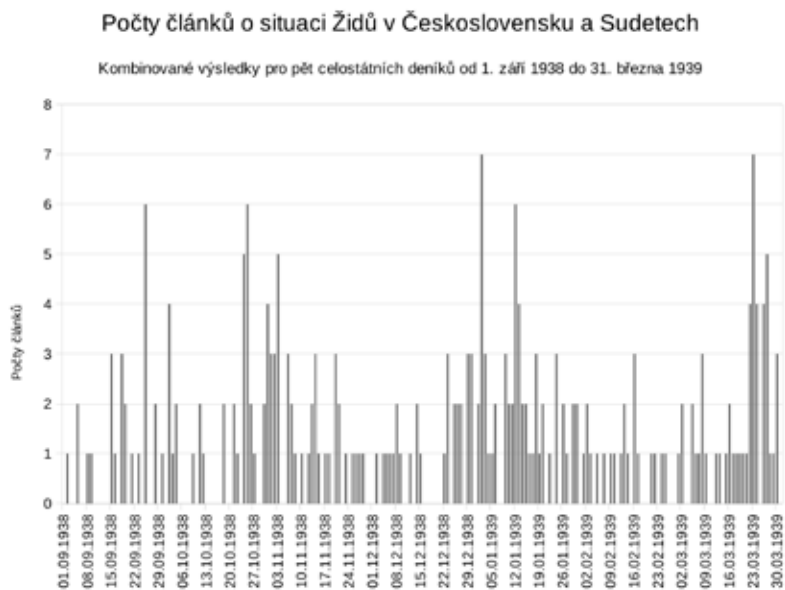
³⁷⁶ Soukupová, Blanka. „Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007), str. 93–94.

³⁷⁷ Sedláková, Monika: *Pracovní výchovné tábory*. In: „Museli pracovat pro říši“ (Praha: Státní ústřední archiv v Praze 2004), str. 138–147.

15. „K obrazu zlému“ – druhá republika očima židovských deníků v jišuvu

Pět hlavních židovských deníků vydalo v období od 1. září 1938 do 31. března 1939 dohromady celkem 252 článků, zabývajících se situací Židů na území Československa. Z toho celých 190 článků spadá přímo do období druhé republiky, tj. od 1. října 1939 do 15. března 1938. V období od 1. září 1938 do 31. března 1939 těchto pět deníků dohromady vydalo dalších 202 článků reflektujících vnitropolitickou situaci Československa v širším kontextu. Frekvenční analýza, neboli zhodnocení počtu článků vydaných v jednotlivých dnech, ukazuje, že intenzita zpravodajského pokrytí situace Židů v Československu židovským tiskem v jišuvu měla svou vlastní dynamiku, která celkové počty článků o Československu kopíruje pouze částečně. Jinými slovy, zájem židovského tisku v Palestině o situaci Židů v Československu nebyl vyvoláván pouze mezinárodně-politickými událostmi, jako byl Mnichov či nacistická okupace Čech a Moravy, ale i dalšími vnitropolitickými událostmi v Československu samotném.

Nárůst zájmu v listopadu 1938 a koncem března 1939 lze samozřejmě vysvětlit tendencí deníků publikovat analýzy dopadů krizové historické události na místní židovské populace. Největší pozornost tomuto tématu však deníky věnovaly od prosince 1938 do února 1939, což, jak bude ukázáno níže, patrně souvisí s průnikem antisemitismu do oficiálního veřejného a právního diskurzu druhé československé republiky. Bodem zlomu je pak v tomto období návštěva ministra Chvalkovského v Berlíně

Obrázek 9: Počty článků o situaci Židů v Československu – Časová osa souhrnných výsledků v pěti sledovaných listech (Davar, The Palestine Post, ha-Arec, ha-Cofe and ha-Boker) mezi 1. zářím 1938 a 31. březnem 1939.

21. ledna 1939, na které zazněl požadavek, aby Československo přizpůsobilo protizidovské a protiimigrační předpisy německému vzoru. Intenzita zájmu o situaci Židů v Československu v souvislosti s touto událostí překonala dokonce i obě velké krize, označující začátek a konec druhé republiky.

Snad v určitém souladu s budovatelskou mentalitou jižsuvi deníky zpočátku selektivně vybíraly především ty hlasy, které reprezentovaly snahy liberálních společenských a politických elit o povzbuzení společnosti k novému začátku. *Davar* tak zmiňuje

výzvy Karla Čapka k novému počátku v nové zemi.³⁷⁸ List nezmiňuje název Čapkova článku, ovšem soudě podle obsahu a načasování se patrně jedná o parafrázi textu „Mravní základy otrěseny“, který Čapek vydal v Lidových novinách 2. října 1938. *Ha-Arec* zase 4. října 1938 vychází s nadpisem zprávy dne: „Vybudujme nové Československo“. Nadpis je odkazem na výzvu československé vlády obyvatelstvu k návratu do práce a pokračování ve výkonu standardních pracovních povinností tak, aby mohla být nastartována transformace ekonomiky.³⁷⁹ V závěru článku pak *ha-Arec* cituje České slovo, když píše: „Možná se ukáže, že odtržení Sudet od státu bude nakonec požehnáním, neboť Československo velmi trpělo dopady ekonomické krize na tyto průmyslové oblasti“.³⁸⁰ Jedná se v rámci židovského tisku o ojedinělý pohled, který se snaží popisovat pohraniční regiony ČSR nikoliv jako strategické území, ale jako ekonomickou přítěž. Jean Jaffe, s jejímž portrétem Karla Čapka jsme se již na stránkách této knihy setkali, během téže cesty navštívila v Praze i Edvarda Beneše. Stejně jako v případě Karla Čapka se audience odehrála koncem září 1938, krátce po přijetí anglo-francouzské nóty. Z článku je jasné, že Jaffe si Čechy a „Masarykovo alter ego“, jak o Benešovi píše, téměř idealizuje:

Kdyby byl Beneš hlavou prastaré země, žijící dávnými tradicemi a fanatismem, pravděpodobně by už by se mu jeho lid stavěl na odpor a přisuzoval mu všemožné metafyzické síly. Avšak on stojí v čele národa vychovaného a vedeného Masarykem, realistického ve svém přístupu k životu, bojujícího dlouho

³⁷⁸ *Davar*, 3. října 1938, str. 1.

³⁷⁹ K raným pomnichovským mýtům a apelům viz Soukupová, B.: „Mýty Prahy v krátkém období druhé republiky: hledání cest k nové identitě české metropole“ In: *Cesty urbánní antropologie*, str. 25–71.

³⁸⁰ *Ha-arec*, 4. října 1938, str. 1.

a tvrdě za svou svobodu vydobytou za vysokou cenu; národa, pro který je demokracie součástí každodennosti bytí a který v průběhu let vybudoval na troskách válkou zničeného kontinentu pevnost průmyslu a maják svobody. Pro tento znovuzrozený národ je Beneš více bratrem, nežli otcem. Možná starším bratrem, chcete-li, avšak takovým, který má plnu důvěru svých mladších sourozenců.³⁸¹

Text tohoto článku byl deníkem *The Palestine Post* vydán v den, kdy se „Masarykovo alter ego“ prezident Edvard Beneš, rozhodl rezignovat na svou funkci. Zprávu o Benešově rezignaci přináší na titulní straně všechny sledované deníky, některé však se dvou-denním zpožděním, neboť na 5. října 1938 připadl *Jom Kipur*.³⁸² V *ha-Arec* a *The Palestine Post* pak stojí symbolicky bok po boku s Hitlerovou návštěvou obsazeného pohraničí.

Proměna československého politického systému z liberální demokracie směrem ke státu autoritářského až fašizujícího typu byla v Palestině vnímána jako poměrně náhlá. Patrně i proto, že tisk vycházel především z vnějších formálních znaků režimu a nemusel mít tak dokonalý vhled do tendencí dřímajících v méně viditelných koutech české společnosti. Zatímco ještě v polovině září 1938, před mnichovskou konferencí, publikoval *ha-Arec* výše zmíněnou velkou mapu střední Evropy, na které se Československo skvělo jako bílý ostrov demokracie v oceánu diktatur,³⁸³ přibližně o devadesát dnů později, 28. listopadu 1938, uvedl *ha-Boker* analýzu, která stavěla do souvislosti to, jak se na jedné straně údajně zmenšuje území v Palestině přislíbené pro

³⁸¹ *The Palestine Post*, 4. října 1938, str. 6.

³⁸² *The Palestine Post*, 5. října 1938, str. 1. *Ha-arec* 6. října 1938, str. 1, *Davar* 6. října 1938, str. 1.

³⁸³ *Ha-Arec*, 15. září 1938, str. 2.

budoucí židovskou domovinu, zatímco na straně druhé narůstá počet zemí, které se vůči Židům stavějí nepřátelsky. Podobná argumentační linie je zajímavá nejen pro způsob, jakým propojuje dění ve střední Evropě se sionistickým projektem, ale i pro to, že Československo je v této grafice již zařazeno do kategorie protizidovských režimů.³⁸⁴ Prvního listopadu pak již *The Palestine Post* uvozuje jednu z hlavních zpráv dne nadpisem: „Protizidovské nálady v Praze sílí“.³⁸⁵

Ha-Boker parafrázuje dnes notoricky známý článek Jaroslava Stránského, který publikoval 4. října 1938 v *Lidových novinách* pod pseudonymem Petr Bílý. Stránský se v něm pokusil rozebrat hořké dilema pomnichovské republiky, která byla okolnostmi učiněna závislou na Německu, které jí přitom do této situace v první řadě dostalo. *Ha-Boker* cituje i dnes slavný výrok, kterým Stránský rozuzlení celého dilematu shrnul: „Nesmíme-li zpívat s anděly, budeme muset výtí s vlky.“³⁸⁶ Avšak asi ani Stránský nepředpokládal, že Československo začne „s vlky výtí“ tak rychle. Výzvy k vybudování nového Československa, které 4. října citoval *ha-Arec z Českého slova*, nebo idealistické reflexe na stránkách *The Palestine Post*, který Čechy popsal jako národ „který byl schopen vybudovat maják svobody a demokracie z popela světové války“,³⁸⁷ byly brzy nahrazeny obrazem země, které se nedostalo jiné možnosti, než posílit ekonomické vztahy s Německem.³⁸⁸ *Davar*

³⁸⁴ *Ha-Boker*, 8. listopadu 1938, str. 3.

³⁸⁵ *The Palestine Post*, 1. listopadu 1938, str. 1.

³⁸⁶ *Ha-Boker*, 21. října 1938, str. 3. (nebo str. 9 – stránkování není pro tento výtisk v archivu jednoznačné). Slavný Stránského výrok: „Nemůžeme-li zpívat s anděly, budeme výtí s vlky!“ byl původně otištěn v *Lidových novinách*, 4. října 1938.

³⁸⁷ *The Palestine Post*, 4. října 1938, str. 6.

³⁸⁸ *The Palestine Post*, 19. října 1938, str. 8. Podobně se vyjadřuje i článek v rozsáhlé příloze *Davaru*, 28. listopadu 1938, str. 46.

píše, že „Německo diktuje zahraniční politiku“³⁸⁹ Československu, o kterém v dalších dnech píše jako o „hračce v německých rukách,“³⁹⁰ případně „německé kolonii“.³⁹¹

Deníky se začínají více zaměřovat na otázku statisíců uprchlíků z okupovaného pohraničí, a to zejména s ohledem na židovské uprchlíky. Ačkoliv nacistická okupace československého pohraničí probíhala a území spadalo formálně pod vládu nacistického Německa, osud židovského obyvatelstva zůstával silně propojen s tematikou Československa. Objevoval se pod společnými titulky, případně se osudy Židů z okupovaného pohraničí propojovaly s vnitropolitickými událostmi v Československu prostřednictvím tématu uprchlictví. Deníky pak touto optikou vnímaly Československo a okupované „Sudety“ jako jakési spojené nádoby, byť formálně rozlišovaly mezi oběma režimy a často je, pod společným titulkem, stavěly do kontrastu právě jako argument proti Mnichovu. Například deník *ha-Arec* informuje o protizidovských raziích na čerstvě okupovaném území, jmenovitě zničení synagog v Jablonci nad Nisou, Liberci, Karlových Varech a Stříbře. Informuje také o vytvoření ghatt ve Františkových lázních, Mariánských Lázních a Karlových Varech.³⁹² Hovoří-li se o antisemitismu, pak v židovských denících v jišuvu se toto téma začíná v československém kontextu projednávat právě ve vztahu k situaci židovských uprchlíků, kteří ještě několik týdnů před mnichovskou konferencí byli československými občany, avšak své občanství formálně ztratili, pokud měli ke dni záboru pohraničí trvalé bydliště na anektovaném území. Pomnichovské Československo nemělo náladu na jakoukoliv formu velkorysosti

³⁸⁹ *Davar*, 16. října 1938, str. 1.

³⁹⁰ *Davar*, 18. října 1938, str. 3.

³⁹¹ *Davar*, 19. října 1938, str. 5.

³⁹² *Ha-Arec*, 16. října 1938, str. 1.

vůči těmto uprchlíkům a nastavilo jim řadu administrativních překážek, které sice nemusely být formálně protizidovské, avšak byly formulovány takovým způsobem, že Židy ze všech skupin uprchlíků postihovaly nejvíce. Použité definice národnosti odvozené z toho, jaký mateřský jazyk dotyčný uvedl ve sčítání lidu ze 30. let apod. způsobovaly, že Židé často spadali do kolonky „Němci“, ačkoliv před německým útlakem sami utíkali. Že se právě uprchlická otázka začíná až příliš nápadně přelévat do „židovské otázky“ si deníky začínají důrazněji všimát již v polovině října 1938. V článku s názvem „K situaci Židů v Československu“ cituje *Davar* vyjádření deníku *České slovo*, který při té příležitosti představuje jako hlásnou troubu Benešovy strany, že „nejprve je nutné postarat se o živobytí všech Čechů, kteří uprchli z oblasti Sudet. V Čechách, tvrdí deník [České slovo] nebyl nikdy antisemitismus, avšak Židé by se neměli divit, pokud by se Češi antisemity stali.“³⁹³

Ha-Arec v článku „Židovští uprchlíci ve zlém v Praze“ zmiňuje často používaný argument, podle kterého měl být zdrojem nevole Československa k přijímání židovských uprchlíků z okupovaného pohraničí německý jazyk, kterým tito uprchlíci hovořili.³⁹⁴ Ačkoliv je tento argument velmi častý a v některých konkrétních případech může být i platný, současný stav poznání poukazuje na hlubší kořeny celého problému, jakož i na fakt, že vysvětlování českého antisemitismu odkazem na jazykový problém je vlastně nechťeným pokračováním obvinění z „němčení“, který čeští antisemité vůči Židům vytahovali již během Rakouska-Uherska, zatímco ony hlubší příčiny, jako například katolický antijudaismus, odpor konzervativních elit k liberalizaci společnosti, pověry

³⁹³ *Davar* 16. října 1938, str. 1.

³⁹⁴ *Ha-Arec*, 16. října 1938, str. 1.

o židovském spiknutí, údajném lichvářství či rituální vraždě jsou tímto argumentem marginalizovány.³⁹⁵ Lze se pak důvodně domnívat, že i během druhé republiky byl tento jazykový argument příhodně používán pro obhajobu protizidovských opatření, která byla ve skutečnosti motivována širším spektrem předsudků a nenávislných postojů v kombinaci se značnou dávkou politického oportunismu.

Ve vcelku rozsáhlém článku pod titulkem „Jaký bude osud 330 000 Židů v Československu“ se *ha-Arec* pokusil shrnout aktuální hrozby, přičemž vedle fašistických tendencí na Slovensku a nejasné budoucnosti Židů na Podkarpatsku je rovněž zmiňována vážná situace židovských uprchlíků a plánů pražské židovské obce, která se prý pod tlakem okolností měla rozhodnout začít své členy aktivně připravovat na *aliju*, neboli emigraci do Erec Jisrael. Bylo konstatováno, že československá vláda zatím nevydala žádné konkrétní prohlášení ohledně „židovské otázky“, takže vlastně není jasné, jak se pomnichovská republika vůči své židovské menšině zachová.³⁹⁶

Deníky sledovaly pozorně zhoršující se vnitropolitickou situaci v zemi. *Davar* informoval o tlacích na zákaz komunistické strany a plánech na rozpuštění Benešovy České strany národně sociální. Ve stejném článku také poukazuje na případy zatýkání uprchlíků „velmi často židovských“. Cituje převzaté zprávy o množících se nápisech „Židé nejsou vítáni“ na oknech českých obchodů

³⁹⁵ Otázkou národnostního konfliktu v českém antisemitismu na konci 19. století se podrobně zabývá: Frankl, Michal: *Emancipace od Židů: Český antisemitismus na konci 19. století* (Paseka 2008). Pro pragmatickou úlohu antisemitismu v politickém diskurzu První republiky viz také: Frankl, Michal – Szabó, Miloslav: *Budování státu bez antisemitismu? Násilí, diskurz loajality a vznik Československa* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2016)

³⁹⁶ *Ha-Arec*, 25. října 1938, str. 2.

v Praze, jakož i údajné hlasy volající po vyhoštění všech židovských uprchlíků. To vše *Davar* opatřil titulkem: „Česko dělá to, co Hitler žádá“.³⁹⁷ Spekulace o plánech československé vlády na protižidovskou legislativu se objevily následujícího dne na titulní straně *ha-Arecu*.³⁹⁸ *Davar* se následujícího dne nadpisem ptá: „Přijme Česko rasové zákony nacistů?“ V těle zprávy se s odvoláním na informace z německých zdrojů převzatých přes STA hovoří o údajném závazku Prahy vyloučit Židy z vládních služeb a veřejných úřadů s tím, že soukromý sektor bude muset v krátké době následovat „dobrovolně pod hrozbou právních důsledků“. Tentýž citovaný německý zdroj hovoří o plánech na přijetí legislativy na „omezení židovského vlivu v řádu několika měsíců“.³⁹⁹

Tutéž zprávu, jakož i protižidovské demonstrace v Praze, pak *Davar* zmiňuje následujícího dne i v sekci zpráv psaných jednodušší hebrejštinou pro přistěhovalce, kde konstatuje, že „větry antisemitismu v Československu zesilují“. Jako zdroj je opět uvedeno Rádio Berlín, které si pochopitelně mohlo informace o připravovaných protižidovských demonstracích přibarvovat k obrazu svému.⁴⁰⁰ Následujícího dne *Davar* konstatuje, že protižidovské demonstrace v Praze skončily neúspěchem z důvodu nezájmu veřejnosti. V tomtéž čísle ale přesto potvrzuje nastolený trend, když informuje o zákazu členství pro Židy v tělovýchovné organizaci Sokol. Antisemitismus tím vstoupil do jednoho ze symbolů masarykovského Československa, v článku s úctou přezdívanému „český Makabi“.⁴⁰¹ Průniku antisemitismu do Sokola

³⁹⁷ *Davar*, 23. října 1938, str. 3.

³⁹⁸ *Ha-Arec*, 24. října 1938, str. 1.

³⁹⁹ *Davar*, 24. října 1938, str. 1.

⁴⁰⁰ *Davar*, 25. října 1938, str. 6.

⁴⁰¹ *Davar*, 26. října 1938, str. 1. Z československé strany srov.: „Sokolstvo navrhuje řešení židovské otázky“, *Pondělní list*, 24. října 1938.

se věnuje i *ha-Arec*, který jej zasazuje do širšího kontextu vnitropolitických proměn pomnichovského Československa. Připomíná plány na prosazení nových zákonů posouvajících republiku blíže k autoritářskému modelu vládnutí, zejména tzv. Zmocňovací zákon, jakož i snahy o vytvoření systému dvou stran a dalších opatření, která list připodobňuje k Mussoliniho Itálii.⁴⁰²

Dvojaký obrázek, který o sobě Československo do světa vydávalo, byl podtržen sérií propagačních článků uvedených na žádost československého ministerstva zahraničí během října 1938 napříč téměř všemi novinami vydávanými na území britského mandátu Palestina. Doklady této ekonomické diplomacie, snažící se přesvědčit zákazníky v Palestině, že český průmysl je schopen dostát i těm nejnáročnějším závazkům v tradici „Made in Czechoslovakia“, a to i navzdory ztrátě industriálních pohraničních regionů, lze nalézt například v *Davaru* z 18. října 1938 pod titulkem „Průmyslové Československo žije“⁴⁰³ v *ha-Arec* z následujícího dne,⁴⁰⁴ ale i v arabsko-nacionalistickém deníku *al-Filastín*.⁴⁰⁵ Redakce tyto články uvozuje informací, že byly „československými úřady požádány o publikaci následujícího sdělení“. Je tedy zřejmé, že se jednalo o svého druhu propagační kampaň. Její druhou vlnu zaznamenáváme na konci října 1938 v *The Palestine Post*⁴⁰⁶ a *Ha-Arec*,⁴⁰⁷ kde lze pod jedním společným titulkem nalézt zprávu o nástupu totalitarismu a antisemitismu v pomnichovské republice spolu pozváním pro židovské turisty k návštěvě lázeňských měst, která Československu po záboru

⁴⁰² *Ha-Arec*, 25. října 1938, str. 1.

⁴⁰³ *Davar*, 18. října 1938, str. 3.

⁴⁰⁴ *Ha-Arec*, 19. října 1938.

⁴⁰⁵ *al-Filastín*, 16. října 1938.

⁴⁰⁶ *The Palestine Post*, 27. listopadu 1938, str. 5.

⁴⁰⁷ *Ha-Arec*, 31. listopadu 1938, str. 3.

pohraničí zůstala.⁴⁰⁸ Ve svém úvodníku z 25. října napsal šéfredaktor *ha-Cofe*, že „povodeň antisemitismu dorazila do místa, u kterého by ještě před nedávnem nikdo nečekal, že by v něm mohl být pro nenávisť vůči izraelskému národu prostor.“⁴⁰⁹

Ludwig Lewisohn se na stránkách *The Palestine Post* vrátil k otázce židovských uprchlíků a dilematu, kterému čelí Židé, považovaní v Německu za „neněmecké“ a v Československu za „příliš německé“. V odkazu na obvinění z „němčení“ vysvětluje, že němčina byla pro Židy logická volba, pokud se chtěli aktivně zapojit do širší západní civilizace, zatímco bezvýhradným přijetím češtiny by se stali minoritou uvnitř minority. Položil si pak řečnickou otázku, jaké tedy bude vůbec postavení Židů v oné „rozvrácené a zahořklé republice“? V souladu se sionistickým konceptem negace diaspory dochází k závěru, že by cesta těchto židovských uprchlíků neměla vést pouze do Prahy, nýbrž ještě o několik tisíc kilometrů dále směrem na jihovýchod:

Židé na území dnešního Československa používali němčinu jako svůj kulturní nástroj [...]. Teď hledají svou jedinou naději na svobodu a toleranci uvnitř onoho českého národa, který leží rozružený u nohou brutálního Němce. Jak už to s dobýváním vždy a všude bývá, Židé jsou bezmocnými objekty dějinných procesů, nad kterými nemají žádnou kontrolu. A jako vždy a všude v rámci tohoto menšinového postavení, které vychází z diaspory, podstata jejich legitimních kroků je retroaktivně změněna k jejich újmě. Všechny myšlenkové cesty, všechny procesy dějinné analýzy tak vedou k Sijónu. Všechny – včetně oné naléhavé vize Židů z Mariánských Lázní, Chebu a Rychnova [u Jablonce] – prchajících před Němci na východ od Prahy.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ *Ha-Arec*, 31. října 1938.

⁴⁰⁹ *Ha-Cofe*, 25. října 1938, str. 2

⁴¹⁰ *The Palestine Post*, 27. října 1938, str. 6.

Negace diaspory se objevovala již v článku Moše Kohena pro nábožensko-sionistický deník *ha-Cofe* ze září 1938. Jde o tentýž výše citovaný článek, v jehož úvodu autor zpochybňoval samotnou podstatu pojmu „Sudety“. Kohen v něm vzpomíná na několik let starou epizodu z Františkových lázní, kde shodou okolností bydlel ve stejném hotelu spolu s několika skupinami československých Židů. Ti se měli dohadovat, která národní příslušnost je lepší, zda ona „kulturnější“ příslušnost německá,⁴¹¹ nebo spíše „liberálnější“ kultura česká. Autor bohužel neříká, jak ona „vyhrocená“ debata mezi „egerlandskými“ a „vnitročeskými“ Židy přesně dopadla, avšak vyjadřuje přání zeptat se obou skupin na jejich názor v září roku 1938, kdy v „Sudetech“ pod tlakem nacistické propagandy hrozí zánik židovského života, zatímco československý „liberalismus“ má, navzdory ochotě řady Čechů „postavit se satanům“ údajně vést pouze k prohlubování asimilace. Důsledkem je tak ale vlastně paradox, kdy jsou sudetoněmecký antisemitismus a český „liberalismus“ kladeny na stejnou úroveň, neboť „ten i onen“⁴¹² jsou v souladu s konceptem negace diaspory vnímány jako cesta ke ztrátě židovské identity. Že se i Češi samotní vydají cestou antisemitismu však ani Kohena počátkem září 1938 ještě nenapadlo. Události měly ukázat, že i Kohenem vyzdvihovaná schopnost „postavit se satanům“, má své meze.

Koncem října cituje *ha-Boker* informace z československých novin *Pražský večer* a *Lidové noviny* o výzvách k propouštění Židů

⁴¹¹ Autor doslova používá pojmu „aškenázská“, avšak jelikož obě popisované skupiny patří do aškenázského židovstva a v článku je použita řada jiných archaických výrazů, patrně je zde myšlen původní význam pojmu „Aškenaz“ totiž „Německo“.

⁴¹² Autor článku několikrát naráží na Kazatele 7:14: „V den dobrý užívej dobra a v den zlý si uvědom, že ten i onen učinil Bůh proto, aby se člověk nedozvěděl, co bude po něm.“

z československých diplomatických služeb a jmenuje i první propuštěné diplomaty na zastupitelských misích v Německu a Velké Británii. Ze stejných zdrojů rovněž přebírá informaci o rozhodnutí Ministerstva vnitra povolit vydávání *Mein Kampf* na československém území. *Ha-Boker* se navíc pozastavuje i nad útočnou rétorikou proti židovským uprchlíkům.⁴¹³ Z podobných zdrojů patrně vycházel i francouzský deník *Le Petit Parisien*, jehož články se pak oklikou staly zdrojem pro *ha-Cofe* a *The Palestine Post* z následujícího dne. Tyto dva listy hovoří dále o záměru vyhlásit v Československu *numerus clausus* na počty příslušníků národnostních menšin ve spektru povolání od medicíny až po umění, jakož i o plánu „zřídit zvláštní koncentrační tábory pro židovské uprchlíky“⁴¹⁴ *The Palestine Post* tutéž zprávu umístil na prominentní místo titulní strany.⁴¹⁵

Ha-Boker ze 3. listopadu 1938 píše o protižidovských návrzích ministra školství Stanislava Bukovského pod titulkem: „Československo pokračuje na své cestě vstříc antisemitismu – Ministři již hovoří o masových deportacích Židů.“⁴¹⁶ Totéž číslo přineslo ještě dva další články o nárůstu antisemitismu v Československu. Jeden z nich nazývá antisemitismus: „jediným společným tématem československých politických stran.“⁴¹⁷ Dne 6. listopadu pak *ha-Boker* představuje a vysvětluje svým čtenářům pojem „druhá republika“, jehož autorství připisuje národně-socialistickému deníku *České slovo*. Pojem je do hebrejštiny překládán jako *ha-kehalija ha-šnija*,⁴¹⁸ avšak používán je v té době minimálně, či skoro vůbec.

⁴¹³ *Ha-Boker*, 31. října 1938, str. 1.

⁴¹⁴ *Ha-Cofe*, 31. října 1938, str. 1.

⁴¹⁵ *The Palestine Post*, 31. října 1938, str. 1.

⁴¹⁶ *Ha-Boker*, 3. listopadu 1938, str. 4.

⁴¹⁷ *Ha-Boker*, 3. listopadu 1938, str. 1.

⁴¹⁸ *Ha-Boker*, 6. listopadu 1938, str. 3.

V tomtéž článku také *ha-Boker* informuje o návrzích Agrární strany na „sjednocení“ agrárníků, národních demokratů a národních socialistů (*ha-Boker* připomíná, že poslední jmenovaná je stranou Edvarda Beneše) do Strany národní jednoty.⁴¹⁹ Ta byla formálně ustavena dne 17. listopadu 1938 a definitivní podobu získávala v několika fázích až do 30. listopadu 1938.⁴²⁰

Následujícího dne *ha-Boker* cituje výzvy z *Národních novin* volajících po „očišťení ekonomiky od Židů“ obhajované vysokou nezaměstnaností mezi „rodilými“ Čechy.⁴²¹ *The Palestine Post* zahrnul do přehledu překotných vnitropolitických změn rovněž výzvy České filharmonie na zavedení „árijské“ klauzule, která měla omezit počty židovských hudebníků a jejich vystoupení s odkazem na údajnou nezaměstnanost hudebníků českých.⁴²² Na druhé straně ale tisk upozorňuje, že českoslovenští Židé byli ušetřeni říšského pogromu, který v nočních hodinách z 9. na 10. listopadu vedl na všech územích ovládaných Německem k vandalismu, násilí a zatčení desítek tisíc osob. Při informování o „křišťálové noci“, jak jej nazývala nacistická propaganda, deníky korektně rozlišují mezi okupovanými pohraničními regiony Československa, kde k násilnostem a vypalování synagog došlo, a mezi vnitřním Československem, kterému se tato vlna násilí v drtivé většině vyhnula. Samotný termín „křišťálová noc“ se v tisku objevuje až s určitým zpožděním.

⁴¹⁹ *Ha-Boker*, 6. listopadu 1938, str. 3. Viz také: *Ha-Arec*, 23. listopadu 1938, str. 1.

⁴²⁰ Rataj, Jan. „Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze 2007), str. 27.

⁴²¹ *Ha-Boker*, 7. listopadu 1938, str. 3; Viz také *Ha-Cofe*, 11. listopadu 1938, str. 2.

⁴²² *The Palestine Post* 20. října, 1938, str. 6.

Korespondent listu *ha-Cofe*, podepsaný pouze iniciály A.P. se dva dny po křišťálové noci pozastavuje na tím, kolik prostoru věnují „židovské otázce“ československé noviny, které ještě před několika týdny svorně volaly po ochraně svobody a demokracie a u nichž „nebylo běžné, aby slovo Žid braly vůbec do úst“. Dopisovatel popisuje atmosféru v Praze, která se podle jeho slov v této době již pomalu vracela k normálu, ačkoliv mu připadalo, že se město pohybuje v pomalejším tempu, z ulic zmizela auta rekvírovaná armádou a čilý ruch zahraničních návštěvníků zmizel docela. Protižidovské bouře autor nezaznamenal, avšak vysvětluje to spíše jakýmsi nezájmem. Podle jeho názoru Češi očekávají:

[...] že za ně židovskou otázku vyřeší vláda a promění tak celou zemi v „rajskou zahradu“ podle německého vzoru. [...] Už zapomněli na hrozící německou okupaci a už si zvykli na tu tragédii, kterou Německo způsobilo, když okleštilo zemi ze všech stran, přerušením železničního spojení s Moravou, Slezskem a Slovenskem, pohltilo Sudety se třičtvrtě milionem Čechů, převzalo pod svoji kontrolu lví podíl kvetoucího průmyslu a ponížilo zemi na úroveň pouhé německé kolonie. Toto vše už bylo mocnému sousedu zapomenuto. Jako rozbušku národní krize si vybrali prověřený a osvědčený prostředek – Židy.

Korespondent popisuje trend protižidovské legislativy, zaměřené nejprve na uprchlíky, ale i volání po protižidovských opatřeních v profesních komorách. V závěru článku pak, bez uvedení konkrétního místa, popisuje anabázi čtyř stovek židovských uprchlíků z okupovaného pohraničí, kteří byli zbaveni československého občanství a deportováni zpět na německé území, kde byli uvězněni v koncentračních táborech.⁴²³

⁴²³ *Ha-Cofe*, 11. listopadu 1938, str. 2.

Davar publikoval shrnutí nedávných antisemitských incidentů v polovině listopadu 1938 pod titulkem: „Antisemitismus v Československu vzkvétá“⁴²⁴ Několik dnů poté *ha-Arec* a *The Palestine Post* shodně informují o situaci jedenácti set židovských uprchlíků na jižní Moravě, kteří uvízli na území nikoho mezi okupovaným územím a Československem, než jim bylo nabídnuto nouzové přístřeší v opuštěné tovární budově v Brně.⁴²⁵ Úvodník *Davar ha-Jom* ze 6. listopadu 1939 píše, že „jedna katastrofa stíhá druhou“. Jen pár dnů před křišťálovou nocí vyjmenovává nedávné pohromy pro evropské Židy, včetně anšlusu, nebo protižidovských opatření v Itálii a Polsku, „a náhle jsme svědky katastrofy izraelského národa v Sudetech s nejasnými vyhlídkami pro židovstvo v celém Československu.“⁴²⁶ Pro výraz katastrofa je použit hebrejský termín *šo'a*, který byl před 2. světovou válkou používán pro označení katastrof, pohrom či neštěstí v širším slova smyslu. Dnes jej používáme jako synonymum ke slovu holokaust pro označení nacistické genocidy evropského židovstva.

V prosinci 1938 byl schválen dlouho diskutovaný Zmocňovací zákon, který dal vládě Rudolfa Berana do ruky mimořádné pravomoci omezit občanské svobody v případě vágně definovaného „krizového stavu“. Zprávy o přípravě tohoto zákona se periodicky objevovaly ve všech sledovaných denících již od října 1938.⁴²⁷ *Davar* hořce konstatoval, že tento zákon je především projevem hluboké morální krize českého národa:

⁴²⁴ *Davar*, 16. listopadu 1938, str. 8.

⁴²⁵ *The Palestine Post*, 17. listopadu 1938, p. 5.

⁴²⁶ *Davar*, 6. listopadu 1938, str. 1.

⁴²⁷ Viz *ha-Arec*, 25. října 1938, p.1; *Ha-Boker*, 15. prosince 1939, str. 3; *Davar*, 16. prosince 1938, str. 6.

Na stránkách našeho listu často mluvíme o českém národu. Mluvíme o hořkosti. Před pár týdny byla [ještě] tato hořkost zaměřena vůči nepřátelům tohoto národa, kteří roztrhali jeho zemi na kusy. Nyní se však začíná obracet směrem dovnitř. [...] Včera to byli nepřátelé, kteří drtili jeho tělo, nyní je to však ten národ sám, který drtí svou vlastní duši. A čím více svou vlastní duši ničí, tím více se začíná podobat svým nepřátelům, svému úhlavnímu nepříteli.⁴²⁸

Jen o čtyři dny později *Davar* informuje o údajném německém požadavku, aby Československo zavedlo vlastní variantu protizidovských Norimberských zákonů.⁴²⁹ Inauguraci prezidenta Háchy (zvolen byl 30. listopadu) a jmenování premiéra Rudolfa Berana se pak více či méně věnovaly všechny sledované deníky. Háchu deníky svým čtenářům představují především jako soudce Nejvyššího správního soudu a člena haagského rozhodčího soudu bez předchozí politické aktivity.⁴³⁰ Nového československého premiéra Rudolfa Berana představuje například *ha-Cofe* především jako „odvěkého odpůrce Benešovy politiky“.⁴³¹

V článku nazvaném „Češi si osvojili bezmeznou přizpůsobivost“, napsal *ha-Boker*, že Češi, „starající se pouze o své drobné problémy“ přijali nové proněmecké směřování země a dokonce se asi i smířili s možností, že „mnichovské rozhodnutí třeba nebylo úplně neopodstatněné“. Tentýž článek také zmiňuje probíhající diskuze o uzavření německojazyčných univerzit v Praze a Brně, které bylo nakonec odloženo.⁴³² Koncem prosince 1938 přibývají zprávy o „německém nátlaku na ‘vyřešení’ židovské otázky v Československu“. *Ha-Boker* převzal zprávu ze sovětské

⁴²⁸ *Davar*, 17. listopadu 1938, str. 4.

⁴²⁹ *Davar*, 21. listopadu 1938, str. 3.

⁴³⁰ *Davar*, 1. prosince 1938, str. 1; *The Palestine Post*, 1. prosince 1938, str. 1.

⁴³¹ *Ha-Cofe*, 1. prosince 1938, str. 1.

⁴³² *Ha-Boker*, 7. prosince 1938, str. 2.

propagandy, podle které měly být do Československa z Vídně údajně přesunuty jednotky Gestapa s cílem koordinace protizidovských opatření.⁴³³ Hovoří se o rovněž o rozpuštění židovských politických stran v ČSR.⁴³⁴ Židovský tisk sporadicky shrnuje vnitřní polemiky z československého tisku, když například parafrázuje hlasy *Moravských novin* a *Blaníku*, které kritizovaly nárůst antisemitismu v zemi. *Ha-Boker* si vybírá výrok z *Moravských novin*, které napsaly, že „kdyby nebylo Židů, na koho bychom svalovali vinu za naše vlastní chyby?“⁴³⁵

Davar a *ha-Arec* shodně informovaly o programovém prohlášení Beranovy vlády, které rovněž jako jeden z bodů zahrnovalo „řešení židovské otázky“. Oba listy to vyhodnocovaly jako úlitbu Německu. Parafrázuji přitom Beranovo vágně formulované ujištění pro „Židy, kteří prokázali věrnost národu.“⁴³⁶ Beran doslova dne 13. prosince 1938 v programovém prohlášení své vlády řekl: „Poměr státu k těm židům, kteří jsou již dlouho usazeni na území republiky a kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národů, nebude nepřátelský.“⁴³⁷ Není úplně jasné, v čem mělo být toto Beranovo „ujištění“ jakkoliv uklidňující. Už samotná představa, že všichni Židé jsou kolektivně podezíráni z jakési blíže nespecifikované protistátní činnosti, dokud jakýmsi blíže nespecifikovaným způsobem zázračně neprokáží opak, je ve své podstatě projevem antisemitského způsobu myšlení.⁴³⁸ Deníky

⁴³³ *Ha-Boker*, 23. prosince 1938, str. 1.

⁴³⁴ Tamtéž, str. 3.

⁴³⁵ Tamtéž.

⁴³⁶ *Ha-Arec*, 14. prosince 1938, str. 1; *Ha-Cofe*, 14. prosince 1938, str. 1.

⁴³⁷ Programové prohlášení vlády 13.12.1938. *Úřad vlády České republiky*.

⁴³⁸ K tomu viz: Soukupová, Blanka. „Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007), str. 89–90.

k tomu připomínají americkou nabídku na odkup velkých objemů československého zboží, pokud nebudou protizidovská opatření přijata.⁴³⁹ Zkazky o plánech na „řešení židovské otázky“ československou vládou začaly být v lednu 1939 na stránkách židovského tisku v Palestině stále častější. Několik listů převzalo agenturní zprávu, podle níž měly údajně židovské obce vyzvat československou vládu, aby dodržovala náboženskou svobodu v zemi pro Židy a jejich rovnost před zákonem. A pokud vláda hodlá tlačit Židy k emigraci, pokračuje zpráva, pak nechť židovským komunitám poskytne náležité prostředky a výcvik, které by jim umožnily začít znovu v nové zemi.⁴⁴⁰ *Ha-Boker* píše o případech úředníků, kteří měli v reakci na hlasy volající po propouštění Židů ze státních služeb sami rezignovat na své funkce.⁴⁴¹ O dva týdny později pak tentýž deník informuje o propouštění státních zaměstnanců v Československu kvůli židovskému původu.⁴⁴²

Velkou pozornost věnovaly všechny deníky zprávám o deportacích Židů bez československého občanství z Ostravy, Brna a dalších českých a moravských měst. Mezi deportovanými přitom byli i Židé, kteří se narodili v Československu, avšak v pohraničních oblastech, takže po jejich záboru o občanství přišli. Deníky se tomuto tématu věnovaly průběžně po celý leden a únor 1939.⁴⁴³ *Davar* napsal 9. ledna 1939, že některé z těchto deportací mohou být výsledkem německého nátlaku. Zmiňuje nacistické výhrůžky, že pokud Československo nepřislíbí deportovat židovské

⁴³⁹ *Ha-Cofe*, 29. prosince 1938, str. 1; *Ha-Arec*, 29. prosince 1938.

⁴⁴⁰ *Ha-Arec*, 2. ledna 1939, str. 1; *Davar*, 2. ledna 1939, str. 1; *Ha-Boker*, 2. ledna 1939, str. 1; *Ha-Cofe*, 2. ledna 1939, str. 1.

⁴⁴¹ *Ha-Boker*, 30. prosince 1938, str. 7.

⁴⁴² *Ha-Boker*, 12. ledna 1939, str. 3.

⁴⁴³ *Ha-Boker*, 22. prosince 1938, str. 3; *Ha-Arec*, 2. ledna 1939, str. 1; *Ha-Cofe*, 3. ledna 1939, str. 3; *Ha-Boker*, 20. ledna 1939, str. 3; *Ha-Cofe*, 6. ledna 1939, str. 2.

uprchlíky, kteří přišli z území ovládaných Německem, pak Německo nemůže zaručit respektování československých hranic.⁴⁴⁴

„Neradostný osud československého židovstva“ zněl titulěk v listu *ha-Boker*, který v článku uvnitř listu konstatoval, že „přízpůsobování Československa jeho německému sousedovi probíhá rychle.“ List, který již předtím prohlásil o Čechách, že si „osvojili bezmeznou přízpůsobivost“, tentokrát podrobně popsal praxi formálního přesouvání soudců židovského původu do okupovaného pohraničí s cílem přinutit je tak k rezignaci. Deník stále tvrdí, že „antisemité jsou mezi Čechy minoritou“ a že „zbytek společnosti pohlíží na řádění antisemitských démonů v Německu s odporem.“ Článek vysvětluje nárůst antisemitismu v zemi jako důsledek závislosti na Německu, které ve skutečnosti určuje pravidla v zemi a jako jediné schůdné řešení vidí židovskou emigraci do Erec Jisrael.⁴⁴⁵ Čtyři dny poté, 6. ledna 1939, všechny deníky shodně informují o příkazu pro židovské uprchlíky z Německa, aby opustili Československo do konce ledna, nebo budou zadrženi a „předáni německému Gestapu“.⁴⁴⁶ *Davar* 6. ledna informoval o útocích na Židy v ulicích Moravské Ostravy s dodatkem, že „v nedávné době probíhala ve městě intenzivní antisemitská propaganda.“⁴⁴⁷ To vše se na stránkách novin objevuje v kontextu zpráv o plánech na revizi občanství pro všechny Židy, kteří ve sčítání lidu z roku 1930 uvedli němčinu jako svůj mateřský jazyk.⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ *Davar*, 9. ledna 1939, str. 9. a znovu v *Davar*, 10. ledna 1939, str. 10 (*Davar le-Oleh*).

⁴⁴⁵ *Ha-Boker* 2. ledna 1939, str. 2.

⁴⁴⁶ *Davar*, 6. ledna 1939, str. 1; *Ha-Boker*, 15. ledna 1939, str. 6; *Ha-Cofe*, 18. ledna 1939, str. 2.

⁴⁴⁷ *Davar* 5. února 1939, str. 3.

⁴⁴⁸ *Ha-Cofe*, 18. ledna 1939, str. 1.

Židovští uprchlíci z pohraničí byli podle *The Palestine Post* zaskočeni tím, jak rychle se antisemitismus „rozšířil směrem na východ“. List si opět všímá regionálních rozdílů, jakož i sporů o občanství: „Je zajímavé sledovat, jak se zprávy z různých částí Česko-Slovenska liší. Ve starých českých krajích Čech Moravy a Slezska byla projevna snaha o nalezení schůdného řešení ve spolupráci s obětmi samými, avšak ohledy jsou brány pouze na Židy s česko-slovenským občanstvím, zatímco všichni uprchlíci z Německa byli upozorněni, že budou muset zemi opustit.“⁴⁴⁹ Rostoucí počty protižidovských opatření a incidentů v Česko-slovensku přiměly některé z listů zaujmout kritičtější tón. Jakási „doba hájení“, během které židovský tisk vyjadřoval podporu a sympatie Československu, se spolu s narůstajícím počtem podobných incidentů začínala zkracovat. Dokonce i *The Palestine Post*, který jinak vždy velmi silně sympatizoval s obleženou zemí, zařadil Československo po boku Maďarska: „Noví vazalové Německa: Česko-Slovensko a Maďarsko (nebo, že by druhé jmenované bylo spíše vazalem Mussoliniho, než Herr Hitlera?), se nyní zařadili na seznam antisemitů.“⁴⁵⁰ *Ha-Cofe*, který k Československu už od října 1938 zaujímal poněkud odměřenější tón, nazval Prahu: „věrnou posluhovačkou Berlína“.⁴⁵¹

Deníky zmiňují i české hlasy, protestující proti antisemitismu. *Ha-Arec* tak například 1. ledna cituje Ladislava Rašína⁴⁵² a *ha-Cofe* zase v polovině ledna parafrázuje článek československého legionáře Lva Sychravy z listu *Národní osvobození*, který otevřeně vystoupil proti antisemitickým tendencím československé

⁴⁴⁹ *The Palestine Post*, 25. ledna 1939, str. 2

⁴⁵⁰ *The Palestine Post*, 15. ledna 1939, str. 5.

⁴⁵¹ *Ha-Cofe*, 6. ledna 1939, str. 1.

⁴⁵² *Ha-Arec*, 1. ledna 1939, str. 1.

vlády.⁴⁵³ Stejný článek zmiňují i další listy, jako *ha-Cofe* a *ha-Boker*.⁴⁵⁴ Druhý jmenovaný z článku cituje pasáž, která prohlašuje, že v Československu „neexistuje židovská otázka“, a že antisemitismus je „proti duchu českého národa“. Název Národní osvobození mimochodem *ha-Boker* zkomolil na „Narodni omvobodzeni“, což je ale častý efekt oné „tiché pošty“ vznikající při přebírání nezvyklých cizojazyčných názvů z agenturního zpravodajství.

Davar psal 20. ledna 1939 o plánech na zavedení: „legislativy k židovské otázce ve všech třech částech Československa“ a zmínil v tomto kontextu štítky, které se měly údajně objevit ve výkladních skříních některých českých obchodů, aby informovaly, že majitel obchodu je Árijec, ačkoliv jeho jméno může znít cize.⁴⁵⁵ Zprávy o údajné ochotě československé vlády „radikálně vyřešit židovskou otázku“ na stránkách židovského tisku v Palestině stále přibývají a jsou stále vysvětlovány primárně s odkazem na „stále trvající německé požadavky“.⁴⁵⁶

Kritičtější tón byl citelný i v *ha-Bokeru*. Ve sloupku nazvaném „Čeká Československo zánik?“, se autor, podepsaný pseudonymem „Gideon“, pokouší s odstupem analyzovat celou česko-německou krizi a to, co nazývá slovenskou nespokojeností z „české okupace“, jako příležitost pro německou separatistickou propagandu. Gideon se rovněž obrací k otázce antisemitismu, kterou vnímá jako „asi jedinou věc, na které se Češi a Němci dokáží shodnout. [...] Neboť Židé jsou samozřejmě těmi slabšími, na kterých si mohou Češi zchladit svůj hněv dle libosti. [...]

⁴⁵³ *Ha-Cofe*, 12. ledna 1939, str. 2. Lev Sychrava byl za nacistické okupace do roku 1945 pro své postoje vězněn v koncentračním táboře Buchenwald.

⁴⁵⁴ Viz také: *Ha-Cofe*, 3. února 1939, str. 3; *Ha-Boker*, 3. února 1939, str. 8.

⁴⁵⁵ *Davar*, 20. ledna 1939, str. 8.

⁴⁵⁶ *Ha-Boker* 26. ledna 1939, str. 1.

A jak se v Česku říká, Židé mohou za všechno.“ Kritickými slovy Gideon nešetří ani na adresu Čecho-Židů, „Čechů mojžišského vyznání“, které označuje za naivní. V závěru článku pak hovoří o údajné „epidemii sebevražd mezi českými Židy“ a předpovídá, že budoucí rozklad Evropy „bude rovněž znamenat zničení Československa.“⁴⁵⁷ Psal se 18. leden a do nacistické okupace Čech a Moravy tak zbývaly necelé dva měsíce. *Ha-Arec* opatřil svou zprávu o protizidovské legislativě v Československu sarkastickým titulkem „Čerstvý vítr v Československu.“⁴⁵⁸ *Ha-Cofe* varoval před nárůstem německé propagandy v zemi, jakož i před aktivitami domácích českých antisemitů, zejména pak Strany národního sjednocení a její nově založené mládežnické organizace. I přesto však *ha-Cofe* píše, že „srdce českého národa nebije pro Německo a celá tato situace vypadá pouze jako přechodný jev.“⁴⁵⁹

Všechny deníky převzaly přes agenturu Palcor rešerši článku z *Národního osvobození*, který vyjadřoval víru, že Československo se německému nátlaku ve věci antisemitismu nepodvolí.⁴⁶⁰ Naopak *ha-Boker* hovoří 6. února 1939 v odkazu na nechvalně proslulé nacistické protizidovské zákony o „Norimberském duchu v Praze“.⁴⁶¹ Také *The Palestine Post* byl skeptický: „Je známo, že když byl p. Chvalkovský minulý měsíc v Berlíně, byl informován o ‚určitých opatřeních‘, která by byla učiněna, pokud by Československo neustoupilo. Další německé požadavky zahrnují zintenzivnění protizidovské legislativy a úplné zastavení kritiky

⁴⁵⁷ *Ha-Boker*, 18. ledna 1939, str. 2.

⁴⁵⁸ *Ha-Arec*, 31. ledna 1939, str. 1. *Ha-Arec* se k této otázce vrátil ještě ve večerním vydání téhož dne.

⁴⁵⁹ *Ha-Cofe*, 24. ledna 1939, str. 2.

⁴⁶⁰ *Davar*, 26. ledna 1939, str. 6. Viz také: *Ha-Cofe*, 24. ledna 1939, str. 2. Převzatá zpráva z Palcoru byla otištěna také v: *Ha-Cofe*, 3. února 1938, str. 3; *Ha-Boker*, 3. února 1939, str. 8.

⁴⁶¹ *Ha-Boker*, 7. února 1939, str. 3.

Německa v českém tisku. Nezdá se, že by se dokonale zmate-
ná Praha nějak rozhodla.⁴⁶² Několik dnů poté již *The Palestine Post* informuje, že protizidovské zákony byly v Československu
schváleny.⁴⁶³ Sionistický tisk si v této souvislosti kladl otázku
ohledně budoucnosti příslibené britské půjčky pro Českosloven-
sko ve výši 10 milionů liber šterlinků, jejíž přidělení však britská
vláda podmínila ochranou národnostních menšin.⁴⁶⁴

Revizionistický *ba-Maškeif* napsal 28. února 1939, že „Česko-
slovensko Masaryka a Beneše padlo a nevrátí se, leda že by tvář
Evropy výrazně pozměnila nějaká velká válka či revoluce. Zůstal
mu pouze název a i ten doznal změny“. Autor článku, podepsaný
jako Dr. Ben Natan, konstatuje, že se „Česko-Slovensko“ stalo
vazalským státem Německa, nad kterým se „neustále vznáší
hrozba Hitlerova zaboru dalšího a dalšího kousku země. Ote-
vřeně i skrytě vyvstávají obavy z možnosti okupace Prahy. Tyto
obavy však pomíjejí podstatu věci, neboť z hlediska politického
už země v Hitlerově moci je.“ Jako příklad tohoto Hitlerova
vlivu zmiňuje sérii protizidovských nařízení s tím „že se stále
očekává, zda bude použit vzor norimberský, nebo maďarský.“
Článek zmiňuje situaci ve školství, kde byli Židé vyloučeni
z německojazyčných univerzit a „na českých školách už nejsou
téměř žádní židovští učitelé“. Autor připouští, že řada těchto
zákonů není explicitně formulována protizidovsky, ovšem i tak
„bylo postavení Židů od základů beznadějně podkopáno, a to
ve všech třech částech země a liší se pouze zdrojem vztahu
k Židům v těchto různých částech.“ Ben Natan přitom činí

⁴⁶² *The Palestine Post*, 7. února 1939, str. 6.

⁴⁶³ *The Palestine Post*, 20. února 1939, str. 3.

⁴⁶⁴ *Ha-Boker*, 18. ledna 1939, str. 2.; *Davar*, 16. února 1939, str. 2. K detailům
o britské půjčce pro Československo viz: Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá repub-
lika 1938–1939*, str. 168–169.

rozdíl mezi Slováky, „kteří proti Židům vystoupili otevřeně po vzoru německých SA“ a českými zeměmi, kde „se na schválení protizidovských zákonů oficiálně ještě čeká, ačkoliv prakticky už jsou mnohde aplikovány.“ Autor se přitom vyjadřuje kriticky o vůdčích osobnostech českého sionismu, jako byl Felix Weltsch, Chajim Kugel a Angelo Goldstein, které obviňuje z toho, že svými styky se sociálními demokraty měly jen posílit stereotyp Žida jakožto šířitele komunismu, načež se měli údajně vytrahovat z veřejného života.⁴⁶⁵ Tato poněkud osobní kritika byla do značné míry vedena ideovými spory, kdy autor jakožto revizionista útočil proti výše zmiňovaným česko-židovským představitelům, z nichž se dva hlásili k obecným sionistům.

Na stránkách téhož listu reaguje Aba Achimeir na blahopřejné projevy britských ministrů Chamberlainovi k jeho mírotvorné politice a vypůjčuje si při tom shrnutí listu Manchester Guardian, když shrnuje výsledky mnichovské dohody takto:

Češi si dnes velice užívají nezávislosti (neboť oficiálně jde o nezávislou zemi) asi tak jako pod Rakouskem před [první světovou] válkou. Nejen, že se zahraniční politika musí řídit rozkazy z Berlína, dokonce i domácí záležitosti jsou řízeny z Wilhelmstraße. Nacistická strana, k níž se musí povinně hlásit všichni příslušníci německé menšiny, požívá mimořádných práv a získala v Česku dominantní pozici. Veškerý tisk, který byl vydáván emigranty, byl na základě požadavku Berlína zakázán. Svoboda českého tisku rychle zmizela. Pod nátlakem Berlína jsou nuceni dokonce měnit [legendy o] vzniku národa. Ekonomické zotročování postupuje. Moravský „koridor“ musí být k dispozici německé armádě. Německo ukořistilo 10.000 železničních vagónů a 800 lokomotiv z československého

⁴⁶⁵ *Ha-Maskef*, 28. února 1939, str. 2.

majetku. A československý průmysl je udržován v takovém stavu, aby neohrožoval průmysl v Sudetech.⁴⁶⁶

V reportáži o situaci Židů pod německou správou z pondělí 13. března *ha-Maškejf* konstatuje s ironickým odkazem na nacistickou terminologii, že většina měst okupovaných „Sudet“ je již „Judenrein“. Jako příklad uvádí Ústí nad Labem, kde ze 178 Židů už v té době údajně nezbyl žádný a všechny stopy po židovské přítomnosti měly být ve veřejném prostoru zahlazeny. Židé, kteří byli deportováni do Československa, „tam nebyli přijati o moc lépe“. Jako příklad uvádí *ha-Maškejf* situaci jednoho sta židovských uprchlíků, kteří byli nakonec uvězněni v okupovaných Teplících. „Jeden z příbuzných těchto zadržených pak obdržel zprávu, že si může vyzvednout popel svého syna, který zemřel ‚náhlou smrtí‘ v Oranienburgu.“ V Oranienburgu se tehdy již přes pět let nacházel koncentrační tábor Sachsenhausen. List dále popisuje, že na nacisty okupovaném československém území tou dobou zůstalo jen několik málo Židů, kteří již mají zakázáno vykonávat většinu povolání a případným „árijcům“, kteří by se jim pokusili pomoci, hrozilo zařazení na černou listinu s hrozbou zatčení. „Narůstá počet sebevražd. V Karlových Varech se oběsil univerzitní docent, Dr. Stránský, primář vládní kliniky, kterému Karlovy Vary vděčí za vědecký výzkum místních léčivých pramenů.“⁴⁶⁷ [...] „Většina synagog byla vypálena a Židům pak bylo přikázáno tancovat kolem trosek.“ Zkazky o organizovaných pogromech s účastí veřejnosti list zmiňuje po celé podkrušnohorské oblasti – od Ústí

⁴⁶⁶ *Ha-Maškejf*, 3. března 1939, str. 6. Wilhelmstraße bylo tradiční sídlo německých vládních institucí v Berlíně.

⁴⁶⁷ Dr. Stránský patřil do skupiny předních českých balneologů, kteří na přelomu 19. a 20. století experimentálně prokázali pozitivní účinky karlovarských minerálních vod na funkci žlučníku. Viz Jandová, Dobroslava. *Balneologie* (Grada Publishing a.s. 2008), str. 240.

nad Labem, přes Teplice, Most, Chomutov až po Karlovy Vary, byť se smíšeným úspěchem. V posledním jmenovaném městě list například konstatuje, že ačkoliv má NSDAP v Karlových Varech přes 12 tisíc členů, na protižidovskou demonstraci jich vyrazily necelé tři stovky. „Posledních 26 chomutovských Židů pak bylo nuceno čekat čtyři hodiny, než se podařilo sehnat přibližně dvě stě lidí na ‘spontánní protižidovskou demonstraci’.“ List vyzdvihuje údajnou atmosféru zklamání části sudetských Němců s nacistickým režimem a případy, kdy sudetští Němci s protižidovskou politikou Německa vyjadřovali nesouhlas. V Mostě měli údajně někteří potají poskytovat židovským spoluobčanům potraviny, zatímco v Jablonci nad Nisou měli podle *ha-Maškiťu* Židé propuštění z vazby od bývalých Henleinovců obdržet potají v obálkách finanční pomoc. Z Ústí nad Labem pak list zmiňuje případ občanů, kteří měli otevřeně napadnout na ulici příznivce nacismu, o kterých věděli, že zbohatli na rabování židovského majetku. Bohužel nevíme téměř nic o autorovi tohoto pozoruhodného článku ani o jeho zdrojích. Je podepsán pouze nečitelným pseudonymem.⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ *Ha-Jom* [*Ha-Maškiť*], 13. března 1939, str. 2. Autor je podepsán písmeny [w‘t#jnh], přičemž písmeno vyznačené křížkem je nečitelné. Může se jednat buď o *bet*, nebo *reš*.

16. Ten druhý Mnichov? – Konference v paláci St. James a její závěry

Woodheadova komise předložila své závěry 9. listopadu 1938, shodou okolností v předvečer říšského pogromu. Během šetření došla k závěru, že rozdělení Palestiny, jakkoliv snadné od stolu na papíře, naráží v terénu na řadu neřešitelných geografických, náboženských, logistických, ekonomických a jiných překážek. Na základě závěrů Woodheadovy komise Británie plán na rozdělení odmítla a rozhodla se koncem zimy roku 1939 uspořádat společné jednání židovských a arabských představitelů. Konference se měla konat ve dnech 7. února až 17. března 1939. Podle královského paláce St. James stojícího ve Westminsteru na západním konci Pall Mallu, kde se konference konala, je někdy nazývána „St. James Conference 1939“, ale také „London Roundtable Conference 1939“. Ve velkolepých kulisách dávajících najevo moc a sílu impéria, se Velká Británie pokusila rozetnout přes dvacet let trvající gordický uzel, způsobený vágností a neurčitostí diplomatického jazyka.

Základní problém byl v tom, že formulace v diplomatické korespondenci během 1. světové války vyvolaly mezi lídry dvou zcela odlišných skupin – Židů a Arabů – dojem příslibu téhož území. V sérii diplomatických depeší mezi Sirem Henry McMahonem a Husajm ibn ‘Alím z od léta 1915 do jara 1916 byla šerífovi z Mekky, vyhnanému Saúdy, přislíbena rozsáhlá území v dnešní Sýrii, Jordánsku a Libanonu. Palestina (v rámci Osmanské říše označovaná jako Jeruzalémský sandžak) nebyla nikdy explicitně

zmíněna,⁴⁶⁹ avšak arabská strana ji implicitně chápala jako součást příslibného území. Roku 1917 pak zaslal Arthur James Balfour diplomatický dopis Lordu Walteru Lionelu Rothschildovi, ve kterém oznámil že „vláda jeho veličenstva pohlíží pozitivně na ustavení Palestiny jakožto židovské národní domoviny.“⁴⁷⁰ Tento výrok, uvedený v diplomatické korespondenci je zpětně nazýván Balfourovou deklarací, všeobecně chápanou jako příslib budoucí židovské autonomie na území Palestiny, ačkoliv o příslibu vytvoření nezávislého státu se v ní explicitně nehovoří. Sýrii a Libanon navíc Británie v tajných dohodách přenechala francouzskému vlivu, což bylo šerífem Husajnem vnímáno jako přímé porušení dohody. Židovští a arabští zástupci se do Londýna sjeli, aby jednali o možných alternativách k dělení Palestiny poté, co Woodheadova komise ve zprávě z listopadu předchozího roku nedoporučila vznik dvou samostatných států a káhirský kongres ze října 1938 toto řešení rovněž odmítl.⁴⁷¹

Zpětně se zdá, že konference byla od počátku odsouzena k nezdaru. Arabští zástupci odmítli sedět se Židy u téhož stolu, takže bylo nutno přejít na kyvadlovou diplomacii. Mezi delegáty kolovaly kopie Protokolů síónských mudrců a britské návrhy řešení byly židovským zástupcům předloženy 15. března, v den, kdy nacistická vojska překračovala československé hranice. V reakci na selhání konference St. James se Velká Británie rozhodla jednostranně deklarovat svou vizi Palestiny jakožto dvou-národního

⁴⁶⁹ Komplettní přepis korespondence Husajn-McMahon viz: Pre-State Israel: The Hussein-McMahon Correspondence (July 15 – August 1916). *Jewish Virtual Library*.

⁴⁷⁰ Balfour Declaration. *The Avalon Project – Yale Law School, Lillian Goldman Law Library*.

⁴⁷¹ Quandt, William Bayer et al. *The Politics of Palestinian Nationalism*. (University of California Press 1974), str. 24.

státu formou takzvané Bílé knihy. V britském žargonu se pojmem Bílá kniha rozuměl strategický dokument stanovující politickou linii pro určitou oblast. Tento konkrétní dokument je někdy pro odlišení od ostatních nazýván „MacDonaldova Bílá kniha“, případně „Bílá kniha 1939“. Pro sionistické hnutí představovala nově nastavená politika zásadní ránu, a to ze dvou důvodů. Zaprvé, v zájmu zachování demografického status quo byla židovská imigrace do Palestiny omezena na 75 tisíc osob během následujících pěti let. Tento záměr zazněl již na konferenci v paláci St. James. S ohledem na narůstající nebezpečí pro židovské obyvatelstvo v Evropě a imigrační restriktce ve všech zemích, které by přicházely v úvahu jako možná útočiště, to bylo vnímáno s hlubokou hořkostí. Bílá kniha však zasáhla ještě hlouběji. Jejím druhým kritickým bodem totiž bylo zpochybnění obecně rozšířeného chápání Balfourovy deklaráce, jakožto příslibu budoucí židovské státnosti:

Vláda Jeho veličenstva věří, že zakladatelé Mandátu, do něhož byla vtělena Balfourova deklaráce, nemohli mít v úmyslu přetvořit Palestinu do židovského státu proti vůli arabské populace v zemi [...] formulace, na které se [Balfourova] deklaráce odkazuje, neříkají, že by Palestina jako celek měla být přetvořena na židovskou národní domovinu, nýbrž že takováto domovina by měla být založena V PALESTINĚ.⁴⁷²

Tato změna čtení Balfourovy deklaráce by v podstatě znamenala konec nadějí na samostatný židovský stát. K reakcím, které zazní v následující kapitole, namítá Šlomo Avineri, že ačkoliv Izraelci s oblibou považují Bílou knihu za „ten svůj Mnichov“,

⁴⁷² British White Paper of 1939 on Palestine (MacDonald White Paper). *The Avalon Project – Yale Law School, Lillian Goldman Law Library*. (kapitálky na konci citovaného odstavce jsou použity v originále).

ve skutečnosti ji lze vnímat i jako protiklad Mnichova. Podle jeho názoru byla sepsána „jinou Británií“, než tou mnichovskou – Británií, která se již chystala na válku, avšak potřebovala si uvolnit ruce tím, že uklidní bezpečnostní situaci v koloniích a navrženými ústupky posílí loajalitu arabského obyvatelstva v těchto koloniích.⁴⁷³

⁴⁷³ Avineri, Šlomo. The Munich Agreement as History and Analogy. *Jerusalem Center for Public Affairs* 5. září 2018.

17. “Druhý československý churban” – Rozpad československa na pozadí londýnských rozhovorů (1. ledna – 31. března 1939)

Zprávy o připravované konferenci sdílely titulní strany s titulky o protizidovských opatřeních v Československu,⁴⁷⁴ jako by snad měly Britům připomínat, že Židům Mnichov žádný mír nepřinesl. V diskurzu sionistického tisku se v této době potvrzuje motiv zatvrdělého odporu – Československo se bránit nemohlo, avšak my budeme. Nepřekvapí, že nejsilněji bylo toto téma viditelné v bojovných revizionistických médiích, která hlásala rozhodný odpor již v době Mnichova, a navíc prezidentu sionistické organizace Chajimu Weizmannovi nemohla odpustit, že je s Británií vůbec ochoten jednat. Týdeník *ha-Jarden* přirovnal prezidenta sionistické organizace k Edvardu Benešovi: „Jednat dnes s Anglií – a pouze s Anglií, to znamená naplňovat úlohu, kterou splnila Benešova vláda v Mnichově – přijmout bez jakéhokoliv odporu britské rozhodnutí.“⁴⁷⁵ Ještě několikrát pak zopakoval, že Britové „nám připravují ‘mnichovskou’ konferenci“⁴⁷⁶

V den začátku londýnských rozhovorů pak *ha-Maškef* představil svou vizi vyjednávací strategie, podle níž mají Židé v Palestině pouze jedinou možnost, a to stát se v případě hrozící války vojenskou silou, s níž je třeba počítat a na níž je případně možné se

⁴⁷⁴ Viz např.: *Ha-Boker*, 29. ledna 1939, str. 1.

⁴⁷⁵ *Ha-Jarden* 6. ledna 1939, str. 1.

⁴⁷⁶ *Ha-Jarden* 13. ledna 1939, str. 3.

spolehnout. Ve dvoudílném článku nazvaném „A kdyby vypukla válka“ autor, podepsaný J. Moskowski, vyjádřil naději, že snad i Britové už pochopí, že Mnichov pouze posílil agresora. Ve své analýze vychází z podobné premisy jako tisk hlavního proudu: „Hned po Mnichovu panoval pocit, jakoby se všem a dokonce i sionismu zhroutil svět. Zdálo se, že po Československu budou židovské zájmy obětovány.“ Z této výchozí premisy však autor vyvozuje návrh nové strategie – pro případ, že by Arabové skutečně chtěli vyvolat dojem, že rozložení sil ve Středomoří, je jakýmsi „druhým Versailles“, které je třeba revidovat, nastiňuje svou vlastní vizi jižšuvu, jakožto ozbrojené síly, která může pomoci udržet britské pozice ve Středomoří a odvrátit tak možnost, že by Britové v důsledku arabského nátlaku mohli mít zájem řešit Palestinu podobně jako Československo.⁴⁷⁷ Používání odkazů na Mnichov k partikulárním ideologickým zájmům a vnitropolitickým třenicím nebylo zdaleka pouze doménou revizionistů. Z opačného pólu lze zmínit například komunistické vnímání Mnichova podle sovětské linie, například když měsíčník *Kol ha-Am* označil vzniklou situaci za výsledek „kapitalistické pro-fašistické politiky“⁴⁷⁸

Na rozdíl od podzimu 1938 se však bojovné hlasy, byť formulované diplomatictěji, začaly výrazněji objevovat i v diskurzu hlavního proudu. Jakoby se všechna sionistická média v jakési „palebné přípravě“ před začínajícími rozhovory pokoušela vyslat do Londýna neústupný propagandistický vzkaz a veřejně formulovat pozici, s níž do rozhovorů vstupují. V úvodníku z 9. února 1939, dva dny po začátku konference St. James, tak například labouristický *Davar* napsal:

⁴⁷⁷ *Ha-Maškef*, 7. února 1939, str. 2. *Ha-Maškef*, 8. února 1939, str. 2.

⁴⁷⁸ *Kol ha-Am*, 1. ledna 1939, str. 3.

Je možné, že vůdci arabského hnutí skutečně věří v druhý Mnichov, a je [rovněž] možné, že jejich pomahači jsou ochotni je v takoveto víře podporovat. Židovskému národu se dostalo již řady znamení od špatných proroků během přípravy londýnských rozhovorů. On však ví, že to, co se stalo v Mnichově, se nestalo jednostranným porušením závazků, nýbrž s československým souhlasem, byť vynuceným. Poslední tři roky krvavých střetů v Erec Jisrael však dokázaly, že na jišuv nebude hrůza a donucení platit.⁴⁷⁹

V přímé narážce na neúspěšný pokus lorda Runcimana ze srpna a září 1938 o kyvadlovou diplomacii mezi sudetskými Němci a československou vládou, napsal *The Palestine Post* 8. března 1939, že Židé v Palestině „se nenechají runcimanovat“, a že „jakékoliv navrhované britské záruky zvažují v duchu záruk nedotknutelnosti pro Československo poté, co bylo rozděleno. Uvědomují si, že jakýkoliv menšinový status není zárukou života, svobody, majetku ani štěstí.“⁴⁸⁰

Hlavní pozornost tisku se však v této době upírala především do Londýna a Československo samotné by v polovině března 1939 snad postupně z titulních stran vymizelo, kdyby nedošlo k rozpadu státu, obsazení Čech a Moravy a vyhlášení Protektorátu. Ačkoliv se deníky sporadicky věnovaly otázce fašismu a antisemitismu ve slovenské společnosti, samotná otázka slovenského separatismu zůstala na okraji pozornosti. Lze to dobře doložit frekvenční analýzou zaměřenou na počty článků věnovaných Slovensku. Z té je patrné (viz Graf 4), že výraznější pozornosti se Slovensku dostávalo teprve na jaře roku 1939 a to ještě konkrétně v polovině března 1939. Bratislava do té doby zůstala ve

⁴⁷⁹ *Davar*, 9. února 1939, str. 1.

⁴⁸⁰ *The Palestine Post*, 8. března 1939, str. 1.

Obrázek 10: Počty článků zmiňujících specificky Slovensko jako hlavní téma – Časová osa souborných výsledků v pěti sledovaných listech (*Davar*, *The Palestine Post*, *ha-Arec*, *ha-Cofe* and *ha-Boker*) mezi 1. zářím 1938 a 31. březnem 1939.

stínu Prahy. Jednotlivé deníky v jišuvu vydaly k tématice Slovenska od 1. září 1938 do 31. března 1939 každý kolem dvacítky článků, přičemž téměř tři čtvrtiny tohoto počtu připadají na březen 1939. Zbytek tvoří krátké reflexe vídeňské arbitráže a sporadické zmínky o specifikách slovenského antisemitismu. Nejméně článků ze sledovaných listů k otázce Slovenska vydal nábožensko-sionistický *ha-Cofe*, který se za celé uvedené období otázky Slovenska věnoval pouze v devíti článcích. Nejvíce naopak centristický *ha-Boker*, který se Slovensku věnoval ve 27 článcích, z nichž polovina byla publikována v únoru a březnu

1939. Židovský tisk přitom v tomto ohledu nebyl výjimečný. Srovnání s londýnskými *Timesy*, které za stejné období vydaly k otázce Slovenska 18 článků, z toho 10 v březnu 1939, ukazuje, že i významné západní tituly si sílícího slovenského separatismu povšimly teprve v posledních dnech a týdnech.

Zprávu o slovenské deklaraci nezávislosti umístila většina sionistických deníků na titulní strany. O pohybech nacistických vojsk a přípravě na obsazení Čech a Moravy měly tyto listy pouze neurčité informace. Zatímco *Davar* z 15. března 1939 spekoval, že Hitler nemá žádný zájem na likvidaci Československa, německé okupační jednotky se již přibližovaly ku Praze.⁴⁸¹ Pouze v oddíle věnovaném zprávám obdrženým na poslední chvíli se objevuje krátká poznámka o tom, že „je dnes v noci očekáván Hitlerův krok, který změní mapu Evropy.“⁴⁸² O narůstajícím napětí, stanném právu na Slovensku a rozmístění československé armády na hranicích mezi německým a slovenským územím píše *ha-Maškej*,⁴⁸³ který druhý den vychází s palcovými titulky: „Německé ultimátum Československu?“⁴⁸⁴ Ve všech vydáních z tohoto dne pak titulky o rozpadu Československa sdílí titulní stranu se zprávami o průběhu londýnských jednání a požadavcích předložených arabskou a židovskou stranou.⁴⁸⁵ *Ha-Arec* opatřil rozsáhlý souhrn zpráv o vrcholícím rozpadu Československa emotivním titulkem „Druhý československý churban“.⁴⁸⁶ Den před samotnou německou invazí hovoří o slovenské žádosti

⁴⁸¹ *Davar*, 15. března 1939, str. 5.

⁴⁸² *Davar*, 15. března 1939, str. 1.

⁴⁸³ *Ha-Jom [Ha-Maškej]*, 13. března 1939, str. 1 a 4.

⁴⁸⁴ *Ha-Jom [Ha-Maškej]*, 14. března 1939, str. 1.

⁴⁸⁵ *Davar*, 15. března 1939, str. 1; *The Palestine Post*, 15. března 1939, str. 1; *Ha-Boker*, 15. března 1939, str. 1; *Ha-Cofe*, 15. března 1939, str. 1.

⁴⁸⁶ *Ha-Arec*, 15. března 1939, str. 1.

o vojenskou pomoc, a přidává informace o údajném pohybu „čtrnácti divizí“ německých vojsk. Nebyl to přitom první případ použití emotivního pojmu *churban* k popisu dění v Československu.⁴⁸⁷ Používání tohoto původně biblického pojmu lze chápat jako další z příkladů odkazování na zkázu prvního a druhého jeruzalémského Chrámu, výše dokumentovaný na projekcích do díla Karla Čapka, avšak současně se tento pojem prosazoval jako jedno z raných označení blížící se katastrofy pro evropské židovstvo v době, kdy samotné pojmy *holokaust* a *šó'a* ještě nesly širší významy.⁴⁸⁸

Když se londýnské rozhovory ocitly ve slepé uličce, představila britská diplomacie ústy Malcolma MacDonalda své vlastní návrhy, které s ohledem na datum zveřejnění 15. března musely být trpkou shodou okolností sepisovány v ten samý moment, kdy Adolf Hitler lámal Emila Háchu v Berlíně a kdy se nacistická vojska chystala překročit „zaručené“ hranice druhé Československé republiky. Sionistický tisk reagoval slovy, že se „nejhorší obavy Židů“⁴⁸⁹ začínají stávat realitou. *The Palestine Post* umístil shrnutí britských požadavků, jako například omezení židovské imigrace do Palestiny na titulní stranu vedle zpráv o obsazování Čech a Moravy nacistickými vojsky.⁴⁹⁰ *Ha-Arec* umístil popis jednání mezi Chaim Weizmanem a Neville Chamberlainem na titulní stranu přímo pod „československý churban“⁴⁹¹ *Davar*

⁴⁸⁷ *Davar*, 16. března 1939, str. 3, nebo *Ha-Cofe*, 25. listopadu 1938, str. 6.

⁴⁸⁸ Ofer, Dalia: Linguistic Conceptualization of the Holocaust in Palestine and Israel, 1942-1953. *Journal of Contemporary History*, vol. 31, No. 3. (Jul., 1996); Tarant, Zbyněk: “Why do We Call the Destruction of the European Jewry ‘The Holocaust?’” in: Zoufalá, Marcela (ed.): *Jewish Studies in the 21st Century: Prague – Europe – World. Jüdische Kultur: Studien zur Geistesgeschichte, Religion und Literatur*. (Wiesbaden: Harrassowitz 2014), str. 183–194.

⁴⁸⁹ *The Palestine Post*, 16. března 1939, str. 12.

⁴⁹⁰ Tamtéž, str. 1.

⁴⁹¹ *Ha-Arec*, 15. března 1939, str. 1.

Obrázek 11: Titulní strana ha-Arec z 15. března 1939. Palcové titulky oznamují „Druhý česko-slovenský churban“. Podtitulek "Slovensko a Podkarpatská Ukrajina vyhlásily nezávislost – a 'požádaly o vojenskou pomoc od Hitlera'" © Historical Jewish Press.

učinil následujícího dne podobný krok a v úvodníku ve vztahu k selhávajícím londýnským rozhovorům uvedl, že pokud „tento poslední pokus o záchranu spolupráce mezi Británií a Židy neuspěje, pak to bude znamenat konec dvacetiletého britsko-židovského partnerství podobně, jako okupace Prahy znamená konec versailleského systému.“⁴⁹²

Davar nazval nacistickou okupaci “Úplným koncem Česka”⁴⁹³ a v dolním rohu titulní strany přinesl pohled do zákulisí redakce, údajně zavalené znepokojenými telefonickými dotazy čtenářů na jediná dvě témata: Londýn a Praha. Znovu se vrací k analogii mezi Československem a jišuvem. Pokouší se spekulovat, nakolik může okupace Československa představovat ohrožení pro jišuv s ohledem na to, jak západní demokracie probíhající okupaci jen bezradně přihlížejí, nebo zda by tato událost mohla naopak znamenat onen tolik kýžený budíček pro Británii a její

⁴⁹² *Davar*, 16. března 1939, str. 1.

⁴⁹³ Tamtéž.

spojení.⁴⁹⁴ Na straně šest se pak totéž vydání *Davaru* pozastavuje nad podivuhodným výrokem britského ministra zahraničí, Lorda Halifaxe, který měl údajně v reakci na otázku, zda německá invaze nepředstavuje porušení mezinárodních záruk o nedotknutelnosti československých hranic podle mnichovské dohody, odpovědět, že „v současnosti již žádné československé hranice neexistují a tím pádem neexistují ani žádné záruky.“⁴⁹⁵ Sionistickému jišuvu zněla tato slova jako děsivé zpochybnění britských záruk a příslibů na jejichž platnosti přímo závisela současnost a budoucnost židovské národní domoviny.

Ha-Cofe umístil zprávy o okupaci Československa přímo pod výčet britských návrhů a aby snad nedošlo k mýlce o tom, že tyto dva články spolu mají souviset, umístil mezi ně analýzu závěrů londýnských rozhovorů s úvahou, zda je mohou sionisté za dané situace přijmout, nadepsanou stručně a jasně: „Nikoliv!“⁴⁹⁶ Totéž učinil i *The Palestine Post*, jehož šéfredaktor, Geršon Agron nazval svůj úvodník: „Nevyhnutelná podobnost“. V tomto textu, vloženém mezi zprávou o okupaci Československa a londýnských rozhovorech, napsal:

Srdcím, která tento večer s napětím očekávala britské návrhy ohledně Palestiny, se dnes přitížilo a dolehla na ně ta nevyhnutelná analogie. Restituce jak Židů tak Čechů vycházela z téhož štědrého impulzu před mnoha lety, když se zdálo, že svět nachází soudnost [...]. Návrhy budou zveřejněny později dnes večer, kdy se očekává, že pan MacDonald předloží jejich autorizované shrnutí tisku, poté co jej ještě samostatně projedná

⁴⁹⁴ *Davar*, 16. března 1939, str. 1.

⁴⁹⁵ Tamtéž, str. 6. Pro více informací ohledně britských záruk československých hranic viz např.: Taylor, Telford. *Munich – The Price of Peace*. New York: Doubleday, 1979, str. 919–922.

⁴⁹⁶ *Ha-Cofe*, 16. března 1939, str. 1.

s Araby a Židy. [...] Židům tento plán nenabízí ani možnost budoucích diskuzí, ani budoucí spolupráci. Právě to muselo být stěžejním bodem jednání Dr. Weizmanna s premiérem a koloniálním sekretářem. Návštěva u premiéra je vnímána jako pokus zachránit základnu spolupráce pět minut před dvanáctou. Pokud by nebyla úspěšná, znamenalo by to konec anglo-židovské spolupráce tak, jako okupace Prahy znamená konec versailleské éry, [...] Rozpad Česko-Slovenska znamená příliv dalších 350 000 Židů na kymácející se loď židovské mizérie v ten samý den, kdy britská vláda oznamuje, že přijímání Židů do Palestiny bude po určité době podléhat arabskému souhlasu a mezitím bude omezena arabským požadavkem na dominanci.⁴⁹⁷

K otázce Brity navrhovaného menšinového statutu pro Židy v Palestině pak ve vlastním pravidelném sloupku na straně 12 ještě Geršon Agron dodal: „Ale samozřejmě, že zde budou ony slavné záruky pro menšiny a řada bezpečnostních pojištění pro různé komunity v Palestině. Britská vláda, a patrně i sousední arabské státy, se za ně samy zaručí. Jak nápadně se to podobá oněm slavným zárukám československé hranice, jejichž skutečná povaha byla tak překvapivě odhalena v několika posledních dnech.“⁴⁹⁸ *Ha-Boker* si pak položil řečnickou otázku, proč vůbec svět předpokládal, že by snad Hitler mohl dodržet svůj slib. Část viny přisoudil také Československu, které se podle názoru anonymního autora nedokázalo rozhodně postavit na odpor a říci „Ne!“, když prý ještě mělo šanci.⁴⁹⁹ Tento a další podobné hlasy jsou dokladem toho, jak sionistický tisk z narativu „mnichovské zrady“ vyvozoval své vlastní specifické sdělení o nutnosti sverřepé

⁴⁹⁷ *The Palestine Post*, 16. března 1939, str. 1.

⁴⁹⁸ Tamtéž, str. 12.

⁴⁹⁹ *Ha-Boker*, 16. března 1939, str. 2.

obranu. Nejdále v tomto ohledu opět zašli revizionisté. Když *ha-Maškejf* 16. března oznamoval okupaci Československa palcovým titulkem: „Nacistické monstrum pohltilo Československo,“ doplňuje tento titulek heslem: „Národ, který nebojuje za svoji svobodu, skončí jako národ otroků.“⁵⁰⁰

Sedmnáctý březen byl posledním dnem londýnských rozhovorů. Titulní strany židovského tisku tak věnovaly palcové titulky neúspěšné konferenci a důvodům, proč sionističtí představitelé odmítli britské návrhy. U většiny titulů tak analýza výsledků St. James Conference odsunula dění v okupovaném Československu dovnitř výtisku, jako například u *Davaru*, který těmto událostem věnoval pátou a šestou stranu.⁵⁰¹ O dva dny později je však Československu v *Davaru* věnováno celých šestnáct unikátních článků. Na straně pět se v rozsáhlé analýze, nazvané: „Bod zlomu v britské politice?“ vrací anonymní autor k otázce záruk, a to v narážce na zmínky o britském návrhu, aby hranice budoucí židovské domoviny v Palestině byly určeny mezinárodní komisí. „Přesně tak i mnichovská dohoda, ke které Hitler připojil svůj podpis, hovoří o tom, že hranice Československa mají být stanoveny mezinárodní komisí. Jak je ale možné ‘sladit’ tyto záruky a závazky s tím, co se děje právě teď.“ Poslední věta je vytištěna tučným písmem: „Jak je v této chvíli vůbec možné spoléhat na jakékoliv záruky?“⁵⁰² Na straně šest tentýž list přetiskuje přepis reportáže z francouzského rozhlasu o atmosféře v ulicích Prahy. A o dva dny později konstatuje, že „události ve střední Evropě rovněž ovlivnily jednání Komise pro Palestinu.“⁵⁰³

⁵⁰⁰ *Ha-Maškejf* 16. března 1939, str. 1.

⁵⁰¹ *Davar*, 17. března 1939, str. 6.

⁵⁰² *Davar*, 19. března 1939, str. 5. Viz podobný článek také v *The Palestine Post*, 13. března 1939, str. 6.

⁵⁰³ *Davar*, 20. března 1939, str. 1.

Ha-Maškef vyšel 17. března s palcovým titulkem „Jišuve, tvůj osud je ve tvých rukách!“ Emotivní titulěk vyjadřoval rozhodný odpor revizionistů proti výsledkům londýnských rozhovorů. Revizionisté navíc za výsledek konference v paláci St. James volali k zodpovědnosti samotného prezidenta mezinárodní sionistické organizace: „Weizmann ještě nerezignoval“,⁵⁰⁴ hlásí pohoršeně podtitul téhož článku. Na straně 2 je pak uvedena karikatura zobrazující Chajima Weizmanna jako dřevorubce podsekávajícího sekyrou „londýnských rozhovorů“ strom „mandátu“, na jehož větvi sedí křehká dívka „jišuvu“.⁵⁰⁵ Karikatura má ve skutečnosti doplňovat komentář, kde autor podepsaný J. Mirog přirovnává Weizmannův podpis na protokolech jednání z Londýna k Háchovu podpisu Hitlerova ultimáta: „Tak jako nyní Hitler disponuje textem souhlasu českého prezidenta, kterým svěřuje správu Česka do jeho rukou, tak má i [Malcolm] MacDonald dohodu o kapitulaci prezidenta *Sochnutu*, který souhlasí se zrušením Mandátu a nechává sionismus a hebrejský jišuv, jakož i úděl raněné diaspory výhradně na milosti a nemilosti Británie.“⁵⁰⁶

Tentýž den rovněž vyšel v *ha-Maškefu* sloupek s názvem „Československo – lekce i výstraha“. Článek staví Československo jako odstrašující příklad toho, kam má údajně vést národní zbabělost. Jeho autora neznáme. Podepsal se pouze akronymem „š. j-n“, ovšem jeho téměř nepřeložitelný grafomanský styl, plný nadbytečných interpunkčních znamének, pahýlů vět a podtržených částí textu, je v rámci sionistického tisku natolik jedinečný, že se jej jiným badatelům možná podaří ztotožnit s konkrétní osobou:

⁵⁰⁴ *Ha-Maškef*, 17. března, str 1.

⁵⁰⁵ Tamtéž, str 2.

⁵⁰⁶ Tamtéž.

Případ Československa – země Masaryka – není pouze národní tragédií pro Čechy, ale i lekcí a varováním... Nestačí jen soucítit s bolestí Čechů, je nutné se především poučit... V září 1938 měli Češi v rukách možnost bojovat proti nepříteli, byť hrůznému a silnému – zvítězit, nebo padnout se zbraní v ruce ve válce za důstojnost svého národa a [nečitelné], ve válce za současnost a za budoucí generace. Pokud by Německo obsadilo odbojné Česko, zůstala by alespoň doba hrdinství a války, na které by bylo možno vychovat mladou generaci a vštípit jí niterný sen o znovuzrození, sen o svobodě a odplatě... Představitelé českého národa se nepostavili své historické roli čelem. [...] Nechtěli, nebo nedokázali pochopit, že logickým důsledkem Mnichova č. 1 musel být a bude Mnichov č. 2: Berlín 15. března; vlajka s hákovým křížem nad hradem králů a knížat na Hradčanech a němečtí [komisaři?] v Praze, Brně, Plzni... Pro Židy je Londýn Mnichov č. 1. Souhlasit, byť jen s kousíčkem, a nebojovat proti němu až do konce – tzn. Dostat se do Mnichova č. 2, který způsobí, že podmínky budou nadiktovány v kancelářích arabské komise. A jejich důsledkem bude vyhlazení jišuvu, konec. Sen mnoha generací, diaspory se rozplyne.⁵⁰⁷

Vlastní, nelichotivý rozbor britské zahraniční politiky přinesl téhož dne i *The Palestine Post*, když léta 1938 a 1939 označil za sérii selhání a opět propojil Československo s Palestinou: „Věc se má tak, že se Britům povedlo odcizit si Židy, aniž by za to získala arabskou spolupráci, stejně tak jako když Česko-Slovensko padlo do německých rukou, aniž by přitom byl zajištěn mír ve světě.“⁵⁰⁸ *Ha-Boker* si přisadil zprávou o tom, že mnichovská

⁵⁰⁷ *Ha-Maškejf*, 17. března 1939, str. 2. Srozumitelnost už tak chatrného textu dále komplikuje kombinace nekvalitního tisku ve spojení s digitalizací v nízkém rozlišení, která činí některá slova zcela nečitelnými.

⁵⁰⁸ *The Palestine Post*, 20. března 1939, str. 6.

dohoda vyvolala nejistotu i v dalších regionech, včetně Skandinávie, ohrožované rostoucím německým vlivem.⁵⁰⁹ *Davar* téhož dne přetiskl oficiální reakci britské vlády na obsazení Československa, která sice německý krok odsoudila, ovšem konstatovala, že mnichovskou dohodu považuje stále za platnou.⁵¹⁰ Velká Británie ostatně prohlásila mnichovskou dohodu za neplatnou teprve v roce 1942 v souvislosti s heydrichiádou a vyhlazením českých vesnic Lidice a Ležáky.⁵¹¹

Reportáže o situaci na obsazeném území, zejména pak tíživá situace českých Židů, se objevovaly uvnitř výtisků. Se zpožděním několika dnů také tisk informuje o pozadí a samotném průběhu jednání mezi Adolfem Hitlerem a Emilem Háchou, zejména s ohledem na způsob, jakým byl Hácha přinucen podepsat „pozvání“ pro nacistická vojska pod hrozbou bombardování Prahy.⁵¹² *Davar* v tomto kontextu polemizoval s propagandistickými oznámeními, podle kterých mělo být Háchovo rozhodnutí zcela dobrovolné a neměl být pod žádným nátlakem.⁵¹³ Deník je několik dnů později staví do protikladu s reportáží britského *Daily Telegraph*, který popisoval podrobný průběh celého jednání, včetně faktu, že Hácha během jednání zkolaboval a bylo nutno přivolat lékaře.⁵¹⁴

⁵⁰⁹ *Ha-Boker*, 19. března 1939, str. 3. Již dříve psal *Ha-Maškeif* v podobném duchu o Pobaltí: *Ha-Jarden*, 6. ledna 1939, str. 3. *Ha-Boker*, 7. prosince 1938, str. 2. Ji také použil pro popis situace v Tunisku.

⁵¹⁰ *Davar*, 19. března 1939, str. 5.

⁵¹¹ Kuklík, Jan – Němeček, Jan. „Cesta k oduznání Mnichova za 2. světové války“ In: Němeček, Jan (ed.): *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004), str. 132–144.

⁵¹² *Davar*, 21. března 1939, str. 1; *Ha-Maškeif*, 21. března, str. 1.

⁵¹³ *Davar*, 23. března 1939, str. 3.

⁵¹⁴ *Davar*, 28. března 1939, str. 5.

V následujících dnech tisk přinášel výpovědi o atmosféře v okupované zemi, často od zahraničních dopisovatelů, kteří zemi s příchodem okupačních vojsk s obavami o vlastní bezpečnost opustili. Dopisovatel listu *ha-Arec*, kterému se pak podařilo nasednout na jeden z posledních vlaků do Varšavy, popsal atmosféru v Praze v posledních hodinách před příjezdem německých okupačních vojsk. V emotivní reportáži hovoří o panice, údajných útocích na německé obchody a české Židy hledající úkryt na venkově, nebo stojící ve frontách před konzuláty. V reakci na hlasité projevy odporu vůči prezidentu Háchovi pak svou reportáž nazval: „Češi dnes pochopili, že je zradil Hácha, nikoliv Beneš.“⁵¹⁵ Také *Davar* hovoří o „panice“ v českých městech, zástupech uprchlíků, včetně židovských, v ulicích Brna, Olomouce a Moravské Ostravy. Tvrdí rovněž, že Pražané měli raději opustit hlavní město, než aby byli nuceni sledovat nacistickou vojenskou přehlídku na Václavském náměstí a poukazuje na údajný prudký nárůst počtu sebevražd mezi Židy, kteří nově uvázli na území ovládaném nacisty.⁵¹⁶ *Ha-Arec* konstatuje, že se vojenská přehlídka na Václavském náměstí měla uskutečnit „za zavřenými okny a zataženými roletami“.⁵¹⁷ Svůj vlastní popis atmosféry z pera zahraničního korespondenta přinesl i *ha-Maškif*.⁵¹⁸ Tentýž deník rovněž přebírá zprávu z agentury STA, podle které měl počet sebevražd mezi českými Židy dosáhnout úrovně srovnatelné s Vídní krátce po anšlusu.⁵¹⁹ Všechny listy, kromě revizionistů, pak s úlevou informovaly o příjezdu Maxe Broda, kterému se podařilo spolu s Felixem

⁵¹⁵ *Ha-Arec*, 21. března 1939, str. 3.

⁵¹⁶ See also: *Ha-Arec*, 26. března 1939, str. 2.

⁵¹⁷ *Ha-Arec*, 20. března 1939, str. 1.

⁵¹⁸ *Ha-Maškif*, 22. března str. 2.

⁵¹⁹ *Ha-Maškif*, 22. března, str. 1.

Weltschem na poslední chvíli posledním vlakem 14. března 1939 opustit Československo. Oba přátelé společně po dlouhé cestě přes Polsko, Rumunsko a dále po moři na lodi Bessarabia dne 22. března bezpečně dorazili do Tel Avivu.⁵²⁰ Zprávy o jejich příjezdu a první rozhovory přinesly *Davar*, *ha-Arec* i *ha-Boker*.⁵²¹ *Davar* v přehledovém článku připomněl svým čtenářům význam Maxe Broda a jeho díla.⁵²²

Protižidovské incidenty ze strany Čechů nebyly sionistickým tiskem zaznamenány. *The Palestine Post* citoval pohled dopisovatele *Timesů*, který napsal, že: „v Praze nedošlo k žádným scénám civilistů mlátících Židy, podobným těm které poznamenaly loňské obsazení Vídně.“ *The Palestine Post* však důrazně odmítl domněnku, že „Herr Hitler sám podobné excesy zakázal“.⁵²³ Navzdory všem protižidovským incidentům, k nimž došlo během období druhé republiky, *The Palestine Post* cítí, že londýnské *Timesy* poněkud nechápuou povahu českého národa, na který stále nahlíží v prezírávém „mnichovském duchu“:

Zaprvé není jakýkoliv důvod se domnívat, že by Hitler podobný rozkaz vydával; zadruhé, pogromy ve Vídni, nebyly nějaké „excesy“, nýbrž byly nařízeny a organizovány shora; a zatřetí, v Praze se nemohly odehrávat proto, že v českém hlavním městě neexistuje masová podpora pro nacismus, která by umožnila dodat [takovýmto výjevům] zdání spontaneity. I slepci v temné

⁵²⁰ Pro Brodovy a Weltschovy vzpomínky na napínavý útěk z Československa viz: Schimdt, Karsten, *Kafkas fast unbekannter Freund: das Leben und Werk von Felix Weltsch (1884–1964): ein Held des Geistes, Zionist, Journalist, Philosoph* (Königshausen & Neumann 2010), str. 237–238.

⁵²¹ *Ha-Arec*, 22. března 1939, str. 3. *Davar*, 23. března 1939, str. 12. *Ha-Boker*, 22. března 1939, str. 1.

⁵²² *Davar*, 29. března 1939, str. 2.

⁵²³ *The Palestine Post*, 29. března 1939, p.6. Deník reaguje na článek: *The Times*, 18. března 1939, str. 11.

místnosti by to mělo být jasné, ale jak už jsem řekl, mnichovský duch přežívá dál.⁵²⁴

Období intenzivního zpravodajského zájmu o dění v Československu a později na nacisty vyhlášeném území Protektorátu Čechy a Morava na jaře 1939 bylo obecně kratší, nežli v případě sudetské krize a mnichovské dohody. V porovnání se zářím a říjnem roku 1938, kdy se Československo dokázalo udržet týdnů na titulních stranách, na jaře roku 1939 zájem opadl po několika dnech a pozornost se začala přesouvat k jiným tématům. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava lze sledovat, jak se některé deníky pojmu „Protektorát“ zpočátku vyhýbají, případně jej píší v uvozovkách. Další, jako například *Davar* ještě řadu týdnů a měsíců tvrději píší „Česko“, nebo „Československo“. Tituly, které od 19. listopadu 1938 respektovaly pomlčku v názvu „Česko-Slovensko“ se v této době vracejí k psaní bez pomlčky. Jakkoliv je toto odmítání používat pojem „Protektorát“ výrazem podpory legitimitě československé státnosti a protestu proti nacistické okupaci, přineslo to s sebou i některé nezamýšlené důsledky, kdy se nacistické zločiny na okupovaném území Protektorátu objevují s názvem „Česko“, nebo „Československo“ v názvu, což může vést k nedorozumění ohledně zodpovědnosti za zločiny, které pak byly v článcích popsány.

Zpravodajství o dění na území bývalého Československa se koncem března 1939 přesunulo na méně významná místa uvnitř výtisků, přičemž hlavním tématem byla situace Židů, kteří při hledání azylu v tehdy ještě demokratickém Československu uvázli proti své vůli na území ovládaném nacisty. Když *ha-Arec* referuje o prvních vlnách zatýkání Židů na území Čech a Moravy,

⁵²⁴ *The Palestine Post*, 29. března 1939, str. 6.

píše o vzniklé situaci jako o „Hitlerově pasti“.⁵²⁵ V sionistickém tisku se množily zprávy o tom, že československým Židům bylo uloženo zaplatit likvidační pokutu ve výši deseti milionů korun tak, jak to bylo požadováno po německých a rakouských Židech v listopadu 1938 po říšském pogromu.⁵²⁶ Dne 26. března pak *Davar* na straně 8 píše, že všichni čelní představitelé československého židovstva měli být zatčeni a umístěni do vazby.⁵²⁷

V hlubším rozboru událostí posledních měsíců pak *Davar* z 28. března 1939 došel k závěru, že Československo de facto přišlo o svou nezávislost již v polovině ledna 1939 v souvislosti s protizidovskými zákony, stanovením „numeru clausu“ a revizím občanství pro uprchlíky označené za „hrozbu pro národní zájmy“. Všechny tyto antisemitské a totalitářské tendence, které *Davar* vnímal jako výsledek německého nátlaku, byly podle tohoto listu důkazem, že Československo bylo Německem ovládáno dávno před faktickým obsazením a vyhlášením Protektorátu:

V zoufalé snaze o usmíření Třetí říše přinášela československá vláda jednu oběť za druhou: Židy, emigranty, národní občanská práva, svobodu, společenské výtobytky, humanitu, která tvořila základ státu, jakož i poslední pojítka k pokroku a civilizovanému světu. Snad by bylo možné přesvědčit český národ o nutnosti chláholit Německo podle zásady appeasementu výměnou za zachování nezávislosti. Pro český národ je však přesto velmi obtížné věřit v princip appeasementu, když vládu Německa tvoří nacisté. Ani ta nejchytřejší československá vláda by nedokázala přemalovat zločiny cizinců na národní zájem a svého přirozeného nepřítele na přítele a ochránce.⁵²⁸

⁵²⁵ *Ha-Arec*, 22. března 1939, str. 2; *Davar*, 22. března 1939, str. 1

⁵²⁶ *Ha-Arec*, 21. března 1939, str. 1.

⁵²⁷ *Davar*, 26. března 1939, str. 8.

⁵²⁸ *Davar*, 28. března 1939, str. 2.

Pozoruhodný pohled na české dějiny z pera anonymního autora otiskl revizionistický list *ha-Maškef* 26. března 1939 s názvem „Vzestup a pád Čech“. Český národ je zde popisován jako lid, který sice na jedné straně byl průkopníkem slovanské kultury, ovšem na druhé straně se až příliš věnoval duchovním záležitostem, než aby bojoval za nezávislost. Článek je plný řady pozoruhodných zkratk, kdy například českou kulturu považuje za pramen kultury polské, Karla IV. popisuje jako germanizátora a připojení k Rakousku-Uhersku jako důsledek husitských válek. Rakouskému mocnářství pak autor připisuje podíl na oživení slovenského národního povědomí, které mělo být Rakouskem údajně záměrně posilováno jako katolická protiváha české reformaci. O období českých knížat píše v tom smyslu, že jde o období, kdy Češi nebojovali za svou nezávislost „*po vzoru Beneše*“. Mnichovská konference a nacistická okupace je podána jako další z dlouhé řady případů, kdy se Češi Němcům prostě vzdali.⁵²⁹ O čtyři dny později si *ha-Maškef* pro posílení své argumentace vypůjčil hlas tureckého listu *Cumhurriyet*: „„Největším zklamáním v celé československé katastrofě je“, píše ‚Cumhurriyet‘, že se ani Češi, ani jiný národní útvar alespoň nepokusil postavit svým nepřátelům na odpor. [...] Těžko se chápe, jak může nezávislý národ, byť národ malý – nechat ostatní, aby určovali jeho osud. Národ, který se takto chová, ubližuje sobě i ostatním.“⁵³⁰

V pravidelném redakčním úvodníku „*Al ha-Miḥpé*“ („Na pozorovatelně“) pak *ha-Maškef* vykresluje Československo jako varování pro sionistické představitele (v listu často označované jako *poštej ha-regel*, neboli „zkrachovalci“, „bankrotáři“), kteří se podle názoru autora zachovali v Londýně stejně „zbaběle“, jako Češi,

⁵²⁹ *Ha-Maškef*, 26. března 1939, str. 3.

⁵³⁰ *Ha-Maškef*, 30. března 1939, str. 2.

když připustili, aby se vůbec jednalo o konkrétních ústupcích ze strany sionistů:

Avšak dojem z téhle staré písničky je, že se gubernáti jišuvu a oficiální představitelé nepoučili z české tragédie. Z té tragédie, ve které našemu národnímu hnutí mravokárci kázali: „podívejte, vždyť i Česko ustoupilo“. Nikterak se nepoučili z české situace, že ani velká, skvěle vyzbrojená armáda (ne jen na okrasu) s pevnostmi a tisíci pěti sty letadly nestačí na obranu svobody, když je řízena politikou pacifismu a „demokracie“. Když je otrávená jedem socialismu, kvůli kterému se nenačila bojovat na život a na smrt za národní svobodu a nezávislost. Česká tragédie a polský postoj by nás měly přinejmenším naučit, že mládež bez bojového ducha, neschopná přinášet oběti a zvládat obtíže, je pak v podobně osudových dnech zápasu o národní svobodu jako nicka, jako úplná nula.⁵³¹

⁵³¹ *Ha-Mas'kef*, 31. března 1939, str. 2.

18. Závěry, aneb o „mnichovských lekcích“

Sionistický tisk na přelomu let 1938 a 1939 věnoval Československu intenzivní zpravodajskou pozornost, vyjádřenou stovkami článků a desítkami vydání, ve kterých „malý národ ve vzdálené zemi“ představoval hlavní zprávu dne. Přibližně polovina z tohoto intenzivního zpravodajského pokrytí souvisí s prostým faktem, že se Československo ocitlo uprostřed světového dění. Optikou druhé světové války, která měla vypuknout necelý rok po Mnichovu, lze říci, že po československo-německé hranici tehdy symbolicky probíhala fronta proti nacismu. Zákonitosti gatekeepingu přitom motivují novináře, aby se vždy soustředili na místa konfliktů a kontroverzí. První důvod pro takto intenzivní zpravodajský zájem o Československo tedy v tomto ohledu není nikterak překvapivý.

Sionistický tisk během vrcholící krize vyjadřoval své hluboké sympatie „malé“, tehdy ještě stále demokratické zemi ohrožované výrazně silnějším nacistickým režimem. Tuto rétoriku je možné zaznamenat téměř po celém ideovém spektru, a to i přesto, že sionistický tisk v Erec Jisrael byl vyhlášený svým stranickým partikularismem a ideovými půtkami ve vnitropolitických otázkách. V případě Československa však hlas jišuvu zní překvapivě jednotně a mírně odlišné hlasy lze zaznamenat pouze na okrajích politického spektra – v publikacích krajně pravicových revizionistů a prosovětských komunistů. To může být opět způsobeno několika faktory. K pocíťované uniformitě zpravodajství dozajista přispíval fakt, že se jednalo o zahraničně-politické téma.

Ačkoliv některé ze sionistických deníků byly schopny vyslat, nebo si v Československu nasmlouvat vlastní korespondenty, jde spíše o vzácné případy. Drtivá většina zpravodajských informací přicházela do Palestiny skrze některou z mezinárodních agentur, nebo byla převzata ze zahraničních médií (nebo ji dokonce zahraniční zpravodajská agentura převzala ze zahraničního média atd.). To pochopitelně omezovalo variabilitu obsahu, takže redakce mohly popustit uzdu své kreativitě maximálně volbou titulku, podtitulku, členěním obsahu, případně v jeho vynalézavém umístění do „vhodného“ kontextu. Toto „kontextuální pomrkávání“ na čtenáře, kdy se zpráva o negativních důsledcích Mnichova „náhodně“ ocitne na titulní straně vedle analýzy možných negativních závěrů komise či konference chystané britskou mandátní správou pro Palestinu, mohlo být součástí taktiky na obcházení britské cenzury. Ta se patrně zaměřovala hlavně na verbální obsah textu a hodnotila jednotlivé zprávy izolovaně, aniž by kladla dostatečnou pozornost na zvolený kontext.

Rovněž se zdá, že cenzura postupovala striktněji ve věci vnitropolitických problémů v Palestině a zaměřovala se na zprávy, které by mohly být vnímány jako přímé podněcování k nenávisti, nebo k útokům na britskou mandátní správu. Je ale až překvapivé, co všechno nechala cenzura projít – otevřenou kritiku appeasementu a Chamberlainova establishmentu včetně provokativních karikatur, jasné vymezování proti Bílé knize, nebo příklady mezi Mnichovem a Londýnem. Je možné, že zprávy, které se na povrchu tvářily jako kritika appeasementu, nedráždily mandátní cenzurní orgány tolik, jako explicitní výroky k domácí situaci v Palestině. Na mnoha místech se zdá, jako by si sionistický tisk byl této „slabiny“ v cenzurních opatřeních vědom a používal zprávy, formálně se tvářících jako kritika Mnichova, k nastolování

agendy ve vnitropolitických otázkách, čímž se opět vracíme k onomu „kontextuálnímu pomrkávání“. Současně tím ale tisk přispíval k habitualizaci a následné institucionalizaci *argumentum ad Monachium* v sionistickém paralelním narativu.

První vlna sympatií sionistického tisku vůči Československu během vrcholící sudetské krize vycházela ze skutečného zájmu o osudy obdivovaného masarykovského státu. Tendence projektovat židovskou optiku na československou zkušenost sahala až do té míry, že byly používány biblické příměry – rozpad republiky byl symbolicky připodobňován ke zničení Jeruzalémského chrámu a rozpadu izraelského království, kterýžto diskurz přisoudil Karlu Čapkovi úlohu proroka Jeremiáše, oplakávajícího zničený chrám a zašlapanou velkolepost Jeruzaléma. Druhá vlna sympatií už ale byla do značné míry vedena obavami o vlastní budoucnost. Na rozdíl od Čechů, kteří z narativu „mnichovské zrady“ vyvodili pocit nedůvěry v možnost ovlivnit vlastní osud, již tento narativ „mnichovské zrady“ přetavil ve varovný signál, že Židé nemohou spoléhat na nikoho, a svoji svobodu si mohou vybojovat pouze oni sami. Tento přístup úzce souvisí s étosem svépomoci či soběstačnosti (hebrejsky: *histamchut acmit*), který představuje mízu židovského státotvorného hnutí. Snaha o založení židovského státu vychází z přání, aby Židé konečně zodpovídali sami za sebe. S touhou po získání nezávislosti na ostatních národech byla spojena i touha odhodit vnitřní „diasporní jho“ a v procesu jakéhosi kolektivního přechodového rituálu zrodit nového člověka, nového Žida – samostatného, sebevědomého a aktivního. Právě odsud pramení fenomén *šlilat ha-gola*, neboli negace diaspor. Potřeba vlastního jazyka souvisí s přáním odhodit závislost na jazycích diaspor. Umění a literatura budoucího židovského státu měly být nově oprostěna od diasporních vlivů

a vycházet z vnitra židovské kultury. Židovský stát měl mít silnou soběstačnou armádu tak, aby nemusel spoléhat na pomíjivou přízeň a ochranu od jiných národů.

O soběstačnosti hovořily již zakládající ideové texty sionismu, ať už to byla *Autoemancipace* Leona Pinskera z roku 1882,⁵³² nebo *Židovský stát* Theodora Herzla z roku 1896.⁵³³ Ve svých básních k ní vyzýval Chajim Nachman Bialik.⁵³⁴ Heslem raného sionismu bylo Herzlovo heslo: „*Im tircu, ejn zo agada*“ („Když chcete, nemusí to být fantazie“), které zvalo k aktivnímu přispění na realizaci sionistické vize. Soběstačnost vyzdvihovala dobová filmová propaganda jako například v ikonickém snímku *Land of Promise (Le-chajim chadašim)* režiséra Judy Lemana z roku 1935. Různé podoby svépomocného étosu nalezly svá vlastní vyjádření ve všech proudech sionismu od kulturního přes labouristický až po revizionistický. Když se kolem tohoto konceptu vedly mezi jednotlivými proudy sionistického hnutí spory, tak se vedly ohledně jeho významu či rozsahu, avšak nikoliv o jeho samotné podstatě.⁵³⁵

Když tedy sionistický tisk volil své odpovědi na mnichovskou dohodu, činil tak právě ve shodě s étosem svépomoci. Sionisté v tomto duchu přijali Mnichov v podstatě jako potvrzení

⁵³² Pinsker, Leo. *Auto-Emancipation: An Appeal to His People By a Russian Jew*. In: Hertzberg, Arthur. *The Zionist Idea – A Historical Analysis and Reader* (The Jewish Publication Society of Philadelphia 1997), str. 181–198.

⁵³³ Herzl, Theodor. *Židovský stát: Pokus o moderní řešení židovské otázky* (Praha: Academia 2009).

⁵³⁴ Lassner, Jacob – Troen, Ilan S. *Jews and Muslims in the Arab World: Haunted by Pasts Real and Imagined* (Rowman & Littlefield Publishers 2007), str. 255.

⁵³⁵ Populární izraelská anekdota vypráví o tom, jak si Bůh svolal zástupce tří náboženství a oznámil jim, že se chystá seslat na svět novou potopu. Zatímco se papež a nejvyšší imámové vracejí domů, aby připravili své ovečky na neodkladný den zučtování, izraelský premiér přijíždí zpět do vlasti a oznamuje národu: “přátelé, máme asi tak dva týdny na to, abychom se naučili dýchat pod vodou”.

pravdivosti svých základních ideových východisek a současně jako výzvu k prohlubování samostatnosti a svépomoci ve světě, kde žádné dohody a žádné záruky neplatí. A jakkoliv sionistický tisk vycházel z podobného narativu „mnichovské zrady“, který známe i z českého prostředí, snažil se jej přetavit právě do diskurzu aktivní činorodosti. Československu byly vyjadřovány sympatie. Bylo litováno. Zaniklému státu náležela úcta. Současně se ale jméno Edvarda Beneše stalo v určitých kruzích – a nikoliv jen těch radikálních – synonymem kapitulace a politické naivity. Na výročí typu: „My se nenecháme runcimanovat!“ lze sledovat, jak je z narativu „mnichovské zrady“, který hluboce zakořenil v českém i sionistickém myšlení vyvozováno vlastní národní ponaučení – na rozdíl od Československa, které se nebránilo, my se bránit budeme! V sionistickém diskurzu se tímto mnichovským narativem stal součástí antikoloniální rétoriky vůči britské mandátní správě.

Bílá kniha a začátek druhé světové války měly současně ukázat slabiny tohoto étosu. Novým krédem pro následujících několik let se měl stát Ben Gurionův výrok „Budeme bojovat ve válce, jako by Bílá kniha neexistovala a budeme bojovat proti Bílé knize, jako by nebyla žádná válka.“⁵³⁶ Jišuv měl v následujících letech pocítit bezmoc, přičemž étos svépomoci v tomto kontextu spíše prohluboval vzniklou frustraci. Poválečné dohady o tom, zda sionistické hnutí vyvinulo dostatečné úsilí na záchranu Židů v Evropě, mají i tuto paradoxní rovinu. Pocit bezmoci či vlastního selhání v nich stojí v protikladu k étosu *histamchut acmit*. Když *sabry* (rodilí Izraelci) kritizovali přeživší holokaust pro jejich údajnou pasivitu, činili tak právě z pozice hlásající aktivní přístup k vlastní obraně. V kanceláři velitele izraelského letectva visí slavná fotografie izraelských stíhacích letounů nad

⁵³⁶ Shapira, Anita. *Israel – A History*, str. 88.

koncentračním táborem Auschwitz II. z roku 2003, na zadní straně opatřená vlastnoručním nápisem: „Izraelské letectvo nad Osvětím – jménem státu Izrael a židovského lidu. Pamatujme. Nezapomeňme. Spoléhejme pouze na sebe.“⁵³⁷ To, co na první pohled vypadá jako kýčovitý holokaustový symbol, lze plně pochopit, pouze pokud rozumíme této ústřední úloze svépomoci a s ním souvisejícího traumatu z vlastní bezmoci.

K rychlému usazení „mnichovského traumatu“ ve sdílené paměti jišuvu a pozdějšího Izraele mohly přispět i nešťastné výroky státníků – ať už to byl Chamberlainův rozhlasový projev z 27. září, nebo Hitlerovo srovnání palestinských Arabů se sudetskými Němci. Svou roli patrně sehrály i nešťastné časové shody a souvislosti – s napětím očekávaná zpráva Woodheadovy komise byla zveřejněna ráno po říšském pogromu a britský návrh na omezení židovské migrace do Palestiny byl předložen v den, kdy nacistická vojska zahajovala obsazování Československa. Jednou věcí je, když tisk záměrně nastoluje určitou agendu či diskurz. Jinou věcí však je, když ironie dějin pomáhá mezi příjemci zpráv posílit pocit, že takto nastavená agenda či diskurz byly od počátku „prorocké“.

Vypuknutí druhé světové války na několik let zmrazilo celý proces budování židovského státu a Bílá kniha v podstatě zakonzervovala *status quo* na dalších téměř devět let. Podobně jako v případě druhé Československé republiky, ani v případě jišuvu nevíme, kam a jak rychle by rozjetý státoptvorný proces dospěl, nebo jak by vypadal blízkovýchodní konflikt, kdyby jej válečné události nezbrzdily o dalších šest let a následně do něj

⁵³⁷ Shavit, Ari. Fighter Jets Over Auschwitz – IAF Commander Talks About a Mission That Shaped Israel's Future Decisions. *Ha-Arec* 10. září 2013.

nepřilily stovky tisíc uprchlíků přeživších holokaust. Stát Izrael vznikl teprve v květnu 1948 v mocenském vakuu vzniklém po stažení Velké Británie z Palestiny. V době rozsáhlých násilných přesunů milionových populací, souvisejících s dozvuky druhé světové války v Evropě a dekolonizačními procesy na Dálném východě mělo násilné vyhánění zasáhnout i Židy žijící v arabských zemích, jakož i palestinské Araby, kterým mnichovská analogie přisoudila úlohu sudetských Němců. Právě zde narážíme na poněkud problematické zákoutí mnichovských analogií. Pokud totiž přisoudíme jedné populaci roli sudetských Němců, pak přitom nelze opomenout jejich poválečný osud. Mnichovský příměr může v takovémto kontextu získat výhrůžný rozměr. Ten může mít ostatně v izraelském diskurzu dodnes – zaznívá často jako varování, že se židovský stát chystá vzít věci do vlastních rukou bez ohledu na názor mezinárodního společenství. Četné operace v zahraničí, jako únos nacistického zločince Adolfa Eichmanna v roce 1960, překvapivý úder proti arabským armádám v roce 1967, likvidace atentátníků z Mnichova po roce 1972, záchrana rukojmí z Entebbe v roce 1976 nebo útoky proti vojenskému jadernému výzkumu v Sýrii, Iráku a Íránu jsou praktickými projevy této rozhodné, odhodlané mentality.

A jak si stál sionistický tisk v jišuvu ve vztahu k informování o situaci Židů v Československu? V úvodním přehledu bylo konstatováno, že tomuto tématu věnovaly židovské deníky v Palestině výrazně větší podíl místa, než například *The Times* použité jako kontrolní vzorek. Oproti tradičnímu dělení zpravodajství na „domácí“ a „zahraniční“ je v sionistickém tisku patrná neméně zásadní kategorie „zpravodajství z diaspory“. Jako kdyby třeba český tisk pravidelně a intenzivně informoval o dění v komunitách českých expatů v americkém Texasu, nebo rumunském

Banátu. Toto specifikum sionistického tisku pochopitelně vychází z rozsahu a transnacionálního charakteru židovské diaspory, kde příbuzenské vazby často sahaly přes několikere státní hranice, nemluvě o multikulturním charakteru jišuvu samotného.

Pravidelný čtenář židovského tisku v Palestině mohl díky zpravodajství z Československa získat vcelku realistickou představu o aktuálním procesu rozpadu demokratických a liberálních struktur v okleštěné republice. Poněkud hůře na tom ale byl sionistický tisk s analýzou hlubších příčin těchto procesů. Projevy antisemitismu byly často vysvětlovány jako „důsledek německého nátlaku“ a domácí antisemitské tendence české společnosti byly spíše opomíjeny. Nezaznívaly žádné připomínky agrárnických antisemitských excesů z období první republiky, nebo pornografických protižidovských karikatur Karla Rélinka. Hilsnerova aféra a pogromy na Moravě z 20. let byly zapomenuty. V některých případech byl český antisemitismus vysvětlován povrchními odkazy na národnostní konflikt a obviňování Židů z „němčení“. Sionistický tisk v tomto ohledu mohl nevědomky přejímat obraz, který Židům přisuzovali antisemité.

Na několika místech se židovský tisk v Palestině pozastavil nad „přizpůsobivostí“ s jakou Češi rychle přijali nový řád věcí a ke kritice domácího antisemitismu se patrně nejvíce přiblížil právě při popisu „ohebnosti“ páteře pomnichovského národa. I přesto se však zdá, jako by étos idealizace masarykovského Československa dokázal v sionistickém diskurzu přetrvat ještě řadu měsíců poté, co bylo dědictví tohoto státu svými vlastními nositeli radikálně odmítnuto. Neexistují žádné důkazy pro závěr, že by sionistický tisk československý antisemitismus snad nějak účelově marginalizoval, byť svou roli mohla sehrát určitá nevyřčená solidární snaha neoslabovat Československo

vytahováním podobných kauz v době, kdy se tento stát, vnímaný jako ojedinělý spojenec uprostřed neklidné Evropy, ocitl v hledáčku nacistické propagandy. O přibývajících projevech a institucionalizaci antisemitismu během druhé republiky bylo v tisku pravidelně informováno, avšak komentáře v názorových rubrikách byly spíše sporé, případně ve stínu ostatních dějinných událostí v Evropě prostě zanikly.

Sympatie k československé demokracii, jakož i souhra časových, geopolitických a historických zvrátů v kombinaci se snahou sionistického tisku nastolit agendu kritickou k appeasementu v prostředí silné cenzury s cílem vymezit si pole před klíčovými jednáními o budoucnosti Palestiny způsobily, že Mnichov pronikl do izraelské sdílené paměti skoro stejně hluboko, jako do té české. Jednou z charakteristik hluboce zavedeného diskurzu je fakt, že jej jeho nositelé bezvýhradně přijímají, bez většího rozmyslu opakují a odkazy na něj dokáží pochopit i z drobných narážek učiněných svými politickými lídry. Mnichov dodnes patří v Izraeli k těmto druhům diskurzu. Při porovnání jeho soudobých projevů, z nichž některé byly citovány v úvodu knihy, s jeho prvotními projevy je až překvapivé, jak málo se vlastně proměnil. A to v ostrém kontrastu například s procesem institucionalizace paměti holocaustu, který v dějinách moderního Izraele zažil několik zásadních zvrátů.⁵³⁸ Základní diskurzivní rámec Mnichova dostal svou téměř finální podobu již během událostí samých a aktualizuje se pouze kontext, v němž je Mnichov citován.

Tato kniha vychází z teoretického předpokladu, že jeden diskurz může, byť i neúmyslně, vytlačovat jiné. Mnichov je učebnicovým příkladem takovéhoho diskurzu. Mnichovská rétorika v tomto

⁵³⁸ Tarant, Zbyněk. *Diaspora paměti – židovská paměť a reflexe holocaustu v Izraeli a Spojených státech 2. poloviny 20. století* (Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni 2013).

procesu může představovat rétorickou zbraň ve střetu dvou hnutí, která se obě považují za projekt dekolonizace a budování nového národa. Nadužívání těchto obrátů, jakkoliv třeba míněné jako upřímná obranná reakce představitelů státu, který se cítí v ohrožení, však může vést až k démonizaci protistrany a nežádoucímu vyhrocování probíhajícího konfliktu – ztotožnění Palestinců se sudetskými Němci může v duchu Mertonova sebenaplňujícího se prorocství vést až k voláním po „sudetoněmeckém řešení“, a tedy vyhnání. Pozitivní morální apel proti usmiřování tyranů na úkor ohrožených populací se tím může zvrhnout v útočnou nacionalistickou rétoriku vůči národnostní minoritě. Chceme-li i přes veškerá varování před úskalími historických analogií a „poučení z minulosti“ opravdu vyvozovat z mnichovských událostí jakési morální lekce, pak tou nejdůležitější – ať už pro Čechy, Izraelce či Palestince – bude překonat pokušení, abychom se ve světě plném tyranů sami nestali tyrany. Vždyť už Josef Čapek si krátce po Mnichovu zapsal do deníku památná slova:

Z dopuštění dějin nastane u nás rozmach nacionalismu, vlastenectví, které bude mizernou imitací nacionalismu německého a italského i španělského Francova. Budou se snažiti dát nám nejhroznější cizotu ve jménu češství a nebudou to cizinci, nýbrž právě ti nejryčnější vlastenci, kdo nám bude rváti jazyky z úst. Co by mohlo být v této nešťastné zemi brutálnější než útlak německý? – Český, přece! Budou se vydávati za ústa a rámě národa, za jeho plnomocníky; ale právě to, co bude pod nimi trpěti co budou políckovati obrněnou pěstí a šlapati okovanou botou – právě to bude národ. V národě je však vždycky něco věčnějšího, než v jeho škůdcích, co nemůže být do poslední jiskřičky udupáno a co neskonává: mravní síly.⁵³⁹

⁵³⁹ Čapek, Josef. *Psáno do mraeků* (Praha: František Borový 1947), str. 177.

19. Použité zdroje

Primární prameny

„Britská demarše na odpověď československé vlády“. *Fronta.cz*, dostupné z: <https://www.fronta.cz/dokument/britska-demarse-na-odpoved-ceskoslovenske-vlady> [cit. 20.10.2018].

„Britsko-francouzská nota předložená československé vládě.“ *Fronta.cz*, dostupné z: <https://www.fronta.cz/dokument/britsko-francouzska-nota-predlozena-ceskoslovenske-vlade> [cit. 20.10.2018].

„Chamberlain’s radio broadcast“ 27. září 1938, dostupné z: <http://www.st-andrews.ac.uk/~pv/munich/czdoc09.html> [cit. 20.10.2018].

„Balfour Declaration“. *The Avalon Project – Yale Law School, Lillian Goldman Law Library*, dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp [cit. 20.10.2018].

„British White Paper of 1939 [full text]“. *Lillian Goldman Law Library – Middle-East Documents*, dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp [cit. 20.10.2018].

„British White Paper of 1939 on Palestine (MacDonald White Paper)“. *The Avalon Project – Yale Law School, Lillian Goldman Law Library*, dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp [cit. 20.10.2018].

Davar – elektronický archiv dostupný na stránkách Národní knihovny izraele: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Pages/davar.aspx> [cit. 20.10.2018].

Ben Gurion, David, *Letters to Paula* (London: Mitchell Valentine 1971), str. 167.

Ha-Arec archiv listu – dostupný ve fyzické kopii v Ústředním sionistickém archivu CZA PR\25005 or in Ari'ela House library on microfilms.

Ha-Boker archiv listu – dostupný ve fyzické kopii v Ústředním sionistickém archivu CZA PR\25002.

Ha-Cofe – elektronický archiv dostupný na stránkách Národní knihovny izraele: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Pages/hatsopeh.aspx>.

Hitler, Adolf. *Die Reden des Führers am Parteitag Großdeutschland 1938*. (Zentralverlag der NSDAP, Mnichov 1939).

Chamberlain, Neville. *In Search of Peace: Speeches, 1937–1938*. London: The National Book Association 1939.

Jewish Daily Bulletin – archiv listu – dostupný z: <https://archive.jta.org> [cit. 20.10.2018].

Ješivat hanhalat ha ha-sochnut ha-jehudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 2.10.1938 [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 2.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 5.

Ješivat hanhalat ha ha-sochnut ha-jehudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 4.10.1938 [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 4.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 4.

Ješivat hanbalat ha ba-sochnut ha-jehudit še-nitqajema bi-rušalajim be-jom 9.10.1938 [Zasedání Řídícího výboru Židovské agentury, konané v Jeruzalémě 9.10.1938], Central Zionist Archives S100/25b, str. 2(6214).

Karel Čápek – ha-Magafa ha-lavana (machaze), Avigdor ha-Meiri, 1937
– IDCPA 238003/9.2.7.

„Pre-State Israel: The Hussein-McMahon Correspondence (July 15 – August 1916).“ *Jewish Virtual Library*, dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence-july-1915-august-1916> [cit. 20.10.2018].

„Programové prohlášení vlády 13.12.1938.“ *Úřad vlády České republiky*, dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1938-1939-csr/rudolf-beran/ppv-1938-1939-beran.pdf> [cit. 20.10.2018].

The Palestine Post – elektronický archiv dostupný na stránkách Národní knihovny izraele: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Pages/Palestine-Post.aspx> [cit. 20.10.2018]

The Times newspaper – elektronický archiv listu – dostupný na: <http://www.thetimes.co.uk/tto/archive/> [cit. 20.10.2018].

Záznam jednání Nevilla Chamberlaina a Adolfa Hitlera v Berchtesgadenu.
British National Archives (FO 371/21738).

Literatura

- Abu El-Haj, Nadia. *Facts on the Ground: Archaeological Practice and Territorial Self-Fashioning in Israeli Society* (University of Chicago Press 2002).
- Adwan, Sami – Bar-On, Dan (eds.) *Learning the Other's Historical Narrative: Israelis and Palestinians* (Beit Jalla: Peace Research Institut in the Middle East 2006).
- Achcar, Gilbert. *The Arabs and the Holocaust – The Arab-Israeli War of Narratives* (Metropolitan Books 2009).
- Aslan-Levy, Eylon: „Gaza is Israel's Munich.“ *Oxford University Politics Blog* 23. března 2014, dostupné z: <https://blog.politics.ox.ac.uk/gaza-israels-munich/> [cit. 20.10.2018].
- Aster, Sidney. „Appeasement: Before and After Revisionism.“ *Diplomacy and Statecraft*, 19 (2008), str. 465–469.
- Baumel, Judith Tydor. “The Heroism of Hannah Senesz: An Exercise in Creating Collective National Memory in the State of Israel.” *Journal of Contemporary History* 31, no. 3 (1996), str. 521–46.
- Ben Jehuda, Nachman. *Masada Myth: Collective Memory and Mythmaking in Israel* (University of Wisconsin Press 1995).
- Berger, Peter L. – Luckman, Thomas. *Sociální konstrukce reality* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 1999).
- Boyd, Douglas A. Hebrew-language clandestine radio broadcasting during the British Palestine mandate, *Journal of Radio Studies*, 6:1(1999), str. 101–115 (105).

- Bruegel, J. W.: *Czechoslovakia Before Munich: The German Minority Problem and British Appeasement Policy* (Cambridge University Press 1973).
- Burgetová, Markéta: *Vysvobod' mne, abych nebyl vinen – Etika v izraelské armádě*. Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni 2015.
- Čapek, Josef. *Psáno do mraků* (Praha: František Borový 1947).
- Čapková, Kateřina – Frankl, Michal. *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933–1938* (Praha: Paseka 2008).
- Eliade, Uzi: „Ha-Arec: me-iton mimsadi le-iton mischari.“ *Kešer* 29 (květen 2001).
- Faber, David. *Munich, 1938: Appeasement and World War II* (New York: Simon & Schuster 2010).
- Filípek, Jan. *Mnichov 1938 – hra o Československo* (Praha: Eduard Grégr a syn, s.r.o. 2001).
- Fišer, Zdeněk. *Poslední pogrom: události v Holešově ve dnech 3. a 4. prosince 1918 a jejich historické pozadí*. (Kojetín: Katos 1996).
- Frankl, Michal – Szabó, Miloslav: *Budování státu bez antisemitismu? Násilí, diskurz loajality a vznik Československa* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2016).
- Foucault, Michel. *Archeologie vědění* (Herrmann & synové 2016).
- Foucault, Michel. *Diskurs, autor, genealogie* (Praha: Svoboda 1994).
- Gebhart, Jan – Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Litomyšl: Paseka, 2004.

George, Margaret: *The Warped Vision – The Warped vision: British foreign policy, 1933–1939* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 1965).

Gilbert, Martin. *Izrael – dějiny*. (Praha: BB art 2002).

Goodman, Giora. British Press Control in Palestine during the Arab Revolt, 1936–1939, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43:4 (2015), str. 699–720 (704 a 707).

Gorny, Yosef. *The Jewish Press and the Holocaust 1939–1945 – Palestine, Britain, the United States, and the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť* (Praha: Slon 2010).

Heimann, Mary. *Czechoslovakia. The State That Failed*. (Yale University Press, New Haven — London 2009).

Herzl, Theodor. *Židovský stát: Pokus o moderní řešení židovské otázky* (Praha: Academia 2009).

Hirsch, Jorge E. “BCS theory of superconductivity: It is time to question its validity.” *Physica Scripta* September 2009 – 80(3):035702.

Hitler, Adolf. *Die Reden des Führers am Parteitag Großdeutschland 1938*. (Mnichov: Zentralverlag der NSDAP 1939).

Hyršlová, Květa: „Die ČSR als Asylland: Historisch-politische Voraussetzungen“. In: Heumos, Peter – Becher, Peter. *Dreh-scheibe Prag – zur deutschen Emigration in der Tschechoslowakei 1933–1939* (München: Oldenbourg 1992), str. 31–41.

- Holý, Jiří: „Divadlo světa v hrách Karla Čapka (doslov).“ In: *Dramata* (Praha: Československý spisovatel 1992), str. 443–465 (456–457).
- Hughes, Matthew: *Britain's Pacification of Palestine*. (Cambridge University Press 2019).
- Cholínský, Jan: *Mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v září 1938* (Kladno: Dílo 2019).
- Janáček, Pavel – Píša, Petr et al. *V obecném zájmu: Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014* (1. a 2. díl), (Praha: Academia 2015).
- Jandová, Dobroslava. *Balneologie*. Grada Publishing a.s. 2008.
- Kárník, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867–1939)* (Praha: Dokořán 2008), str. 360–362.
- Kedourie, Elie. “Egypt and the Caliphate 1915–1946.” *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 3/4 (Oct., 1963), str. 208–248.
- Kedourie, Elie, *Islam in the Modern World* (New York: Holt, Rinehart and Winston 1980).
- King, Gary – Pan, Jennifer – Roberts, Margaret E.: „How Censorship in China Allows Government Criticism but Silences Collective Expression.“ *The American Political Science Review* 107, no. 2 (2013), str. 326–343.
- Kohansky, Mendel. *Hebrew Theatre – Its First Fifty Years*, Jeruzalém: Israel Universities Press 1969, str. 287.

- Kolinsky, Martin: *Law, Order and Riots in Mandatory Palestine 1928–35*. Hampshire: Palgrave MacMillian, str. 110–111.
- Krásá, Miloslav. Džaváharlál Néhrú a Československo v období evropské krize r. 1938. In: *Československý časopis historický*. Praha: Historický ústav ČSAV 14 [64], č. 3, (1966), s. 358–373.
- Krásá, Miroslav. *Looking Towards India* (Brno: Orbis 1969), str. 103–118.
- Kropáček, Rudolf: *Duchovní cesty islámu* (Praha: Vyšehrad 2003).
- Kuklík, Jan – Němeček, Jan. „Cesta k oduznání Mnichova za 2. světové války“ In: Němeček, Jan (ed.): *Mnichovská dohoda – cesta ke destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004).
- Kural, Václav. *Místo společenství – konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta ke odsunu 1936–1945* (Ústav mezinárodních vztahů: Praha 1994).
- Lassner, Jacob – Troen, Ilan S. *Jews and Muslims in the Arab World: Haunted by Pasts Real and Imagined* (Rowman & Littlefield Publishers 2007).
- Lazarus, Ned. „Making Peace with the Duel of Narratives: Dual-Narrative Texts for Teaching the Israeli-Palestinian Conflict.“ *Israel Studies Forum* 23, no. 1 (2008), str. 107–124.
- Lichtheim, George: *Thoughts Among the Ruins: Collected Essays on Europe and Beyond* (Transaction Publishers 1973), str. xv–xvi.
- Litvinoff, Barnett: *Weizmann – Last of the Patriarchs*. New York: Putnam 1976, str. 199.

- Littman, R. J. – Littman, M. L. *Galen and the Antonine Plague*. The American Journal of Philology, Vol. 94, No. 3 (Autumn, 1973), pp. 243–255.
- Luhman, Niklas. *Realita masmédií* (Praha: Academia 2014)
- Madmoni-Gerber, Shoshana. *Israeli Media and the Framing of Internal Conflict: The Yemenite Babies Affair*. (New York: Palgrave-MacMilian 2009).
- May, Ernst R.: *“Lessons” of the Past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy* (New York: Oxford University Press 1973).
- McDonough, Frank. „Chamberlain and the Czech Crisis of 1938: A Case Study in the Role of Morality in the Conduct of International Relations.“ In: *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004).
- Med, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova* (Praha: Academia 2010).
- Merton, R. K.: *Studie ze sociologické teorie* (Praha: SLON 2000).
- Morse, Arthur D.: *While Six Million Died – A Chronicle of American Apathy* (New York: Random House 1968).
- Na’or, Mordechaj: „Ha-Boker: Iton merkaz ve ha-chugim ha-ezrachijim“ *Kešer* 29 (květen 2001).
- Němeček, Jan (ed.): *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě* (Praha: Karolinum 2004).
- Netanyahu, Benjamin: *A Place Among the Nations, Israel and the World* (Londýn: Bantam Books 1993).

- Neville, Peter. *Hitler a appeasement – britský pokus zabránit druhé světové válce*. (Libeznice: Víkend 2008).
- Newman, Ja‘akov – Sivan, Gavri‘el. *Judaismus od A do Z* (Praha: Sefer 1998), str. 9–12.
- Novick, Peter. *The Holocaust and Collective Memory* (Bloomsbury 2001).
- Novick, Peter. *The Holocaust in American Life* (New York: Mariner Book 2000).
- Ofer, Dalia: Linguistic Conceptualization of the Holocaust in Palestine and Israel, 1942–1953. *Journal of Contemporary History*, vol. 31, No. 3. (Jul., 1996).
- Orwell, George. *1984* (Levné knihy 2009).
- Palestine Telegraphic Agency Concludes Agreement with Reuters’, *Jewish Daily Bulletin* 18. dubna 1929, str. 4.
- Pearlman, Moshe: *Ben Gurion Looks Back*. (London: Weidenfield & Nicolson 1965).
- Penslar, Derek J.: „Is Zionism a Colonial Movement?“ In: Katz, Ethan – Leff, Lisa Moses – Mandel, Maud S. (eds.): *Colonialism and the Jews*. (Bloomington: Indiana University Press 2017).
- Pinsker, Leo. „Auto-Emancipation: An Appeal to His People By a Russian Jew.“ In: Hertzberg, Arthur. *The Zionist Idea – A Historical Analysis and Reader* (The Jewish Publication Society of Philadelphia 1997), str. 181–198.
- Pojar, Miloš – Soukupová, Blanka – Zahradníková, Marie (eds.): *Židovská menšina za druhé republiky – sborník přednášek z cyklu ve*

- Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007* (Praha: Židovské muzeum v Praze 2007).
- Porat, Dina and Naor, Mordehai (eds.). *ba-Itanut ha-jehudit be-Erec Jisrael nochach ha-šo'a 1939–1945* (Tel-Aviv: Ministerstvo obrany 2002).
- Porat, Dina: *An entangled leadership: the Yishuv and the Holocaust, 1942–1945* (Tel Aviv: Am Oved 1986).
- Quandt, William Bayer et al. *The Politics of Palestinian Nationalism*. (University of California Press 1974).
- Rataj, Jan. „Česká politika v druhé republikce – kritický pohled na „neznámé“ česství.“ In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, str. 23–26.
- Rataj, Jan. *O autoritativní národní stát – ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939* (Praha: Karolinum 1997).
- Rotberg, Robert I. (ed.) *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict: History's Double Helix* (Bloomington: Indiana University Press 2006).
- Rubin, Adam: „Turning goyim into Jews?: Aliyah and the Politics of Cultural Anxiety in the Zionist Movement, 1933–1939.“ *The Jewish Quarterly Review*, Vol. 101, No. 1 (Winter 2011), str. 73.
- Russell, Nicolas. „Collective Memory before and after Halbwachs.“ *The French Review* 79, no. 4 (2006), str. 792–804 (792).
- Said, Edward W.: *Orientalismus – Západní koncepce Orientu* (Praha: Paseka 2006).

- Sachar, Howard M.: *Dějiny státu Izrael* (Praha: Regia 1998).
- Sedláková, Monika: *Pracovně výchovné tábory*. In: „Museli pracovat pro říši“. (Praha: Státní ústřední archiv v Praze 2004), str. 138–147.
- Segev, Tom: *Sedmý milion: Izraelci a holokaust* (Praha: Paseka 2014).
- Selutin, Michael. „Zeman: I’m Israel’s Best Friend.“ *Israel Today* 1. ledna 2019, dostupné z: <https://www.israeltoday.co.il/read/zeman-im-israels-best-friend/> [cit. 20.10.2018].
- Senor, Dan – Singer, Saul. *Start-up nation – Příběh izraelského hospodářského zázraku*. (Praha: Aligier 2015).
- Shafer, Jack: “Who Said It First?” *Slate.com* 30. srpna 2010, dostupné z: <https://slate.com/news-and-politics/2010/08/on-the-trail-of-the-question-who-first-said-or-wrote-that-journalism-is-the-first-rough-draft-of-history.html> [cit. 20.10.2018].
- Shalev, Chami: „Netanyahu’s Rage at Iran Nuclear Deal Is Fueled by 1938 Western Betrayal at Munich.“ *Ha-Arec* 11. listopadu 2013, dostupné z: <https://www.haaretz.com/.premium-bibi-trapped-in-38-western-betrayal-1.5289106> [cit. 20.10.2018].
- Shapira, Anita. *Israel – A History* (Waltham: Brandeis University Press 2012).
- Shoemaker, Pamela J. – Vos, Tim P.: *Gatekeeping theory* (Routledge 2009).
- Scham, Paul – Salem, Walid – Pogrund, Benjamin (eds.). *Shared Histories: A Palestinian-Israeli Dialogue* (Walnut Creek, CA: Left Coast Press 2005).

- Schimdt, Karsten, *Kafkas fast unbekannter Freund: das Leben und Werk von Felix Weltsch (1884–1964): ein Held des Geistes, Zionist, Journalist, Philosoph* (Königshausen & Neumann 2010).
- Soffer, Oren. *Mass Communication In Israel: Nationalism, Globalization, and Segmentation*. (Berghahn Books 2014).
- Solomon, Norman: „Judaism and the ethics of war.“ *International Review of the Red Cross* Vol. 87/No. 858 (June 2005), str. 306.
- Soukupová, Blanka: “Mýtus konspiračních teorií v moderním ‘českém’ antisemitismu a jeho funkce.” In: Tarant, Zbyněk; Tydlitátová, Věra: „*Spiknutí!*“ – *Úloha antisemitských konspiračních teorií ve veřejném a politickém diskurzu*. (Plzeň: University of West Bohemia 2014), str. 32–51.
- Soukupová, Blanka: „Mýty Prahy v krátkém období druhé republiky: hledání cest k nové identitě české metropole“ In: *Cesty urbánní antropologie*, str. 25–71.
- Soukupová, Blanka. “Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939.” In: *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007.
- Soukupová, Blanka. Jewish reflections upon Munich and the Second Republic. In: Bednařík, Petr – Nosková, Helena – Soukupová, Blanka. *Paměť – Národ – Menšiny – Marginalizace – Identity II*. Urbánní Studie sv. 7 (Praha 2014).
- Spector, Stephen. *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism* (Oxford University Press 2009), str. 253.

Škodová, Markéta et al. *Agenda-setting: teoretické přístupy* (Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i. Praha 2008).

Tarant, Zbyněk: “Když skutečnost překoná nejhorší fámy – Raná reflexe holokaustu očima židovského tisku v jišuvu v 1942.” In: Jelínek, Tomáš; Soukupová, Blanka: *Bílá místa ve výzkumu holokaustu*. (Praha, Havlíčkův Brod: Spolek akademiků Židů 2015).

Tarant, Zbyněk: “Why do We Call the Destruction of the European Jewry “The Holocaust?”” In: Zoufalá, Marcela (ed.): *Jewish Studies in the 21st Century: Prague – Europe – World. Jüdische Kultur: Studien zur Geistesgeschichte, Religion und Literatur*. (Wiesbaden: Harrassowitz 2014).

Tarant, Zbyněk. *Diaspora paměti – židovská paměť a reflexe holokaustu v Izraeli a Spojených státech* (Plzeň: ZČU v Plzni 2013).

Tarant, Z.: „Předvečer prvního churbanu. Reflexe eskalující Sudecké krize očima židovského tisku v Palestině ve dnech 1. až 15. září 1938.“ In: Zoufalá, M. et al.: *Rozpad židovského života, 167 dnů druhé republiky* (Praha: Academia 2016).

Tarant, Z.: “From Munich to London – Responses to the Czechoslovak Crisis of 1938–1939 in the Press of the Yishuv in Palestine”. *Chilufim – Zeitschrift für Jüdische Kulturgeschichte*. 24/2018.

Taylor, Telford. *Munich – The Price of Peace*. (New York: Doubleday 1979).

Tesař, Jan. *Mnichovský komplex – jeho příčiny a důsledky*. (Praha: Prostor 1989), str. 84–125.

- Thomas, W. I. – Thomas, D. S. *The child in America: Behavior problems and programs* (New York: Knopf 1928).
- Troen, Ilan S.: *Imagining Zion – Dreams, Designs, and Realities in a Century of Jewish Settlement* (Yale University 2003).
- Vyšný, Paul, *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich* (Basingstoke: Palgrave Macmillan 2003).
- Wein, Martin Joachim: *Slovanský Jeruzalém – Jak Češi založili Izrael* (Praha: Academia 2018).
- Wyman, David S.: *The Abandonment of the Jews* (New York: The New Press 2007).
- Yegar, Moshe. *Československo, sionismus, Izrael – historie vzájemných vztahů* (Prague: Victoria Publishing, 1997).
- Zertal, Idith – Eldar, Akiva: *Lords of the Land: The War Over Israel's Settlements in the Occupied Territories, 1967–2007* (Hachette 2009).
- Zoufalá, Marcela – Holý, Jiří (eds.): *Rozpad židovského života – 167 dní druhé republiky* (Praha: Academia 2016).

Online zdroje

- „About the Newspaper – Davar“. *Historical Jewish Press*, dostupné z: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/English/Pages/Davar.aspx> [cit. 20.10.2018].
- „About the Newspaper – HaTzofeh“. *Historical Jewish Press*, dostupné z: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/English/Pages/hatsopeh.aspx> [cit. 20.10.2018].

- „About the Newspaper – Kol HaAm“. *Historical Jewish Press*, dostupné z: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/English/Pages/kol-haam.aspx> [cit. 20.10.2018].
- „About the Newspaper – The Palestine Post“. *Historical Jewish Press*, dostupné z: <http://web.nli.org.il/sites/jpress/english/pages/palestine-post.aspx> [cit. 20.10.2018].
- „Československá armáda v roce 1918 vedla pogrom proti Židům.“ *Česká televize* 17.3.2013, dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1111599-ceskoslovenska-armada-v-roce-1918-vedla-pogrom-proti-zidum> [cit. 20.10.2018].
- „Defense Budget Comparison.“ *Global Firepower*, dostupné z: <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.asp> [cit. 20.10.2018].
- „GDP comparison (current US\$).“ *World Bank*, dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.cd> [cit. 20.10.2018].
- „Ha-Aretz.“ *Jewish Virtual Library*, dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/haaretz> [cit. 20.10.2018].
- „Hillary Clinton says Vladimir Putin’s Crimea occupation echoes Hitler.“ *The Guardian* 6. března 2014, dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/hillary-clinton-says-vladimir-putins-crimea-occupation-echoes-hitler> [cit. 20.10.2018].
- „History of Radio in Israel.“ *Jewish Virtual Library*, dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-of-radio-in-israel> [cit. 20.10.2018].

- „Imran Khan likens inaction over Kashmir to appeasing Hitler.“ *The Guardian* 11. srpna 2019, dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/11/imran-khan-likens-global-inaction-on-kashmir-to-appeasing-hitler> [cit. 20.10.2018].
- „Iraq War Resolution“ – *Zápis z jednání Sněmovny reprezentantů 13. února 2007*, str. H1053, dostupné z: <https://www.congress.gov/congressional-record/2007/2/13/house-section/article/h1492-2?r=110> [cit. 20.10.2018].
- „Israel apologises for likening Iran deal to Munich Agreement.“ *Middle East Monitor* 9. srpna 2016, dostupné z: <https://www.middleeastmonitor.com/20160809-israel-apologises-for-likening-iran-deal-to-munich-agreement/> [cit. 20.10.2018].
- „Israeli prime minister: We thank the Czech government for its support.“ *Vláda.cz* 5. prosince 2012, dostupné z: <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/israeli-prime-minister-we-thank-the-czech-government-for-its-support-101610/> [cit. 20.10.2018].
- „Michael, Goodwin: Obama has his Munich moment with Putin and Crimea.“ *The New York Post* 15. března 2014, dostupné z: <https://nypost.com/2014/03/15/obama-has-his-munich-moment-with-putin-and-crimea/>
- „Milevski, Lukas. Historical Analogies and Western Policy-making Concerning the Baltic Region.“ *Foreign Policy Research Institute* 9. května 2017, dostupné z: <https://www.fpri.org/article/2017/05/historical-analogies-western-policymaking-concerning-baltic-region/> [cit. 20.10.2018].

- „Mnichov je stejné trauma jako srpnová invaze, míní Češi. Většina už ale Němcům odpustila.“ *Česká televize* 29.9.2018, dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2608502-mnichov-je-stejne-trauma-jako-srpnova-invaze-mini-cesi-vetsina-uz-ale-nemcum> [cit. 20.10.2018].
- „Netanyahu: EU response on Iran reminiscent of appeasement of Nazis.“ *Ynet* 15.7.2019, dostupné z: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5550828,00.html> [cit. 20.10.2018].
- „Palestine and Egypt To Be Connected by Cable“, *Jewish Daily Bulletin* 12. června 1927, str. 4.
- „Shamir Leaves White House Session with U.S. Assurances on Gulf Crisis.“ *Jewish Telegraphic Agency* 12.12.1990, dostupné z: <https://www.jta.org/1990/12/12/archive/shamir-leaves-white-house-session-with-u-s-assurances-on-gulf-crisis> [cit. 20.10.2018].
- „Sino-Vatican agreement, a new Munich agreement.“ *AsiaNews.it* 29. listopadu 2018, dostupné z: <http://www.asianews.it/news-en/Sino-Vatican-agreement,-a-new-Munich-agreement-45604.html> [cit. 20.10.2018].
- „Syria: ‚This is our Munich moment‘, says John Kerry.“ *BBC* 7. září 2013, dostupné z: <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-24004687/syria-this-is-our-munich-moment-says-john-kerry> [cit. 20.10.2018].
- „The Rift: U.S. Strongly Rebukes Sharon for Criticism of Bush, Calling It ‚Unacceptable‘.“ *The New York Times* 6. října 2001, dostupné z: <https://www.nytimes.com/2001/10/06/world/nation-challenged-rift-us-strongly-rebukes-sharon-for-criticism-bush-calling-it.html> [cit. 20.10.2018].

Ahren, Raphael – Cortelessa, Eric: „Defense Ministry compares Iran nuclear deal to Munich Agreement.“ *The Times of Israel* 5. srpna 2016, dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/israel-bitterly-rejects-obamas-claim-it-now-backs-iran-nuclear-deal/> [cit. 20.10.2018].

Ajalon, Elišaba: „Palqor“ Sipura šel sochnut ha-jedi'ot šel ha sochnut ha-jehudit. *Kešer*. 4 (listopad 1988), str. 71–76, dostupné z: http://humanities1.tau.ac.il/shalom_rosenfeld/images/hashlamot_30_11/4מאמא-רמאמא-עבשילא-רמאמא-וולייא.pdf [cit. 20.10.2018].

Avineri, Šlomo. The Munich Agreement as History and Analogy. *Jerusalem Center for Public Affairs* 5. září 2018, dostupné z: <http://jcpa.org/video/the-munich-agreement-as-history-and-analogy-shlomo-avineri/> [cit. 20.10.2018].

Davar rišon, dostupné z: <https://www.davar1.co.il> [cit. 20.10.2018].

Dvořák, David. *Cenzura v Československu v letech 1945–1956* [rigorózní práce obhájená 13.1.2016 na FPR ZČU v Plzni], dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/25458/1/Cenzura%20v%20CSR%20v%20letech%201945%20-%201956.pdf>, available at: str. 24-37 [cit. 20.10.2018].

Cholínský, Jan: „mnichovská zrada, nebo pražský krach? Nečassova mise a rozpad Československa v roce 1938.“ *Střední Evropa – Revue pro Středoevropskou kulturu a politiku*, dostupné z: <http://www.revuestrednievropa.cz/upload/9.pdf> [cit. 20.10.2018], str.: 81–112.

Kriminalita cizinců v Česku. *Statistika a my* 7.8.2018, dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2018/07/kriminalita-cizincu-v-cesku/> [cit. 20.10.2018].

- Logevall, Fredrich – Osgood, Kenneth. „The Ghost of Munich: America’s Appeasement Complex.“ *World Affairs* (July/August 2010), dostupné z: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/ghost-munich-americas-appeasement-complex> [cit. 20.10.2018].
- Lynfield, Ben. „Israel warns world powers of repeating Munich deal in Iran nuclear talks.“ *Independent* 14. října 2013, dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/politics/israel-warns-world-powers-of-repeating-munich-deal-in-iran-nuclear-talks-8879938.html> [cit. 20.10.2018].
- Maor, Roi. „Israeli Nobel laureate offers rightwing talking points on Palestine.“ *972Magazine* 25. června 2011, dostupné z: <https://972mag.com/debunking-an-israeli-nobel-laureate-on-palestine/17132/> [cit. 20.10.2018].
- Michels, Tony: „Jean Jaffe“. *Jewish Women Archive*, dostupné z: <https://jwa.org/encyclopedia/article/jaffe-jean>
- Milevski, Lukas. „Historical Analogies and Western Policy-making Concerning the Baltic Region.“ *Foreign Policy Research Institute* 9. května 2017, dostupné z: <https://www.fpri.org/article/2017/05/historical-analogies-western-policymaking-concerning-baltic-region/> [cit. 20.10.2018].
- Papadopoulos, Marcus: „The Shame and Tragedy of the 1938 Munich Agreement.“ *Global-Politics.eu*, dostupné z: <http://global-politics.eu/shame-tragedy-1938-munich-agreement/> [cit. 20.10.2018].
- Rachman, Gideon.: The wrong lessons from Munich. *Financial Times* 24. září 2007, dostupné z: <https://www.ft.com/content/9680de94-6aaf-11dc-9410-0000779fd2ac> [cit. 20.10.2018].

Shavit, Ari. „Fighter Jets Over Auschwitz – IAF Commander Talks About a Mission That Shaped Israel’s Future Decisions.“ *Ha-Arec* 10. září 2013, dostupné z: <https://www.haaretz.com/.premium-israeli-fighter-jets-over-auschwitz-1.5332524> [cit. 20.10.2018].

Tercattin, Rosella: „‘1938 Munich Agreement’ in France: Far-Right Activist has Sentence Annulled.“ *Jerusalem Post* 9. května 2019, dostupné z: <https://www.jpost.com/Diaspora/Munich-1938-of-justice-happening-in-France-589257> [cit. 20.10.2018].

Wagner, Matthew: „Ha-Tzofeh, Symbol of Religious Zionism, Closes after 71 Years.“ *Jpost.com* 25. prosince 2008, dostupné z: <https://www.jpost.com/Israel/Hatzofeh-symbol-of-religious-Zionism-closes-after-71-years> [cit. 20.10.2018].

Wein, Martin Joachim: „Znovu jako v roce 1938? – Úvaha o mnichovském traumatu a izraelské politice.“ *Židovské listy* 16.3.2013, dostupné z: <http://zidovskelisty.blog.cz/1312/znovu-jako-v-roce-1938-uvaha-o-mnichovskem-traumatu-a-izraelske-politice> [cit. 20.10.2018].

20. Seznam zkratek

- BBC** *British Broadcasting Corporation* – britská veřejnoprávní rozhlasová stanice
- BGA** *Ben Gurion Archives* – Ben Gurionovy archivy, Sde Boqer
- CZA** *Central Zionist Archives* – Ústřední sionistický archiv, Jeruzalém
- IDCPA** *Israeli Documentation Center for Performative Arts* – Izraelské dokumentační centrum činoherního umění.
- IDF** *Israel Defence Forces* – Izraelské obrané síly. Oficiální název izraelské armády
- JTA** *Jewish Telegraphic Agency* – Židovská telegrafická agentura
- Mapaj** *Mifletet po‘alej Erec Jisrael* – Labouristická strana Izraele
- NSDAP** *Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei* – Nacionálně-socialistická německá dělnická strana.
- Palcor/** *Palestine Correspondence* – zpravodajská agentura
- Palkor** židovského jišuvu
- PBS** *Palestine Broadcasting Service*
- PTA** *Palestine Telegraphic Agency* – Pobočka židovské telegrafické agentury v britské mandátní Palestině
- SdP** *Sudetendeutsche Partei* – Sudetoněmecká strana
- STA** *ba-Sochnut ha-Telegrafit ha-Arc-Jisraelit* – Pobočka židovské telegrafické agentury v britské mandátní Palestině (viz PTA)

21. Rejstřík

A

Abraham, H. Rabbi 114

Agrární strana 176

Agron, Gerschon 40, 51, 52, 84,
94, 103, 104, 105, 109, 125,
130, 138, 202, 203

Achdut ha-avoda 32

AchiMeir, Aba 136, 187

al-Husajní, Amín 35

alija 33, 34, 170

Alterman, Nathan 48

antisemitismus 3, 33, 72, 77,
137, 158, 163, 168, 169, 170,
171, 172, 173, 174, 175, 179,
180, 182, 183, 184, 185, 197,
198, 222, 223

Ari'av, Chajim 49

Asifat ha-nivcharim 32

Aš 109, 112, 128

Auman, Yisrael 9

Avineri, Šlomo 193, 194

B

Bajt jehudi (pol. strana) 55

Balfour, James 192

Balfourova deklarace 26, 132,
134, 136, 138, 192, 193

Bar-Ilan, Meir 53

Bat'a (firma) 80, 89

Ben Avi, Itamar 45

Ben Cvi, Jicchak 134, 140

Ben Cvi, Šlomo 54

Ben Dor, Lea 52

Ben Gurion, David 32, 48, 110,
132, 135, 140, 219

Ben Jehuda, Eliezer 37, 45, 57

Ben-Gurion, Paula 110

Beneš, Edvard 16, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 88, 89, 90, 95, 106,
107, 116, 132, 133, 138, 139,
156, 165, 166, 169, 170, 176,
179, 186, 195, 208, 212, 219

Benešov nad Ploučnicí 96

Beran, Rudolf 157, 159, 160,
161, 178, 179, 180

Bergen, Peter L. 22

Berchtesgaden 95, 96, 98, 99,
100, 110

Berlín 82, 88, 104, 161, 163,
183, 185, 187, 188, 200, 206

Bernstein, Perec 50

Bessarabia 209

Bialik, Chajim Nachman 218

Bílá kniha 5, 193, 216, 219, 220

Bílá nemoc (divadelní hra) 143,
144, 146, 147, 149, 150, 151,
154

Bílý, Petr (viz Stránský, Jaroslav)

Blaník (noviny) 78, 180

Bnej Akiva 53

Brailsford, Henry Noel 48, 104,
126, 136

Brno 33, 178, 179, 181, 206,
208

Brod, Max 143, 208, 209

Bublavá 96

Bukovský, Stanislav 175

Bush, George W. 5

cenzura 35, 42, 56, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 67, 72, 93, 110,
125, 156, 162, 216, 223

C

Clinton, Hillary 2

Cumhurriyet 212

Č

Čapek, Josef 224

Čapek, Karel 80, 143, 144, 146,
149, 150, 151, 152, 154, 165,
200, 217

Čapková, Kateřina 159

Čemerinski, Baruch 144, 146,
148, 149

Česká strana národně
sociální 170

České slovo 78, 165, 169, 175

D

Dizengoff, Meir 49

E

Egerland 83, 174

Egypt 39, 46, 51, 133

F

Fichman, Jacob 48

Foucault, Michel 22, 25

Foustek, Jiří 148

Frankl, Michal 159

Frenkel, Erwin 52

G

Gabčík, Josef 67
 Gachal 50, 51
 Galej Cahal 42
 gatekeeping 63, 67, 215
 Gaza 5, 47
 genocida 29, 30, 178
 Gestapo 180, 182
 Gluecksohn, Moše 45
 Godesberg 104, 106, 109, 111
 Goldberg, Issac Leib 45
 Goldstein, Angelo 187
 Göring, Hermann 89, 90, 118
 Gorny, Josef 13
 Greenberg, Uri Cvi 48
 Gutman, Nahum 48

H

Ha-Meiri, Avigdor 144, 146,
 148, 154
 ha-Po'el ha-mizrachi
 (pol. hnutí) 54, 137
 ha'avara 34
 Hadler, Frank 2
 Hagana 32, 42, 140

hagšama 33
 Hácha, Emil 157, 160, 179, 200,
 205, 207, 208
 Halbwachs, Maurice 21
 havlaga 139
 Henlein, Konrad 82, 84, 88, 92,
 96, 99, 101, 117, 189
 Herzog, Chaim 112
 Hilsner, Leopold 158, 222
 Hirsch, Jorge E. 25
 Histadrut 41, 47, 50, 52, 57
 histamchut acmit 217, 219
 Hitler, Adolf 2, 3, 6, 7, 8, 10,
 14, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 90,
 91, 92, 93, 95, 96, 99, 103,
 105, 106, 109, 110, 111, 115,
 116, 117, 118, 126, 128, 130,
 132, 136, 144, 151, 161, 166,
 171, 183, 186, 199, 200, 203,
 204, 205, 207, 209, 211, 220
 Hlas Jeruzaléma 42
 Hodža, Milan 101, 109, 156
 Holešovský pogrom 158
 holokaust 3, 6, 8, 12, 13, 14, 28,
 29, 101, 121, 178, 200, 219,
 220, 221, 223
 Husajn, Saddám 4

CH

Chamberlain, Neville 4, 5, 6,
7, 10, 87, 95, 96, 97, 99, 100,
106, 109, 110, 111, 115, 116,
117, 123, 125, 127, 129, 132,
136, 147, 187, 200, 216, 220

Chán, Imran 2

Cheb 68, 93, 96, 109, 128, 173

Cherut (pol. strana) 50, 55

Chomutov 99, 189

churban 113, 124, 143, 195,
199, 200

Churchill, Winston 105, 107

Chvalkovský, František 161,
163, 185

I

Ibn 'Alí, Husajn 191

Ibn Sa'úd 133, 135

intifáda 9, 35

Irgun 40, 142

ivrit 37

J

Jablonec nad Nisou 168, 189

Jaffe, Jean 150, 151, 152, 165

Jeremjáš (prorok) 113, 127, 144,
217

Jeruzalém 7, 33, 34, 36, 51, 52,
113, 123, 124, 127, 132, 136,
138, 191, 200, 217

Jewish Telegraphic Agency 40

Jom kipur 76, 130, 166

Jordánsko 191

K

Káhira 39, 44, 133, 192

Karlovy Vary 94, 101, 123, 128,
168, 188, 189

Kašmír 2

Katznelson, Jicchak Berl 47, 48

Kohen, Moše 174

Komise editorů (viz také
Reakční komise) 62

Komunistická strana (ČSR) 93,
157, 170

Komunistická strana
(Palestina) 43, 56, 57, 196,
215

Krásná lípa 68, 96

Kubiš, Jan 67

Kugel, Chajim 187

L

Landau, Jacob 39, 40
 Lauder, Ron 55
 Lavonova aféra 46
 Lewisohn, Ludwig 173
 Libanon 191, 192
 Liberální strana 50
 Liberec 168
 Lieberman, Avigdor 10
 Lichtheim, George 82, 86
 Likud 51
 Locker, Berl 117
 Lord Halifax (viz Wood,
 Edward Frederick Lindley)
 Luckman, Thomas 22
 Lurie, Ted 52

M

Maďarsko 1, 69, 78, 106, 109,
 111, 112, 127, 139, 157, 183
 Mafdal (pol. strana) 54
 Manchester Guardian 78, 118,
 187
 Mapaj (pol. strana) 48, 50, 52,
 54

Masada 28

Masaryk, Jan 132
 Masaryk, Tomáš Garrigue 11,
 93, 143, 158, 165, 166, 186, 206
 Matka (divadelní hra) 154
 May, Ernst R. 15
 McMahon, Henry 191, 192
 MacMichael, Harold 32
 Meisels, Theodore F. 98
 Merton, R. K. 23, 224
 Mizrachi (pol. hnutí) 53, 54
 Moravská Ostrava 68, 85, 182,
 208
 Moravské noviny 78, 180
 Most 68, 189
 Mussolini, Benito 110, 159,
 172, 183

N

Na'or, Mordechaj 13
 Národní politika 78, 176
 Národní strana práce 157
 Navon, Arie 48, 90, 109, 111
 Nečas, Jaromír 95, 96
 Néhrú, Džaváharlál 117

Netanjahu, Benjamin 5, 7, 8, 9,
10, 31, 51,

New York Herald-Tribune 103

New York Times, The 103

News Chronicle 78

Norimberk 84, 86, 87, 90, 91, 118

Norimberské zákony 16, 161,
179

Novick, Peter 13

O

Obama, Barack Husajn 2, 10

Olomouc 208

Opava 90

Oranienburg 188

Orwell, George 24

Osmanská říše 32, 191

Ostrovsky, Moše 134

P

pakt Ribbentrop-Molotov 3, 57

Palcor 41, 67, 78, 129, 185

Palestine Broadcasting
Corporation 41

Palestine Telegraphic
Agency 40

Peelova komise 36

Polsko 1, 3, 33, 53, 57, 62, 72,
78, 106, 109, 111, 112, 127,
139, 150, 157, 159, 178, 209

Porat, Dina 13

Praha 11, 85, 88, 89, 90, 93,
103, 104, 105, 106, 109, 111,
113, 127, 129, 138, 150, 165,
167, 169, 171, 173, 177, 179,
183, 185, 186, 198, 199, 201,
203, 204, 206, 207, 208, 209

Právo lidu 78

Pražský večer 78, 174

Progresivní strana 50

Proteus (viz Lichtheim, George)

Protokoly síónských
mudrců 192

R

Rabin, Jicchak 47

Rádio Berlín 68, 78, 171

Rádio Tel Aviv 41

Rath, Ari 52

Reakční komise 61, 62

Reines, Jaakov Jicchak 53

Rélink, Karel 222

- Reuter 40, 78, 89, 128
- revizionisté 32, 41, 42, 50, 56, 57, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 187, 196, 204, 205, 208, 215
- Ribbentrop, Joachim von 161
- Rokach, Jisrael 49
- Roš ha-šana 76, 111, 112, 116, 129
- Rothschild, Walter Lionel 192
- Rudé právo 78
- Rumburk 96
- Rumunsko 109, 112, 159, 209
- Runciman, Walter (viz také Runcimanova mise) 81, 82, 83, 98, 138, 197
- Runcimanova mise 81, 82, 135, 138
- Rusko 2, 45, 62, 83, 116, 139
- S**
- Sachsenhausen 188
- Said, Edward 21
- Senator, Werner 132, 133, 135
- Shalev, Chami 8
- Sheean, Wincent 123
- Sherwood, Eddy 107
- Schocken, Gershom 45, 46
- Schusnig, Kurt 99
- Simchat Tora 76
- Sokol 171
- Soral, Alain 3
- Sovětský svaz 3, 13
- Start-up nation 31
- Strana národní jednoty 157, 176
- Stránský, Jaroslav 167
- Struma 61
- Stříbro 168
- Sudetoněmecká strana 81, 85, 99, 100, 159
- Sukot 76
- Světová sionistická organizace 32, 50
- Sýrie 4, 51, 191, 192, 221
- Syrový, Jan 109, 128, 157
- Szenes, Hana 28
- Š**
- Šamir, Jicchak 4
- Šarett, Moše 48
- Šaron, Ariel 4

Šazar, Zalman 48

Šertok, Moše 132, 135

šlilat ha-gola 37, 119, 217

Šragaj, Šlomo Zalman 136

T

Tel Aviv 7, 33, 34, 49, 52, 113,
144, 147, 154, 208

telefon (v Palestině) 39, 40

telegraf (v Palestině) 39, 40, 45,
57, 67

Teplice 188, 189

Těšínsko 102, 127, 133

The Times 8, 78, 79, 87, 123,
126, 221

Thomasův teorém 23

tohar ha-nešek 140

Tverijský masakr 131

U

Ústí nad Labem 68, 84, 87, 89,
93, 94, 188, 189

V

Va'ad le'umi 32

Válka s mloky
(divadelní hra) 149

Venkov 78

Vídeň 88, 180, 208, 209

Völkischer Beobachter 78

Všeobecní sionisté 46, 49, 50

W

Wein, Martin Joachim 2, 12

Weizmann, Chajim 32, 39, 44,
49, 50, 132, 138, 195, 200,
203, 205

Weltsch, Felix 187, 208, 209

Wood, Edward Frederick
Lindley 202

Woodheadova komise 36, 115,
133, 191, 192, 220

Z

Západní břeh 7, 8, 9, 47, 54

Zmocňovací zákon 157, 172,
178

22. Resumé

The Hurban of Czechoslovakia – Responses to the Munich agreement, Second Czechoslovak Republic and Nazi Occupation of Czechoslovakia in the Press of the Zionist Yishuv (1938–1939)

The Munich Conference, held on 29 September 1938, was the last desperate attempt to prevent the disputes between Nazi Germany and Czechoslovakia over the German minority in the Czech-German border areas, then referred to as the Sudetenland by the Germans, from erupting into a full-scale war between the two states. The agreement, signed by the representatives of four powers (Germany, Britain, Italy and France) ordered Czechoslovakia to cede all territories where more than 50% of the population was German. That meant, in effect, relinquishing 33% of Czechoslovak territory, mainly in the border areas that contained not only the most crucial natural reserves, industrial centers and railway hubs, but also the whole system of border fortresses, not to mention the mountains that had formed the natural borders of Bohemia and Moravia for centuries. While Czechoslovakia continued to exist as a rump-state for an additional six months after Munich, this period of the so-called “Second Republic” (1 October 1938 – 14 March 1939) is today considered to be a mere prelude to the final Nazi annexation of Bohemia and Moravia in mid-March 1939.⁵⁴⁰

⁵⁴⁰ Possibly the most detailed and comprehensive account of the Munich conference in English was given by Telford Tylor’s *Munich: The Price of Peace*. Unfortunately, some of the works on Munich, like David Faber’s *Munich, 1938: Appeasement and World War II* tend to write about Czechoslovakia without taking the Czechoslovak perspective into account, possibly due to a language barrier.

Analyzing the immediate responses of the Zionist press to the Czechoslovak crisis can be valuable not only for the history of Czech-Israeli relations, but also as a case-study on how the Yishuv saw itself in the international arena at that time – because Czechoslovakia was not the only country facing difficult times. The violent Arab uprising that had been raging in Palestine since 1936 was in full swing in September and October 1938. The British administration had been slowly losing its patience and made it clear that it sought a decision on the future status of the Mandatory Palestine and its populations. This was the tense atmosphere in which Czechoslovakia started to share the headlines with Palestine in the Zionist press.

There is a growing body of academic discourse on the responses to the rise of Nazi power in the Jewish press, both in the Yishuv⁵⁴¹ and the United States.⁵⁴² The discussion about the attitudes of the Jewish and Zionist authorities to the fate of European Jewry⁵⁴³ or the history of Holocaust commemoration has also seen multiple controversies.⁵⁴⁴ Inspired by the existing scholarship, this book extends the survey of the historical Jewish press in Palestine to the period that precedes the outbreak of the WWII, yet it is also relevant to the history of the Holocaust as it coincides with the Night of Broken Glass in November 1938.

⁵⁴¹ See, for example: Porat – Naor et al.: *ha-Ittonut ha-Yehudit*; Gorny, *The Jewish Press and the Holocaust 1939–1945*; Ofer, “Linguistic Conceptualization of the Holocaust...”, p. 567–595.

⁵⁴² See Wyman, *The Abandonment of the Jews*.

⁵⁴³ See, for example: Porat, *Hanhaga be-milchud*; Porat, *The Blue and the Yellow Stars of David – The Zionist Leadership in Palestine and the Holocaust 1939–1945*; Gelber, Yoav: “The Reactions of the Zionist Movement”, p. 41–101.

⁵⁴⁴ The topic was exposed in the 1990s by two highly controversial works: Segev, *The Seventh Million*; Novick, *The Holocaust in American Life*.

The research for this book is based on the five most influential Zionist newspapers of the time: the mouthpiece of the Labour movement *Davar* (“Word”), the non-partisan English-language *The Palestine Post* published as a private enterprise of Gershon Agronsky, the liberal *Ha-Aretz* (“The Land”), the Religious-Zionist *Ha-Tzofeh* (“The Observer”), as well as *Ha-Boker* (“The Morning”), published by the General Zionists. Out of these five newspapers, only *Ha-Aretz* are and *The Palestine Post* (since 1950s as *The Jerusalem Post*) are being published until today. The newspapers were open about their ideological backgrounds and heated exchanges of opinions between the papers on domestic issues of the Yishuv, such as the economical policies or the relationship of religion and state, were common. Only fragmental evidence is available for the positions of Communists (*Kol Ha-Am*) and Revisionists (*Ha-Masbkif*, *Ha-Yarden*), whose bulletins and newspapers were either not being published at the time, or were banned by the censorship.

In order to frame the researched period, two dates have been selected; from 1 September to 31 March to include two significant historic events – the Munich Conference of September 1938 and the occupation of Czechoslovakia in March 1939. Cited in the text is only a small portion of more than 2,400 articles on Czechoslovakia that were published by the five newspapers during the analyzed period. This corpus of more than 2,400 articles, published during the intense seven month period between September 1938 and March 1939, includes everything from advertisements and small summaries to large headlines on the most prominent parts of the front page, sometimes with the front-page fully dedicated only to Czechoslovakia. And while about 460 of the items represent minor and marginal remarks

(advertisements, stock market announcements, passing remarks on the Czechoslovak crisis in an otherwise unrelated context etc.), this still leaves about two thousand items. Most of these 2,000+ articles are reports quoted from international news agencies. However, the newspapers determined the wording of their headlines, their position and their publication in the first place. The newspapers also responded editorially to the ongoing crises and it is mainly these comments, editorials and opinion pieces, in which the ideas of the domestic Zionist voices can be heard and from which the following examples are taken.

Autumn 1938 – The Wolves and the Sleigh

At the beginning of September 1938, which is the starting point for this overview, the crisis in the Sudetenland was already in a full swing. Only four weeks were remaining to the Munich conference and the world was bracing for the possibility of a new war. It was five months after the Anschluss of Austria (March 1938) and about three and a half months after the first partial Czechoslovak mobilization (May 1938). The increasing pressure of the Sudeten Germans, backed by the Third Reich, had created a deadlock situation that forced the Czechoslovak government to offer previously unprecedented concessions. The newspapers followed the mission of Lord Runciman, who was sent to Czechoslovakia to find a diplomatic solution for the Sudeten German claims. Being unable to persuade the Sudeten German leader, Konrad Henlein, to make any concessions or compromises, Runciman's attempt at pendulum diplomacy is generally considered a failure.⁵⁴⁵ *The Palestine Post* quoted a caricature of

⁵⁴⁵ Taylor, *Munich – The Price of Peace*, p. 657–658, 747–749, 797–798. See also: Faber, *Munich, 1938*, p. 199–229.

Runciman that had appeared in an American newspaper, as being “the man in the back seat, who throws the baby out when the wolves have caught up with the sleigh.”⁵⁴⁶

One of the most anticipated events in early September was the NSDAP rally that took place in Nuremberg from 5 to 12 September 1938. During the period of the rally, Geoffrey Dawson from the British *The Times* published an infamous editorial in which, for the first time in the public media, he suggested the cession of the Czechoslovak border areas.⁵⁴⁷ The newspapers in Palestine re-printed the main points of this editorial⁵⁴⁸ as *The Times* was considered to be an unofficial mouthpiece of the Chamberlain establishment. *The Palestine Post* noted that the German newspaper *Angriff* had placed its translation of this infamous editorial right on its own front-page. *The Palestine Post* also quoted the words of a French source, the newspaper *L’Epoque*, which seem to be almost prophetic in retrospect: “if arbitration comes later, it must not be at the price of further concessions, as otherwise the independence of Czechoslovakia will be no more than a fiction, and there will soon be repentance at having opened the door to the invader.”⁵⁴⁹

The most important highlight for the foreign observers at the Nuremberg rally was a speech by Adolf Hitler on the Sudetenland

⁵⁴⁶ *The Palestine Post*, 1 September 1938, p. 6.

⁵⁴⁷ *The Times*, 7 September 1938, p. 13. The editorial had provoked a strong reaction in the British press as well and the editors of *The Times* themselves were surprised by the attention their simple editorial had received. See, for example: *The Times*, 8 September 1938, p. 12, or “Letters to the Editors” in *The Times*, 13 September 1938.

⁵⁴⁸ See, for example: *Ha-aretz*, 8 September 1938, p. 1, *The Palestine Post*, 8 September 1938, p. 1.

⁵⁴⁹ *The Palestine Post*, 8 September 1938, p. 1.

issue. Hitler kept the observers waiting until the very last night of the rally. Then, on 12 September, he delivered a violent speech, providing hidden encouragement for the Sudeten Germans to initiate armed provocations in the border towns. In the same speech, Hitler also tried to attack Britain over its policy in Palestine. *The Palestine Post* quoted the following words of the German leader:

The Arabs of Palestine may be poor, unarmed and without help, but the Sudeten Germans are neither without arms nor without help. No new Palestine shall arise. Unlike the Arabs of Palestine, the Germans of Czechoslovakia are not defenseless or deserted.⁵⁵⁰

The topic of Palestinian Arabs might have been useful to Hitler at the time as it allowed him to express his support for the separatism of Konrad Henlein, to make reference to the Jewish question and to accuse Britain of hypocrisy when it sought to criticize Germany while still insisting on keeping its colonies – all within a brief paragraph. However, under the prevailing conditions associated with the violent Arab uprising that had been taking place in Palestine since 1936, the analogy between

⁵⁵⁰ Hitler's Nuremberg Speech of 12 September 1938 as quoted in: *The Palestine Post*, 13 September 1938, p. 1. Quotes from the speech were also published in: *Davar*, 14 September 1938, p. 6. In the German original Adolf Hitler said the following: "Ich bin auch keineswegs gewillt, hier mitten im Herzen Deutschlands durch die Tüchtigkeit anderer Staatsmänner ein zweites Palästina entstehen zu lassen. Die armen Araber sind wehrlos und vielleicht verlassen. Die Deutschen in der Tschecho-Slowakei sind weder wehrlos noch sind sie verlassen. Das möge man zur Kenntnis nehmen." Quoted from: *Adolf Hitler: Die Reden des Führers*. The *Davar's* translation contains an interesting faux pas, when Hitler's own words on "Palestine" ("Palästina" in the German original) were automatically translated into "Eretz Yisrael" as was a common practice in Hebrew, without realizing that Adolf Hitler would have probably never used the term "Land of Israel".

Czechoslovakia and the Yishuv or Sudeten Germans and Palestinian Arabs started to create a life of its own.

Meanwhile, the newspapers followed the violence in the Czechoslovak border towns that had been sparked by the attempts to attract attention during the Nuremberg rally. A case of violence in the Moravian-Silesian industrial hub of Moravská Ostrava/Mährisch Ostrau⁵⁵¹ was covered by most of the newspapers from the agency reports but later labelled as a minor incident that had been incited by the Sudeten Germans and exaggerated by the German propaganda machine in order to portray Czechoslovakia as being unable to maintain law and order on its own territory.⁵⁵² Sudeten German occupation of a police station in Ústí nad Labem/Aussig is reported by *Davar*, which also presents the whole incident as being sparked by German provocation.⁵⁵³ Three days later, *Davar* described an attempt by the Sudeten Germans to seize control over a customs office in Varnsdorf.⁵⁵⁴ *The Palestine Post* reported additional Sudeten German attacks on the town halls in Ústí nad Labem as well as Cheb/Eger and the lynching of their Czech employees. The headline talks about “twelve dead in the Sudetenland area” and the article itself also adds that “Carlsbad roads were blocked last night by an exodus of Jews.”⁵⁵⁵ While most newspapers relied

⁵⁵¹ German geographical names of the Czechoslovak cities are used in brackets to allow the reader to identify the places in historical documents. The Hebrew press mostly preferred the German names as they were also used by the international news agencies.

⁵⁵² *The Palestine Post*, 9 September 1938, p. 5.; *Ha-aretz*, 9 September 1938, p. 1.; *The Palestine Post*, 9 September 1938, p. 6.

⁵⁵³ *Davar*, 11 September 1938, p. 1.

⁵⁵⁴ *Davar*, 14 September 1938, p. 1.

⁵⁵⁵ *The Palestine Post* 14 September 1938, p. 1. See also: *Davar*, 14 September 1938, p. 1.

on commenting on the reports from the news agencies in their coverage of Czechoslovakia, some were able to publish letters or accounts from correspondents, or even non-professionals who had had the opportunity to pass through Czechoslovakia during that time. Some of these reports came from quite obscure places, such as the small settlement of Orlické záhoří/Zahor near Česká Třebová, from where a *Ha-Tzofeh* “correspondent” offered his own account of the atmosphere that pertained in a small village on the Czechoslovak-German border.⁵⁵⁶

On 15 September, the front pages were dominated by the surprising flight of Neville Chamberlain to Berchtesgaden. As we know today, it was here that the British Prime Minister first agreed to the cession of the Sudetenland without asking the Czechoslovak representatives first. In the meantime, *The Palestine Post* described the continuing incidents in the Czechoslovak border areas, including a battle between two thousand German militants and the Czechoslovak Gendarmerie near Sokolov/Falkenau, as well as the attempts to seize control of a police station in Bublavá/Schwandebach.⁵⁵⁷ At the very moment when the Berchtesgaden talks were taking place, the Sudeten German leader, Konrad Henlein, published a call demanding the annexation of the Sudetenland by the Reich. An additional list of the cities and villages that had experienced violence was published by *The Palestine Post* in its “After Midnight” section, used for post-editorial breaking-news reports. Based on the Czechoslovak sources, the list mentions the cities of Cheb, Benešov nad Ploučnicí/Bensen, Krásná Lípa/Schönlind, Rumburk/Rumburg and others.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ *Ha-Tzofeh*, 22 September 1938, p. 2.

⁵⁵⁷ *The Palestine Post* 15 September 1938, p. 1.

⁵⁵⁸ *The Palestine Post* 16 September 1938, p. 1.

In his opinion piece from the same issue of *The Palestine Post*, Theodore F. Meisels (also appears as Meysels)⁵⁵⁹, an Austrian art critic working for *The Jerusalem Post*, who himself had managed to visit the Berchtesgaden residence on a previous occasion, offered his vision of the atmosphere that governed the talks. Meisels invokes the parallel with the “Anschluss” of Austria and contemplates the psychological games and gestures that Hitler had been using as a means of increasing the effect of his words. The article also contains an analogy with the Palestinian Arabs:

[...] an infinitely subtler game was played, for behind Mr. Chamberlain stands the might of Britain; and yet one finds it difficult to believe that the master of the house produced none of his favourite tricks. The conversation with [Austrian Chancellor Kurt von] Schuschnigg was not only interrupted by occasional reports to Hitler by some of his generals; a deputation of unfortunate Nazi refugees from Austria had somehow managed to pass the strict control and burst in upon the statesmen. Why should not the same happen with some poor persecuted Sudeten Germans — Central European Arabs so to speak — just as it happened then? Because such a thing would be impossible in Downing Street. But Hitler is always available for humble people; he discusses the situation with Pg. Horatschek from Komottau⁵⁶⁰ while Mr. Chamberlain is left to kiss his heels, then returns to the conference and bursts into a new harangue.⁵⁶¹

The piece was placed under a large cartoon, depicting the personification of Justice giving the keys of Europe to Hitler

⁵⁵⁹ cf. the biographical entry in Evelyn Adunka, *Exil in der Heimat: Über die Österreicher in Israel* (Innsbruck: Studienverlag, 2002), pp. 205–207.

⁵⁶⁰ Reference to the city of Chomutov in today’s North-West Bohemia.

⁵⁶¹ *The Palestine Post*, 16 September 1938, p. 8.

under the supervision of Chamberlain. Behind the windows, there is the glorious scenery of the Bavarian Alps.⁵⁶² Several days after Chamberlain's return from Berchtesgaden, when Hitler had announced a new and final ultimatum to Czechoslovakia to cede the Sudetenland areas or prepare for a war, the religious-Zionist newspaper *Ha-Tzofeh* wrote: "Who else other than us, 'the scattered sheep of Israel'⁵⁶³ lacking any defense and left alone to wolves, could feel the gravity of the Czech tragedy?"⁵⁶⁴ The article then mentions Hitler's remark about the Palestinian Arabs and draws a line between "British concessions" in relation to the issue of Czechoslovakia and the future of Palestine. It concludes that the Jews cannot rely on British assurances, but only on themselves and "the Father in Heaven".

Similar fears have penetrated the thoughts of the Zionist leaders. In his letter to Paula⁵⁶⁵ from September 20, 1938, David Ben Gurion described his thoughts that have influenced his meeting with the Colonial Secretary Malcolm MacDonald on the issue of Palestine:

What has happened in the interim [i.e.: Chamberlain's flight to Berchtesgaden] has not improved our position. The surrender of the two large democracies to the Nazi plague, the hand-over of Czechoslovakia, the resultant increase in Hitler's prestige – all these must leave a strong impression on the Arabs, and

⁵⁶² *The Palestine Post* 16 September 1938, p. 8.

⁵⁶³ Jer 50, 17 (KJV).

⁵⁶⁴ *Ha-Tzofeh*, 23 September 1938, p. 2.

⁵⁶⁵ Paula Ben Gurion (1892–1968) was the wife of David Ben Gurion. The letters, later offered for publication by Ben Gurion himself, were not always intended as private letters and Paula was not always intended as the sole recipient. Some of these letters contained classified information, analyses and reports by Ben Gurion for his collaborators back in the Yishuv, but were sent to Ben Gurion's wife as the British censorship paid less attention to private correspondence.

because of them Hitler's and Mussolini's agents in the Middle East will find their work easier.⁵⁶⁶

The analogy between Czechoslovakia and Palestine had been made even stronger by the infamous Chamberlain's radio address of 27 September 1938, two days prior to Munich. The British Prime Minister said, among other things, that:

However much we may sympathize with a small nation confronted by a big and powerful neighbor, we cannot in all circumstances undertake to involve the whole British Empire in war simply on her account. If we have to fight, it must be on larger issues than that.⁵⁶⁷

While Chamberlain's words were directed at Czechoslovakia, the Yishuv understood the speech as a more general message that His Majesty's kingdom was not willing to engage in any undertakings on behalf of small nations. This was a frightening speech for the Yishuv, which considered itself to be "a small nation in a distant land". *Ha-Tzofeh* considered the whole notion of "larger issues" to be hypocritical when it wrote on the day of the Munich conference:

Maybe there was a plan: it is possible to make concessions on account of a 'small nation' to one's credit, to profit and to ensure peace in the world. Now, after it has happened, the threat is to be expected not only to 'that small nation', but also to the whole of Europe, including Great Britain itself.

⁵⁶⁶ Letter to Paula, September 20, 1938. See: Ben Gurion. *Letters to Paula*, p. 167.

⁵⁶⁷ Chamberlain, N.: *In Search of Peace: Speeches, 1937–1938*, London 1939, p.: 274–276 as quoted in: *Chamberlain's radio broadcast, 27 September 1938* (online) (20.1.2014). Available at: <http://www.st-andrews.ac.uk/~pv/munich/czdoc09.html>. Pieces of the speech were quoted by the press of the Yishuv in: *The Palestine Post* 28 September 1938, p. 4.

Maybe this will become the ‘larger issue’ that needs to be fought for.⁵⁶⁸

In reaction to the German “memorandum” to Czechoslovakia to cede the Sudetenland by the end of September, *The Palestine Post* cynically noted, under the headline “Wisdom of the Week”: “What is the difference between a memorandum and an ultimatum? If the time limit is six hours, it’s an ultimatum, if six days it’s a memorandum.”⁵⁶⁹ Czechoslovakia responded to the “memorandum” of 23 September by declaring a full-scale mobilization and placing its “Maginot line” of border defense fortresses on high alert.⁵⁷⁰ War seemed inevitable.

Coincidentally, Čapek’s play *White Plague* was about to be premiered on the stage of *Ha-Bimah* on that same day. More than six months in preparation, Barukh Tschemerinsky’s take on *White Plague* – a sci-fi allegory about a doctor, who is the sole person in the world to possess a cure for a deadly pandemic, but refuses to share it unless the chief warmonger promises to keep peace – was reviewed in the shadow of the events in international arena. With more than fifty reprises, the play became a major success for *Ha-Bimah*. Both the reviewers and the audience self-identified with Dr. Galén – the main character of the play – not only because of the historical context, but also due to minor textual changes made *ad hoc* during rehearsals. The press wrote about Čapek as of national prophet of the Czechoslovaks. Karel Čapek’s poem broadcast on radio on the eve of 22 of September 1938 was immediately reprinted the next day in *Ha-Aretz*, using

⁵⁶⁸ *Ha-Tzofeh*, 29 September 1938, p. 2.

⁵⁶⁹ *The Palestine Post*, 28 October 1938, p. 3.

⁵⁷⁰ For responses to the Czech mobilization, see, for example: *Davar*, 28 September 1938, p. 3 and 8.

references to the Prophet Jeremiah in the headlines, as if Čapek was a Prophet mourning the Destruction of the Temple.⁵⁷¹ When *The Palestine Post* correspondent Jean Jaffe – herself an important Yiddish journalist – visited Čapek on his cottage during the gloomy days of late September 1938, she described him as a broken man and desperate, lone warrior. Her account, published on 9 October may be one of the last personal testimonies about Čapek printed in the foreign press.⁵⁷² Čapek succumbed to a pneumonia on 25 December, the same year.

In the political deadlock caused by the unsaliable Sudeten German demands, the leaders of Germany, Italy, France and Britain met in Munich on 29 September 1938 and, forcing the Czechoslovak representatives to remain outside the room, agreed to the annexation of the Czechoslovak border areas with a majority German population to the Reich. When the Munich deal was published the next day, the newspapers expressed partial relief, yet they also believed that war had not been averted for long, and that the price for such a temporary peace was too high. They expressed their grave concerns about the implications of the agreement. Quite symbolically, *Ha-Aretz* published a piece about the “systematic Hurban [i.e.: destruction] of Austria’s Jews”⁵⁷³ and placed this right under the Munich report on the front-page accompanied by a short summary from the British newspaper, *The Star*, which proposed a Munich-like “complete” solution for

⁵⁷¹ *Ha-Arec*, 23 September, p. 1.

⁵⁷² *The Palestine Post*, 9 October 1938, p. 8.

⁵⁷³ *Ha-Aretz*, 30 September 1938, p. 1. The Talmudic word Hurban was commonly used at the time with the meaning of “destruction”. As such, it was also one of the early terms for the Nazi genocide of the European Jewry, although it had a much broader meaning at the time. See: Ofer, “Linguistic Conceptualization of the Holocaust...”, p. 567–595.

Palestine.⁵⁷⁴ In its evening issue, *Ha-Aretz* published the map of Czechoslovakia along with the territories to be ceded marked in black.⁵⁷⁵ For the next six months, this was to become the map of the “new” Czechoslovakia. A photograph of the refugee camps for displaced Sudetenland Czechs in Prague was published next to it.

The next issues of the Jewish press in Palestine came out on 2 October, after Shabbat. Some headlines from *The Palestine Post* seemingly followed the discourse of appeasement, such as: “Czechoslovakia Dismembered to Save Peace of Europe”,⁵⁷⁶ but the editorials and opinion pieces were far more critical. *Ha-Aretz* dedicated a whole front-page on 2 October to the annexation of the Sudetenland by Germany and the Czieszin/Těšín areas by the Polish army under a large, emotional headline: “Czechoslovakia is Being ‘Torn to Pieces’ Today”.⁵⁷⁷ In the lower-right hand section of the front-page, entitled “And Prague Mourneth,”⁵⁷⁸ a summary of the emotional speech by the Czechoslovak Prime Minister, Gen. Syrový,⁵⁷⁹ to the defeated nation is presented.

In the editorial “Davar ha-Yom” of the same day, the *Davar* newspaper encouraged the readers to remain careful and not to put too much faith in the prospect of peace. The editorial

⁵⁷⁴ Quoted by *Ha-Aretz*, 30 September 1938, p. 1. See also: *Ha-Tzofeh*, 30 September 1938, p. 1.

⁵⁷⁵ *Ha-Aretz*, 30 September 1938, p. 1.

⁵⁷⁶ *The Palestine Post*, 2 October 1938, p. 1.

⁵⁷⁷ *Ha-Aretz*, 2 October 1938, p. 1.

⁵⁷⁸ A reference to Jer 14,2?

⁵⁷⁹ Gen. Jan Syrový (1888–1970) was a former commander of the Czechoslovak legions in Russia and Czechoslovak Prime Minister for a short time between 22 September and 30 November 1938, when he handed the chair to Rudolf Beran. He continued to serve as a Minister of Defense until the Nazi occupation in March 1939.

quotes Chamberlain's address of 27 September, pointing out its ambiguity when it claims that for Great Britain, which was always "ready to fight for law and justice", the protection of "small nations in a distant land" is evidently not a reason for such a fight. That means, concludes *Davar*, that law and justice end at the front door of these nations, whose protection is not of direct interest to the British. The editorial saw Munich as a direct threat to the system of international relations that fully relied on alliances and security assurances made by the Powers.⁵⁸⁰ In his editorial for *The Palestine Post*, Gershon Agron commented bitterly that the peace had been saved, but at the price of Great Britain losing its face and honor.⁵⁸¹ The theme of a "small nation in a distant land" became one of the most important motifs of the early responses to Munich. In its own summary of the response of the Hebrew press, entitled "Palestine and Munich", *The Palestine Post* concludes the following:

Whether it was the Labour "Davar", or the Liberal "Haaretz," the Right-wing "Haboker," or the Mizrahi "Hatzofe," all dealt editorially with the consequence of Munich from the same standpoint — namely that of another "small nation and distant land." Inevitably the thought was uppermost that if military force can cause a mighty Empire to retract its promise, if world peace can be bought at the price of broken treaties and the desertion of a small ally, what safeguard remains for any small nation, or for any people which has put its faith in pledges and undertakings?⁵⁸²

⁵⁸⁰ *Davar*, 2 October 1938, p. 1.

⁵⁸¹ *The Palestine Post*, 2 October 1938, p. 8.

⁵⁸² *The Palestine Post*, 3 October 1938, p. 8.

Only three days after Munich, the city of Tiberias was struck by a terrorist attack, claiming 19 victims, including 11 children.⁵⁸³ The news on the aftermath of Munich started to share the title page with black-framed accounts of the Tiberias massacre. At the same time, Britain announced its willingness to open talks on the future status of Palestine – negotiations that were later to lead to the infamous 1939 White Paper.

As uncanny as they might have been, the analogies between the Arab and Sudetenland violent uprisings and the “solution” chosen by the Great Powers started to be seen inescapable. In the eyes of the Zionist press in the Yishuv, Munich had shaken the very roots of the Jewish status in Palestine. If the explicit assurances and international recognition given to Czechoslovakia were not worth the paper on which they were written, what could it mean for other documents and assurances, such as the Balfour Declaration? From the British standpoint, was the Balfour Declaration not a product of the same imperial policy that had accorded recognition to Czechoslovakia after Versailles? And could it not be simply discarded in some future “Munich” in an attempt to “appease” the Arabs? Such fears were, again, palpable not only in the press, but also in the thoughts of the Zionist leaders. In a letter from 7 October 1938, classified as “secret”, Ben Gurion summarized the implications of Munich for the Jews, who “are not a factor” in these events, but who could easily become the victims of these events: “In addition to the worsening situation of the Jews in the Diaspora, I am afraid that the latest political events will also affect our position in Palestine. They handed Czechoslovakia over. Why shouldn’t they do the same with us?”⁵⁸⁴

⁵⁸³ For an example of immediate account, see: *Ha-Aretz*, 2 October 1938, p. 1.

⁵⁸⁴ Ben Gurion. *Letters to Paula*, p. 182.

The religious Zionist *Ha-Tzofeh* explicitly named Munich as a blow to Versailles and all ensuing international treaties and warned: “After Czechia – Eretz Yisrael. After the Munich-‘peace’, a similar stew is being brewed by the planners in London”⁵⁸⁵ In one of the next issues of the same newspaper, Shlomo Zalman Shragai⁵⁸⁶ wrote:

Perhaps, the exact shining ‘success’ of Chamberlain in spreading peace in the world by making concessions to the power of Hitler, as well as the continuation of Hitler’s will in recounting the tale of absolute peace by prescribing to the British government its agenda – [perhaps,] this has all shuttered the eyes of the British government. Because [if there are to be] more British ‘successes’ such as buying peace by making concessions to the Arabs of Eretz Yisrael, [the Great Britain] is lost. Perhaps, they will be convinced when they realize that the impact of the Czech fate will result in the diminishing of the support of small nations which have placed their trust in the assurances of the British Empire.⁵⁸⁷

Davar published an article by the American correspondent Nathan Brailsford, who wrote that the assurances given to the Jews “were thus similar to the source of assurances that were given to the Czechs. During the time of war, there were imperial needs because of which it was desirable to have Jewish support.”⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ *Ha-Tzofeh*, 12 October 1938, p. 2.

⁵⁸⁶ Shlomo Zalman Shragai (1899–1995) was born in Gorzkowice, Poland in 1899. He made aliya in 1924 and was active in the Zionist leadership. In 1950, he was elected as mayor of Jerusalem. He served in the post for two years and then worked for the Jewish Agency for Palestine and was an honorary world president of the Ha-Poel Ha-Mizrachi movement.

⁵⁸⁷ *Ha-Tzofeh*, 16 October 1938, p. 2 and 3. The veoor style of this quote, mes from the Hebrew original.

⁵⁸⁸ *Davar*, 24 October 1938, p. 2. See also *Davar*, 21 October 1938, p. 2 for an additional analogy made by Brailsford

Gershon Agron, the famous founder and editor of *The Palestine Post*, reminded his readers about the new round of negotiations regarding the future status of Palestine, connecting this topic to Munich and stressing the perspective of the Yishuv as being another “small nation in a distant land”. At the end of his editorial, he wrote: “The next few days should show what is in the mind of His Majesty’s Government. And until we are told, we shall refuse to believe that because there has been surrender in Europe, there must of necessity be surrender in Palestine; that because one people, the Czechs, have been sacrificed, another people, the Jews, must be betrayed.”⁵⁸⁹ The Night of Broken Glass, today considered to be the actual beginning of the Holocaust, took place only ten days after publication of these words.

Spring 1939 – “The Second Hurban of Czechoslovakia”

Czechoslovakia was itself in an extremely difficult political and economical situation. Czech and Slovak historians refer to the time-period between 1 October 1938 and 14 March 1939 as the “Second Czechoslovak Republic” (Masaryk’s Czechoslovakia being the “First”). This “Second Republic”, named “Czecho-Slovakia” since 19 November 1938, was vastly different also due to the quick changes in its political representation. The government of Milan Hodža resigned already during the peak of the Sudetenland crisis on 21 September 1938 and another temporary government, led by General Jan Syrový held only until late November 1938. After the resignation of Edvard Beneš himself on 5 October 1938, widely covered by the press in Palestine on the next day,⁵⁹⁰ the door to

⁵⁸⁹ *The Palestine Post*, 31 October 1938, p. 6.

⁵⁹⁰ *Ha-Aretz*, 6 October 1938, p. 1; *Davar*, 6 October 1938, p. 1; *Ha-Tzofeh*, 6 October 1938, p. 1; *Ha-Boker*, 6 October 1938, p. 1.

authoritarian and antisemitic tide supported by both external (German) as well as domestic (Czech and Slovak) sources were left open. Both the new president Emil Hácha and the Prime Minister Rudolf Beran (both inaugurated on 30 November 1938) favored a more authoritative form of government and their position was too weak to effectively resist the German pressure.

The arrival of the Jewish refugees from Sudetenland to the streets of Prague and Brno was a perfect ammunition for the domestic antisemites, who were able to build on their previous experiences with successful utilization of the Jewish refugee issue throughout the whole 1930s. As many times before – the Jews have played the role of canaries in the mine. The rise of antisemitism in the Second Czechoslovak Republic was a mere symptom of a much deeper political, economical and social deterioration of the Czechoslovak society and growing German influence.

The state became dependent on foreign loans and economic ties with the same German Reich that pushed it into this position in the first place. The pre-Munich alliances of Czechoslovakia (Little Entente, Czecho-Soviet pact etc.) have fallen apart and neutralization of the country, although previously suggested, was never accepted by Germany. The Third Reich had utilized the economical dependency of the post-Munich Czechoslovakia to induce a political dependency in both domestic and international issues as well. In the end, Beran's government was given only little maneuvering space, as more and more issues became decided in Berlin and simply dictated to Czechoslovakia. Meanwhile, Slovakia and Ruthenia sensed the opportunity for a full national autonomy and it was the declaration of Slovak independence on

14th March 1939, which proclaimed the final death sentence of the Czechoslovak rump-state.

The press followed the disintegration of the Czech democracy with great concern, especially regarding the situation of the more than 330 000 Jews living in Czechoslovakia. The Jewish press in Palestine dedicated significantly larger portion of its coverage to Jewish affairs in its reporting about Czechoslovakia as compared to *The Times*, for example. The press was capable to point out the main events and trends that led to the transformation of Czechoslovakia from a liberal democracy into a quasi-fascist regime with antisemitic legislation. Yet, the press seems to have failed to identify the deeper roots of such antisemitic tendencies in Czechoslovakia. It tended to explain the antisemitic trends by either “external German pressure” or by the notion of “Jews as Germanizers”, often put by the Czech antisemites as a pretext in order to hide their motivation by either Catholic anti-Judaism or antisemitic conspiracy theories.

The analogies between Czechoslovakia and the Yishuv re-appeared in the context of the 1939 “St. James” Conference in London, which was supposed to decide the final status of the British Mandate and the future of Jewish immigration.⁵⁹¹ The conference convened on 7 February 1939 and officially ended on 17 March 1939, only two days after the occupation of Czechoslovakia, started. The conference itself was generally considered a failure, which the British government recognized by publishing its own unilateral policy on Palestine two months later, on 17 May 1939 – the so-called White Paper. This policy document

⁵⁹¹ The “Sudeten” analogy had not been limited to Palestine. It occasionally appeared in other cases as well. *Ha-Boker*, 7 December 1938, p. 2. used it to describe a situation in Tunisia, for example.

challenged the concept of “Jewish National Home” in Palestine as originally mentioned in the Balfour Declaration, concluding that the “National Home” does not necessarily mean a future Jewish state, but only development of Jewish communities in Palestine, which had been already achieved, thus rendering the Balfour Declaration moot.⁵⁹² In an attempt to keep the population ratio in balance and to address the Arab concerns, the White Paper also limited the Jewish immigration to Palestine to only 75,000 persons in five years, which was a highly controversial policy considering the situation of Jewish refugees from territories threatened by the rise of Nazism.

In the last few weeks before the Nazi occupation of Czechoslovakia, the rumors and reports on the upcoming conference appeared side-by-side with short headlines on the deterioration of democracy in the failing Czechoslovak state and the anti-Jewish legislation in Czechoslovakia, some of which had been promulgated before the occupation.⁵⁹³ The St. James Conference had been anticipated with great concern as London was expected to become the “Munich” of the Yishuv.⁵⁹⁴ On 9 February 1939, two days after the conference had started, *Davar* wrote:

It is possible to understand that the leaders of the Arab movement really believe in a second Munich and it is [also] possible

⁵⁹² “It has been urged that the expression ‘a national home for the Jewish people’ offered a prospect that Palestine might in due course become a Jewish State or Commonwealth. His Majesty’s Government do not wish to contest the view, which was expressed by the Royal Commission, that the Zionist leaders at the time of the issue of the Balfour Declaration recognised that an ultimate Jewish State was not precluded by the terms of the Declaration. “*British White Paper of 1939*, section I, par. I.

⁵⁹³ See, for example: *Ha-Boker*, 29 January 1939, p. 1.

⁵⁹⁴ See also: Yegar, Moshe: *Československo, sionismus, Izrael – historie vzájemných vztahů*. Prague: Victoria publishing 1997, p. 47.

that those who are interested in helping them are willing to support them in such a belief. The Jewish nation has already seen many signs from the bad prophets during the preparation of the London talks. Nevertheless, it knows that what was done in Munich was done not as a result of the violation of terms by one party but with the agreement of Czechoslovakia, even if by coerced agreement. The last three years of bloody clashes in Eretz Yisrael have quite proven, however, that the coercion by terror will not work with the Yishuv.⁵⁹⁵

In a clear reference to the infamous Runciman diplomatic mission to Czechoslovakia and the Sudetenland in August and September 1938, *The Palestine Post* wrote on 8 March 1939, only four days before the German invasion of Czechoslovakia, that the Jews in Palestine are “Unwilling to be ‘Runcimaned,’” and that they “regard the proposed [British] guarantees in the light of the guarantees of Czechoslovakia’s integrity after its dismemberment. They realize that minority status, as proposed by the British to the Jews in Palestine, guarantees neither life, liberty, happiness nor property.”⁵⁹⁶

The attention of the press in late February and early March 1939 had refocused on Palestine and London and the topic of Czechoslovakia itself was slowly fading away. Most of that limited attention was paid to the rising tensions between Prague and Bratislava. The issues from 15 March chose the Slovak declaration of independence as the main headline, but they could have had only scarce information as to the movements of Nazi forces at the time of their editorial deadlines. When the issue of *Davar* of 15 March 1939, which speculated that Hitler had no interest

⁵⁹⁵ *Davar*, 9 February 1939, p. 1.

⁵⁹⁶ *The Palestine Post*, 8 March 1939, p. 1.

in the crumbling of Czechoslovakia,⁵⁹⁷ came to the attention of readers, the Nazi occupation forces were already on their way and Hitler pressured the Czechoslovak president Emil Hácha to yield his country to the Nazi power. Only in the section dedicated to the last minute news, received after the editorial deadline, did the newspaper hint that “tonight, we are expecting Hitler’s move that will change the map of Europe.”⁵⁹⁸ By a historical coincidence, Malcolm MacDonald was writing his proposals for the London talks – including a cap on Jewish immigration that further appeared in the White Paper – during that same fateful night. In all of the analyzed newspapers, the headlines of that day about the proposals in the London talks shared the title page with the Slovak and Ruthenian declarations of independence.⁵⁹⁹

Ha-Aretz called the recent developments “The Second Hurban of Czechoslovakia”⁶⁰⁰ and provided a summary of the meeting between Weizmann and Chamberlain right under the “Second Hurban” piece.⁶⁰¹ *Davar* followed the analogy between the disintegration of Czechoslovakia and the London talks, warning that “if the last minute attempt to save the cooperation between Britain and the Jews does not succeed, then it means an end to the twenty years of Anglo-Jewish cooperation, just like the occupation of Prague means an end to the system of Versailles.”⁶⁰²

⁵⁹⁷ *Davar*, 15 March 1939, p. 5.

⁵⁹⁸ *Davar*, 15 March 1939, p. 1.

⁵⁹⁹ *Davar*, 15 March 1939, p. 1; *The Palestine Post*, 15. March 1939, p. 1; *Ha-Boker*, 15 March 1939, p. 1; *Ha-Tzofeh*, 15 March 1939, p. 1.

⁶⁰⁰ *Ha-Aretz*, 15 March 1939, p. 1. The word Hurban, with the meaning of “catastrophe” in connection with Czechoslovakia, was also used by *Davar* 16 March 1939, p. 3 in its commentary “Following the Telegrams” or *Ha-Tzofeh*, 25 November 1938, p. 6.

⁶⁰¹ *Ha-Aretz*, 15 March 1939, p. 1.

⁶⁰² *Davar*, 16 March 1939, p. 1.

In a direct response to the German annexation of Bohemia and Moravia, and in a clear reference to the on-going negotiations on Palestine in London, *The Palestine Post* wrote: “Of course, there are to be the famous minority guarantees and a number of safeguards for the various communities in Palestine. The British Government, and possibly even the neighboring Arab States, will guarantee these invaluable safeguards. How very reminiscent of the famous guarantee of the Czechoslovak frontier, whose reality has been so strikingly revealed in these latter days!”⁶⁰³ As the London talks were reaching a climax and the British proposals were published, the “worst fears of the Jews”⁶⁰⁴ seemed to be materializing. *The Palestine Post* placed the British proposal to place limits on Jewish migration alongside the full-page report on the Nazi occupation of Bohemia and Moravia. Other newspapers followed suit. *Ha-Tzofeh* placed the news about the occupation of Czechoslovakia right under the British proposals from the London talks and, between the two pieces, published an evaluation of the British proposals, entitled: “Nope!”⁶⁰⁵ In his editorial for *The Palestine Post*, entitled “Inescapable analogy”, Gershon Agron wrote:⁶⁰⁶

The hearts that are awaiting the British proposals regarding Palestine this evening have been made heavier by the death of the Czech nation and weighted by the inescapable analogy. The restitution of both the Jews and the Czechs stemmed from the same generous impulse a score of years back when the world seemed on the way to sanity, and the forces responsible for the destruction of the one now menace the

⁶⁰³ *The Palestine Post*, 16 March 1939, p. 816.

⁶⁰⁴ *The Palestine Post*, 16 March 1939, p. 12.

⁶⁰⁵ *Ha-Tzofeh*, 16 March 1939, p. 1.

⁶⁰⁶ *The Palestine Post*, 16 March 1939, p. 1.

other. The proposals will be public property late tonight when Mr. MacDonald is expected to give the press an authorized summary, after having communicated the Plan separately to the Arabs and the Jews [...] if it proved fruitless it means the end of two decades of Anglo-Jewish collaboration just as the occupation of Prague marks the end of the Versailles era, all except for the precarious position of the colonies. [...] The disintegration of Czecho-Slovakia pours 350,000 more Jews into the overflowing vessel of Jewish misery on the very day that the British Government announces that the admission of Jews into Palestine after a certain period will be subject to Arab consent and for the present will be circumscribed by the Arab ambition for overlordship.”⁶⁰⁷

On the day after the Nazi invasion, the talks on Palestine again share the title pages with Czechoslovakia. *Davar* called the occupation “The Total End of Czechia”⁶⁰⁸ and in the corner of the same page, it produced a description of the atmosphere in the newsroom, which had been flooded by readers’ phone-calls about London and Prague. It again speculates on the analogy and whether the occupation of Czechoslovakia is bad news for the Yishuv – the democracies remaining silent in the face of the crime – or whether it could be the final wake-up call for Britain and the allies?⁶⁰⁹ On page six, it quotes the astonishing reaction of Lord Halifax, who, when asked whether the German invasion did not violate the spirit of Munich border guarantees to Czechoslovakia, responded that there were currently “no borders and thus no guarantees”.⁶¹⁰ A frightening reaction indeed,

⁶⁰⁷ *The Palestine Post*, 16 March 1939, p. 1.

⁶⁰⁸ *Davar*, 16 March 1939, p. 1.

⁶⁰⁹ *Davar*, 16 March 1939, p. 1.

⁶¹⁰ *Davar*, 16 March 1939, p. 6.

not only from the Czech perspective, but from the viewpoint of the Yishuv as well. *Ha-Boker* asked why the world had even expected that Hitler would keep his promise. It also placed a part of the blame on the leaders of Czechoslovakia, who were unable to say “No!” when they had the chance and who in their “naivety” had thought that they would be able to retain their national autonomy under Hitler.⁶¹¹

On the next day, March 17, the front page of *Davar* was dominated by a report on the strict refusal on the part of the Jewish delegation to accept the British Palestine proposals.⁶¹² The coverage was so large that it pushed the summary on Czechoslovakia to pages five and six.⁶¹³ Three days later, *Davar* pointed out in bold font that “the events in Central Europe have also influenced the negotiations of the Palestine committee.”⁶¹⁴ On March 19, the word Czechoslovakia appeared in 16 unique articles printed in *Davar*. Page six of the same issue contained a lengthy report from French radio on the atmosphere in the streets of Prague.⁶¹⁵ On the same day, *The Palestine Post* summarized the British policy in 1938 and 1939 as a series of failures by connecting Czechoslovakia to Palestine again: “As it is, Britain has succeeded in estranging the Jews without gaining the co-operation of the Arabs, just as Czecho-Slovakia fell into the hands of the Germans without the peace of the world being guaranteed.”⁶¹⁶

⁶¹¹ *Ha-Boker*, 16 March 1939, p. 2. For the background on the bitter issue of “border guarantees” after Munich, see: Taylor, Telford: *Munich*, p. 919–922.

⁶¹² *Davar*, 17 March 1939, p. 1.

⁶¹³ *Davar*, 17 March 1939, p. 6.

⁶¹⁴ *Davar*, 20 March 1939, p. 1.

⁶¹⁵ *Davar*, 19 March 1939, p. 6.

⁶¹⁶ *The Palestine Post*, 20 March 1939, p. 6.

Conclusions

The Yishuv, which saw itself as “a small nation in a distant land” and which looked sympathetically upon Czechoslovakia as an inspiration for its own national enterprise, was deeply concerned by the possible consequences of the Munich Conference. In the eyes of the Zionist press, as well as some of the leading personalities, the perceived weakness of Great Britain resulted in a dangerous situation, not only for Czechoslovakia, but also for the Jews in Palestine and worldwide. The press actively used the failure of Munich in securing peace to increase pressure on the British during the inquiry of Woodhead’s Commission and ahead of the St. James conference. Articles on the Munich agreement were “coincidentally” placed side-by-side with articles criticizing British policy in Palestine in what seems as an attempt to use the Czechoslovak crisis as a leverage. This may have been also motivated by the British censorship that seems to have been more lenient in topics of international policy – criticizing Munich and its aftermath could have been a way to circumvent the censorship regulations and talk about Palestine indirectly by writing about Czechoslovakia.

In line with the Zionist ethos, the press strived to transform the trauma of “Munich betrayal” into a powerful discourse of self-reliance (*bistamkhub atzmit*). The sympathies to the Czech fate were mixed with disdain for the “naivety”, by which the Czechoslovak foreign policy put all its bets on Britain and France. This was most visible in the discourse of the Communist and Revisionist publications, which heavily criticized Czechoslovakia for its failure to defend itself. The Communist and Revisionist press also used the Czechoslovak case for criticism of the Yishuv

leadership. Where the mainstream titles used Munich against the British, the Revisionists and Communists used the analogy with Edvard Beneš to attack the policies of David Ben Gurion and Chaim Weizmann.

The mainstream newspapers, notorious for their bitter quarrels in the issues of domestic policy, talked about Munich in a strangely unanimous voice and commented on this rare unity at the time as a strange phenomenon. The bitter coincidence of the four-power Munich Conference in September 1938 with the continuing Arab insurgence and the London Conference on Palestine in February 1939 became an immediate source of uncomfortable analogies, actively promoted by the press. The situation was viewed as if the Yishuv itself was “Czechoslovakia”; as if the White Paper on Palestine was the Jewish “Munich Agreement”; and as if Arabs were the “Sudeten Germans” of Palestine. For the Jews in the pre-state Israel, Munich became the prelude to the Holocaust. After all, the so-called “Night of the Broken Glass” took place only six weeks after Munich and the British restrictions on Jewish immigration to Palestine were proposed at the St. James Roundtable Conference the very same day, the Nazi military invaded Czechoslovakia. This may have been the factor that caused the “Munich trauma” to set roots deep in the Israeli collective memory, possibly even deeper than in the Czech one. Until today, one can see the notoriety and popularity of *argumentum ad Monachium* in the Israeli public and political discourse with almost every significant international decision about Israel (without Israel) being compared to Munich. Before we dismiss such analogies as a mere manipulation, it should be our tasks as anthropologists and historians, to understand the roots and motivations behind the Israeli skepticism towards the

institutions and agreements of international politics. While Munich is not, where it all began, it became one of the key symbols in the Zionist thought, reminding the Jews about the importance of self-reliance.

*This resumé is based on an article, originally published in the peer-reviewed journal *Chilufim* (24/2018, p. 71–99). It is re-printed with the publisher's permission.⁶¹⁷*

⁶¹⁷ Tarant, Z.: “From Munich to London – Responses to the Czechoslovak Crisis of 1938–1939 in the Press of the Yishuv in Palestine”. *Chilufim – Zeitschrift für Jüdische Kulturgeschichte*. 24/2018.

